

A MAGYAR FÖLDRAJZI
TARSASÁG KÖNYVTÁRA

FORBÁTH LÁSZLÓ
A MEGÚJHODOTT
MONGOLIA

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI CHOLNOKY JENŐ

A MEGÚJHODOTT
MONGOLIA

5
2
2
2
3

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

47.1

Foliar. O. 816 / 48.

Köteles példány
FRANKLIN-TÁRSULAT

A MEGÚJHODOTT MONGOLIA

ÍRTA
FORBÁTH LÁSZLÓ

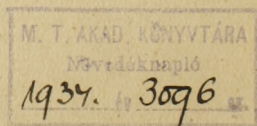
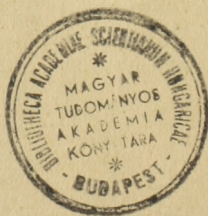
GELETA JÓZSEF-nek, a mongol nemzetgazdasági minisztérium volt elektrotechnikai előadójának adatai és részben saját tanulmányai alapján.

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

109490

A fordítás joga fenntartva.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

I.

Szállnak a legendák.

Északon és délen két hatalmas birodalom. Közöttük riasztó némasággal a kövé és homokká dermedt tenger: a Gobi-sivatag. Partjain Oroszország és Kína, két világ — a fehérek és a sárgák. Titkok ködében folyik a harc már századok óta a két nép között a Gobiért, ahol fűszál se terem — a sivatagért, a nappal tüzesen izzó, éjszaka pedig csontfagyasztó kövekért, homokért.

Mindez — miért?

Ez is misztikum? Dehogy. Reális és világos hatalmi kérdés. Mert akié a Gobi, azé a biztonság Ázsia közepén. A Gobi homokján, kövein semmi se terem, a Gobi veszélyes és kérlelhetetlen ellenség — nos, éppen ezért kell a Gobi...

Mert aki a homoktenger tulsó partján fészkelte meg magát, az az úr a sivatag másik oldalán is. Hiszen átjutni a sivatagon támadó csapatokkal, fegyverekkel és hadseregnyi élelmiszerrel szinte lehetetlen. De aki őrt áll a szörnyű tenger tulsó partján, az könnyen védheti a mögöttes részeket. Ezért akarta mindig Kína a sivatag északi határát, Oroszország pedig a délit. Ezért a soha nem nyugvó harc közöttük évszázadok óta.

És újabban már beleszólt az évszázados harcba — Japán is.

A két, illetve már három birodalom sokszor nyílt, de állandó titkos harcának színterén, a Gobi északi partján merednek ég felé a Szent Hegy, a Bogdo Ul több mint három-ezer méteres gerincei. A Bogdo Ul hatalmas hármashegység, buja növényzete és gazdag állatvilága érintetlenül

maradt fenn az idők kezdete óta, mert erre a területre : a Szent Hegy bérceire csak különleges engedély alapján léphet halandó, szigorúan őrzik a lámák. Idegen nem is kerülhet oda. Aki pedig mégis megkapta az engedélyt, egy fűszálhoz nem nyúlhat, egy lepkét nem foghat : szent és érintetetlen minden, ami ott van s aki a parancsot netán megszegi — halállal bűnhődik.

A hatalmas hegység alatt a Bogdo Charun — a Szent Kolostor-épület csoportjai sorakoznak, messzebb cifra házak, sátrak, lárma, lüktető élet : a Bogdo Gegen — a Nagy Láma székhelye, Urga, Mongolia fővárosa.

*

Európa földjén mongol lovak patái tiportak, tűz lángolt és vér ömlött a nyomukban, amerre a mongol harcosok jártak. Meg akarták hódítani a világot. Egy ezüst kard és egy ezüst nyereg az emléke ezeknek az időknek : Dzsingisz kán, a félelmes vezér, egykor távoli harcokra vezénylő acélja és legendásan villámgyors lovának szerszáma. A kar, amely a kardot hordozta, elporladt ; a vezért száguldtató paripa csak legenda már — Dzsingisz kán ereklyéjét pedig múzeum őrzi Urgában. A mongolok már nem akarják meghódítani a világot.

Csak békét és nyugalmat szeretnének északról, délről és keletről.

De szállnak még a legendák a multból.

A mongol mezők földje alatt a magyarok ősei nyugszanak, itt-ott még hirdetik a síremlékek, hogy a «rokonok» miatt nem kell szégyenkeznünk. Nemcsak harcoltak, alkotak is : a pusztákban heverő síremlékek, szobrok tanúskodnak erről. De elsöpörte őket is az áradat, csak sírjaik maradtak meg máig, pihenőül a karavánoknak.

*

Urgából, ha délnek tekintesz, hatalmas írás tűnik eléd. A Bogdo Ul háromezer méter magasságig nyúló lejtőjén sziklákból kirakott gigantikus betűk :

OM MANI PADME HUM

(Kincset rejt a lotusz.)

A hegy haragoszöld erdősége dél felé már a sivatag szikláiba torkollik. A Szent Hegy völgye : a sivatag kapuja. Ezen keresztül lehet bejutni a Gobiba. Előtte a Szent Város, az élet ; mögötte a sivatag — a halál. És a halál kapuja fölött a titokzatos értelmű varázssformula. Sok helyütt látni ezt a felírást Mongoliában, Tibetben és Indiában — vagy így teljes egészében, vagy csak rövidítve : «OM» — szent zászlók selymén és varázsdobok, imagépek peremén : ezzel hívják segítségül a gonosz szellemek ellen Avalokitesvarit, a «Lotuszkézűt», Tibet védőistenét. Az ő földi megtestesülése a lélekvándorlások során a Dalai Láma, aki ott él Lhasszában, messze túl a sivatagon. Ennek a sivatagnak a kapuja az urgai Nagy Láma — a Bogdo Gegen székhelye előtt a Bogdo Ul völgyé szétváló sziklagerince, a titokzatos szelleműző szavakkal.

A hit szerint, a sziklából írt varázsmondat erőt ad a Lhasszába igyekvő zarándokoknak a nagy út veszélyeihez — a halál kapuja előtt.

*

Erős a csábítás, hogy ezt az országot, ezt a népet csak a misztikumok gőzébe burkoltan, félelmetesen és szörnyűségekkel megtűzdelve tálalja fel, aki olyan szerencsés lehetett, hogy oda jutott. Voltak, akik nem is tudtak kitérni e csábítás elől. Akik úgy hozták ide emlékeiket, mintha ott állandó vallási révületben és vadságban élnének az emberek. Tették talán azért, hogy színjátékot és titokzatosságot ajándékozzanak azoknak, akik a bolondok csörgősipkájába öltöztetett s a grand guignolok örületébe burkolt történeteket kívánnak mindenképpen.

Nos hát nem igaz, a mongolok is járják bolondjukat a Cam ünnepén, tavaszkor : félelmetes álarcokat húznak a fejükre, falábakat kötöznek a csizmájuk alá, csörgetnek, kiabálnak, énekelnek, viadalokat játszanak ; de nézzük meg a nizzai karnevált, vagy Velence farsangi éjszakáit

és — higgyük el, hogy az öröm, a mámor még nem vadság, műveletlenség.

Igaz, titokzatos a lámakolostorok belseje, kincseket és rejtélyeket őriznek drága függönyeik mögött, talán voltak fanatikus vallási emberáldozatok is: de annyi bizonyos, hogy Castilia és Aragonia inkvizitorai sem maradtak hátrányban mögöttük.

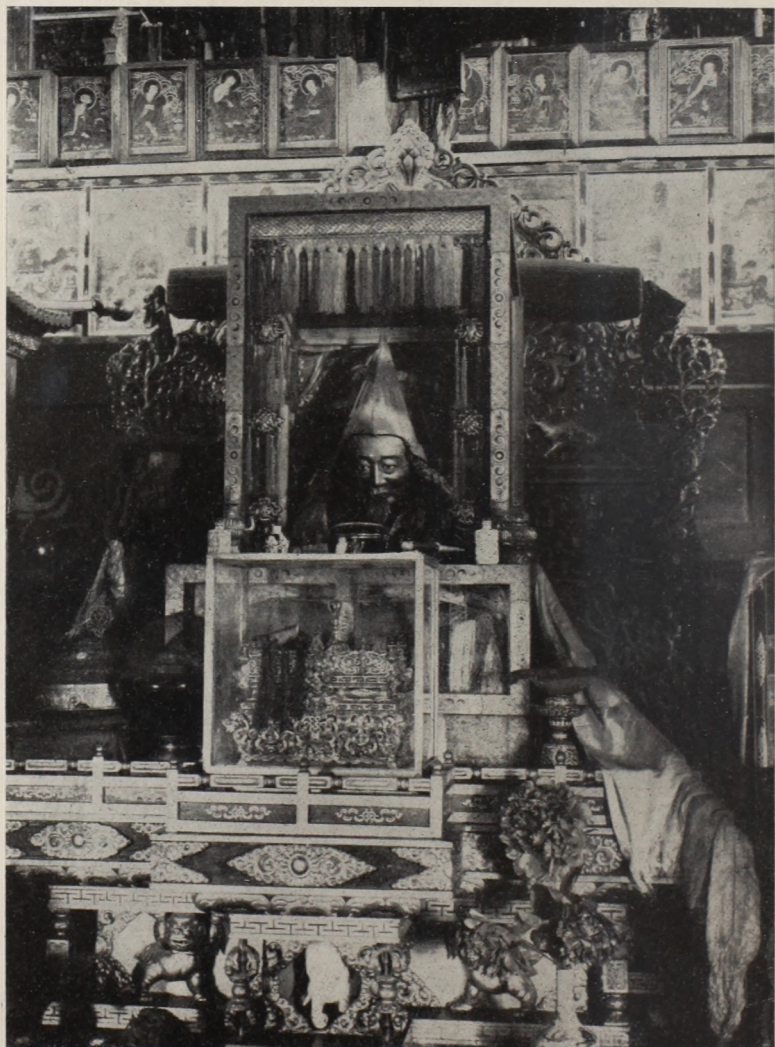
Nem azt akarom ezzel mondani, hogy itt is, ott is minden egyforma. Nem: minden más mindenütt. Meglepetések, csodálatos élmények rajzanak a Gobi partjain, egy különös nép különös élete, szenvedése és öröme, vágyai és álmai népesítik be ott a földet: de emberek ők is, akik egy kialudt kultúra hamuja alól most újra tüzet akarnak csíholni és a tevekaravánok fölött repülőgépeket száguldtatnak, egyetemeket építenek, színházat játszanak egymásnak, a mozi fehér vásznára rávetítik az európai «kultúra» árnyképeit is; közben — igaz — egy kissé öldökölnek talán, mert védik magukat a szomszédos népek fölöttük összecsapó hullámai ellen. A halottaik húsát kutyaikkal etetik meg, mert így kívánja ezt a hagyományuk... de kinek ártanak vele? Betegeiket — ha már semmi gyógynövény se segít — ördögűző sámánokkal próbálják gyógyítani, áldoznak a gonosz szellemeknek, mert félnek valami Ismeretlentől — de azért mégis felszabadították magukat az évszázados iga alól, titkosan választott parlamentjük van — és az igazat megvallva, úgy-e nálunk is járnak egyesek javasasszonyokhoz?...

A rémdrámák vérgőzét a legutóbbi időben főleg Osszen-dovszki-nak köszönheti Mongolia, annak az írónak, aki ebből az országból szinte csak azt látta még, amit a fantáziája akart. Szó lesz még a továbbiakban erről is, hiszen szükséges, hogy azt az enyhén szólva: «torzítást», amit ő vitt be könyvei által olvasói felfogásába Mongoliáról, kissé kitisztítsuk. És — amennyire lehet — megmutassuk való életét, amely talán még a meséknél is izgalmasabb, nagyszerűbb, mert a sztaniolpapír üres ezüstje helyett tőlünk idegen és mégis hozzánk közelálló különös népet mutat be. Népet, amely nemcsak öblös jóslatokat zeng

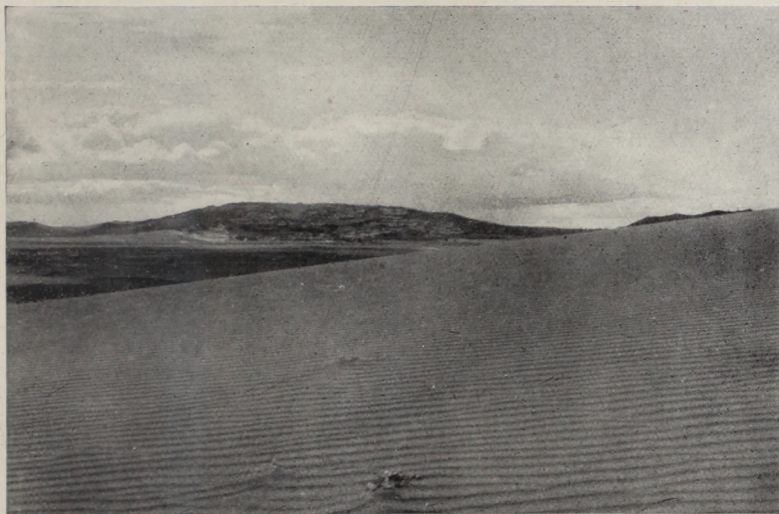

Ceren Dorzse, a mongol köztársaság első felelős miniszterelnöke.

utolsó Bogdo Gegen színarannyal bevont-holtteste a Csoizi Lama Chure templomának szentélyében.

A Gobi-sivatag homokhullámai.

Bogdo Ul (Szent Hegy) lejtője Urga felől nézve az OM MANI PADME HUM sziklából kirakott betűivel.

Ahol meghasadt a föld...

Fagyott a nyári éjszakán, hajnalban még havas a mező.

és vérgőzös gyilkosságokat követ el, hanem él és hihetetlen iramu fejlődésével valóban bámulatba ejtethet mindenkit.

*

Ezen a földön keresztül akart hazájába jutni az orosz hadifogságból való menekülés közben egy magyar fiatal-ember. És az átutazásból kilencesztendő tartózkodás lett. Ott tartotta ez a különös ország. Dolgozott, tanult az idegen nép között, élettereje és tudása talajt teremtetek számára ott, a mongol kormány bizalmi embere lett, ő építette az urgai villanytelepet, ő tervezte a parlament épületét és még számos középületet. Kinevezték az urgai egyetem előadójává. Jól megfizették, jól élhetett, mindenhova eljuthatott, mindent láthatott, sőt fényképfelvételeket is készíthetett olyan dolgokról, olyan helyekről, amelyeket eddig idegen ember még csak nem is nézhetett meg Mongoliában. Mert hiszen ebbe az országba még ma is csak a legnagyobb nehézségek árán engednek be egyáltalán idegeneket.

Mindene megvolt ott kinn és mégis hazavágyott, hazajött onnan, vett magának egy kis birtokot Pestmegyében. És most újra visszavágyik oda, a «vad» és «civilizálatlan» nép közé . . .

Ő mondta el, amiből ez a könyv készült: ez a hosszú interju azzal, aki talán a legtöbbet és a leghitelesebb adatokat tudja ma Európában Mongoliáról. A vele való beszélgetések, az általa szolgáltatott hiteles adatok mozaik-köveiből alakult ki ez a könyv. Minden kavics, minden szín az élet egy parányi része. Az egész együtt: talán kép — Dzsingisz kán utódainak országáról.

*

Most pedig kezdjük meg összerakni az élet kavicsait . . .

*

Mielőtt belépünk ebbe a különös országba, hajítsuk messze magunktól az előítélet torzító üvegét és gondolkunk arra, hogy — valóban — sok furcsaság nőtt ki ott messze, abból az előttünk idegen talajból: ismeretlen virá-

gok sőt — gaz is talán, de ugyanaz a nap veti rájuk sugarait, mint a mieinkre. Élnek, virulnak, ha mások szokatlanok is: hajoljunk le följük szerető kíváncsisággal.

Misztikus keleti virágszimbolum a lotusz... OM MANI PADME HUM... a megértő tekintet számára azonban — mint a nap melegétől — kinyílnak kincseket, szépséget rejtő szirmai.

II.

A Szaján hegyek csempészei.

Éjszaka van.

A Szaján hegyek erdejében csempészek bujkálnak. Előttük messze a síkság: Mongolia földje. Mögöttük pedig Oroszország.

Az oroszok közvetlenül a háború előtt megpróbálták a hatalmas őserdőt egy postaúttal átszelni. Felmérték az utat — belevágták a csákányt a Szaján hegyek húsába. A hegyek szellemei azonban föllázadtak az emberi kéz támadása ellen és kizavarták az oroszokat. Szakadékok omlottak az elkészített útszakaszokra, folyók léptek ki a medrükből és elmosták a tegnapi munkát. A kétszáznegyven kilométeres útból csak a fele lett készen. Azután közbelépett a világháború is. A számkivetett oroszok, akik Szibéria síkságait benépesítették, szökdösni kezdtek a szomorú fogolytáborokból. Ottmaradtak az üres táborok égneik meredő őrtornyaiikkal, félig romokban heverő deszkabarakkjaikkal. És ottmaradtak azok a sírok is, amelyek alatt a már örökké számkivetettek nyugszanak. Egy-egy fakereszt mutatja a helyet, ahol a föld alá menekültek az ottani élet elől.

Jött a forradalom. A kozákok és a vörösök szinte versenyeztek egymással a rombolásban. Felgyújtották a hidakat a készen lévő útrészeken... Jöttek a szajodok — egy meglehetősen vad mongol törzs — és agyonverték az oroszokat, kínaiakat, mindenkit, aki az útjukba került. Leszedték

a távírópóznák drótvezetékét és ezzel megszűnt a távíró-összeköttetés Oroszország és Urunchai között.

Azután jöttek a csempészek. Szétszedték azt, amit a többiek még meghagytak, a gazdátlan postaállomásokat, házakat, sátrakat, lefűrészelték, kidöntötték a távíróoszlopokat. Mert tűz kellett a fagyasztó éjszakában.

Elpusztult minden.

Ahová csak néz az ember, a pusztulás, rombolás nyomai...

Győztek a Szaján hegyek szellemei.

*

A hatalmas őserdőben már csak csempészek bújnak-meg vagy orosz parasztok és napbarnított szajodok kergetik a vadat.

Most is csempészcsapat igyekszik Oroszországból Mongolia felé. Részint szakállas orosz parasztok, dohányt és fegyvert akarnak csempészni Urunchaiba. Öt koci erős lovakkal, mert nehéz a hegyeken átvinni az «árut».

A csempészek mi vagyunk.

Az első kocsin ülök én és egyik csempésztársam. Előtünk a mező, a síkság. Mondják — a határ. És a határon két őr, két vöröskatona. Éppen falatoznak, az erdőből jól láthatók a tábortűz mellett.

A csempészek nem ijednek meg, hozzá szoktak már az ilyesmihez: egy kissé jobban magukhoz szorítják fegyverüket és letakarják valamivel. Talán szükség lesz rá. Csak a lovas indul el — visszafelé.

— Sztoj! (Állj!) — kiáltja az egyik határőr.

Engedelmeskedünk. A határőrség is falusi parasztokból áll, mint a csempészek. Csak én vagyok gyanús, megkérdeznek — hova megyek?

— Uzinszkba!

— Mit csinálsz ott?

— Instrktor vagyok, hiszen az írásaimból is láthatják: meg kell tanítanom az itteni kerületben a parasztokat, miképpen lehet jól a zöldséget szárítani.

— «Tovaris» vagy?

— Természetesen!

A csempészek közben nagy titokzatosan elmesélték a katonáknak, hogy jött velünk egy kozák tiszt is, aki a minuszinszki börtönből szökött meg és útközben hozzánk csatlakozott. Az erdő szélén azonban, amikor az őrséget meglátta, elszelelt, viasszaszökött a rengetegbe.

Több se kellett a határőröknek. Azonnal lóra pattantak, előzőleg azonban még sietve elfogadták a csempészeketől a kis dohányt, amit az útra adtak nekik és elvágtattak a kozák tiszt után.

A kozák — mint sejthető — ugyancsak csempész volt, mondhatnám, a «Strohmannunk». Azért volt csak rá és az egész komédiára szükség, hogy ezzel elvonjuk az őrség figyelmét — saját magunkról. Ám, alig tűntek el a katonák az erdőben, sietve elhagytuk az őrség táborhelyét. Még négy kilométer és túljutottunk a határon.

Azután újabb húsz kilométer. Elértük az előre megbeszélt éjszakai táborhelyünket. Már barátságos tábortűz lángolt itt, lovasunk pedig, az a bizonyos «kozák tiszt», vígan szürcsölte a tűz mellett a teát.

— Jó egészséget, fiúk! — köszöntött bennünket.

Elmondta, miképpen hajtotta végre a tervet, hogyan vezette az orosz őrséget az orránál fogva. Visszalovagolt az úton, ahol jól megmaradtak a lónyomok, azután pedig beléptetett egy patak medrébe, ebben viszont a víz elmosott mindent. Onnan kijött a száraz legelőre, majd egy mongol útra tért, nekieresztette a lovát, kivágtatott a mi utunkra és megérkezett ide, a megbeszélt helyre.

Táborhelyünk alig párszáz lépésnyire volt az úttól, egy vízmosásban, jól eldugva. Nagyszerű fű nőtt köröskörül, árkanra kötöttük a lovakat és vígan nekiláttunk a falatozásnak. Remek szárított medvehúsunk volt, barna, mint az alvadt vér és kemény, hogy csikorgott belé a fogunk.

A mongol puszták éjszakája fagyos, a pecsenye után jól esett a forró tea.

*

Már pirkadat előtt befogtuk a lovakat és elindultunk. Nehéz nap várt ránk, sietnünk kellett, hogy a határvidéket

minél előbb elhagyjuk. Azok az oroszok, akik itt laknak, már régebben vándoroltak ide és állat, — főleg szarvas — tenyésztéssel foglalkoznak.

Ezeket a szarvasokat «moral» vagy «vapiti» szarvasnak hívják, nem annyira húsupért, bőrükért, hanem főleg agancsaikért tenyésztik. Olyanféle ez, mint a mi gimszarvasunké, de június végén, július elején, amikor az agancsok már kinőttek és még nem fejlődtek ki teljesen, tehát a pórusaik vérrel vannak tele, az orosz állattenyésztők az élő szarvasokról lefűrészelik, leforrázzák, azután megszáritják az agancsokat és ilyen állapotban kerülnek forgalomba. A kínaiak kilonkint 10—12 dollárért veszik és a megszáritott, vérdús agancsból különleges izgatószeret készítenek. Egy pár jó agancs tíz-tizenhat kilót is nyom, akadnak huszonötkilósok is. De nemcsak az agancs értékes jószág, a rövid szarvasfarok is kedvenc csemegéje a kínaiaknak. Öt hat dollárt is adnak érte.

III.

Bucus a csempészekről.

Két napig éltünk a farmerek között.

Amikor újra útrakeltünk, süttött a nap, rekkenő meleg fojtogatott. A pusztát — amerre csak jártunk — ellepték a sáskák, csörögve, zizegve röpködtek körülöttünk — minden tele volt velük. Szerte a mezőn tűzokok lépkedtek s a legnagyobb lelki nyugalommal falatozták az élő mannát.

Az út közepén előttünk egy döglött ló. Már régóta feküdhett ott, csodálatosképpen mégis teljesen ép maradt, nem indult oszlásnak. A forró pusztai nap megsütötte, a kegyetlen éjszakai hideg megfagyasztotta. Természet csinalta «mumia» lett belőle.

A levegő ragyogóan tiszta, hihetetlen távolságokra látni, mint mindenütt Mongoliában.

Az utat keresztül-kasul szeli egy kis patak medre, néhol víz is csillan benne — de legtöbb helyen száraz az árka.

A víz is menekül a szörnyű naptól, a föld alá bujik előle. A hegy meredek északi oldalán egy liget látszik — csupa vörösfenyő, ez a lejtő védettebb a nap sugaraitól, viszont a déli oldalon, ahol a nap éri, teljesen kopár a hegy. És ha néha-néha északról mégis felkapaszkodni próbál egy-egy szál fenyő, a gerincen nyomban irgalmatlanul lecsap rá a perzselő napsugár . . . És a fa csonkja ottmarad ijesztő példának a többiek részére.

A nap az élet — a nap a halál.

Végre elérjük a Kis Jenisszei folyót: már nem messze lehet Belocarszk. Néhány megmaradt távíróoszlop jelzi, hogy helyes úton haladunk. A nap mind forróbban süt, a kocsitengelyekről csurog a nyírfakátrány, az oroszok kocsi-kenőcse.

Egyszerre csak csörögni kezdenek a kerekek. A fa annyira átmelegedett, hogy még néhány perc és minden kocsi szétesik. A Kis Jenisszeitől már messzire kanyarodtunk és hol találjuk a következő patakot? A kerekek küllőit pedig csak úgy veri ide-oda a rossz, köves út. Meg kéne állni.

Kevés ivóvizünk maradt még, ráöntjük a kocsikra. Ez sem elég. És ekkor valami nem egészen szobatiszta dolgot is elkövetünk. Öten vagyunk: elegendők éppen öt kocsihoz.

Végre hosszas kínlódás és munka után elérjük az oly «forrón» óhajtott patakot. Be a kerekeket a vízbe! Úgy locsoljuk a kocsikat, mintha tűzvészt akarnánk elfojtani.

*

A munka közben ránk esteledett, tábortüzet gyújtottunk. A lángok fénye odacsalogatott egy orosz farmert, aki a közelben kátrányt égetett. Vettünk tőle egy kis hordóval, adtunk érte néhány apró csomag dohányt. Reggel azután újra összeállítottuk a kocsikat, jól bekentük az egészet a kerekekkel együtt nyírfakátránnyal és egy hangos «Isten neki» sóhajjal tovább indultunk. Mindenki elégedett volt a sorsával.

Útközben elég időnk akadt, hogy a további terveinket szöjjük: hogyan tudjuk majd eladni a holmikat, mire lehet majd becserélni? A minuszinszki kerületben akkoriban nagy

volt a sóhiány. A falusiak két font vajért egy font sót kaptak a városban. Uruncháiban pedig volt só bőviben. Igaz, Minuszinszk mellett is terült el sóbánya, ez azonban szigorú tilalom alatt állott, idegen tulajdon volt.

Uruncháiban pedig dohány nem volt — Belocarszokban, amint mesélték, tizenhat kilogramm dohányért cseréltek harminckét kilogramm sót.

De még jobb üzlet volt a puska. Az orosz bakák Oroszországban két-három ezüstrubelért árusították puskáikat tölténnyel együtt. Belocarszokban pedig adtak egy-egy puskáért tizenöt-hús dálembát. (A dálemba öt méter hosszú és hetven centiméter széles gyapotszövet.) Öt-hat dálembáért pedig lehetett szerezni Oroszországban egy pompás lovat, úgy, hogy végeredményben is három nagyszerű parasztló két-három ezüstrubelbe került. (Mialatt messze ez a ravasz csereüzlet folyt, itt Európában is ugyanezt tették a különböző országok valutáival, ámde ezt itt «arbitrázsüzletnek» nevezték.)

Nem rosszabb üzlet kínálkozott a teával — a nyereség jóval több volt, igaz, hogy nehezebb munkába is került a lebonyolítás. Mert a teát falun nem lehetett eladni, a városba kellett vinni, ahol pedig már szigorúbb volt az ellenőrzés.

Ezekről a dolgokról, a várható nyereségről és esélyekről gondolkoztunk, beszélgettünk útközben, amikor egyszerre csak örömmel ujságolta valaki:

— Ott van Belocarszk.

Semmit sem láttam ugyan, bármennyire is meresztetem a szemem a tulsó part felé, de ők váltig erősítették:

— A vot... vot, az, az.

Belocarszkból nem maradt semmi. Az oroszok előőrsei-nek épületeit felgyújtották a szajódok. Aztán széjjelszedték a romokat és amit a tűz nem pusztított el, azt elvitték.

*

Alig hogy megebédeltünk, átjött hozzánk a tulsó part-ról egy bozontos, vörösszakállu orosz — a révész. De az egykori komp eltűnt, csak egy csónak maradt helyette. Ezzel

a csónakkal járta a vizet, szállított mindenfélét a Nagy Jenisszei hátán.

Sietve megbeszéltük vele a tervet, hogy két csempész átmegy a tulsó partra és kitapasztalják az ottani lehetőségeket.

A csónak elindult és mi az innenső partról néztünk utánuk, amíg csak áteveztek a párszáz méter széles folyón, ott, ahol a Nagy Jenisszei a két ág összefolyásánál kiszélesedik. A sebessodrú víz cipelte őket lefelé és a révész nehéz munkát végzett, amíg átevezett a törékeny csónakkal.

*

Estére visszajöttek csempésztársaim. Már meg is kötötték az üzletet odaát. A dohányt eladták sóért, a fegyvert és töltényeket dálembákért. Orosz kereskedők cserélték be a holmikat. Az egyik csempész az én dolgomat is elintézte. Megbeszélte az oroszsal, hogy az elvisz engem az első mongol főörsre, amely a pihenőhelyünkől százhusz kilométernyire délre táborozik.

Holnap tehát átszállítják az árukat és engem is. Nyélbe van ütve a tervem! Néhány óráam volt még naplementéig, fel kellett használnom. Összeolvastam az áruért kapott pénzt, elkészítettem az elszámolást és írtam két levelet.

Az első így szólt :

«Sch. mérnök úrnak.

Amint előre bejelentettem Önnek — meglógok. Ma még itt vagyok a Jenisszei jobbpartján, holnap a balparton leszek. Négy-öt nap múlva elérem a mongol főörsöt és akkor — a vizszontlátásra odahaza! A körzömet és a holmijaimat Önnek hagyom, úgy amint átadtam. A konzorcium részére mellékelten küldöm az elszámolást. Az orosz határig jogom volt a konzorcium költségén utaznom — így is tettem. A többi pénzt teljes összegében visszaküldöm, éljenek jól belőle. Isten vele!

Geleta.»

A másik :

«A Konzorcium igazgatóságának

Minuszinszk.

Mellékelve küldöm az elszámolásomat és a felvett előleg maradványát. Az előlegből elköltöttem a havidíjamat és utiköltségemet az orosz határig. A többit érintetlenül küldöm vissza, kérem Sch. mérnök úrnak nyugtatni. Nagyon köszönöm az Önök jóbarátságát, de nem élhetek vele tovább. Háromévi hadifogság után hazavágyom. Az alkalom itt van, — nem várhatok.

Geleta.»

A levelek megírása után hozzáfogtam a holmim rendbeszedéséhez. Beretva, kés, egy bőrnadrág, csizmák, egy rövid úgynevezett «fél» suba, néhány fehérenemű és pár lap papír maradt meg számomra.

A többit odaajándékoztam csempészbarátomnak, aki menekülésem útját előkészítette. Kifizettem az utat, ráadást is adtam neki.

Boldogan, hálásan szorongatta a kezemet.

Másnap reggel áteveztünk a Jenisszein és engem a tulsó parton várt további sorsom intézője, az orosz kereskedő. Azt írtam : «Viszontlátásra odahaza.» Azt hittem : elindulok és meg sem állok hazáig. Közben mégis — megálltam.

Kilenc évre.

De messze is van a Jenisszei a Dunától!

IV.

A szaidnál.

A tulsó parton üszkös romok és szerte heverő kődarabok : Belocarszk helyén alig lakik már valaki. Néhány földbe ásott kunyhóban próbálják a nem régen még virágzó városból ittmaradt emberek tengetni életüket. Az egykori kozák-garnizon város helyén forró homok, néhány fűszál és megszenesedett fadarabok . . .

Még pár lépés és összekerültem Bezjazikovval, a fiatal orosz kereskedővel, akinek kezében volt további sorsom. Bevezetett a lakásába, amely úgy tűnt fel előttem, mint valami harctéri fedezék.

Jómódú kozák volt egyszer, háza, birtoka Belocarszokban. Házának tetejéről a szajódok leszedték a vaslemezt, aztán fölgyújtották a favázat. A régi jó időkben bátyjával együtt dolgozott. Bátyját azonban agyonverték és csak fivérének családja maradt élve. Beásta magát velük a földre és újra hozzáfogott az üzlethez. A család elintézte a házimunkákat, ő maga pedig tárgyalt a csempészekkel és a kínaiakkal, akik között a csereüzletet közvetítette. Így ő látta el Mongolia nagy részét különböző csempészárakkal.

Már vártak engem, az asztalon barátságosan bugyborékkolt a teafőző. A fehér búzakenyérre jó vastagon került a tejföl és nagyokat ittunk hozzá a teából. Közben pedig meghánytuk-vetettük a tervet, miképpen juttatnak el engem a mongol tábori főörsre.

A búcsúzáskor elkérte jegyzőkönyvemet:

— Írok magának ajánlólevelet Uljaszutájba — mondta. — Adósom lakik ott. Nem mehetek most hozzá. Jó lesz egy kis pénz az útra, majd ad magának. És ha hazakerül, ha talán valamikor találkozunk, majd csak elszámolunk.

Meglepetten néztem rá. Az egykori «ellenségem» a fronton.

És körülöttünk az ő városának romjai...

— Én itthon maradok, — folytatta — az árut kell őriznem, a sógornőm majd elkíséri. Nekünk is van egy kis elintézni valónk a mongol főörsön, ott tartózkodik most a szaid. Legelő kell nekünk és a szajódok azt mondták, amikor kértünk tőlük, hogy ezt csak a szaidtól lehet kapni.

Elemőzsiát készítettünk össze és reggel útnak indulunk, hamarosan elhagytuk a pusztát, messziről felbukkantak újra a hegyek, a Tannu-ola erdői. Az egyik domb mögött útunk célja: a mongol tábori főörs.

A dombról már látszik a mongolok táborhelye, a Tannu-ol északi lábán. Csomó fehér sátor — mongolul «gerte» — a zöld mezőn. Érdekesekek ezek a mongol sátrak. Egész Mongoliában alig néhány szilárd — fából vagy kőből épült — ház van, ezek is leginkább lámakolostorok, templomok, a lakosság legnagyobb része sátrakban lakik. Ezek azonban nem olyanok, mint amit mi a «sátor»-nak nevezünk. Meglehetősen masszív, házszerű alkotmányok, de amikor a tulajdonosuknak tetszik, könnyen szét lehet őket szedni, kocsira rakni s a kívánt helyre elszállítva ismét gyorsan fölállítani.

Azért van szükség rájuk, mert a lakosság állattenyésztéssel foglalkozik, tehát sátoros-pásztor életet él és a nyári legelőkről a hidegebb időszak közeledtével el kell vándorolnia egész állatállományával az erdő közelébe: a téli legelőkre, mert az erdő télen is nyújt táplálékot az állatoknak.

Az amerikai és európai gazdag «nomádok» úgy szokták megoldani a téli és nyári lakás problémáját, hogy egyszerűen — két lakást tartanak. A szegény mongolok nem követhetik ebben őket és ezért nyúlnak a különleges sátorépítő módszerükhöz. Olyan lakóhelyet kell teremteniök, mely dacol a mongol puszták viharával, megvédi őket a nyári nap tüzelő melegétől, a téli fagytól és mégis könnyen szállítható.

Vékony szíjjal összekötözött falécekből hengeralakú vázat készítenek, erre egy csonka kúpot, és ezt a vázat fedik be különleges módon készített nemezzel. Ennek előállítás helyi specialitás. A földre nagyobb állatbőröket teregetnek és erre néhány centiméter vastagságban birkagyapjút szórnak. A gyapjút megöntözik és ezután újabb állatbőr kerül föléje. A két bőr közé helyezett gyapjúréteget azután felgöngyölik, mint a palacsintát.

Ezeket a «palacsintákat» szíjakkal jó szorosan összekötözik, a szíj szabad végét odaerősítik egy ló nyeregkapájához és azután vágatni kezdenek a steppén. A bőrök közé szorított nedves gyapjút a földön vonszolják, úgy, hogy ez a sok ütődéstől összetapad: nemezzé alakul.

Amikor már úgy gondolják, hogy eléggé megpuhult és összetapadt a gyapjú, befejeződik a «gyártás». Szétszedik az állatbőrt és kiterítik az omlós, puha, nemezzé sűrűsödött gyapjúlapokat szárítani. Azután négyszögletes darabokra vágják az anyagot és ezeket vékony szőrből készült kötéllel ráerősítik a sátor favázára. Fönt kerek nyílást hagynak, hogy a tűzhelyen, a «tagán»-on égő tűz füstje kiszállhasson. A nyílást is el lehet azonban zárni. A tetőn elhelyezett nemezdarab szolgál erre a célra, csak át kell dobni a nemezfedő végére erősített kötelet a sátor másik oldalára és a fedő rácsukodik a nyílásra.

Valamennyi mongol sátor egyforma kívülről, de még majdnem teljesen belülről is. A közepén a kődarabokból összeállított alacsony oszlop, rajta a parázsló tűz: a «tagán». A bejárattal szemben, hátul a szentély, különböző istenszobrokkal, jobboldalt egy ágy, ahol a «ház» ura és a felesége alszik, baloldalt pedig egy ágy a gyerekek és a vendégek részére. A háziszentély két oldalán egy-egy kis ládaszerű szekrény a ruháknak. A bejárat baloldalán, a gyerekek ágyán innen lógnak a lószerszámok, jobboldalán pedig ott áll a polc, amelyen a házigazda edényei díszelnek.

A gerte bejárata mindig dél felé néz, mert ez a hideg északi szelek ellen való védekezésen felül még másért is jó. A sátor ugyanis — napóraként is szolgál gazdájának. A felső nyíláson keresztül besütő napsugár kévéje fénykört rajzol a földre és ez a korong napközben folyton vándorol a sátor fala mentén körös-körül: reggel baloldalt helyezkedik el, mert hiszen jobboldalt kel föl a Nap, délig a bejárattal szemben lévő szentélyt éri el, délután pedig a jobboldali ágyak felé kúszik. És ha a mongol például délután három-négy órára ígér valamit, így mondja:

— Majd ha a nap az ágyam előtt lesz.

Ilyen sátrakból állott a mongol tábori főörs is, ahová megérkeztem. Vígán szállt a füst a tetejükből és nyüzsgő élet rajzott a közöttük lévő «utcákon». Amikor észrevettek bennünket a mongol katonák, néhányan lóra kaptak és felénk vágattak, magasan feltartva fegyverüket.

— Hanasz — honnan?

— Belocarszkból.

Gyorsan elmondtuk, hogy a szaid elé szeretnénk jutni.

— Javna — (gyerünk)! — szólt rám az egyik katona.

Kocsink lassan gördült lefelé a dombon. Már jól látszottak a sátrak között járkáló mongol katonák is.

A sátortáborból messzire kitűnt a szaid két sátra, közülük az egyik a lakása, másik pedig az irodája, ahol segéd-tisztje is lakott.

Bevezettek bennünket az ügyeletes tiszt sátrába és ott bejelentettük, hogy beszélni szeretnénk a szaiddal, elmondtuk azt is, hogy mit kívánunk tőle. Az egyik mongol sietve eltűnt bejelenteni bennünket a szaidnál. Pár perc múlva hivattak, bekerültünk a nagy fehér sátorba, az irodába.

Az ajtóval szemben lévő pompás tarka szőnyegvánkoston ült a barátságos, símaképű öreg mongol — a szaid, Chatom-Bator-Van («Chatom a hős gróf»), — aki a későbbi időkben hadügyminiszter lett. Nehéz vörösselyem köpenyét széles kék selyemöv tartotta össze, az övből kivillant ezüstveretű kését nyele. Még a szokásos félholdalakú kovás tűzszerszám is ott függött az övéen. A szaid előtt lévő alacsony, vörösre festett asztalon a hivatalos fabélyegző és néhány mongol irat.

Tiszteletteljesen köszöntöttük a szaidot és hallgatunk. Betanítottak már előre, hogy a mongol etikett szerint mindig várni kell a kéréssel, amíg nem kérdezik az embert, hogy mit akar. Az öregúr ránk nézett okos, sötétbarna szemével, az arcunkat fürkészte, tetőtől-talpig végigmért és egyszerre csak rászólt a háziasszonyomra :

— Te mit akarsz?

— Legelőt szeretnék — volt az alázatos válasz. Elmondta, hogy miért tette meg a hosszú utat, mit mondtak neki a szajodok. A szaid nem sokat gondolkozott, kívágta a döntést :

— Csetechku — (nem tehetem).

És hiába volt minden kérés, könyörgés — a szaid hajthatatlan maradt. Amikor az asszony látta, hogy már úgyse segít semmi, zokogva kiment.

Most rámvillant a szaid tekintete.

— Hát neked mi kell?

— Útlevél — Urgába.

— Honnan jöttél?

Elmondtam neki hadifogoly-históriámat, menekülésemet. A szaid azonban nem elégedett meg ennyivel. Megkérdezte, hogy miért akarok éppen Mongolián keresztül hazamenni. Elmagyaráztam neki útirányomat.

— Csetechku! — hangzott a sztereotip válasz.

A lábaim meginogtak. Hát nem folytathatom útam? Nem kaphatok engedélyt, hogy Mongolia földjén maradhassak, csak néhány hétre legalább, amíg elérem Kína határát? Könyörögni kezdtem neki. Egykedvűen hallgatta, aztán csöndesen megjegyezte:

— Oda menj vissza, ahonnan jöttél. Nekünk nem kellenek bolsevikiek.

— Én nem vagyok bolseviki, nem is vagyok orosz.

— Bi jácsi mitne? — (honnan tudjam én ezt?) — jegyezte meg fejbólogatva.

Éreztem, hogy itt már semmi se segít. Mint a részeg, kábultan támolyogtam ki a sátorból.

Mit tegyek?

Körülvettek a kíváncsi katonák. Az egyik félig meztelen mongol pár percig jóindulatúan nézegetett, azután behívott a sátrába.

V.

A mongol etikett.

Felvettem a földön heverő hátizsákomat és bementem hozzá. Hellyel kínált meg, majd átnyújtotta dohányzacskóját, hogy vegyek belőle. Náluk ez a barátkozás, a rokonszenv legkifejezőbb jele. Azután szép kényelmesen kiszedte övéből a tűzszerszámot, olyan ez, mint valami kisebb tarsoly. A tarsoly alsó éle félhold alakú és egy acélív szegé-

lyezi. Kivett a tarsolyból egy kovadarabot, ráillesztette az ugyancsak a tarsolyban hordott megszárított havasi gyopár darabkáját — amely náluk a tapló szerepét játssza — és a balkezában lévő kovakőhöz gyors egymásutánban ütügetni kezdte a tarsoly alsó peremén lévő acéldarabot. A kovából kipattanó szikra néhány másodperc múlva izzóvá varázsolta a gyopárt, ennek kis darabját az én, másik darabját pedig az ő hosszúszerű kisfejú pipájába tette. A dohány pár szippantásra tüzet fogott és néhány barátságos füstkarika kieregetése után végre megkérdezte a mongolom, hogy miben is járok tulajdonképpen.

Hogy barátságát méginkább megnyerjem, dicsérni kezdtem pompás tűzszerszámát és megkérdeztem, hogy miért használ ilyen ritka virágot, — mint a havasi gyopár — erre a célra. A mongol mosolyogva válaszolta, hogy vannak náluk olyan magaslati mezők, ahol minden talpalatnyi hely tele van ezzel a «ritka virággal».

— De most már halljam a te dolgot — nógatott, talán egy kis kíváncsisággal is a jóindulata mellett.

Elmondtam neki történetemet: miképpen menekültem hozzájuk, akiket testvéreimnek tartok. Nagy figyelemmel hallgatott. Amikor utam céljának vázolásához értem, fölnevetett.

— Csak természetes, hogy ma nem kapsz engedélyt — jelentette ki. — Nem, ma semmi esetre sem.

— Miért? — kérdeztem meglepetten e különös megokolásra.

— Nem láttad a két orosz a szaid sátra előtt? Azok szintén Oroszországból jöttek és Uljaszutájba akarnak menni. De a szaid nem akarja őket beengedni a mi országunkba. Veled se tehet kivételt.

Azután elgondolkozott és hirtelen hozzám fordult:

— Különben... adtál «chadak»-ot a szaidnak?

Fogalmam se volt, hogy mi az a chadak. Tudatlan-ságom jelei úgylátszik kiültek az arcomra, mert a mongol elém teregetett egy 40—50 centiméter hosszú és 20—25 centiméter széles kék selyemanyagot.

— Ez a chadak — mutatott rá. — Ha a mongolok meglátogatják egymást, okvetlen ilyen chadakot kell ajánlékozniok a házigazdának.

Magyarázatából azután kezdett kialakulni előttem a különleges szokás jelentősége. Olyanféle lehet ez, mint nálunk a névjegy. Ha valakihez megyünk — beküldjük hozzá a névjegyünket.

— De nekem nincs chadakom! — bökte ki szomorúan.

— Mutasd, mi van ebben a zsákban!

És ezzel máris kifordította a hátizsákom tartalmát a földre. Főlényes megvetéssel dobta félre ingemet és egyéb fehérneműimet, annál nagyobb kíváncsisággal vizsgálgatta azonban borotvaszappanom nikkeldobozát. Hát még a borotvát!

A mongolok ugyanis nem borotválják a szakállukat, hanem kis csipesszel szálanként húzogatják ki a szőrt. Ha nincs egyéb dolguk, — néha beszélgetés közben is — egyik kezükkel szórakozottan tapogatják arcukat, hol nőtt ki egy-egy friss szál: ezt azután a csipesszel hirtelen rántással kitépik. A fejüket — igaz — néha borotváltatják, főleg a «városi» lakosság, ezt a műveletet azonban kínai borbélyok végzik, szappan nélkül, csak meleg vízzel nedvesítve be az áldozat haját. Borotvájuk is egészen más, mint a miénk: rövidnyelű, egészen kurta — körülbelül négy-öt centiméteres — a nem éles oldalán nyolc-tíz centiméternyire kipúposodó pengével. Az európai borotvát és európai borotválást alig ismerik, ezért bámulta meg mongol barátom a karcsú pengét és álmélkodott, amikor elmagyaráztam: miképpen kell használni.

— No, ha nincs chadakod, — szólalt meg végül — ajándékozd ezt a szaidnak. Ne félj, ő is ad neked valami ajándékot. Ha az oroszok elmennek, meglátod, kapsz engedélyt tőle, hogy Urgába mehess.

A mongol ezután tovább turkált a földön lévő halmazban, hátizsákom egykori tartalmának tárgyai között. Különösen egy kötőfék nyerte meg tetszését. Sokáig forgatta

Gazdag mongol házaspár.

Kíváncsi asszonyok az autó mellett.

A mongol sátor — gerte — építés közben.

A kész sátor.

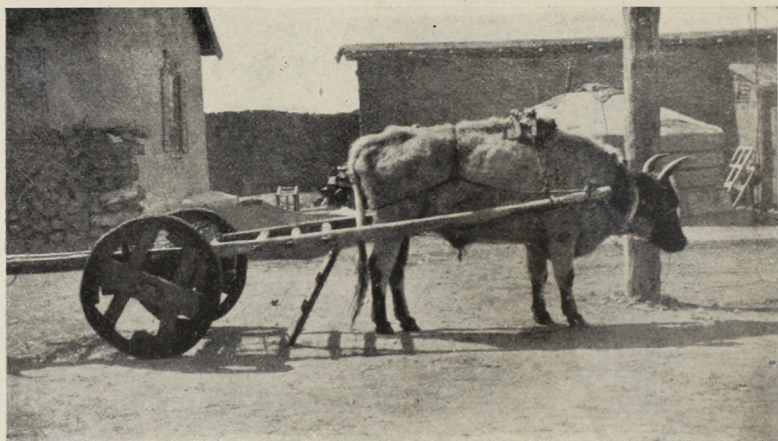

Urton-lovas.

Mongol vadász a villás puskával.

Ökörfogat — a «terge».

Legelő.

ide-oda, nézte-nézegette, végül is nem állta meg, hogy el ne kérje.

Kissé lehangolt ez a fordulat, mert a féket haza szerettem volna vinni magammal. Igazi régi mongol munka volt, szép, cizellált sárgarézgombokkal, rendkívül finom díszítéssel. Nagyszerű ötvösmunka minden rézgomb rajta.

— Add nekem, — fűzte hozzá — én adok neked helyette másikat!

És elővette a sajátját. Az talán még szebb volt, mint az enyém. Nem is tudom megérteni, miért akart cserélni. Talán csak mert mást akart — újat. Mert úgylátszik, ez az érzés egyformán hajtja a «kultúrembert» és az egyszerű mongolt, aki előtt már az is nyereségnek látszik, ha talán szebb, de már megszokott, régi holmija helyett nem is olyan szép és ugyanannyira régi — de számára új dolgot kap cserébe.

Talán ilyesmikre gondoltam, a mongol azonban azt hitte, hogy vonakodom. Tovább ösztökölt:

— Ha nekem adod, segítségedre leszek. Elmondom a szaidnak, hogy te nem is vagy orosz, hogy te jó ember vagy...

Állott az alkú. Egy csésze teával és egy újabb pipa dohánnyal meg is pecsételtük a barátságot. Közben bejött még néhány katona, akiknek újdonsült barátom tüzesen magyarázni kezdett valamit. A társaság csakhamar szétszéledt és néhány perc múlva már az egész mongol tábor tudta, hogy én valami «mancsar» vagyok, európai, de nem orosz. Tagja egy rokon népnek, amely nagyon régen elment új hazát keresni.

Nem sok idő telt el és a kíváncsiak tömege lepte be barátom sátrát, számomra teljesen egyformának látszó, zsírosbőrű, félmeztelen mongol. Azután besurrant valaki és a többiek feje fölött hangosan felém kiáltotta:

— A két orosz már elment.

Barátom ekkor gyorsan magyarázni kezdte, miképpen kell majd a szaidnál viselkednem, hogy tetszését megnyerjem. Itt vettem az első mongol etikett-órát. A köve-

tendő eljárás — mint ahogy mongolom elbeszéléséből megtudtam — a következő :

Be kell menni a sátorba és mély meghajlással köszönni :

— Szein amorchan — szein beina! (Jónapot tisztelettel, jónapot.)

De csak a sátor ajtajában szabad megállni. Ha a szaid helyet mutat és azt mondja :

— Co (ülj le) — akkor az ember először a jobblábára térdel, kifordítja a sarkát és leül rá. Ha viszont a szaid nem válaszol, állva kell maradni. A földre leülni vagy más-ként elhelyezkedni, mint az előbb említettem — a legnagyobb sértés. Ha mindezeket túl leszek — magyarázta illet-tanárom — várnom kell, amíg megszólítanak. Azután pedig föl kell állnom és mély meghajlással, karomat előrenyujtva, át kell adnom az ajándékot a szaidnak, majd ismét szó nélkül visszavonulnom és visszaülnöm az előbbi helyzetbe.

Azután bejelentett nála.

Amikor a szaidhoz beléptem, az öregúr éppen asztala előtt ült és írt valamit. Az előírás szerint köszöntöttem, mindjárt helyet is mutatott. Szabályszerűen leültem : a csontjaim ropogtak a szokatlan helyzetben.

— Hát te még mindig itt vagy? — hangzott a meglehetősen barátságtalan kérdés.

Nagynehezen föltápáskodtam a különös helyzetből és minden mozdulatomra vigyázva, átnyujtottam a szaidnak ajándékomat. Tetszett neki a holmi. Kinyitotta és nézte, forgatta ide-oda.

— Hát ez mire jó?

Elmagyaráztam neki.

— Na jól van, — jegyezte meg kétkedően — ha ezzel tényleg azt lehet csinálni, amit mondasz, akkor elfogadom az ajándékomat. De szavaid igazságát be is kell ám bizonyítanod.

Mongol barátomhoz fordult, aki az ajtóból figyelte a történendőket :

— Hívd be a segédtisztet.

Pár perc multán ott volt az illető. A szaid pattogó szavakkal elmondta neki, miért hívatta : meg fogom borot-

válni. A segédtiszt savanyú képet vágott, látszott rajta, hogy nincs nagy bizalommal se hozzám, se a borotvához.

— Fogj hozzá! — mondotta a szaid és átnyujtotta a borotvát.

Beszappanoztam a segédtiszt arcát, aki ijedten forgatta a szemeit közben, majd megfentem a borotvát és hozzáfogtam a művelethez. A sátorban lévő kerekre nyitott szemmel figyelték minden mozdulatomat, pedig ez már a csodálkozás legnagyobb jele a mandulaszemű mongoloknál. A munka befejeztével a segédtiszt elé tartottam kis tükrömet. Kerekre vált arccal, boldogan mosolygott magára.

— Szein beina (jól van) — hajtogatta boldogan.

Nagy kő esett le a szívemről. Mi lett volna, ha a dolog nem sikerül!

A szaid sietve adta ki utasításait: behívta a raktárost, aki nagy hajlongással közeledett feléje.

— Tíz gin fehér lisztet csomagolj be és add ennek az embernek — mutatott rám. (Egy gin hatszáz gramm.)

Aztán hozzám fordult:

— Jól van hát, hiszek neked. Elhiszem azt is, hogy nem vagy bolsevik. Elviszlek magammal. Hat-hét nap múlva indulok Kobdóba, addig velem jöhetsz, onnan pedig majd tovább küldelek. Ezt az ajándékot pedig fogadd el tőlem, szeretettel adom!

Kitörő örömmel köszöntem meg jóindulatát és arra kértem, ha lehet, küldjön el engem inkább Uljaszutájba — onnan Urgába mennék. Kobdó messze van... hatszáz kilométer Uljaszutájtól...

Az öreg szaid jóságosan elmosolyodott.

— Jól van no. Itt maradsz estig, akkor érkezik az első urton parancsnoka. Elmehetsz majd vele az urtonra, onnan pedig tovább Uljaszutájba. Az engedélyt holnap elviszik utánad.

Majd kiugrottam a bőrömből örömben. Megkaptam az engedélyt! Még hozzá el is visznek Uljaszutájig. Az urton lesz segítségemre, Mongoliának ez a remek intézménye, amely vonat és szálloda együtt. Erről már hallottam az orosz határon is.

VI.

Őrizkedj az idegenektől...

Vígan szürcsölgettem a pillanatok alatt felszolgált teát. Érdeemes volt ezt a sátrat jól megnézni. Pompás szőnyegek mindenütt. A közepen a mongol sátrak tűzhelye: a tagán. Alacsony kockaalakú téglarakás, éleit fakeret tartja össze. A téglarakás tetején fazékalakú rácsban szén izzik, fölötte pedig a finom domborművekkel díszített katlanban bugyborékolva forr a tea. A teafőző külön élmény: fantasztikus alakok vannak kivésve rajta a legapróbb részletességgel, szemfárasztó aprólékossággal. Egy szarvas, amelyet lovas mongolok kergetnek, tüzet és füstöt lövell a paripák orrlyuka. Száz és száz nyílvevő síklik a szarvas után. A művésziesen kidolgozott vadászcenáriót a hatalmas teafőző egész oldalát betölti, évekig dolgozhatott rajta mesteri készítője.

A sátor oldala vörös és sárga selymekkel bevonva, a tetőnyíláson betűző napsugár ragyogva verődik vissza róluk.

Az ajtó jobboldalán vörösre lakkozott szekrény tele szebbnél-szebb edényekkel. A baloldalon állvány, finoman ötvöztött ezüstös — vörös tibeti szőnyeggel párnázott — nyergek díszelnek rajta. A kengyelvasak feketére pácolt faragott acélból készültek. És az acél fekete felületéből pompázóan csillan ki az ezüst intarzia. Ez is jellegzetes mongol munka: acélba metszett ezüstbetétek.

Az oldalfal többi részét mindkét oldalon hátrafelé folyton nagyobbodó, rézzel kivert vörös-lakk ládaformájú szekrények foglalják el. Az ajtóval szemben áll a házi oltár. A szekrények zsúfolva ezüstruhákkal, ékszerekkel és — okmányokkal.

A házi oltár szekrénye még ezek közül is kiválik. Elülső lapján hatalmas pofájú kínai sárkány képe — a házi isteneket őrzi. A szentélyen lévő üvegszekrényben bronzistenszobrok. Buddha nyugodt békeségű szobra, mellette

pedig Dzsigi — elrettentő, torz, kéjes arcával. Kezei között tartja nálánál jóval kisebb életépárját, akinek a szerelmi mámorban, a kéjtől átszellemült, hátravetett arca szembenéz az isten arcával — senkit, semmit nem lát, csak őt.

Az istenek előtt, kis vörösréz áldozati csészék, emberi koponya lefűrészelt tetejéből készült, ezüsttel bevont és ezüst háromlábbon álló áldozati tálak: «gabalák», tele áldozati ajándékokkal: hússal, teával, liszttel, zsírral.

Az áldozati kelyhek is díszére válhatnának bármely műgyűjtő múzeumának. Nemcsak a kidolgozásuk miatt értékesek, hanem különlegesen elkészített anyaguk miatt is. Mert ez a réz és bronz, amiből készültek, egészen különleges ötvözet. A tibeti és mongol lámák, akik öntik, féltetten őrzik az ötvözet összetételének titkát s csak annyit lehet megtudni, hogy aranyat és ezüstöt is tesznek a fémkeverékbe. Ezáltal elérik, hogyha egy ilyen kelyhet megkoccint valaki, hosszú percekig hangzik utána a csengés, zeng és zenél a különös holmi.

Az áldozati csészék mellett két hengeralakú fadarab, különös betűkkel telefestve: «OM MANI PADME HUM» — a titokzatos varázsmondat.

A hengeralakú fadarab a varázsmondattal — imagép. Aki ezt pörgeti, már imádkozik is. Közben nyugodtan beszélgethet, pipázhat és — «szent kötelességét» mégis teljesíti. De vannak még találékonyabb elmék Tibetben és Mongoliában: a kis patak mellé vízimalmot készítenek és annak tengelyére szerelik föl az imagépet. Így imádkozik helyettük a víz, — éjjel-nappal — rá se kell hederíteni.

Az oltár előtt szürkés-lilás gyertya füstölög és kellemes szagával betölti a sátrat. Olyanféle, mint a tömjénillat.

Az oltár tele van aggatva selyemchadakkal, selyemre írt imádságokkal és szentképekkel.

*

A mongolok nemzeti élete már évszázadok óta szinte csak függvénye vallási felfogásuknak. A XVI. század végéig — mint Középázsia majdnem valamennyi népe — samaniták voltak. Harciasak és szabadságszeretők, senkitől

se félték, csak — a természettől. Sátoros pásztor életük, harcias természetük kényszerítette őket arra, hogy ekével, de ha kellett karddal és nyíllal is bánni tudjanak. Nem ismertek jobbágyat vagy rabszolgát, csak győzöt és legyőzöttet.

Egy hatalmat nem tudtak sohase legyőzni, vele szemben mindig alul maradtak, mert ez kiismerhetetlen, titokzatos és félelmetes volt, ereje alatt elbukott a legtüzesebb ló, viharától elpusztult a mindig győzelmes tábor is, kidőltek a leghatalmasabb fák; legnagyobb barátjuk és leghatalmasabb ellenségük: a természet — rejtély és hatalom volt előttük. Ezért félték, imádták, meg nem fejtett titkait szimbolumokba foglalták, szellemei ellen menedéket kerestek, varázsszereket — samaniták voltak.

A XVI. század vége felé Északmongoliában hivatalos vallássá lett a buddhizmus, illetve ennek egyik külsőségeket kedvelő és már-már ebben eltévedő formája, a lamaizmus. Sokat nyert ezzel a mongol nép, gondolkozóvá, elmélyedővé tette talán őket e filozófikus vallás. Emberszeretetre és testvéri érzésre nevelte, végső megnyilatkozásában azonban elcsorbította a harci-kard élet, kioltotta a folytonos és újabb győzelmek utáni vágy esztelen tüzét: lassankint kihuzogatta tehát a régi nagy Mongolia akkori alapépítményeinek tartószögeit.

A lámák tibeti nyelven mormolt imái és ragyogó vallási szertartásai nagy hatással vannak ugyan a jámbor pásztornépre, de mindez legnagyobbbrészt csak külsőség maradt, mégis a sallang, a szín és a tömjénfüst mögött ott kóvályog Dzsingisz kán emléke.

A harcias mongol nép egyik fele semmivel nem törődő, semmi felé nem törekvő, földhözragadt szegény fajzattá lett, a másik fele pedig bevonult a lámakolostorok — a «chure»-k — falai közé, úgy, hogy végül is Mongolia lakosságának hatalmas része szakadt el ilymódon életmódjában a néptől, annak életétől, vágyaitól.

De vallási tilalmaik és történelmi tapasztalataik egyformán előírják számukra: *őrizkedj az idegenektől*. Keserves példák vitték őket ennek a tanulásnak levonásáig és

ha még ma is a legnagyobb akadályokat gördítik egy-egy idegen beutazása elé, csak azért teszik, mert szeretik azt a földet, amelyen élnek és nem akarnak ismét idegen iga alá kerülni, az egykor rettegett hírű harcosok jóindulatú és álmodó lelkű utódai.

VII.

Az urton.

Néhány kérdés még és a hivatalos formaságoknak is vége. Megkönnyebbült sóhajjal léptem ki a sátorból mongol barátommal az oldalamon.

Mialatt a katlanban fortyogott a víz, főtt a hús, a percekkel ezelőtt még vígan legelésző tehén belei már száradtak is az egyik fa ágán. Ez a marhabél becses jószág a pusztában, ebben tartják a mongolok a zsírt, a vaját és a sajtot.

Az állat bőrét pedig bedobták a patak vizébe, ráhengerítettek néhány nagyobb követ. Megkérdeztem a barátomat, hogy hát ez mire jó. Nagy örömmel kezdte magyarázni:

A bőr hat-nyolc napig marad itt, ezalatt a víz teljesen megpuhítja a szőrt, annyira, hogy a legfelső bőrréteggel együtt egy darabban le lehet húzni. Amikor ez is megtörtént, fakéssel szíjakra hasogatják. Ezeket a bőrcsíkokat gyúrják, dörzsölik, facsarják, majd jól bekenik tejjel vagy valami más zsíros folyadékkal és azután — dörzsölik tovább. Ha megúnják a dolgot, becsavarják a szíjat nedves rongyba és hagyják ázni, amíg újra kedvük támad a munkához. Addig megy ez így, amíg a bőrszíz teljesen megpuhul. Így készül a szerszámszíz.

— Itt van az én szíjam, nézd meg! — fűzte hozzá, elém tolva a holmit.

Kezembe vettem a szíjdarabot, puha és omlós, amellett szinte határtalanul erős volt.

— A jól kidolgozott mongol szíz — zárta be büszkén

a magyarázatát — sohasem szakad, sohasem törik, rendkívül ellenálló, még a víz sem árt neki.

Közben egészen beesteledett. Az éjjeli őrség sorakozott, az apró ponnik vígan táncoltak a mongolok alatt. A katonák tele voltak aggatva töltényövekkel. Vállukon pompás orosz karabély, az őrség parancsnokának pedig jó német Mauser-puskája volt. Kozák kardok egészítették ki az őrség fegyverzetét. Különösen hatottak ezek a modern fegyverek a bizarr öltözetű mongolokon. Hosszú, kék ködmönök, levegőben kigyózó copfok, alacsonyszárú, kunkorodó orrú csizmák, tarka-barka nyergek és — modern, európai fegyverek. Olyan ez a felszerelés, mint a mai egész Mongolia képe. Az ellentétek országa: a mult, a fantasztikus és tarka emlékek — hozzásimulva a haladás, a fejlődés külsőségeihez.

Az éjjeli őrség néhány vezényszó után sorbaállott és a tizenhat lovas kiügetett a tábor szélére.

Mi pedig hozzáfogtunk a vacsorához a szabad ég alatt. A katonák jókora szárított bőrdarabot terítettek le a földre és telerakták a katlanból kiemelt párolgó, omlós hússal. Köréje telepedtünk, mindegyikünk vett egy jókora darabot — kövéret vagy soványat, kiki a tetszése szerint.

Kezdetben kissé félszegül éreztem magam, nem tudtam, hogyan fogjak hozzá az evéshez, fogalmam se volt róla, mi illik és mi nem. Előbb megnéztem, hogy az «asztaltársaság» hogyan eszik és csak azután tartottam én is velük.

A mongol asztali «etikettet» nem volt nehéz megtanulnom. Nem nagyon óvatoskodtak, finnyáskodtak, balkezükbefogtak egy-egy jókora húsdarabot, jobbkezükbefogták a kést, beleharaptak a húsba és egy nyisszantással határvonalat vontak a hústömeg és a foguk között lévő darab között. Hangos csámcsogással elfogyasztották a falatot, utána következett a második, harmadik...

No, ezt nem volt nehéz megtanulnom.

Így tűnt el asztaltársaságom tagjai mindegyikének gyomrában egy-két kilós hústömeg, só és kenyér nélkül, csak az üres levest szürcsölgették hozzá teáscsészékből.

Egyszerre csak lódobogás hangzott. Két lovas vágatott felénk.

— Urton, urton — kiabálták a mongolok.

Megérkeztek az urton lovasok!

A mongol közlekedő-eszközök még ma is nagyrészt majdnem egészen olyanok, mint Dzsingisz kán idejében voltak. Nagy-Mongolia megalapítója szervezte meg az «urtont», azaz a lovasposta-szolgálatot, ez nemcsak személyeket, hanem értékesebb tárgyakat is szállít. A szervezet harminc-negyven kilométeres körzetekben felállított ménesekből áll. Ha valaki az arra hivatott főtisztviselőtől, jelenleg a belügyminisztérium egyik osztályától kiállított «zara»-t — ez a neve az erre szolgáló nyílt parancsnak — megkapja, akkor az első urton, vagyis lovasállomás parancsnokától igényelheti a zara-ban feltüntetett ló- vagy tevelétszámot. Ez kívánsága szerint azonnal, vagy az általa megjelölt időben rendelkezésére áll. Az utazáshoz az illetőnek saját nyergét kell vinnie, vagy pedig saját kocsiját használnia, mert ezt senki se kap. Egyéni kényelemből is sokkal jobb így, mindenki megszokta már a nyergét vagy kocsiját. Az igényelt lovakkal, vagy tevékkel együtt mongol kíséret is kap az utas, aki a következő urtonig elkíséri őt. A harminc-negyven kilométeres utat az urton lovak vágtaban teszik meg. Nekünk fantasztikusnak látszik, mert nálunk alig akad olyan tüdejű ló, amelyik ezt kibírná.

Ha azután a második állomást elérték, a lovakat kicserélik és amíg a váltás folyik, az utasnak alkalma van megismerkednie az állomás parancsnokával. Ez megérkezőkor mindjárt megkínálja a minden jövevénynek kijáró teával. Alig öt perc múlva már újra nyeregben van. Hogy az ember belső részeit tönkre ne tegye a hatalmas vágatás, a lovasok széles övvel erősen össze szokták húzni a hasukat. Ilymódon felkészülve, két-háromszáz kilométert egyfolytán is ki lehet bírni — nekik.

Vannak még gyorsabb urton-utazások is. Erre a szolgálatra természetesen csak kiképzett, jó lovasokat rendelnek ki, akik jelvényt kapnak és sastollat tűznek a sip-

kájuk mellé. Azt jelenti ez, hogy úgy kell repülniök, mint a madárnak. Az ilyen urton-lovasok három, legfeljebb négy nap alatt 1300—1500 kilométert is megtesznek. Fő-kelléke az ilyen utazásnak az, hogy napközben semmit sem esznek. Amikor az urtonhoz megérkeznek, megihatnak egy-egy csésze teát, ételt azonban nem fogyasztanak.

Ebből az egészségügyi rendszabályból szinte dogmaszerű szokás alakult ki, amely megtiltja az urton lovasoknak a napközben való étkezést. Enniök csak ott szabad, ahol éjjeli szálláson maradnak. Itt viszont a legnagyobb bőséggel vendégelik meg őket.

A ménések magánemberek kezében vannak és legtöbbször azért vállalják az urton szolgálatot, mert ennek ellenében fel vannak mentve a katonai szolgálat alól és nem kell adót fizetniök.

A mongol kormány az utóbbi időben már nagyon megszigorította a «zara»-kiadást, nagyobb megkönnyebbülést azonban csak az hozott, amikor megjelent a mongol pusztákon és a Gobi sivatagon — az automobil.

Azokon a helyeken, ahol ilyen szabályszerűen kiépített urton vonal nem volt, ott sátortól-sátorig kellett vinniök az utast a lakosoknak, és eközben természetesen etetni. Ez volt az úgynevezett «urga»-szolgálat.

Urga — ez az elnevezés már nagyon ismerősnek hangzik. Így hívják Mongolia fővárosát.

Hogy milyen nagyszerűen szervezett berendezés ez az urton, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy amikor Batu kán, Egedei kánnak, Dzsingisz fiának egyik alvezére itt Európában járt hadseregével hétszáz évvel ezelőtt és győző csapataival már Európa nyugati része ellen akart vonulni, hírt kapott az urton postával arról, hogy körülbelül 10,000 kilométer távolságban lévő székvárosában meghalt a mongolok nagy uralkodója, Egedei kán. És ez a hír az urton révén tíz nap alatt érkezett meg a mérhetetlen távolságból.

VIII.

Készülődés az ördögüzésre.

— Urton, urton — hangzott a kiáltás és én izgatottan vártam a közeledő lovasokat. Pillanatok alatt hozánk értek, kikötötték lovaikat, lekapcsoltak az egyik nyeregről egy bőrszakot — a postaszállítmányt — és bevitték az ügyeletes sátorba. A postaátadás után odajöttek a vacsorázó társasághoz.

— Szen beina! (Jónapot) — köszöntöttek és azonnal odatérdeltek a bőr mellé, leültek kicsavart sarkaikra s megindult a beszélgetés: mi újság, mi történt itt és ott, amerre a lovasok jártak. Közben jól befalatoztak mindnyájan.

Azután a segédtsízt kihozta nekik az elküldésre szánt postát és tudomásukra hozta a szaid rendelkezését:

— Ezt az embert — és rám mutatott — elviszitek az urtonra. Onnan azután majd továbbkülditek. A bicsiket holnap megkapja. A szaid azt mondta, jól kell bánni ezzel az idegennel.

Érzékeny búcsút vettem mongol barátomtól, akinek olyan sokat köszönhettem, aki továbbutazásomat közbenjárásával lehetővé tette és ezekben a kritikus napokban — ha kellett — tolmácsom is volt, mert ekkor nem egészen értettem még a mongol nyelvet. Kicsit pihentünk, azután elindultam a két postalovassal az urton parancsnokságra.

*

Az első urton, a főörstől nem messze, a Dzsarglantu völgyben táborozott. Mégis, mire odaértünk, jól megviselt a lovam háta. Kissé csontos állatot kaptam és nyergem se volt. Öröömöm azonban, hogy megvan az engedély és még hozzá gyorsabban — lóháton — tehetem meg a szándékolt utat, mindent elfeledtetett.

Itt voltam tehát az urton állomáson.

Marco Polo — aki Dzsingisz kán unokájánál, Kubilei kánnál szolgált, mint állami tisztviselő — is ír erről. Velencei kereskedő volt Marco Polo és a pénz, a vagyonszerzés vágya hajtotta messze Keletre. Tudása és buzgalma a mongolok uralkodójának bizalmi emberévé tették, és így többször alkalma volt Mongoliában urton lovakon utaznia. Idejében nagyszerűen volt szervezve a hír- és postaszolgálat, az urton mellett úgynevezett «hírfutó vonalak» is voltak. Mongolia fontos pontjait kapcsolták össze a hírvonalak, ezeknek mentén minden hat-nyolc kilométerre stafétafutó várakozott. Egy-egy kiemelkedő domb volt a várakozó állomásuk, ahonnan köröskörül messzire látni lehetett mindent.

És itt Magyarországon a szegedkörnyéki földeken, az alföldi síkságon itt-ott még ma is láthatók kisebb-nagyobb domborulatok. A nép «tatárhalmoknak» hívja őket, de azt talán már kevesen tudják, hogy ezek tényleg mesterségesen összehordott földrakások és valóban a szomorú emlékü multból maradtak itt, amikor Batu kán mongol serege száguldott az Alföld mezőin és az elfoglalt területeken összehordatta ezeket a halmokat a hírvivők állomáshelyéül. Nagyon fontos szerepük volt annakidején ezeknek a stafétafutóknak: gyors rohanással közeledett feléjük a szomszéd állomásról a stafétás, a papirtekercs átröpült egyik kézből a másikba és az új futó friss erővel száguldott tovább... Aztán újra más futó... Míg végül a posta elérte a célt.

Ma már Mongoliában se használják ezt a drága postaeszközt, az urton vonalak viszont erősen kifejlődtek, állandó állomások mellett ideiglenesek is vannak. Az állandó urton-vonalak a gócpontokat kötik össze a fővárossal, az ideiglenesek pedig az esetleges háborús körzeteket egymással és az egykori vezér vagy uralkodó akkori tartózkodási helyével.

Maga az urton-lovas is érdekes jelenség. Alacsony, köpcös ember mindegyik, mint általában a mongolok, a lába rendkívül görbe majdnem valamennyinek — alig tud gyalog járni. Hosszú, kék köntösét széles selyemöv tartja

össze a derekán. Ezt szorítja meg jó erősen, ha lóra ül. Félsg és suta a földön, de egy pillanat, már lóra pattant és szemrebbenésnyi idő alatt el is tűnt a porfelhő mögött.

Vágtat, egész nap étlen; vágtat ezer és ezer kilométereken keresztül éveken át, szinte pihenés nélkül. Ilyen az urton-lovas élete.

*

Érkezésemkor nagy zsvaj, készülődés volt az urtonon. Az egyik sátorban betegen feküdt egy fiatal mongol. Semmi gyógynövény nem segített már rajta, hiába próbálták a messze vidékről odahívott lámák. Azt mondták, hogy a «rossz szellem» szállta meg. A mongolok tehát a végső eszközhöz nyúltak: hívták a sámánt. Űzze el a gonoszt ő, aki ismeri a mongol hegyek és sivatagok ártó szellemeit, akinek titokzatos varázsszavai elől még ezek is elmenekülnek...

A mongolok általában buddhisták ugyan, de azért a lelkük mélyén mégis hisznek régi vallásukban — a samanimizmusban.

És az urtonon néhány perc múlva megkezdődött az idegekre menő, borzalmas szertartás, — az «ördögűzés».

IX.

Az ördögűző szertartás.

A buddhista mongol lámák nem türelmetlen természetűek. Ha a mongolok sámán hitét nem tudták teljesen kiirtani, ha természeti vallásuk emlékei még feltűnedeznek évszázadok multán is a kései utódokban, a lámák nem emelnek máglyát a más hitűeknek: nem tüzesítenek vasat a szemek számára, amelyek más istenképekre néznek; nem törik le a kezét, amely nem az ő vallásukra kulcsolódik össze; nem ontanak vért és nem rendeznek Szent Bertalan éjszakákat — ezek a «kulturálatlan», «vad» mongolok bölcs megnyugvással tudomásul veszik a helyzetet. Tanítják, nevelik egy-

mást a lámák, hogy minél többet tudjanak, minél tanultabbak, ügyesebbek legyenek. Ha pedig kell, odaállnak a nép elé mint — sámánok is. Ha nem irthatják ki a sámánizmust, — gondolták — kisajátítják a maguk számára.

Az urton beteg mongolját is egy ilyen láma-sámánnal akarták meggyógyíttatni. Nem minden láma érti a sámánok titokzatos mesterségét, mert nem egyszerű feladat az ördögűzés... Az idegeket tépi és az agyat marcangolja a szörnyű tánc, az önkívület őrjöngése.

Az előrelátó láma, akit orvosként hívtak a beteghez, mindjárt magával hozta sámán-szerszámai is. Oldalán az övében köröskörül ott csüngenek «tudományos» orvos-szerszámai, kései, csipeszei és gyógynövényzacskói, de természetén már ott díszlik a fekete állatbőr, fején a bozontos, egész arcát eltakaró állathaj-tömeg, belőle fölfelé hosszú, színes tollak meredeznek.

Két oldalán két tarka szíjtömeg csüng csengőkkel és fémdarabokkal teletűzdelve. Balkezeiben hatalmas dob, jobbkezeiben bőrrel párnázott dobverő.

A beteget kiviszik a sátorból a sámán segédei — fiatal lámák — az ördögűzőt teleaggatják kék, sárga és vörös selyemszalagokkal. A sámán leül a sátor közepére felállított zsámolyra, a két segéd jobb és balfelől áll, kezükben és előttük különböző zeneszerszámok, dobok, csengetyűk.

Közben a sátor megtelik a résztvevőkkel. Én is közöttük vagyok és kíváncsian várom a történeteket. Az egyik segéd megkérdezi a sátorban lévőket, van-e valakinél dohány. Akinél akad, azoktól azonnal elveszi és az összegyűjtött dohányt kiviszi a sátorból, mert a szertartás alatt dohányyneműnek nem szabad a gertében lennie.

Majd a sámán mellé a földre leszúrnak egy hatalmas mongol kardot.

És megkezdődik a szertartás.

Hatalmas robajjal megdördülnek a dobok, megcsördülnek a segédeknel lévő fémdarabok. A sámán halkan titokzatos szavakat mormol. Pereg a dob, fülsértőn zajonganak a csörgők, a sámán magábaroskadt alakja fölegyenesedik, szavai mind hangosabbak és hangosabbak lesz-

nek, — a zene halkul, a sámán már kiabál, csak néha dobban bele ordítózásába a kifeszített állatbőr hangja.

A sámán vérben forgó szemekkel hadonászik, a zene ismét fölsivít.

A sátorban lévők ijedten hátrálnak tőle s a falhoz lapulnak félelmükben. Már habzik a sámán szája, amikor hatalmasat, velőtrázót kiált.

A hangkaosz megszűnik, mintha elvágták volna. Pillanatig néma, döbbenetes csönd. A sámán teste vonaglik, elhajítja magától dobját, a szemeit lehunyja, hirtelen fölugrik és magasra rántja a kardot hüvelyéből.

Ismét megdördül a dob, felsikít a sok fémcseggő. Azután újra csend.

A sámán a feje fölé kapja a hosszú, görbe kardot és villámgyors lendületekkel forgatni kezdi magasan a levegőben, pengéje sivítva, üvöltve szeli a levegőt. Mind lejjebb-lejjebb száll a kör, szinte az arcunkat érinti a kard hegye, mindenki szinte szűkül, vonít a félelemtől — így űzi a sámán az ördögöt.

Keresztül-kasul száguld a kard éle mindenütt, egy porcikányi helynek sem szabad maradnia a térben átvágatlanul, hogy ott meg ne fészkelhesse magát a «gonosz szellem».

Már táncol, ordít a kardsuhogtatás közben az őrző sámán, önkívületében se lát, se hall — és mégse kell félnie senkinek a kardjától. Hajszálnyira suhan el előttünk a borotvaéles acél, de senkit se érint.

Aztán kiugrik az ajtón a sámán és vad iramban körülvágtatja a sátort, közben állandóan suhog a kard a levegőben. Messzebb és messzebb űzi az ártó «gonosz szellemet», kinn a mezőn, végig mindenütt.

Ijedten rebbennek föl előle a madarak, a sámán ordít és csapkod maga körül. Egyszerre, mintha megdermedt volna: megáll. Ellankad. Összerogy. A földre zuhan. A melle zihál, a karjai szétterpesztve. Odarohannak hozzá a lámák, kendőjükkel legyezgetik, friss vízzel mossák az arcát, amíg magához tér. Körülnéz, megöleli két segédjét.

Vállaikra támaszkodva egy sátorba vándorog a sámán.

mán, a tanítványok, a lámák lefektetik a nagy munka után a mestert. Az urtonlakók pedig összeadják honoráriumát. Különböző értéktárgyakat, selyemkendőket, ételneműeket kap a valóban nagy teljesítményért. Mert ingyen aztán nincs ördögűzés.

Azt már nem tudtam meg, hogy meggyógyult-e a beteg mongol, de annyi bizonyos: én majdnem beteg lettem ettől a gyógyítástól. Pedig meglehetősen erős idegzetem van.

X.

Megkapom a mongol útlevelet.

Mialatt a sámán a gonosz szellemekkel hadakozott, az urton sátrai közt lévő térségen már meg is főzték a többiek a vacsoránkat. Megpuhult az ökörhús és ugyanolyan jó étvággyal fogyasztottuk el, mint a tegnapit a főőrsön. Ugyanolyan kitűnő is volt. Vacsora után kijelölték a házigazdámot s ő azonnal megkezdte a «barátsági szer-tartást». Elővette apró, rézből faragott hosszúszerű pipáját, amelybe alig gyűszűnyi dohány fér csak bele. Megtömte és kovaköves tűzszerszámaival rágyújtott. Húzott belőle egy jókora szippantást, azután átadta nekem. Én is szippantottam belőle. Ettől már el is fogyott a benne lévő dohány.

Azután megkezdődtek az előkészületek az alváshoz.

A házigazdám és felesége a legnagyobb lelki nyugalommal vetkőződni kezdtek előttem, mintha ott se lennék. Én voltam a szemérmesebb: hátat fordítottam nekik. Amikor már úgy gondoltam, hogy befejezték a vetkőzést, leültem az ágy szélére és magam is hozzáláttam az előkészületekhez. A tűz még pislogott a tagánon, fel-fellobbant a láng, kísérteties fénybe borítva az oltáron lévő istenszobrokat. Fönt a sátor kerek nyílásán keresztül az égboltozat egy darabja. A ragyogóan tiszta mongol levegőn keresztül fénylően vibráltak a csillagok.

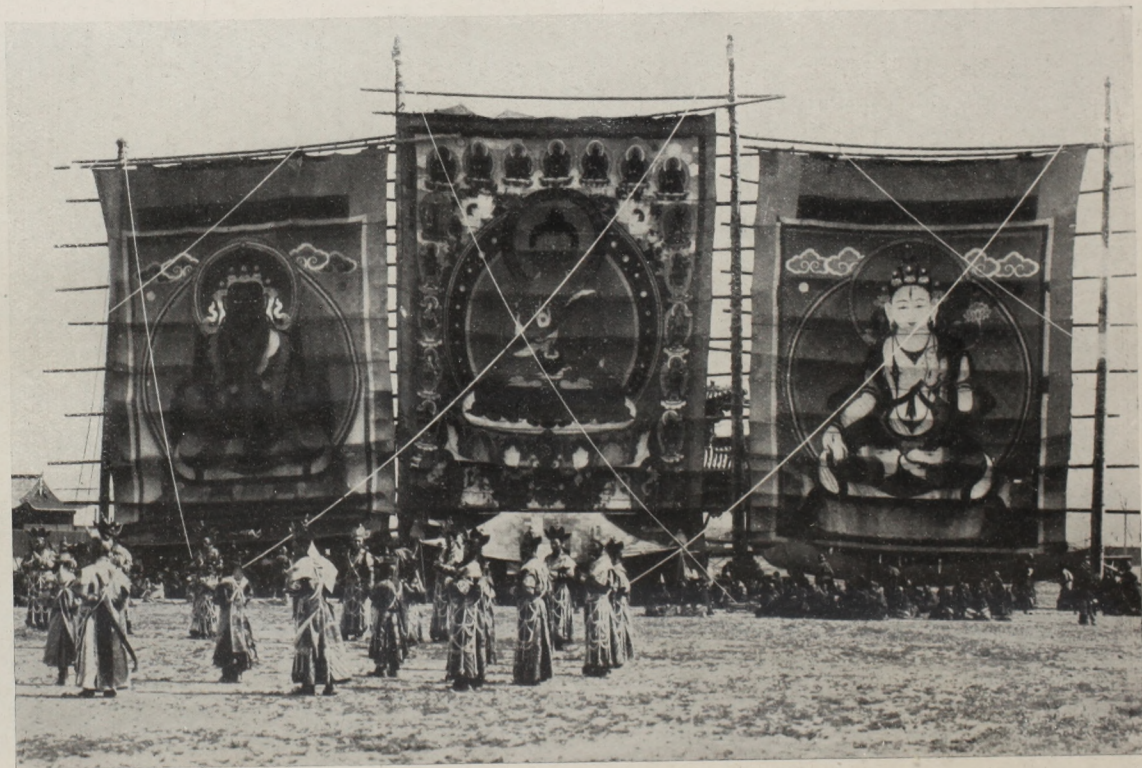

A gyógyító láma «munka» közben.

Egy őrjöngő sámán.

A lámák imája a Cam-ünnepség, gigantikus hímzett selyem szentképei előtt.

A főlámák sátra előtt elvonul két Cám-álarcos.

Az «ördög» és az «öreg» tréfás játéka a Cám-ünnepségen.

A Cám-ünnepség zenekara.

Cám-álarcosok.

A Cagán Szara ünnepség gólyalábas táncosa.

Táncoló Cám-álarcos.

És másnap megkaptam a «bicsiket», az útlevelet — ezt a drága kincset, fölnyergelték a lovakat, maga az urtonparancsnok ajánlkozott, hogy elkísér a következő urtonig.

Hamarosan odaérkeztünk, mongolom beajánlott a parancsnoknak, megivott velem együtt még egy csésze teát, azután lóra pattant és hazaindult.

Itt is kikérdeztek, átnézték az okmányokat. Ezalatt lassacskán beesteledett és az egyik mongol behozta a vacsorát. Már nem ökörhúst kaptam, hanem valami egész különleges ételt. Mindegyikünk egy csészét vett a kezébe és a mongol telerakta a rézüstben lévő ennivalóból. Amint közelebb vettem a különös zöld kotyvalékszerű ételt, szörnyű szag ütötte meg az orromat. Ijedten hőköltem hátra és borzalommal töltött el a gondolat, hogy ezt meg kell ennem. Körülöttem azonban a többiek nagy élvezettel már ki is ürítették a csészéjüket, percek alatt szájukba rázták a moslékszerű, sűrű folyadékot, amely egészen rejtélyes anyagokból készülhetett. Végre is — hogy szegyenben ne maradjak és meg ne bántsam őket — összeszedtem minden erőmet és a torkomba öntöttem egy «slukkot».

— Ite, ite — ine bina! (Egyél, egyél, ez pompás dolog) — mondták a többiek és én lenyeltem a falatot.

Nem is olyan rossz! — állapítottam meg. Valamiféle vadhús lehetett, egészen érdekes ízű, csak a szaga szörnyű. De győzött az éhség és én nemsokára már a harmadik csészénél tartottam. Csak később tudtam meg, hogy milyen étellel ismerkedtem meg tulajdonképpen.

*

Este ugyanis egy őzet hoztak a táborba. A parancsnok tisztiszolgája nagyszerű vadász volt, alig egy órával ezelőtt indult el és máris ezzel a zsákmánnyal tért vissza. Pedig egészen egyszerű kováspuskával «dolgozott», mint a mongol vadászok majdnem valamennyien, akik az egész puskát a cső kivételével sajátmaguk fabrikálják össze.

Vadászunk hamarosan megnyúzta az őzet, kiszedte a beleit. A tagánon ezalatt már vígan pattogott a száraz

vörösfenyő gally. Deszkadarabra került az állat mája, tüdeje, szíve és veséje, a beleket pedig másfélméteres darabokra vágta és kiteregette a zöld fűre, előbb azonban kitisztította őket. Ez az eljárás rendkívül egyszerűen folyt le: a béldarabok egyik végét a balkezébe vette és jobbkezének nagy és mutatóujját egymáshoz szorítva, végighúzta közte. Hogy valami nagyon tiszta nem lett utána a bél, sem a keze — az elmondottak alapján kétségtelennek látszik, neki azonban megfelelt az eredmény, mert meglegedetten nézegette az elkészült munkát. Közben forrott a víz a katlanban, belekerültek a béldarabok, a szív, máj, tüdő és vese, csekély zöldség és csakhamar kész lett a vacsora. Amikor megpuhult, kiöntötték egy fateknőbe és egészen apróra vágva föltálalták, mint tegnap. Igaz, ugyanolyan rosszszagú volt, de — ugyanolyan jóízű is. A szaghoz lassacskán hozzászoktam valahogy, a mongolok már bizonyára étvágygerjesztőnek is találták.

Talán éppen ezért a szagért szeretik, ez adja meg számukra ennek az ételnek igazi zamatát — aromáját. Hiszen az emberek oly különbözőek.

XI.

Hegyi ingoványban.

Harmadnap megérkezett a várt mongol hivatalnok és útnak indultam vele. Új kísérőm száraz, csontos öregúr volt, inkább a lassú ügetést szerette. A mongol pusztá kezdett mind vadabb lenni, folyton fölfelé mentünk, mindig csak fölfelé. Utam legnehezebb része állt előttem, a Tannu-ol, hatalmas hegygerinc. Kopár sziklák és bozotos erdők váltogatták egymást sűrű egymásutánban, és csak nagy ügyvel-bajjal értük el a hágót, a «Hamar-Daban»-t. Fönn a hegy tetején még veszedelmesebbé lett az út. Lovam lába egyszerre csak térdig süppedt a földben. Alig tudott kivergődni helyzetéből.

A hegytetőn szőrnyű mocsár.

A földből itt-ott a pocsolyák ezüstje csillant elő, de mindenütt nedves, puha volt a talaj. Az öreg mongol rámszólt, hogy engedjem csak a ló kantárszárát szabadon, menjen, amerre akar, jobban érzi az utat, mint ahogy én látom, hagyjam az ösztönére, mert különben könnyen rossz helyre kerülök, és akkor pillanatok alatt elnyel a hegyi ingovány. Lépésről lépésre tudtunk csak haladni és közben bizony beesteledett. Minden lépés a halált jelenthette, minden megtett méter a megmenekülés reményét építgette. Itt-ott köröskörül lidércek lobbantak, fölöttünk ragyogott a csodálatos csillagokkal teleszórt mongol égbolt. Előttünk a halált, pusztulást lehelő mocsár, a sötét út, bizonyos, csak az állat ösztöne vezethet át bennünket. Hol patak medrén, hol sziklákon, hol erdőkön, hol kopár pusztákon kóboroltunk a sötét éjszakában. Közben meszsziőről titokzatos zajok szűrődtek felénk, egy-egy farkas vonítása tette még szorongóbbá az éjszakát.

Csak akkor lélegeztünk fel, amikor végre hajnalodni kezdett és a vörösbe borult égboltra ünnepi fényben fölshant a nap. Kis patak csörgedezett előttünk, mellette néhány sátor. Pásztortelep. Percek múlva már az egyik sátorban aludtam. Amikor az öreg felkeltett, a lovak fel voltak nyergelve és mi néhány csésze tea után újra útnak indultunk.

*

Így utaztam nyolc napig egyfolytában, ismeretlen vidékeken, amelyet hiába kerestem a magammal vitt térképén. A nyolcadik nap azután búcsút vett tőlem kísérem, mert neki — mondotta — nyugatra kell mennie : én viszont kelet felé tartottam.

Egyedül maradtam az ismeretlen pusztaság közepén, ahol az emberi életet csak itt-ott néhány elszórt pásztorsátor jelentette. Sokszor éjjel tíz-tizenegy óráig ültem a nyeregben, amíg egy-egy táborhoz jutottam. Este, amikor pihenőre hajtottam a fejem, nem tudtam, hol vagyok, nem ismertem ki magamat ezen a vidéken, csak egy cél lebegett előttem : délkeletre, mindig csak délkeletre.

Forró napok és fagyos éjszakák váltották egymást.

Hányszor rogytam holtra fáradtan a földre le, amikor már nem bírtam a lovaglást és néztem föl segélytkérően az égre.

Hát sohasem lesz vége ennek a céltalan kóborlásnak? Elrémülten ébredtem annak tudatára, hogy elvétettem az urton vonalat.

Akadtak olyan sátrak is a Jeniszei forrásainál, ahol már ritkák voltak a lovak, sőt olyanok is, ahol az egész táborban csak egy ló élt. De engem mégis tovább adtak: megnyergelték az egyedüli lovat, kísérom pedig mögém ült és átölelve engem lovagolt velem a következő sátorcsoportig.

Ilyen kalandok és nehézségek árán jutottam lépésről lépésre tovább. Néha vidám társaságba is kerültem egy-egy sátoztáborban, ahonnan két-három napig sem eresztettek tovább. Jókedvre derített bennünket az archi, a tejből készített mongol pálinka.

Ezeknél a pusztában lakó mongoloknál már nagyon kevés húst láttam. Inkább tejet, sajtot és vaját ettek, teát szűrőszőlgetve hozzá. Szinte egész étrendjük a különbözőképpen elkészített tejesételekből állott. Reggel tea tejjel, szárított sajttal, napközben erik — erjesztett pezsgőtej — amely a legnagyobb részt kancatejből készül. A tatárok ezt kumisznak hívják. Két-három félliteres «csésze» után már jócskán berúgtam tőle. Tejfölből készül az «urum» is. Benne van a tej édessége, a tejföl puhasága és a sajt különleges íze.

Nyáron ezen a vidéken a mongolok takarékoskodnak a hússal, háziállatokat nem esznek, legföljebb vadakat, egy-egy jól sikerült vadászat után.

Kóborlok, bolyongok, nem tudom, helyes úton járok-e, de szó se fér hozzá: jól élek. Nélkülözéseim közepette — szinte hízni kezdek...

XII.

A mongol lány.

Fiatal gyereket kaptam kísérőnek, vele már gyorsabban haladhattunk. Még mindig nem tudtam, helyes úton járok-e, merrefelé van a célom — Uljaszutáj. A mongolok nagyszerűen ismerik a pusztát, a legkisebb folyókanyarulatot is — ami a környékükön van. De hogy messze, egy másik törzs határán túl mi van, arról már hiába is próbáltam volna faggatni kísérőmet. Most már biztos voltam benne: letértem az urton vonalról és a mongolok csak a «bicsiket» respektálják, amikor friss lovakat, vagy ökröket adnak, — visznek tovább, kísérek messzebb, de ezzel ki is merül a tudományuk. Csak megyek és nem tudom, közeledem-e célomhoz vagy távolodom tőle.

Valahol majd csak útbaigazítanak talán? ...

Harminc-negyven kilométert tettünk meg így, amikor egyszerre csak messziről kutyaugatás csapott felénk. Végre ismét sátor tábor! Vígán kanyarog a gerték tetejéből a füst. Az egyik ajtónyílásból kidugja fejét egy fénylő, barna arc.

— Hanasz? (honnan?)

Leugrik a lováról a gyerek és magyarázni kezdi, honnan jövünk, én pedig türelmetlenül toldom meg szavait:

— Uljaszutájba szeretnék jutni.

A mongol kilép a sátorból, dörzsölgeti a homlokát, a fejét csóválja:

— Erre nem Uljaszutájba visz az út — mondja nevetve.

— Hát akkor merre találom a helyes utat?

— Eredj visszafelé! — hangzik a válasz.

Magyarázgatom, hogy valahol mégis csak erre kell lennie Uljaszutájnak, délkelet felé haladtam mindig, a mongol azonban sehogysem akarja megérteni a dolgot.

— Nem, nem, csak vissza! Nem ez a jó út.

Mit volt mit tenni — visszafordultunk.

Dél felé haladtunk, hatalmas hegy irányában. A kis mongol lovak biztos lépéssel haladtak az omló, laza kövek között a meredek úton, mind magasabbra. Egyszerre az út fordulatanál csodálatos látvány tűnt elénk. Lenn a mélységben vadul háborogva habzott a hegyipatak, a Cagan-Uszu. Az alig félméteres ösvényen, meredek sziklafal alatt és fölött biztosan trappoltak a lovak. Alattunk a szédítő mélység: egy vigyázatlan lépés és lezuhanunk. Ám a lovak oda se hederítettek a feléjük ásító veszedelemnek, szinte egy vonalban tették le egymásután patájukat és kapaszkodtak a meredek úton. Négy-öt órába tellett, amíg végre a hágón keresztül a völgybe értünk, ott már tevekaravánok kanyarogtak a fák között. Lásacsakán termékeny pusztákra jutottunk, mind több és több gulyát láttunk. Itt-ott fekete jakok legelésztek békesen együtt a marhákkal.

Gyakran találoztunk pompás selyembe öltözött mongolokkal is, akik a közeli kolostorokba zárándokoltak. Sárga köntösű lámák is járkáltak a feltűnedező sátor táborok körül: gyűjtöttek a kolostorok részére.

Egészen más világot, zsibongó, változatos életet találtunk itt a Tannu-ol gerincének déli oldalán. Érthetetlennek tűnt föl előttem, hogy mindezekről az én házigazdám mit se tudott. Így van ez Mongoliában, szétszaggyatott, egymásról mit sem tudó embercsoportok élnek a földjén, a mi egyik legnagyobb akadálya volt mindig az egységes nemzet kialakulásának.

Az első nagyobb sátor tábornál pihenőt tartottunk. A házigazdámnak kijelölt mongol nem volt otthon, csak a felesége és tizenhat-tizennyolc esztendőös lánya. Kitérő örömmel fogadtak, mélytűzű, sötétbarna szemük felragyogott, tetőtől talpig jól megnéztek. Sohase láttak még úgy látszik európaiat.

Csodálkozását kifejezésre is juttatta a lány, elfogulatlanul forgolódott körülöttem és nagyokat sikított örömeiben. Nekem is tetszett a szép teremtés, hízelkedően simult rá puha selyemköntöse. Nem sokat takart el belőle és már esztendőök óta nem láttam szemrevaló asszonyt. Merész

lendülettel fölugrott a lovamra, vágatni kezdett: gögösen úszott utána a levegőben hosszú, fekete hajfonata. Azután visszaléptetett. Az anyja rászólt:

— Na, most takarodj vízért!

A lány leugrott a lóról, betúrte copfját hátul az öve mögé és egy edénnyel elindult az erdő felé. Pár szót még beszélgettem az asszonnyal, aztán valami ürügyet mondva, otthagytam. A lány után lopakodtam.

Csak nehezen tudtam rátalálni, a patak az erdő mögött kanyargott. Vidám viháncolás vezetett nyomra. Az erdő fái közül kitekintve, egy csapat lányt láttam, akiknek az én leendő házigazdám lánya hangos kacagással magyarázta jöttömet. Valami olyasfélét mondott, hogy nagyon különös állat vagyok, de azért eléggé tűrhető a külsőm.

Kiléptem a fák közül. Néhány ijedt szempár szegeződött felém, azután hangos riadalommal szétrebbentek a lányok. De ott maradt az, akiért idáig jöttem. Nyugodtan leült a fűbe és várt.

Több se kellett nekem, odasomfordáltam hozzá és leültem melléje. A beszélgetés nem valami remekül indult, a mongol nyelvvel még itt-ott birkóznom kellett, de a szavak helyett beszéltek talán a szemeim, mert a lány nyugtalanul nézegetett, biztos öntudatán valami tartózkodó félelem vibrált. De nem nagyon ellenkezett, amikor a selyemköntös alól kibuggyanó karját elkaptam.

A szeme belémvillant.

Magamhoz öleltem és megcsókoltam. Erre már ijedten hátrahúzódott és — hangosan nevetni kezdett.

— Szein beina! (jónapot) — hangzott ebben a pilanatban egy mély férfihang az erdő felől.

Marcona, hatalmas mongol állt az erdő szélén. A lány odaszaladt hozzá és onnan, a férfit ölelgetve kiabálta felém:

— Az apám! Gyere csak ide hozzá.

Hát mégse nyílik meg a föld? Pedig most, de jó lenne! Odamenjek hozzá? Mégis csak oda kell mennem. Mit tegyek? Fölugrottam. Egy pillanatig farkasszemet néztünk

a mongollal. Vártam, mikor ront nekem. Meg is indult felém. Én is tettem néhány lépést.

No most segíts, jó sorsom!

Amikor már egészen közel értem hozzá, a szigorú arc vonásai megenyhültek, a szép szál ember barátságos hangon megszólalt:

— A feleségem elmondta, hogy megérkeztlél. Már ke-restelek mindenfelé. Örülök, hogy vendégszerető sátramat megoszthatom veled. Gyere, még sok beszélőnivalónk van — és ezzel elém tartotta fölfelé fordított két tenyerét, ami náluk a mi kéznyújtásunkat helyettesíti. Ismertem már ezt a szokást: az üdvözlés elfogadásaként ráfektettem tenyere-met az övére és azután hármában csendes békességgel elindultunk visszafelé. A lány néhányszor huncutul még oda-odapislogott felém, az öreg mongol azonban rá se hederítve magyarázgatta, hogy mennyire örül nekem.

Nem értettem a dolgot, de — be kell vallanom — nagyon jól esett, hogy a mongol nem neheztelt rám a lánya miatt. Később, amikor már jobban megismerkedtem Mongoliával, megtudtam azt is, miért. A mongolok ugyanis annyira vendégszeretőek, hogyha valakit egyszer házukba, illetve sátrukba fogadtak, mindenben a kedvére akarnak lenni. Előfordul az is, hogy fel is ajánlják neki a lányukat, vagy — feleségüket, ha a vendég iránta való érdeklődését észreveszik. Az is kiderült, miért nevetett ki a lány, amikor megcsókoltam. Mongoliában ugyanis hiányzik a fehér ember szerelmi romantikáját jelentő csók, ott az emberek egymás iránti vonzódásukat úgy juttatják kifejezésre, hogy egészen közel mennek és jól — megszagolják egymást.

Ezért történt, hogy amikor a mongol fővárosban megnyitották a mozit és európai filmek peregetek le a mongol közönség előtt, az urgaiak nevető csodálkozással meredtek a «happy end»-et megjelenítő premier plan-os csókolózásra és hangos hahotában törtek ki.

XIII.

«Kihasználtak bennünket.»

A délutánt pihenéssel és falatozással töltöttem, hiszen kitünő háziasszonyom a legnagyobb szerűbb ételeket rakosgatta elém. Odatelepedett hozzám a házigazdám is és fejcsóválva vette tudomásul, hogy milyen kalandon mentem az előző nap keresztül.

— Nahát, szégyelhetik magukat! — mondta dühösen — miket gondolsz majd a mi országunkról.

Most már én mentegettem eddigi vezetőimet, de a mongol nem hagyta annyiban, tovább szidalmazta, végül is hosszú magyarázatba kezdett országáról.

— Ne hidd, hogy itt nálunk mind ilyen buták az emberek. Azok ott — és a hegyek felé mutatott — nagyon szegény emberek, ki se mozdulnak környékükről. Nyáron a pusztába mennek, télen meg vissza az erdőbe. Éppen csak hogy tengetik az életüket, állataikat legeltetik. Néhány marhájuk, vagy jakjuk van, esetleg egypár chainich, a marha és a jak kereszteződése.

Elmagyarázta, miért vándorolnak ide-oda. Nyáron nem gyűjtenek eleséget az állatok részére, csak kieresztik őket legelni a mezőre. Télen kopár a pusztaság, ezért kell a hideg idő beálltával az erdőben sátrat ütniök, mert a fák alatt még télen is akad valami harapnivaló az állatok számára. Sátoros életet élnek a mongol pásztorok: marháikkal egyik helyről a másikra vándorolnak, sohase lépik át azonban a chasunok (megyék) határolta vidéket. Minden «csont» (törzs) számára ki van jelölve a legelőterület, ha ez már nem lenne kielégítő, a szaidhoz kell fordulni, tőle kérhetnek új területeket.

Itt-ott, főleg a nyugati részekben, földműveléssel is foglalkoznak, ez azonban nagyon szegényes eredménnyel jár, annyit tudnak csak éppen termelni, hogy a legszükségesebb ennivalójukat biztosíthassák. Általános jövedelmi forrásuk az állattenyésztés. Ez adja meg a mongolnak élel-

mét, ruháját, építőanyagát, szállító-, sőt fizető eszközét is. A mongolnak mindene a marhaállomány, ha valami jót, valami nagyot kíván, azt szeretné, hogy minél több jószágja legyen. Legtöbbször még vagyonát is «marhaértékben» fejezi ki. Itt nálunk talán furcsának hangzanék, ha valaki azt mondaná, hogy egy villamosjegy hány juhba kerül, Mongoliában azonban kivétel nélkül majdnem mindeknek megvan a juh, jak, ló és egyéb állatokban kifejezett értéke.

Egy régi monda élénken világítja meg Mongolia háziállatokban való gazdagságát. Történt, hogy akkoriban Mergen van (herceg), — egy dúsgazdag mongol főúr — Pekingben járt a kínai császárnál és beszélgetés közben Mergen, meg a császár kérkedni kezdtek egymás előtt a gazdagságukkal. A császár azt mondta, neki annyi az ezüstje, hogy ki tudja rakni ezüst jambókkal (körülbelül egy kiló súlyú kerek darabok) az országutat Pekingtől Urgáig.

— Nekem pedig — vágta ki büszkén Mergen — annyi a tevéim, hogyha karavánba sorozom őket, hát a menet vége még Urgában van, amikor az eleje már Pekingbe ér!

A császár tréfásan kifejezést adott kétkedésének és Mergen van, hogy bebizonyítsa igazát, a monda szerint hazavágtatott és kiadta az intézkedést a — bizonyításra.

És az 1400 kilométeres úton csakhamar elindult a rengeteg állat sűrű egymásutáni sorban s Urgától Pekingig sárgállott az út tőlük. Ha igaz, éppen akkor indult ki Mergen van urgai udvarából az utolsó állat, amikor a kínai császár palotája elé megérkezett a különös karaván éle.

Számokban kifejezve Mongolia évente a következő mennyiségű állati eredetű termékeket produkálja: ötvenmillió gin marhahúst (egy gin hatszáz gramm), hetvenmillió gin birkahúst, huszonhárommillió gin birkagyapjút, két és félmillió gin teveszőrt, kétmillió gin lószőrt, három és félmillió darab birkabőrt, félmillió darab marhabőrt, félmillió darab lóbőrt és százhuszmillió vödör tejet (egy vödör körülbelül 13 liter).

Csak természetes, hogy a mongolok féltő gonddal vi-

gyáznak állataikra és a mongol kormány legfőbb igyekezete, hogy a mostoha időjárás következtében keletkező bajokat és betegségeket a legkülönbözőbb eszközökkel elhárítsa. Szörnyű ellensége a jószágnak az állatpestis, ellene az utóbbi időben a mongol kormány már eredményesen vette fel a küzdelmet, három helyen is modernül felszerelt szérum-laboratóriumot állíttatott fel és ott teljesen ingyen oltják be az állatokat a pusztító betegség ellen. Sok, modernül képzett állatorvos is állandóan járja az országot.

*

Érdekes intézkedéssel gátolja meg a mongol kormány, hogy a föld a mindenképpen ügyesebb és hozzáértőbb kínaiak kezére jusson. A kínai gyarmatos ugyanis nem lehet tulajdonosa a földnek, mert ez már ősidőktől fogva az államé. Csak bérelheti. A díj nagyon alacsony, de a bérletet a kínai csupán 12 esztendőre kapja, az általa feltört, termékennyé tett földről távoznia kell ezután. Kérhet újra, más helyen bérletet és kezdheti a munkát előlről. Így használja ki a mongol kormány a kínaiak szinte határtalan munkabírást, szívósságát és teszi — amennyire lehet — lassacskán termő, gazdagabb földdé Mongoliát.

Mongol házigazdám büszkén említette a kitűnően beváló rendszer előnyeit.

— Az én népem — jegyezte meg — kezdeni nem tud, hiszen már régóta barangol a pusztában anélkül, hogy akárki is törődött volna vele. Mindenki csak elvenni akart tőle, mindenki csak kihasználta. De most már vége lesz ennek. Mongolia szabad lesz. Mi akarunk lenni az urak saját országunkban. Te Oroszországból jöttél, onnan, ahol a mi ellenségeink élnek. Ám ezek nem olyan veszedelmesek, mint a kínaiak. A kínaiak dolgoznak és alig esznek valamit. Jó nekik a hulladék, amit mi meghagyunk. Kihasználtak bennünket, mert ravaszabbak és ügyesebbek. De most már nem engedjük. Majd meglátod, hogy mi lesz még itten.

Ámulva hallgattam a különös szónoklatot. A mongol

szeme tüzelt, amikor ezeket mondotta, intelligens, magas homloka fénylett a napsugárban.

Dzsingisz kán népének leszármazottja letette harci fegyverét és tudatára ébredt sorsának, okosan és céltudatosan akar beleilleszkedni a mai világba.

— Na, majd holnap tovább mész — fejezte be csöndesen.

Lealkonyodott és pihenőre tértünk.

XIV.

«Nagy ember lesz belőle»...

Hajnalban ismét útra készülődtem. Kísérőm a házigazdám fia volt. Vígán ügettünk délkelet felé: párszáz méter után elérkeztünk a Tesz folyóhoz s átúsztatva rajta, a túlsó part mentén továbbhaladtunk. Néhanapján emberlakta vidékekre kerültünk, ahol esetleg még azt is megtudtam, merre járok és így alkalmam lehetett utamat a térképen is megjelölni.

Lekerültünk a Tesz völgyébe. Bokrok, fűzfák és vörösfenyők között barangoltunk egy hatalmas ligetben.

Egyszerre csak a fák közül három mongol sátor és egy faház tűnt fel, előtte hárman sürgölődtek-forgolódtak: bőréket szárítottak a napon. Egyikük jellegzetes orosz külsejű, hatalmas, magas alak, szőke haját vidáman cibálta a szél. Amikor észrevett bennünket, meglepetten bámult ránk, látszott rajta, azt hiszi a ruhámról, hogy én is orosz vagyok. Társai nyilvánvalóan mongolok.

Leugrottunk a nyeregből és én kezemet nyujtva bemutatkoztam. Ő is:

— Maszlov — mondta.

Azonnal nekiszegeztem a kérdéseimet: hol vagyok? Az orosz meg nagyot nézett és megkérdezte, hogy mit keresek erre.

Néhány szóval elmondtam.

— Dehát milyen úton került ide?

— Azt magam is szeretném tudni. De azt elmondhatom, hogy miért: fogoly voltam és megszöktem.

Az orosz arca egyszerre barátságosabbá vált.

— Uram, akkor jöjjön be házamba.

Maszlov egyik mongolja elvette lovam vezetékszarát, mi pedig bementünk a sátorba.

Csakhamar nagyon összelegeledtünk, az orosz kérelt, maradjak nála néhány napra.

*

Az ebédhez kínai pálinkát — handzsinát — kaptam, ezt cirokból főzik. És mindezek tetejébe még remek teát cukorral.

Az ebédutáni beszélgetés közben megtudtam, hogy Uljaszutáj még jó háromszáz kilométernyire van és onnan előbb Urgába is kell mennem, nem indulhatok egyenesen Pekingbe a Gobin keresztül, ahogyan szerettem volna. Megtudtam azt is, hogy Urgában most a kínaiak az urak, és Uljaszutájban kínai útlevelet kell szereznem.

Maszlov nagyon jól ismerte Mongoliát, érdekes dolgokat tudtam meg tőle a nép szokásairól, az ország történetéről is.

*

A XII. században Szibéria déli részét az Altáj-hegység-től egészen Bui-Norig és Turkesztántól Kínáig mongol néptörzsek lakták. Teljesen hiányzott belőlük a nemzeti öntudat, sok néptörzsrre, családokra, ezeken belül pedig még «csontok»-ra is oszlottak. Az első nagyobb egység közülük a tatárok voltak, akik azonban nem azonosak — mint sokan hiszik — a mai tatárokkal. Ezek a régi, «igazi» tatárok — a najmanok — nagyrészt vadászok voltak, az Altáj-hegy lejtőin és lábánál éltek. A XII. század derekán Bordzsigi nevű vezéralakjuk az Anon és Kerulun-folyó között lakó sok rokon, de egymástól független családot és csontot egyesítette és ezeket «mongol»-nak nevezte el. A mongol név eddig az időpontig csak mithológiában szerepelt; a régi samanita vallás szerint élt egy ilyen nevű hatalmas törzs, ezt azonban elpusztította az idők vihara.

A «mongol» szó az egyesítés következtében kilépett a mithológiából és bevonult a történelembe.

A XII. század második felében az egység folytán mind félelmetesebbé váló mongolok állandóan nagyobb és nagyobb veszedelmet jelentettek Kína számára, úgyhogy az Arany Dinasztia fellázította a tatár törzset a mongol ellen.

Ebben az időben — valamivel 1150 után — az Anon-folyó partja mellett lévő azon a kis pásztortelepen, amelyet Deliun Bolda-nak hívnak és amely még ma is zárandokhelye a mongoloknak, megszületett az a gyermek, aki életet öntött az önmagával vívódó népbe. A kis újszülött kezében a monda szerint egy darab alvadt vért találtak.

— Jó jel, — mondták a békek, a sámán jósek — nagy ember lesz belőle.

Születése pillanatában tért haza édesapja egy sikeres tatár hadjáratból és két foglyot hozott magával. Az egyiket, az erősebbet Temudzsinnak hívták. Ezen az alapon a csecsemőt is így nevezték el, mert a mongoloknál még ma is szokás, hogy valami különös jelenség alapján keresztelik az újszülöttet.

Am Temudzsin nem sokáig maradhatott gondtalan gyermek. Édesapját megmérgezték a tatárok és nem egyszer maga is halálveszedelembe került. Bátyjaival együtt messze vadászatokra indult, ebből tartották el magukat és édesanyjukat. A nyomor és nélkülözés kemény legényt faragott az egykor elkényeztetett gyerekből, édesanyja pedig a születése idején megnyilvánult különleges jelek alapján folyton arra biztatta, hogy készüljön nagy feladatára, mert ő lesz hivatta arra, hogy a «mongol» nevet újra tisztára mossa és a mondabeli hatalmas Mongoliát újra megalapozza.

Temudzsin ügyessége, bátorsága sok hívet szerzett számára törzsében. Egy sikeres hadikaland után megválasztották kánnak és elnevezték Dzsingisz-nek, ami annyit jelent, mint «hatalmas».*

És Dzsingisz kán nevét, az egykori vad, züllőfélben lévő törzs főnökét ma már mindenki ismeri. Ő volt meg-

* Vámbéry Ármin szerint

teremtője Mongoliának. A mongol seregek nemsokára már Európáig is eljutottak, lángtengerbe borítva a városokat, leölve lakosaikat és letiporva, tönkretéve számos népet.

De először szomszédait kellett legyőznie. Törzsbelijeit katonailag és közigazgatásilag megszervezte a kán és ezzel a hadsereggel egymásután verte meg a kolosszus Kínát, a nagyhatalmú perzsa sah hadseregét és az oroszokat.

Dzsingisz kán voltaképpen nem olyan hadvezér volt, aki személyesen vezette az ütközeteket, hanem távol a verekedés színterétől dolgozta ki haditerveit és — másokkal hajtatta végre. Talán legnagyobb erőssége, hogy jól tudta megválogatni embereit. Mindenkit alkalmazott, akinek csak hasznát vette és minden alkalmazottját teljes mértékben a kezében tartotta.

Megfordultak a mind hatalmasabbá növekvő Dzsingisz kán udvarán a leggazdagabb mohamedán kereskedők, akiktől a szomszédos országok földrajzi és politikai viszonyait ismerte meg, kínai tudósok, perzsa mérnökök, akik ágyúkat készítettek számára.

Dúsan megjutalmazott mindenkit, aki számára dolgozott, de kíméletlenül félrelökte, eltaposta azokat, akik útjába mertek állni. Ha ellenállt neki valaki, irgalmat nem ismert. Megölette még a főpapot is, lángok, keselyűk és kutyák martalékává tette az ellenszegülő turkesztáni, orosz és kínai városokat. Meghódította Tibetet és birodalmába akarta olvasztani — az egész világot. Az volt a hite a róla szálló legendák szerint, hogy az örökké kék ég nem hagyja el szeretett népét, mert a mongol nép a ragyogó kék mongol mennybolt szülötte. És az örökké kék ég Dzsingiszt választotta ki a mongolok vezérének, — tartotta a néphit — aki egyesíteni fogja nagy népét és bosszút áll ellenségein.

De Dzsingisz kán nemcsak háborút viselt, hanem meg is szervezte birodalmát; nemzeti öntudatra ébresztette, ezáltal olyan erőt adott neki, amelyből még ma is táplálkozik. Dzsingisz kán emlékét sem az orosz, sem a kínai erőfeszítések, a protektorátus utáni törekvések ki nem irthatták, minden uralom és minden iga alatt a mongol állam pecsétje például Dzsingisz kán jelvényét ábrázolta (a fél-

holdba zárt napot, felül a tűzcsóvával). És Mongolia fővárosában a Breven Chit kolostorban még ma is őriznek egy kardot és nyerget: a legenda azt tartja róluk, hogy Dzsingisz kán fölszereléséhez tartoztak.

Utána következett Egedei kán, alatta a tatárok rá-törtek Európára és végigpusztították Magyarországot is. Azután Kubilei kán került Dzsingisz kán örökébe.

Halálával már Mongolia hanyatlása kezdődött. A sok uralkodóházi herceg hatalmat akart magának szerezni és egymás ellen áskálódott. Idegen hódításaikat elvesztették és visszaüllyedtek majdnem a nagy Dzsingisz előtti határok közé.

A buddhizmus azután teljesen kiirtotta belőlük a harci kedvet. Mongolia egyedül már nem tudott ellenállni a külső ellenségeknek, Mandzsuriával szövetséget kötött, végül hűbérállama lett. Amikor pedig a Mandzsu-dinasztia elfoglalta Kínát, Mongolia — mint az uralkodó személyéhez kapcsolt ország — bekerült a kínai császárságba. A XX. század elején azonban itt is kiütött a forradalom, a császár összes országainak visszaadta szabadságát. Így lett ismét önálló Mongolia is.

Csakhowy új veszély jelentkezett északról: a hatalmas orosz birodalom. Megindult a viaskodás Mongoliáért. Küzdelem kínai és orosz részről Mongolia ellen és a küzdelem Kína és Oroszország között Mongoliáért. Kínának terület kellett kolonizációs szempontokból, Oroszországnak pedig kellett a Gobi-sivatag stratégiai szempontból. Váltakozó szerencsével hol sikerült függetlenítenie magát Mongoliának, hol pedig Oroszországnak vagy Kínának lett hűbérese.

1912-ben érdekes fejezet kezdődött Mongolia történetében. Ekkor került először orosz protektorátus alá. Ezáltal megismerte a nyugati eszméket és — «erkölcsi» felfogásokat. Az oroszoknak ugyan nem egészen ez volt a céljuk. Oroszország ugyanis határos volt Kínával — tehát Mongoliával is — tízezer kilométeres vonalon és Japánnal. A rossz éghajlati és talajviszonyok és még sok más körülmény rendkívül nehezé teszi az orosz határok és érdekek védelmét Ázsiában. Mongoliában nagyon előrehaladt a kínai gyar-

A Cám-ünnepség nézőkara a Breven Chit udvarán.

Várakozók a Breven Chit kolostor előtt, mialatt bent a Cám-ünnepség folyik.

Imazászlókat vivő lámák a Maidéri-ünnep felvonulásán.

Pihenőre ültek le a Maidéri-ünnepség menetének lámái,

Pihen a Maidéri-ünnepség menete — lerakták a szent dobokat is.

matosítás. Kína már régebben gyarmatövet létesített Mongolia déli részén és ez az öv terjeszkedett északra. A kínai adminisztráció is meglehetősen jól működött, teljesen ki-kapcsolta a bennszülött mongolokat saját országuk irányításából és közigazgatásából.

De közbelépett a kínai forradalom és az ezzel az oroszok számára kínálkozó beavatkozás lehetősége. Mongolia lassacskán akarata ellenére is az orosz nép — és így a nyugati eszmék — képviselőjévé lett Ázsiában. Az oroszok részéről kiinduló törekvések saját határuk biztosítására irányultak és a buddhizmus, illetve ennek egyik formája, a lamaizmus narkotikumában tehetetlen eszköz volt erre a célra az egykor hatalmas nép.

Bogdo Gegen — a Szent Uralkodó — legfőbb főpapja és egyúttal világi feje is volt a mongoloknak, Urgában székelte. Ezek az urgai teokratikus uralkodók szerzetesek voltak, de nem túlzottan puritán erkölcsűek. Legnagyobb részt nem is született mongolok, hanem tibetiek; nem sokat törődtek tehát Mongoliával.

1924. tavaszán halt meg az utolsó Bogdo Gegen. Két hasonló nagy egyházi fejedelme van csak kívül a buddhista világnak: Lhasszában a Dalai Láma és Kínában a pekingi Nagy Láma. Mind a három a buddhista mithológia valamely szent alakjának reinkarnációja. A reinkarnáció a buddhizmus egyik alaptétele, eszerint az ember lelke a test halála után nem pusztul el az anyaggal együtt, hanem tovább él és később egy születendő gyermek testéhez kapcsolódik, új földi életet kezdván benne.

A Dalai Láma az egyik bodhiszátvának (isteni lény), Avalokitesvarinak, tibeti nyelven Pagba-Csán-Re-Szitty szent lekének reinkarnációja. Az urgai Nagy Láma viszont a buddhista vallás reformátorának, a lamaizmus megalapítójának, Conchava egyik tanítványának a reinkarnációja itt a földön. Dzsam-Jan-Dzsordzse-Csoricse-Dasji-Baldan volt a neve ennek a tanítványnak, nyolcadik reinkarnációjának — az utolsó Bogdo Gegennek — pedig: Cse-Dzun-Damba-Chutuktu. Osszendovszky viszont azt írja, hogy Oroszország a Bogdo Gegennek «Bogdo-Djebung-Damba-

Chutuktu» címet adományozta. Pedig, amint láttuk, ez a «rang» voltaképpen nem más, mint a főpap — neve. Igaz, kissé kifordítva.

Érdekes egyébként, hogy a forradalmi mongol kormány milyen ügyesen használta ki a régi legendát, amely állítólag azt tartotta, hogy Conchava kitűnő tanítványának éppen nyolcszor kell reinkarnálnia. Cse-Dzun-Damba már a nyolcadik volt a sorban, és amikor 1924. május 26-án meghalt, a kormány hirdetményt bocsátott ki, ebben rámutatott a legendára és hozzáfűzte: a sors beteljesedett, a nyolcadik inkarnáció után a Bogdo Gegen lelke a Nirvánába költözött . . . többé nem jön a földre. Ezt azután még a vakbuzgóknak is le kellett nyelniök.

XV.

A Dalai Láma Urgában.

A Nagy Láma kijelölése mindig eseménye az országnak, ahol lejátszódik. Amikor az egyik Nagy Láma meghal, az országban szerteélő kolostorok lámái kutatni kezdik, hogy a nép között abban a pillanatban született-e olyan csecsemő, akinek világrajötté valami különös eseménnyel áll összefüggésben, vagy nincs-e egy-egy csecsemő testén valami feltűnő jel. Ezeket a csecsemőket azután összeírják és kiválasztják közülük a legkülönösebbeket. A Nagy Láma tisztségére jelölt csecsemők leírása Lhasszába kerül, a vörössapkás lámák kolostorába, ott eldöntik: ki közülük az igazi.

És a szerencsés választottat azonnal a meghalt Nagy Láma palotájába viszik, ott nevelik föl és helyette tizen-nyolc éves koráig egy lámákból alakított régenstanács vezeti az ügyeket, azután ő maga veszi át az ország egyházi és politikai irányítását. A választás szinte kivétel nélkül valami nagyon szegény tibeti, mongol vagy kínai gyermekére esik, mert a lámák így akarják megakadályozni, hogy egy különben is befolyásos, gazdag család magához kaparinthassa a hatalmat.

A Nagy Lámák rendszerint különös hódolattal szok-

ták egymást üdvözölni a buddhista ünnepek alkalmával, titokban azonban áskálódnak egymás ellen, mert egyikük sem akarja a másik fölöttességét elismerni.

Egyszer fordult csak elő, hogy a Dalai Láma megbüntette az akkori Bogdo Gegent. A lhasszai Nagy Láma az angol katonai expedíció elől menekült Urgába 1903-ban és — mert a Bogdo Gegen erkölcstelen élete nem tetszett neki — azzal «büntette», hogy meg se látogatta, nem fogadta, hanem a veszély elmúltáig a legnagyobb urgai kolostorban, a Gandenben élt.

Az oroszok stratégiai okokból már régebben igyekeztek Tibet urának kedvében járni, mert szerették volna saját befolyásuk alá kaparintani az angol Indiával határos területeket. Ez a törekvés volt egyik oka, illetve előidézője az 1903—1904. évben vezetett hadjáratszerű angol katonai expedíciónak Tibet főváros, Lhassza, a Dalai Láma székhelye ellen.

Az angolok be is vonultak az idegenek elől szigorúan elzárt titokzatos országba, a Nagy Láma pedig Urgába menekült. Az oroszok ezt az alkalmat is megragadták, hogy iránta való «szeretetüket» kinyilvánítsák: arannyal és ezüsttel átszőtt díszes buddhista szentképeket csináltattak és fényes küldöttséggel Urgába szállították az ott tartózkodó Dalai Láma részére.

Két ilyen selyemkép Urgában maradt, a Dalai Lámának Lhasszába való visszatérése után: Cokto-Badma-Zsápnak ajándékozta őket a Nagy Láma. Badma-Zsáp Dzsingisz kánig vezeti vissza a családfáját; igazi tudós mongol főúr. Nekem ajándékozta az egyik ilyen selymet, amelynek fényképét az olvasó itt találhatja e könyvben. Cagan-Dava — a Fehér Remete — képe van ráhímezve, aki a legenda szerint a Gobi-sivatag magányában élő szent remete volt. Őzek és madarak táplálták. Cagan-Dava nagyon szerette az állatokat, értett a nyelvükön és még a legvadabbak is hízelgő szelídséggel simultak hozzá. A képen egyébként jól látható a buddhista remete kezében lévő bot, amely nagyon hasonlít a püspöki pásztorbothoz.

1912-ben a Bogdo Gegent az oroszok rendezésében meg-

koronázták. És a szerzetes, akinek a vallás szerint cölibátusban kellett volna élnie, feleségével együtt diadalmenetben vonult a Ganden-kolostorba és onnan vissza saját palotájába, a Bogdo Chure-ba. A mongol lámák pedig nem mertek ujjat húzni vele és az oroszokkal, ellenkezés nélkül túrték ezt az aktust, sőt még közre is működtek.

De így mégis tudatára ébredt a nép, hogy az örökös elmélkedéssel és önmegadással nem érhet célt. Igaz, hogy a Bogdo Gegen továbbra is uralkodó és legfőbb főpap maradt, a mongol lélekbe azonban belopódzott az a tudat, hogy az ellenséges fegyverek, a népet leigázó hatalom ellen csak az összetartás adhat erőt. Az orosz és a kínai katonai hatalomnak egymással való harca hosszú ideig útját állta ennek a folyamatnak, a mongol nép azonban sok század vallásos elmélkedése után mégis nemzeti öntudatra ébredt. Kezdeti elterjedni az a hit, hogy a mongol népnek történelmi joga a sajátmaga felett való rendelkezése. Tapasztalatból tudhatjuk azonban, hogy az ilyen történelmi jog csak akkor jelent valóban beváltható értéket, ha ezt az elméleti tulajdont a hatalom tényével támasztják alá.

Néhány tisztafejű, európai képzettségű mongol, mint Dzszamszarano, Szampilon, Cokto Badmazsap és mások neki-vágtak a hatalmas munkának és a megérett mongol népbe öntudatot öntöttek a nélkül, hogy vallásukhoz lényegileg hozzányúltak volna.

Japán kezdeményezésére és támogatásával megindult a pánmongol mozgalom is, amely ennek az országnak a részéről természetesen nem altruista célokat szolgált, hanem az oroszokkal és kínaiakkal szemben való ellenkezés fölszítását. Az európai világháború csak méginkább fölszántotta a talajt, az oroszok elvesztették a háborút és megdőlt nagy tekintélyük a mongolok előtt is: a legyőzhetetlen fehér cár koronája a porba hullott, birodalmát a forradalmi események szántották végig. A fehér és vörös oroszok között is megindult a versengés Mongolia kegyeiért és ezekben a zavaros időkben az öntudatra ébredt mongolok lázasan nekifogtak az ország talpraállításának. Külső és belső Mon-

goliából, a kínai és orosz uralom alatt álló területekből meg akarták alkotni Nagymongoliát.

De az európai nagyhatalmak nem ismerték el Nagymongoliát. Közben bomladozott a fehér hatalom keleten és a menekülő fehér-orosz hadsereg egyrésze arra igyekezett menekülni, ahol a legkevesebb ellenállást várta — Mongoliába. A kiéhezett, rongyos, erkölcsileg teljesen lezüllött fehér-hadsereg fosztogatott és rabolt, közben pedig úgy viselkedett, mint a mongol birodalom ura. A mongol nép nem tudott védekezni a fölfegyverkezett fehér hordák ellen, — behívta tehát ellenük védekezésül — Kínát. Ez nem nagyon kérte magát, hihetetlen gyorsasággal bevonult az országba. Nagy hibát követtek el azonban a kínaiak, amikor nem törődtek a Bogdo Gegennel, mert ez sértette az amúgyis nagyraagyó és hiú tibetit. Következménye az lett, hogy egy fehér orosz csapat — kihasználva a mongoloknak a kínaiak elleni gyűlöletét — Ungern Sternberg báró vezetése alatt, a mongolok támogatásával, 1920-ban egy félév alatt elfoglalta egész Külső-Mongoliát.

Ungern Sternberg báró emlékét azonban szörnyűséggel őrzik a mongolok, mert csak fölhasználta őket céljainak, nagy ígéretekkel elérte segítségüket, hogy azután kihasználja és kifossza a «felszabadított» területeket.

A mongolok most már az idegenekben sem bíztak többé, és 1921-ben mint hatalmas vihar száguldott végig a mongol föld felett a mindenki ellen való ellenkezés. A szintizta mongolok, az úgynevezett chalcha-mongolok, harci csapatokba gyűltek és követelték minden idegen kiűrtését s egy önálló nemzeti birodalom megalakítását. Ez volt Dsa Lama pártja. Ő Kobdo táján szuggesztív beszédekkel szinte fanatizálta a mongolokat. Veszedelmes ellenfele volt Dsa Lama az oroszoknak, mert fiatal korában Oroszországban élt, sőt politikai fogoly is volt ott és ismerte az eszközeiket. Másrészt elterjedt a mongolok között az a hit, hogy Dsa Lama inkarnációja annak a nagy, utolsó mongol fejedelemnek, aki még orosz területen mongol birodalmat alkotott és végrejelenében állítólag azt hagyta a mongol

népre, hogy eljövendő inkarnációja a mai Mongolia területéről kiindulva, visszahódítja majd az egykori hatalmas birodalom területét. Dsa Lama a nép hite szerint úgynevezett «vörössapkás» láma volt, a «tantarának», a titokzatos varázstudománynak birtokosa, megjárta az Örök Élet Kolostorát, ahol az örökéletű lámák élnek. Rájuk még a föld vonzóereje sem tud hatni és ha akarnak, a levegőben is képesek lebegni — tartja a hit.

Mialatt Dsa Lama minden idegen befolyástól mentesen igyekezett az új életre ébredő mongol nemzeti öntudatnak szárnyat adni, addig Urgában egy kisebb szellemi csoport Dzszamszarano vezetésével szervezkedett a politikai harcokra. A körülmények elég kedvezőek voltak, Ungern uralma napok kérdése, Ungernnel szemben pedig a vörösök. Világosnak látszott, hogy a báró néhányezer emberével elbukik a négymilliós vörös hadsereg előtt. Az urgaiak akaratauk és meggyőződésük ellenére összeköttetésbe léptek a vörösökkel. Azt akarták elérni, hogy a beözönlő vörös hadsereg fölvonulását meggátolják, de úgy, hogy egyúttal Ungern báró szörnyű uralmát is megsemmisítsék.

A feladatot Dzszamszarano úgy igyekezett megoldani, hogy egy küldöttség élén a vörösökhöz ment. Ott előadta, hogy Mongolia jó szomszédságban akar élni Oroszországgal, mert biztosan tudja, hogy a kis nemzetek egyetlen támogatója a Szovjet. Persze, ezt maguk a mongolok se hitték, viszont a vörösök se voltak meggyőződve a mongolok őszinteségéről.

Ilyesmiket mesélt nekem a Tész-folyó partján a felvilágosodott orosz. A későbbi eseményeket természetesen már nem tőle tudtam meg, ezeket azonban a történetek összefüggése és kerekdedsége végett tartottam szükségesnek már most elmondani.

XVI.

Vangin-Chure, az első mongol város.

Harmadnapra már nagyon megbarátkoztunk egymással és Maszlov csak nehezen engedett utamra. Legkitűnőbb hátaslovát adta nekem és saját munkásai közül való kíséret jelölt ki számomra.

Gyorsan haladt az idő a szép vidékek között. Hamarosan megérkeztünk Vangin-Chureba, az első mongol városba, amelyet életemben láttam. Tarka-barka faházak, vörösre festett ablakrámákkal. Az ablaküveg helyett fehér papiros vagy vászon. Jellegzetes kínai, visszafelé kunkorodó sarku tetők, teleaggatva aranyozott gömbökkel és kúpokkal, csengettyűkkel; rengeteg színes selyemzászló fantasztikus istenképekkel, mongol, kínai és tibeti imádságokkal. A házak előtt hegyezett végű dorongokból épített kerítések, hatalmas cifra vörös kapukkal, sok-sok udvarral és apró vörös melléképületekkel, fehér mongol sátrakkal. Vangin tulajdonképpen kolostor, főleg lámák laknak benne, ezért hívják «chure»-nak, azaz kolostornak. Messziről fehérlik már egy emeletes ház, a vankurini herceg palotája. Mögötte szerényen húzódnak meg a kínaiak alacsony fakunyhói, amelyeket már csak akkor lehet észrevenni, ha az ember belépett a magas kerítéssel körülvett udvarba. Amint a város első házai közé érkeztünk, körénk gyűltek az emberek, főleg rikító selyemköntösbe öltözött mongol asszonyok. A drága selyem ezer színben vibrált a napon, az asszonyok ezüstös fejdíszje mindenféle drágakövekkel teleaggatva sziporkázott. Zsongott az élet az utcákon, ünnepre készült a város, a mongolok egyik legnagyobb vallási és nemzeti ünnepére, a «Cam»-ra.

A férfiak is díszesen kiöltözködtek, az asszonyokkal vetekedő selyemköntösük övében finomfaragású kés és tűzszerszám. Nehogy azt gondoljuk, hogy a hatalmas kést a mongolok harcias szándékból viselik állandóan az övükben. Nem, egyszerű «háztartási» eszköz ez csupán: az evés-

hez használják és tokjában ott található még két hosszú, vékony fa- vagy csontpálcika, ugyancsak az étkezéshez. Sokszor néztem ámulattal, hogy mongol barátaim miképpen — kanalzták a levest ezekkel a fapálcikákkal. Valahogy úgy ügyeskedtek velük, mint amikor a kutya vizet iszik: a tálba ütögetve a fapálcikákat, fölverték szájukba a folyadékot. Mesterien értik ennek az eszköznek a használatát, nemcsak rizst és kását, hanem egészen nagy tárgyakat is fel tudnak emelni így kezükben a két ujjuk közé fogott pálcikákkal. A mongol egyik legnagyobb büszkesége ez az evőeszköz-készlet, szebbnél-szebb ötvösmunka a tok és a kés nyele, mindkettő nehéz ezüst a legtöbb esetben.

Mint majdnem minden finom munkát, ezeket az ötvös-remekeket is általában a lámák készítik, cizellálják, faragják, de nem mindig a «könnyen» megmunkálható ezüsből, hanem gyakran a legkeményebb acélt is bizarr alakokká formálja vésőjük. Hónapokon, éveken keresztül dolgoznak a lámák, amíg egy-egy ilyen mestermunka elkészül, szemképráztató változatosságával és aprólékos kidolgozásával. Nagy értéke is van az ilyeneknek.

A gazdagabb mongolok övében még drágamívű pipaszurkáló is fityeg, ez is ezüsből való, vagy a még drágább faragott acélból.

*

A többnyire szabad ég alatt lévő sátorszerű boltokban mindent megtalálhat az ember, még Magyarországról idekerült sztrichint is, délkinai nádcukrot, egyszerű vászontól a legjobb selyemig minden fajta holmit, ezernyi apróságot, amiket a mongol a mindennapi életben használni szokott. Vannak egészen nagy üzletek is, ezekben együtt van: ételnemű, ruházkodó cikk, dísztárgyak, ami csak szemnek, szájnak kíváncs.

Nem kell pénzzel fizetni, a mongol kereskedők csereárút is elfogadnak. Így vettem, illetve cseréltem én ki színes selyemszalagokat a pipámért.

Annyi bizonyos, hogy jótüdejűnek kell lennie az em-

bernek, amíg egy üzletet megköt, mert az alku aztán a végletekig megy. Itt minden árút úgy vesznek, mint nálunk ama bizonyos sokszor megírt parasztember a kaszát.

Ezer és ezer színes dálemba (színes gyapotszövet, körülbelül 5—6 méter hosszú darabok) hatalmas halomban fekszik itt. Rengetegen vitatkoznak, veszekednek egy-egy ilyen árusbódé körül, ráköpnek, dörzsölik a dálembákat, vajjon nem vesztek-e el a színüket, kihúzzák hossz- és keresztszálait, széjjelterítik, keresztülnéznék rajta.

Tanuja voltam egy ilyen alkudozásnak, valóban épületes élmény volt.

Amikor a vevő-jelölt már félóráig nézte, tépte, gyúrta, gyömöszölte a dálembát, úgy hányavetin megszólalt:

— Jad zsen? (Mennyibe kerül?)

— Három téгла tea — hangzik az egykedvű válasz.

— Mutass jobbat, ez nagyon gyöngé, keskeny és rövid, a festék is lejön róla. Bi szej cherektei. (Én jót akarok.)

A kínai kereskedő sasszemével azonnal látja, hogy a mongol komoly vevő, hiszen azért köpött rá, szaggatta és teregette a dálembát. Üzlet lesz! Mielőtt még egy szót is szólna, előszedi a teásédényt, önt a vevőnek, megkínálja dohánnyal és mindeme bevezetés után egymásután dobálja eléje a legkülönbözőbb dálembákat.

A mongol nyugodtan szürcsölgeti a teát, csak úgy fél-szemével pislant a nagy választékra. Meg kell gondolni a dolgot. Ideje van rá éppen elég. A legnagyobb kényelemmel turkál közöttük s azután az egyikre ujjával rábökve megkérdi:

— Hát ez mennyibe kerül?

— Négy téгла tea.

— Jadszen unte. (Nagyon drága.)

— Ugyan ne mondd. Aztán mivel akarsz fizetni? És mennyi kell neked?

— Teveszörrel fizetek.

— Mennyit veszel?

— Ha olcsón adod — egyet.

— Húsz font teveször az ára.

A mongol ránéz a kereskedőre, hátat fordít neki. Nyu-

godtan nézegeti a kint zsibongó sokaságot, azután csak úgy a fejét félig hátrafordítva veti oda :

— Drága.

A kereskedő nem lepődik meg, hozzá van szokva már az ilyesmihez, éppen úgy, mint a vevő.

— Akarsz még egy csésze teát? — kérdezi a mongoltól. — Majd hozzátesszi : — Hát mennyit akarsz adni a dalembáért?

— Nyolc fontot.

— Tuszuge. (Nem lehet.) Adj tizenkilenc fontot.

— Nem, de esetleg kaphatsz nyolc és fél fontot.

— Annyiért nem adhatom, nagyon sokat vesztenék rajta, nem, azt nem lehet.

— Hát ha nem lehet, az is jó, — rántja meg a vállát a mongol — én megyek.

— Tizennyolc font — vágja rá a kereskedő.

— Nem — és a mongol kifelé indul az üzletből.

— Tizenhét font — kiáltja utána a kereskedő.

— Nem — szól vissza az ajtóból a mongol.

— Tizenhat font.

— Nem és nem — jelenti ki a mongol már az udvarból.

Most kezdődik csak az igazi alku. A kínai kiszalad utána és az udvaron kapacitálja. A mongol rá se hederítve lépeget a kapu felé. A kínai a sarkában :

— Tizenöt font.

— Nem, — támaszkodik a mongol a kapufélfához — mondd az utolsó árat.

— Tizennégy és fél font — és rögtön hozzátesszi : — Mennyit akarsz adni?

— Kilenc fontot.

A kínai már hadonászik, szinte könyörögve, jajveszékelve mondja, mintha a mongol az életére akarna törni :

— Értsd meg, veszítetek, rengeteget veszítetek az üzleten. Nem lehet, nem bírom ennyiért adni. Nem bírom. Adj tizennégyet.

Nagyot lök magán a mongol, ellődul a kapufélfától és már az utcán van. Csak ennyit mond :

— Nem.

Gyors egymásutánban csökkennek a számok a kínai ajkán. Szalad az utcán a mongol után. Pillanatok alatt már leengedte a dalemba árát tizenkét és fél fontra.

— Nem kell, nem kell — hajtogatja a mongol, mert már érzi, hogy az övé a győzelem.

— Tizenegy font.

A mongol már nem is válaszol. Szinte dühösen szól rá a kereskedő:

— Hát mennyit adsz?

— Kilenc és fél fontot.

Gyors vita indul meg közöttük, egyikük sem enged, a kínai égre-földre esküdözik, hogy mindenét elveszti, ha olcsóbban adja a legutoljára mondott árnál, már így is szörnyű bajt zúdított magára. A mongol rá se hederít és irányt vesz a következő üzlethez. A kínai idegesen áll, kutatóan néz utána. A mongol már befordul a sarkon, amikor a kínai hirtelen elhatározással utána szalad.

— Hát mégse adsz többet?

— Nem.

— Dza-avad. (Rendben van.) — Vedd meg.

Újra visszamennek az üzletbe, a kiválasztott dalemba még külön fekszik, a mongol forgatja, nézi, hogy valóban ez volt-e, amit kiválasztott.

— Most pedig mérni fogjuk a gyapjút, hol van?

— Itt jobbra, a sarok mögött egy talyigán.

A kereskedő kiküldi segédjét, hogy hozza be a talyigát az udvarba, ezalatt a mi mongolunk újra kiürit egy csésze teát a kínaival. A kereskedő megkérdezi:

— Hova való vagy? — Hol van a sátrad?

— Tesszingolban.

A fejét csóválja a kereskedő és színészkedő pózban mondja:

— Ejnye, ejnye, ott nagyon rossz a teveször — megnyit veszteken én ezen az üzleten.

— De az én gyapjum az tiszta és nagyon puha — vágja oda büszkén a mongol.

Csikorog a kocsí, betér az udvarra az ökörfogat, tele-

rakva teveszörrel, amely karvastagságú kötelekké van összszecsavarva. Lehet vagy háromszáz gin (180 kilogram).

— Mérd meg — szól a mongol a kereskedőre.

Van-Ti, a kereskedő segédje behoz egy dorongot, amelynek egyik végét a mongol, másik végét a maga vállára teszi. A kínai ráköt a dorongra egy mérleget és méricskélgni kezdi a teveszörfonatokat egymás után. Mindegyiket külön-külön följegyzi és azután kézi számológépén összeadja a mennyiségeket:

— Kétszáznyolcvankilenc gin! — mondja azután.

— Hazudsz! — horkan föl a mongol.

— De hát előttem mértem.

— Az igaz, hogy előttem mérted, de rosszul mérted, mert ez nem kétszáznyolcvankilenc, hanem kétszázkilencvenöt gin. Odahaza jól megmértem.

— Dza — (rendben van) mondja minden sértődés nélkül a kereskedő. — Van-Ti, rakd be a gyapjút a fél-szer alá.

Csak ezután kezdődik az igazi vásárlás, a mongol és a kereskedő együtt megebédelnek, estére hosszas alkudozás, veszekedés, vitatkozás után befejeződik a csereüzlet és a mongol kocsija kigördül a kapun a teveszörön szerzett árúkkal.

A vevő is, az eladó is boldogan dörzsölgetik a kezüket: mindketten úgy érzik, hogy sikerült jól becsapniok egymást.

XVII.

Felgyujtott városok, a cél — fertőtlenítés.

Ebéd után különös fájdalmat éreztem az ínyemen, úgy látszik, daganat nőtt rajta. Elpanaszoltam a bajomat házigazdámnak, de ő megnyugtatót:

— Ne félj, van nekem egy emcsi (láma-orvos) ismerősöm, az biztosan meggyógyít.

Felcihelődtünk és házigazdám elkísért a kolostorba. Külön elkerített telep ez a város határán kívül: rengeteg

apró ház, sátor egymás mellett. Középen a legnagyobb, legdíszesebb épület a templom, Buddha szentélye. A láma, akit kerestünk, otthon volt ugyan, de várnunk kellett rá, mert éppen órája volt — a fiatal lámákat tanította. Az udvaron járkálva nézdelődtünk, beszélgettünk. A mongol elmondotta, hogy az országban majdnem minden város főrésze a kolostor. A városok fejlődése szinte teljesen egyforma egész Mongoliában: egy előkelő mongol herceg alapított a rezidenciáján egy kolostort, mind több és több láma került oda, azután a közelükbe költöztek a lámák rokonai. Majd megjelentek a kínaiak is, hogy a szaporodó népességű kolostornak és környékének üzleti ügyeit lebonyolítsák. Kezdetben a kolostor lakói és a hozzájuk csatlakozó embercsoport is sátorban lakott, nemsokára már házikók is épültek agyagból és földből, majd gerendákból és csakhamar kialakult a város. Így keletkezett Vangin városa is.

Ki ne emlékeznék Anatol France egyik legbájosabb regényére, a Thaisz-ra. Ebben meséli el, hogy a szentéletű remete kivonult az egyiptomi sivatagba. Teljes magányban akarta gondolatait az Úrnak szentelni, egy régi, rombadőlt templom ottmaradt csonka oszlopára kúszott fel tehát és arra telepedett le. Eljutott a hír jámbor emberekhez, ezek hozták számára az ennivalót és egész zarándokcsapat indult a szentéletű remete oszlopához. Élelmes kereskedők csakhamar rájöttek, hogy ahol zarándokok vannak, ott enni és innivalókat is lehet eladni. Felütötték hát bódéikat az oszlop körül. Mind több és több volt a zarándok, mind több és több lett a kereskedő is a pusztában a remete oszlopa mellett és így lassacskán szép, nagy város fejlődött a sivatag homokján, a templom romja körül.

Mongoliában fontos szerepük volt a kolostoroknak, ezek falai között gyűltek össze a fiatal emberek, akik életüket a nép tanításának és gyógyításának akarják szentelni.

Szinte kivétel nélkül folyók partján, hegyek déli lejtőin alakultak a láma-kolostorok. Rövidesen kulturális központokká váltak, mert a lámák nemcsak szorosan vett papi funkciókat teljesítenek, hanem közülük kerülnek ki

az orvosok, természettudósok, csillagászok, sőt a művészek is. A kolostor vezetője, a főláma valamilyen nagy inkarnáció és azok közül a lámák közül jelölik ki, akiknek születése alkalmával különös jel vagy esemény mutatkozott, bebizonyítva ezzel, hogy az újszülöttben nagy szellem inkarnálódott. De bármelyik mongol odaadhatja gyermekét a láma-kolostorba, hogy ott neveljék, tanítsák és végül láma legyen belőle.

*

Beszélgetésünket hamarosan vidám gyermeknevetés szakította meg, a tanítványok, színes köntösbe öltözött fiatal lámanövendékek tanórájuk befejeztével kiözönlöttek az udvarra, hónuk alatt tibeti nyelven teleírt jegyzetlapjaikkal. Szépen összerakták és keskeny, hosszúkás fadobozba helyezték őket: ez volt a könyvük.

Bementünk az orvos sátrába.

A láma barátságosan fogadott bennünket. Átnyuítottuk neki «névjegyünket», egy-egy selyem chadakot.

A chadakok átnyuítása után leültünk helyünkre, két lapos, nagy vánkosra és vártuk, amíg a láma megkérdi, hogy miért jöttünk. Azonnal megszólalt, kérdezgetni kezdte a házigazdám, hogy megy az üzlet, milyenek a vadászati lehetőségek ebben az évben és hogy használt neki a legutóbb adott orvosság, mert a házigazdám is kezeltette magát nála. Hozzáfűzte, hogy ha kell, még szívesen ad az orvosságból.

— Nem, köszönöm, nekem már nem kell, hanem ennek az embernek kellene valami — és rám mutatott.

A láma megkérdezte, hogy mi a bajom. Elmondtam. Megfogta az ütőeremet, számolta az érverést, azután tapogatni kezdte az ínyemet.

— Nem kell félni, három-négy nap mulva elmúlik. Adok kilenc port. Az első három nagyon keserű, a második három jobb, a harmadik három már nagyon jó.

Az egyik szekrény fiókjából kivett egy jókora bőrzacskót, kibontotta. Rengeteg apró selyem és bőrzacszkó szorongott benne, rajtuk fehér vászonvignetták tibeti fel-

irattal. Különös, édeskésen kábító növényillat töltötte be a sátrat. Pillanatok alatt kiválogatta számomra a gyógyszer, külön-külön kis papírzacskókba csomagolt belőlük megfelelő mennyiséget és a csomagokat átadta nekem.

— Ezt a három nagyot vízben fel kell forralni, — magyarázta — azután leszűrni, és a levét meginni. Ezt a másik hatot egyszerűen le kell nyelni.

Megköszöntük, adtam neki három ezüstöt. A láma kíváncsian forgatta, nézegette, aztán fejbólintással megköszönte.

Hazamentünk. Bevallom, nem sok reményem volt a láma gyógyszereiben. Betartottam az előírásokat, mert — gondoltam — mégis kipróbálom, hogy ne tehessek magamnak szemrehányást.

És a negyedik nap kutyabajom se volt már.

*

Nagy szerep jutott Mongoliában a láma-orvosoknak, — «emcsi»-nek nevezik őket — mert csak a legutóbbi időkben kerültek haza különböző európai egyetemeken kiképzett mongol orvosok. De még ma is az emcsik gyógyítják a hatalmas ország legnagyobb részében a beteget, — már úgy, ahogy tudják — mert hiszen nagyon kevés helyre kerülhetett a modern orvostudomány alapján kiképzett orvos.

A lámák tudománya azonban a bőr- és vérbajok gyógyításánál csütörtököt mond: ehhez az emcsik saját bevallásuk szerint sem értenek és azt mondják, azok a régi, tudós könyvek, amelyek e betegségek gyógyszereit és gyógyítási eljárásait tartalmazták — elvesztek. Pedig Mongoliában a legelterjedtebb betegségek egyike a vérbaj. A fiúgyerekek már tizenhárom-tizenhat éves korukban «nagykorúak» nemi szempontból, a lányok még korábban, az elővigyázatossági rendszabályokat és a betegség egyes tüneteit csak itt-ott ismerik, tárva-nyitva áll tehát az út a szörnyű betegség számára. Próbálják ugyan ezeket az embereket lápiszos vízzel kezelni. Ezt az orvosságot «munguszu»-nak hívják, (mongolul «mungo» = ezüst, «uszu» =

víz) részben a sebeket kezelik, részben pedig itatják vele a betegeket. Az «eredmény» természetesen nem kétséges.

A gyógyszerek — amelyeket a többi betegségek ellen használnak — majdnem kivétel nélkül különböző füvekből, virágokból készülnek. Megszáritják, porrá törik és legnagyobbbrészt így adják be a betegnek. Általános szabály az, hogy amíg a gyógykezelés tart, a betegnek köleskásán kívül semmi más sem szabad ennie.

Vannak olyan orvosságok is, amelyeket száritott medvehúsból, vagy medveepéből állítanak elő és nagyon hasznos szernek tartják a pénzmaállat — mongolul chabarga — köldökmirigyeit, ezeket ugyancsak száritva és porrá törve kell bevenni.

Gyakori betegség a mongolok között a feketehimlő és a tüdőpestis: ezek ellen sincs biztos hatású orvosságuk.

Egyes emcsik higanyt is szoktak rendelni pacienseiknek. A kezelésnek a módja ezzel az, hogy a higanyt égő pipába kell cseppenteni és a higanygőzöket pipafüsttel együtt leszívni. Elképzelhető, milyen pusztítást végez a beteg szervezetében ez az «orvosság»: a gyilkos higanygőz.

Régebben a svéd misszió, azután pedig két orosz expedíció igyekezett a mongol járványos betegségek ellen modern gyógyító eljárásokat alkalmazni, nem is egészen altruisztikus célból, mert hiszen a tőlük épített kórházakban sok orvos és ápoló kapott elhelyezést és megélhetést, az oroszok pedig ezen felül még — különösen a legutóbbi időkben — propaganda-célokra is felhasználták az egészségügyi expedíció működését.

A mongol kormány éppen ezért arra törekedett, hogy teljesen független egészségügyi szervezeteket létesítsen. Ma már Urgában óriási kórház működik, a legmodernebb felszereléssel, röntgen-laboratóriummal és állami gyógyszertárral. Ebben a kórházban az európai kiképzésű orvosok mellett lámák is gyógyítanak, saját módszerük szerint, — főleg belgyógyászattal foglalkoznak, míg az orvosok hatáskörébe tartozik a sebészet, szülészet.

A mongolok egyik legnagyobb ellensége a vérbaj mellett az említett tüdőpestis, mongolul «tarbagane-melan»,

A Maidéri-menet imádkozó lámái.

A Maidéri-menet dobos-kocsija.

[A «kínai őszi ünnep» menete a templom elé érkezik.

Vándorló láma.

Láma-tanítvány.

mert a betegség bacillusainak hordozója a mongol mormota: a tarbagán. És a mongolok hosszú évszázadok óta se tanultak meg e betegség ellen védekezni, mindössze a terjedését próbálták megakadályozni oly módon, hogy azokat a helyeket, ahol a betegség a fejét fölütötte, katonasággal zárják körül és ez a vesztegzár mindaddig tart, amíg a járványos környéken vagy meg nem szűnt a betegség, vagy — az utolsó ember is meghalt. Akkor azután az összes sátrakat, a bennük lévő holmikkal együtt felgyujtják. A tüdőpestis ellen még a modern orvostudomány is hiába vette fel a küzdelmet,

Ez a betegség időszakonként szokott fellépni, legutoljára 1928-ban pusztított a pestisjárvány Keletmongoliában, azért ott a katonaság egy egész kerületet zárt körül, és ez a vesztegzár — mongolul «charantén», valószínűleg a francia «quarantaine» szóból — mindaddig tartott, amíg az utolsó szál élő el nem pusztult a járvány területén. Több, mint ezer ember esett ekkor a tüdőpestis áldozatául itt és amikor az utolsó is belehalt, hosszú ideig lángnyelvek festették vörösre az eget Keletmongoliában, ezer és ezer ember földi maradványai, házai, holmijai váltak üszökké, hamuvá.

A karavánok még hosszú évek multán is elkerülték a szörnyű pusztulás helyét, ahol fekete romok, kormos csontvázak heverték a megszenesedett fatörzsek tövében.

XVIII.

Szörnyű rémek tánca: a vidám «Cám».

Ragyogóan süt az augusztusi nap, vakító kék az égbolt, egy felhőfoslány sem úszik rajta. Az utcán hullámszik a nép, tarka ruhák, dúsan hímzett süvegek, a nőkön ezüstös fejdíszek: Vangin-Chure a Cámra, a mongolok egyik legnagyobb vallási ünnepére és népi mulatságára készül. Messze vidékről zarándokoltak ide az áhítatos hívők és a mulatságra vágyó nép: egyszerű pásztorok és gazdag mongolok, férfiak

és nők egyaránt. A kolostor templomaiból előkerültek a hatalmas szent zászlók; arannyal és ezüsttel hímzett selymük méltóságteljesen imbolyog a szélben.

A kolostor előtti térség északi végén harminc-negyven méter magas bambusz-állványok merednek az égnek, széduletes nagyságú selyemkárpit feszítve ki rajtuk, Buddha és tanítványainak óriási képével hímezve. A kolostor előtt díszes sátrak: itt gyűlnek majd össze a zarándokok.

Köröskörül már zsibong, kíváncsiskodik a nép.

Benn a városban az üzletek zsúfolásig telve, mindenki süteményt, szárított gyümölcsöt, teát vásárol, hogy az ünnepélyre magával vigye, mert a Cám délelőttől napnyugtáig tart és senkisé ism akar közben hazamenni, kell tehát harapnivalót vinnie magával. Ma még tisztítják a térséget, szedegetik a kavicsokat, köveket, elszórt hulladékokat, a földön mésszel köröket és négyszögeket rajzolnak, díszes sátrakat ütnek fel.

Házigazdám is sűrőg-forog, ennivalót készít holnapra.

*

Elérkezett a nagy nap. A kolostor udvarán már gyülekeznek a lámák sárga selyemköntösükben. Ez a zenekar, tükörfényesre csiszolt fúvóhangszerekkel, trombitákkal, dobokkal és cintányérokcal. Kint pedig a kolostor kerítésén kívül már izgatottan szorong a nézőközönség, férfiak, nők tarka-barka selyemöltözetben, dús-ezüstű fejdíszekkel. Hát-rább a gazdájukra váró lovak, ezüstveretes, vöröspárnás nyergekkel.

Kavarog, fénylik, pompázik minden, a kristálytisza mongol levegő még kápráztatóbbá teszi a sokaságot; szinte kábul az ember a színektől.

Aztán a kolostor kapuján keresztül kivonul a menet is a térségre. Elöl az apró lámatanítványok, selyemzászlókkal és templomi szentségekkel. Különös alakú zászlók, közöttük olyanok, mint valami selyem lámpaernyő. Rajtuk titokzatos tibeti varázsszavakkal. Mindegyiken ott csillog aranyhímzéssel írva a gonosz szellemeket elűző szent for-

mula : «Om mani padme hum». Ahányszor meglebbenti a szél a selymet, annyszor imádkoznak ezek a zászlók a lámák helyett.

Előkerültek a régi történelmi lobogók is, közülük nem egy már Európát is megjárta valamikor, harcias mongol gazdáikkal.

Méltóságteljesen imbolyog a zászlóerdő. A szent lobogóket vivő lámák mögött négy hatalmas — öt méter hosszú — rézkürtöt cipel két-két ifjú láma a vállán : az elülső pár a tölcser nyílását, a hátsó a fúvókáját tartja. Magasabb-rangú lámák lépkednek a kürtöt vivő gyerekek után és belebelefújnak az óriási hangszerekbe. Zeng, harsog a térség a kürtök szavától és a kürtösöket követő zenekar hangjaitól. Felsikoltanak a vékonyhangú fúvóhangszerek, beledördülnek a réztányérok és mindezek fölött harsányan bömbölnek az óriás trombiták hatalmas tölcseirei.

A zenekar már a téren van, amikor a kerítés mögül szörnyű alakok csapata fordul ki a kapun. Méteres álarcok takarják el a fejüket, vigyorgó szörnyalakokat, vicsorgó fogú állatokat ábrázolnak. Oroszlánok, tigrisek, hosszú ormányú elefántok, fehér, villogó agyarakkal. Az egyiken szarvasfej, valódi agancsokkal és rengeteg, semmihez se hasonló fantasztikus torz állatfej.

Szól a fültépő zene és a szörnyalakok a forrón tűző napsugárban táncolva, ugrálva lejtene a tér közepe felé. Néha-néha jókora kendőt vesznek elő és az álarc alatt törölgetik verejtékező ábrázatukat.

Méltóságteljesen gördül utánuk egy óriási orosz-lán-figura, rajta a nyeregben a főláma, magasra nyúló és csillogó drágakövekkel díszített süvegben. Azután egy csónakban ringó alak : a lécekre kifeszített, vászonból készített csónakot a láma derekára kötötték — úgy, mint nálunk a cirkuszi mutatványban — és amikor a láma megy, mesziről úgy látszik, mintha a földön csónakázna.

Földetseprő szakállú álarcban jön a következő, a homlokán félméteres szarv meredezik.

A menetet a magasabb rangú lámák csapata zárja be, nagy görögös sisakokkal. Ez a csoport lehajtott fejjel

hol csendesen, hol hangosan imádságot mormol. Mint monoton ének, fonódik az ima a zenekar hangjaiba.

Néhány fiatal láma fürgén előre szalad, nagy sietséggel szőnyegetek tereget a tér közepére és vánkosoakat helyez a kolostor előtt lévő sátrak tövébe. A lámák szép kényelmesen leülnek a párnákra, a zenekar is elhelyezkedik, az álarcos «színészek» pedig a tér közepére vonulnak.

Közben harsog a zenekar, az álarcos lámák egy pillanatra se pihennek, ugrálva, táncolva hajlonganak. A szőnyegek előtt azután megáll a csapat és kiválik közülük két álarcos. A hosszúszakállú öreg, szarvakkal a fején és egy fekete, ördögöt ábrázoló álarcos. Az öreg szédületes iramban kapkodja lábait, szaladgál, bukfencezik. Az ördöggépű mindenütt utána, forgolódik körülötte, feléje kapkod ; úgy tesz, mintha el akarná fogni az öreget.

Már percek óta folyik ez a furcsa tréfás játék, amikor az öreg egyszerre csak visszarohan a kiterített szőnyeg felé és le akar ülni. Az ördöggépű se rest, utána veti magát és egy ügyes mozdulattal kirántja alóla a szőnyeget.

Harsány nevetésben tör ki a közönség, az öreg az álarcát vakarja, a szakállát huzogatja : nyilván nagyon dühös. Nekirohan az ördöggépűnek, de az elugrik előle. Közben a lámagyerekek újra leterítették a szőnyeget és ismét kezdődik a tréfa. A nép ujjong, viharzik, tapsol. Végül is az öreg az ügyesebb : egy hirtelen lendülettel sikerül elhelyezkednie a szőnyegen.

Diadalmasan néz körül, a nép pedig ünnepli, ujjong, kiabál.

Ilyen játékokkal szórakoznak a lámák és szórakoztatják a népet a Cám ünnepén. Közben-közben táncszámok következnek, a kürtök, klarinétok, cintányérok fültépő, az európai számára érthetetlen muzsikája mellett szemkápráztató gyorsasággal lejtene a láma-táncosok, könnyedén, a nehéz álarcok alatt és a bő öltönyökben.

És égetően süt a nap, cseppekben folyik a verejték a közönség arcáról is, de mindenki kitart, mindenki ottmarad estig, amikor ismét felsorakozik a lámák csapata,

megszólal a dob is, ennek hangja talán azért olyan kísérteties, mert emberbőr feszül rajta. A halotti szertartásokhoz használják ezt a különös hangszert, emékeztetőül az élőknek arra, hogy — halandók.

Azután rákezd a zenekar, megindul visszafelé a processzió. A tömeg is szétoszlik lassacskán.

*

Mongolia területén számos kolostor van, hiszen a férfi lakosságnak majd egy harmadrésze a kolostorok falain belül él. Minden kolostorban rendeznek ebben az időben ilyen ünnepséget. A leghíresebb az Urgában lévő kolostornak — a Dzun-Chure — Cám-ünnepélye, erre az ország legtávolabbi részéből is zarándokolnak a buddhista hívők és az ünnepélyre kíváncsi lakosság. Már hetekkel az ünnepség előtt megkezdődnek a «próbák», a lámák buzgón gyakorolják a rájuk kiosztott szerepeket, hogy azután a nagy ünnepségen minden fennakadás nélkül menjen minden, mint a karikacsapás.

A Cám ünnepe nem annyira buddhista jellegű, inkább sok van benne a mongolok samanita vallásának maradványaiból, hiszen a különböző álarcosok legnagyobbbrészt a gonosz szellemeket szimbolizálják, akiket végül is sikerül az ember iránt jóindulattal viseltető szellemeknek legyőzniük. Másrészt nyilvános színielőadás, cirkuszi mutatvány a lámák részéről, maguk és a nép mulattatására.

A pantomimeket, amelyeket eljátszanak, legnagyobb-részt esetről-esetre saját maguk állítják össze. Nagy megbeszélések, tanácskozások folynak a kolostorokban már jóval az ünnepség előtt, hogy milyen új tréfákat, némajátékokat adjanak majd elő az elkövetkezendő Cam ünnepélyen.

XIX.

Bolond idő.

No, de a vangin-churei vidám napoknak is véget kellett egyszer vetnem, hiszen szép és jó itt, de már nagyon jó lenne otthon. Kitűnő alkalom kínálkozott számomra a továbbutazáshoz: a Cám-ünnepélyre Vangin-Chureba jött Szaltukov, a «Centroszojusz» egyik megbízottja is. A Centroszojuszt — az orosz bevásárlási központot — még a világháború alatt szervezték meg az oroszok abból a célból, hogy hadseregük részére élelmiszert vásároljanak Mongoliában. Szaltukov ennek a szervezetnek az ellenőre volt, nagyon barátságosan fogadott, de kijelentette, hogy legnagyobb sajnálatára nem ajánlhatja fel a kocsijában maga mellett lévő helyet, mert ezt már Kanyin-nak, a tesszingoli postamesternek ígérte oda. Elmentem Kanyinhoz is, talán ő tud valamit ajánlani a továbbutazásra.

— Hát jó, — mondotta hosszas alkudozás után Kanyin — én vásároltam itt most két lovat és egy kis kocsit, azt hajthatod majd utánunk.

Valami nagy kegy semmiesetre se volt ez Kanyin részéről, mert hiszen, ha én nem jelentkezem nála, fel kellett volna fogadnia valakit, aki csak pénzért kísérte volna el a lovait.

Másnap el is indultunk. Szaltukov és Kanyin elől mentek a pohaülésű négykerekű kocsin, én meg utánuk hajtottam a kétkerekű tragacsot. Nagyon vigyáznom kellett, hogy ketté ne harapjam a nyelvemet, úgy rázott az istenadta. Mire este Tesszingolba érkeztünk, sajgott minden tagom.

Másnap korán reggel azzal keltett fel Kanyin, hogyha vállalkozom az elromlott távíróvonal megjavítására, kapok egy láda teatéglát. A távíróvonal rendkívül fontos szerepet játszott, ez volt az egyedüli összeköttetés ezen a vidéken Oroszországgal és úgy hallottam, hogy Kanyin később a munka elvégzéséért két láda teát kért és kapott Orosz-

országból, mert azt jelentette, hogy ennyit kellett a javító-munkáért adnia. Számomra akkor az egy láda tea is nagy kincs volt, vállaltam tehát a feladatot, anélkül, hogy csak sejtettem volna is, mit kell csinálnom. Kaptam tőle egy kocsit két lóval, egy kísérőt, két köteg drótot, csigákat, egy Winchester-puskát orosz történyekkel és egy fél zsák szárított kenyeret.

Elindultunk és lépésről-lépésre haladtunk a távíróvonal mentén; kerestük a szakadást. Végre megtaláltuk. Villám csapott be az egyik távíróoszlopba és ez szakította le a vezetőket. Egy óra múlva már össze is volt kötve az elszakadt vonal és fölhúztuk a drótot a póznára.

*

Távíróvonala nincs sok Mongoliának, amit én javítottam, azt már régen építették az oroszok. Az első távíróvonalat azonban a kínaiak szerelték föl Urga és Peking között. Ugyanezen az úton vonul a dán távírótársaság vonala is. Ez a Kopenhága—Páris—Peking—Shanghai közti hírszolgálatot látja el. Később a mongol kormány is felszerelt egy harmadik távíróvonalat ezen az úton Urga és Ude között.

Az orosz vonalak közül az egyik Trojszkoszavszk—Urga, a másik pedig Murin—Tesszingol—Uljaszutáj között húzódik, ennek az utóbbinak a hibáját javítottam én ki Kanyin postamester részére.

A mongol nemzeti kormány később az összes vonalakat kisajátította, csak a dánokét hagyta meg, de azt is saját kezelésébe vette.

A távíróvonal javítása közben jócskán beesteledett és elhatároztuk, hogy nem megyünk haza. Jó meleg volt, szép augusztusi este. Lőttem egy tűzokot, gondoltam, ezt megsütjük és meglesz a vacsoránk is. A lovakat kikötöttük, elkészítettük a remek vadsültet és aztán lehevertünk a fűre. Fejvánkösöm a lószerszám volt, a takaróm egy ponyva. Pár perc alatt elaludtam.

Már hajnalodott, amikor valami csípő fájdalomra ébredtem, mintha ezernyi tű szurkálta volna a testemet.

Rettentő hideg szél süvített. Még jobban behúzódtam a ponyva alá. Hiába, semmi se segített. Kiugrottam a takaró alól és majd felkiáltottam meglepetésemben. Köröskörül fehér volt a mező, zuzmarás a fák lombja. Úgy látszik, havazott az éjjel.

Augusztus másodika és kemény téli fagy!

De csak éjszaka, mert hiszen még tegnap, amikor a nap sütött, alig bírtuk ki a meleget. Bolond az idő itt, erre-felé. Tagjaim szinte jéggé fagytak. Ugrálni, szaladgálni kezdtem, hogy valamiképpen visszatérjen belénk a vér.

A fölkelő nap lemosta az égről a hajnal pirosságát és néhány óra alatt eltűntette körülünk a telet is.

Csatakos mező, csepegő faágak.

Majd hamarosan száraz lett minden és diadalmasan ragyogott a mező fölött a nap korongja.

Így folyt le az első elektromos munkám és én szörnyen büszke voltam rá. Elbaktattunk vissza a táviróhivatalba, megkaptam a béremet, a láda teát. De más öröm is várt rám: arról értesítettek, hogy egy orosz kereskedő, Bobrov, a napokban Uljaszutájba utazik kocsin és én talán vele mehetek.

*

Vágyam teljesült, Bobrov magával vitt.

Boldog sóhajjal vettem tudomásul, hogy kocsink elkanyarodott Kanyin háza elől.

Fegyver volt nálunk, de nem a vörösök ellen. Mert abban az időben a vörösöknek még csak a nyomuk se volt erre-felé.

Igaz, Osszendovszki itt is találkozott velük és hatalmas harcokat folytatott ellenük — mint írja. Nem tudom megfejtetni, miként történhetett mindez, hogyan kerültek eléje a veszedelmesnek leírt vörös portyázók, mindenesetre azonban csodálatos Osszendovszki hősiessége, akinek csak el kellett sütnie a fegyverét és az állítólagos vörösök fejevesztetten menekültek, vagy holtan maradtak a harc színterén. Így menekült meg Osszendovszki a vörösöktől, akiknek ebben az időben nyomuk se volt Mongoliában.

Mondom, nem ezért, hanem vadászatra vittük magunkkal a puskákat, mert arrafelé, amerre az útunk vezetett, nagyon sok a mongol antilop — a zerin. Jellegzetes tulajdonságuk az, hogy végtelenül kíváncsiak, és ha közelükbe téved egy koci vagy autó, eszeveszetten rohannak feléje s vágatnak utána kilométereken át is, de a lovassal nem törődnek, — egy pillanatra fölkapják a fejüket, ha előttük elhalad, ránéznek, azután egykedvűen legelésznek tovább.

A ló — úgy látszik — nem érdekli őket, hiszen annak is négy lába van.

XX.

Prémvadászat életre, halálra.

Amikor a zerinek közelébe értünk kocsinkkal, le szálltunk és egy kis bucka mögött lesben helyezkedtünk el. A zerinek a koci köré gyűltek, kíváncsian nézegették, szagolgatták a járművet. Szegények még a lövöldözés közben se tudták, hogy mi történik velük, legnagyobb-részt földbegyökerezett lábbal bámészkodtak a koci körül, csak fejüket forgatták izgatottan.

Bobrov lőtt néhányat és rárakta a kocsira, én azonban csak néztem a különös vadászatot.

De jó hasznát vettem a puskámnak harmadnap, amikor egy tűzokot sikerült lőnöm. Ez is egészen különleges szórakozás. A mongol majdnem mindig lóháton jár és sohase bántja a madarakat. Nem is félnek tőle. A gyalogjárók viszont úgylátszik idegenül hatnak a madarakra, mert ha ilyet látnak, már messziről felrepülnek.

Amíg a ló vagy koci halad, a tűzokok nyugodtan bogarásznak a földön, de abban a pillanatban, amint megáll, villámgyorsan fölrepülnek. Nem nehéz őket becsapni, csak ismerni kell a szokásaikat.

Amikor a tűzokcsapat előtt elhaladt a kocsink, én a másik oldalon észrevétlenül leugrottam róla és a földre hasaltam. A koci elment mellettük, a madarak vidáman

ugrándoztak tovább. Egy lövés — és egy tűzok elterült. Odamentem, jó tizenhat-húszkilós állat volt. Aztán a kocsi után szaladtam, felraktam a zsákmányomat.

Bobrov nyelve is megeredt, beszélni kezdett a mongol vadászokról, akik nem ilyen kényelmesen és egyszerűen szerzik meg a zsákmányukat, mint mi most, hanem a szörnyű téli fagyban a hegyek között lövik a drágaprémű vadakat, hogy a bőrét eljuttassák orosz és kínai kereskedők révén nyugatra, vagy felhasználják saját maguk és családjuk számára.

Az állattenyésztés mellett a mongol lakosság nagy része vadászattal foglalkozik. Régebben, amikor még a kínaiak nem használták annyira ki őket, sokkal kevesebb volt közöttük a vadász, a legutóbbi időkben azonban a szükség mind több és több embert hajt ki az erdőkbe.

Az állatok változatos serege áll rendelkezésükre : a tarbagán, a szibériai szürkemókus, a mongol róka, hiúz, vadmacska, barna és szürke medve, az őz, a rénszarvas és a morál-szarvas. Ezeknek főleg friss szarvait használják fel a kínaiak izgatószer gyanánt, mint erről már megemlékeztünk. Ezt az állatot a vadászoknak élve kell elfogniok, mert különben mitsem ér munkájuk, hiszen a szarvakat csak akkor használhatják föl, amikor éppen csak hogy kinőttek, de még a bennük lévő véredények nem száradtak el. Az élő állatról kell levágni tehát a szarvat, amely a következő évben újra kinő és így újra «szüretelhető».

Ezt az állatot úgy vadásszák, hogy belekergetik a mély hóba, és amikor már ott vergődik, lassójukkal — az «urgával» — ügyesen megfogják.

De más módja is van : ékalakban haladva, póznákat vernek a földbe és ezeket sűrűn dróttal hálózzák be. A háromszög egyik oldala nyitva van. Azután jó távolról kiindulva, sőt hintenek a földre, az ék hegye felé. Az állatok a sőt nyalogatva, haladnak a drótsövényből készített ék felé, végül szinte észrevétlenül a falai közé kerülnek. Ekkor előrohannak a vadászok és elzárják a nyitott oldalt is és a morálszarvasok — foglyok lettek.

A szarvasokat azután élve eladják.

Ilyen csapdák részére szedték le legnagyobbreszt a szajodok az orosz határ környékén lévő távirópóznák drótjait.

De az említetteken kívül még számos ritka állat is tanyázik a mongol erdőkben és hegyekben: pézsma, coboly, nyest, vidra, hód, vaddisznó. A vadászat természetesen nem folyik egész éven át, a téli állatokat októberben, decemberben lövik, mert később már vékonyabb lesz a bőrük és ezért nem használható a prémjük és főleg mert áldott állapotban vannak.

A vaddisznót és a pézsmát inkább csapdában fogják; a farkast és rókát pedig az utóbbi időben sztrichninnel mérgezett étellel ölik meg.

Exportra legnagyobbreszt csak a mókus, a tarbagán, a mongol róka és farkas kerül, a többi állat prémjét sajátmaguk használják fel és nem ritkán látni egyszerű mongol vadászokat vagy pásztorokat drága cobolyprémből készült kucsában vagy pézsmabekecsben.

Fegyverük majdnem kivétel nélkül a legkezdetlegesebb kováspuska. Minden alkatrészét sajátmaguk állítják elő a vadászok, csak a csövét vásárolják — nagyrészt az oroszoktól.

A puskaport is többnyire maguk csinálják. A nehéz fegyvert, rengeteg puskaport és golyóbisokat heteken, hónapokon keresztül cipeli magával a vadász a legszörnyűbb fagyban, szikláról-sziklára ugrálva, térdig süppedt hóban vánszorogva, patakok jegén át csúszkálva, meredek szakadékok fölött; mert hajtja őket a megélhetés gondja és a jobb sors vágya.

Igaz, kihasználják őket az idegen kereskedők, mert potom pénzért veszik meg tőlük a prémet, hogy azután méregdrágán továbbadják, de — remélik a vadászok — talán mégis összegyűlik majd néhány háziállat az érte kapott holmik ellenértékeként, hogy legyen a mongol pusztá sátrában élő családnak ennivaló és egyszer talán — később — majd pihenés a maga számára is.

Néhány háziállat, csendes vándorlás, egyszerű pásztorélet a mongol pusztákon — ez a mongol vadász álma, ezért

az életet kockára tevő hajsza a vadállatok után, a jéggé fagyott hegyek között.

Ma már a mongol kormány prémbeváltó szövetkezeteket alapított, hogy a vadászok kiszolgáltatottságát és a külföldiek által való kihasználását megakadályozza. Ezért a legutóbbi években már valamivel jobb üzletté vált a mongolok számára a prémvadászat.

XXI.

Tolvajfogó kutyák, eleven szemetesekocsik.

Kissé megpihentünk, a lovakat kifogtuk, hadd legelészenek a fűvön, mi pedig sétálgattunk az úton. Messziről két kocsi körvonalai bontakoztak ki, lassacskán odaértek hozzánk: menekült oroszok voltak, itt Mongoliában már évek óta kereskedéssel foglalkoztak és most éppen különböző árukat szállítottak kelet felé. Megbarátkoztunk velük és a kíséretökben lévő, örök jókedvű mongol szolgálival, Gombo-val. Leheveredtünk a földre, az oroszok az egyik lóval előreküldték Gombo-t, keressen valahol a közelben egy mongol sátortábor, mert már esteledett és pihenőről kellett gondoskodnunk.

Alig egy félóra múlva már vigyorgó arccal baktatott felénk Gombo. Egy másik mongol kísérte és Gombo büszkén jelentette, hogy nem messze pihenőhelyünktől van a tábor, köröskörül nagyszerű a fű: jobb hely el se képzelhető. Már várnak is bennünket mindenféle jó falattal.

Estére tényleg nagy lakomát csaptak nekünk a táborban.

*

Reggelre — újra tovább.

A lovak lassú ügetésben poroszkáltak: patakok, völgyek, emelkedés, lejtő egymásután, hol jobbra, hol balra tűntek fel a távíróoszlopok. A puha úton a kocsik és a lovak szinte hangtalanul suhantak előre. Mind feljebb, feljebb emelkedett a nap, kábított a melege. Én is elaludtam.

Hatalmas záporra ébredtem. Mongoliában nagyon ritkán esik az eső, de ha egyszer megered, hát az aztán kiadós. Percek alatt bőrig áztunk, a hegyekből patakokban ömlött a víz és a kis Buengol-patak annyira megáradt, hogy alig tudtunk átevíckélni rajta. És a baj az volt, hogy a Buengol — mint egy részeg ember — keresztül-kasul kanyarog állandóan az úton, a rajta való «átkelést» jó egynéhányszor meg kellett ismételni. Közben pedig csak úgy ömlött a zápor. Orosz útitársaim áruja is kezdett már málladozni. És tetézte még a bajt az, hogy az áru a magába szívott rengeteg víz miatt annyira megnehezedett, hogy a lovak alig bírták már.

A zápor vízfátylán keresztül azonban egyszer mégis csak feltűnedezték Uljaszutáj körvonalai. Egy csapásra eltűnt minden rosszkedvünk: nemsokára már Uljaszutájban leszünk!

Hogy örömünk teljes legyen, még az eső is elállt és felragyogott újra a nap. A város határán elbúcsúztunk útitársainktól és Bobrovval tovább ügettünk. Csakhamar megérkeztünk Bobrov társának, Silovnak házához és ott megkezdtük a lerakodást a kocsiról, becipeltük a házba a 32 kilós zsákokba csomagolt orosz ezüstpénzt.

Bobrov és Silov letelepedtek az irodában és üzleti ügyeiket beszélték meg. Ezalatt én körüljártam a házban, érdeklődtem az alkalmazottaknál, nem ismerik-e Burdukovot, Bezjazikov adósát, akihez még Belocarszban kaptam Bezjazikovtól ajánlólevelet, illetve felszólítást arra, hogy az adósság egyrészét nekem fizesse ki. Azt a választ kaptam, hogy az illető nincs Uljaszutájban.

— De különben is a legjobb, ha nem fordul hozzá, — jelentette ki a szakács, aki szintén orosz menekült volt — mert az ilyen gazdag oroszok nem sokat törődnek a szegény emberekkel. Itt van például a mi gazdánk, Silov is, aki úgy bánik velünk, mint a kutyákkal. Pedig tudja rólunk, hogy mi is orosz menekültek vagyunk, de nem voltunk képesek végigcsinálni azokat az aljasságokat, amelyeket ő. Nekem több pénzem volt Oroszországban, mint neki, de ő elvetemültebb tudott lenni itt, mint én és ezért most én

vagyok az ő szolgája. Sokan vannak ilyenek, akik egy kopek nélkül jöttek ide és amijük van, azt részben a mongoloiktól, részben a kínaiaktól rabolták össze.

Amikor Dsa Lama emberei erre jártak, a kínai kereskedők a mongolok dühe elől az oroszokhoz menekültek, minden árujukkal és pénzükkel. A vendéglátó oroszok jól el is dugdostak mindent — még a kínaiakat is. Amikor azután a mongolok halálra keresték a kínaiakat az orosz házakban, az orosz gazdák mosolygó arccal, alázatosan hajlongva fogadták a mongol szabadcsapatokat.

— Kitat inde beina (van itten kínai)? — hangzott a mongolok sztereotip kérdése.

A pincébe bujtatott kínaiakat ezalatt rázta a hideg, biztosak voltak abban, hogyha a minden bajukért, nemzeti szerencsétlenségükért a kínaiakat okoló mongolok kezébe kerülnek, élve nem menekülnek. Az orosz gazdák pedig a legtöbb esetben szépen megmutatták a kínaiak búvóhelyét. A mongolok rájuk törték az ajtókat, vér és halálhörgés jelezte a «fehér» oroszok vendégszeretetének beteljesülését. De a kínaiak nemcsak a fogukat hagyták ott, hanem árujukat és a pénzüket is, mert ezeket az oroszok — már nem mutatták meg a mongoloknak. Így ment ez heteken, hónapokon át, a kínaiaknak majdnem teljes vagyona az oroszok kezébe került. A mongolok dühének kitombolása után, piacra dobták az összeharácsolt kínai árut — hitelbe. De ez a hitel rettenetes volt, a holmikat marháért, illetve «marháértékben» adták el és ha a mongol egy húsz-harminc cent (50—75 fillér) értékű árut egy birkáért meg tudott vásárolni, az orosz olyan engedékeny volt, hogy kijelentette: neki még ez a birka sem kell — azonnal. A feltevél azonban az volt, hogy a «birkaérték» éppen úgy növekszik, mint ahogy a birka az idő folyamán szaporodik és így két év múlva már négy-hét birkával tartozott az egy birka helyett, mert hiszen az első évben két birkát ellett a «járandóság», a második évben már mind a két birkának volt két-két báránya, ha történetesen a női nemhez tartoztak. Ha jobbszívű volt a hitelező, akkor kost is «kalkulált».

És a mongol — hallatlanul becsületes. Az adósságát mindenáron meg szokta fizetni, részben tisztességből, részben pedig azért, mert Mongoliában egyik legnagyobb «mumus» az adósok börtöne, akik adósságukat pontosan meg nem fizetik, azokat bizony könyörtelenül becsukják ide. Ezzel azonban természetesen a számla még nincs kiegyenlítve, mert a büntetés kiállása után a tartozás továbbra is fennmarad és ha az adós a következő határidőig nem fizet, újabb elzáratásnak teszi ki magát. Becsületességük és az üzleti ügyekben való járatlanságuk folytán így szolgáltatták ki a mongolok honfitársaikat a falánk orosz «vendégeknek».

A szakács, a volt orosz tiszt, szinte magából kikelve mondotta el ezeket és megjegyezte:

— Hát ezektől vár maga segítséget?

*

Amikor Silov megbeszélte az ügyeit Bobrovval, kijött utánam a konyhába és rám mutatva, megkérdezte a szakácstól:

— Hát ez mit keres itt?

És bosszúsan hozzátette:

— Biztosan megint valami orosz menekült... Hogy az embernek soha sincs nyugta tőlük.

Bobrov azonban, aki utánajött, közbevágott:

— Ugyan hallgass, hiszen már bemutattam neked: magyar tiszt és velem jött. Különben is tovább megy Urgába.

Silov megvetően végigmért, elfordult és otthagzott.

Később, amikor a mongolok újra kikergették a kínaiakat, már nemcsak őket, hanem az oroszokat is agyonverték, akik ott mint megváltót várták a Mongolián keresztül gyilkolva és rabolva vonuló Ungern báró csapatait. Ekkor harapott a fűbe Silov is. A mongolok nem feledkeztek meg arról, hogy most már valóban visszaadják neki a «kölcönt»...

*

Szinte menekülésszerűen osontam ki Silov házából és kóborolni kezdtem az éjszakába borult Uljaszutájban. Egyszerre csak mindenfelől vadul ugató kutyák vettek körül, fogaikat vicsorították, csak úgy tudtam megmenekülni előlük, hogy hirtelen köveket kapva fel a földről, dobálni kezdtem a vadállatokat. Így sikerült visszahúzódnom Silov házába, ahol Bobrov már izgatottan szaladgált ide-oda: úgylátszik meghallotta a kutyaugatást és éppen lámpást keresgélte, mert utánam akart indulni.

Elmagyarázta, hogy a mongol városok tele vannak kutyákkal, amelyeket a mongolok örömet estetnek: legalább eltakarítják az utcára kidobott ételmaradékokat, csontokat. És még egy fontos szerepük van: ezek a kutyák a legnagyobb étvággyal falatozzák föl az utcára hajigált emberi és állati ürüléket, hogy azután mint eleven szemetes-kocsik kivigyék a várost környékező mezőkre.

— Ezek a mongol városi kutyák — mondotta Bobrov — még közbiztonsági szempontból is nagy szolgálatot tesznek, mert sohase bántják azokat, akik lámpást vive magukkal járnak az utcán. A becsületes szándékú ember lámpával jár, csak a tolvaj nem szereti ezt a figyelmet felkeltő holmit, így hát a kutyák ezen az alapon majdnem mindig felismerik és elfogják a tolvajt.

— Nálad nem volt lámpa, azért rohantak rád a kutyák — tette hozzá Bobrov. — De, látod, még sincs igazad, ha a te esetedből azt a következtetést vontad le, hogy a kutyákat ki kellene irtani. Nem, barátom, mindig ismerni kell a körülményeket és az okokat, nem szabad felületesen kívülről nézve a dolgokat elhamarkodott ítéletet hozni. Ez itt egészen más világ, mint a tietek, más az emberek gondolkozásmódja és felületesen nézve a dolgokat, talán sok minden visszás és érthetetlen itt számotokra.

Cecen kán, Dzsingisz kán közvetlen leszármazottja.

Föláma ünnepi ornátusban, balkezeiben az olvasószerű imafüzérrel.

Mongol nemzetgyűlési képviselő.

Kolduló láma az urgai piacon.

Autó és — tevekaraván.

Mongol pásztor.

XXII.

Egy kínai erőd.

Bobrov az orosz kovácsműhelyben szerzett számomra éjjeli szállást, mert Silov nem akart befogadni a házába. Elmondta, hogy másnap el kell mennem az orosz konzulhoz, — Szergej Petrovicshoz, — mert Urgába csak kínai útlevéllal lehetett akkoriban menni, ezt pedig a kínaiak csak az orosz konzul ajánlatára adták ki.

Másnap reggel meg is látogattam Szergej Petrovicsot, a volt orosz kozák tisztet, aki az oroszok uljaszutáji megbízottjaként szerepelt. Szergej Petrovics nagyon barátságosan fogadott, adott egy írást, mondván, hogy menjek el azzal a Jamönbe («hivatal» kínaiul), a kínai politikai biztoshoz. A Jamön — egy régi kínai erődítmény — a város szélén volt elhelyezve. Néhány szürke vászonba öltözött kínai katona teljesített őrszolgálatot előtte. Az írás felmutatása alapján azonnal beeresztettek a politikai biztos irodájába. Az átolvasta az orosz konzul ajánlólevelét és azonnal kiállíttatta a kínai útlevelet.

Amikor ez is a kezemben volt, az örömtől szinte ugrálni kezdett a szívem — hiszen most már szabad az út Urgába. A kínaiak szerencsés utazást kívántak és nagyon barátságosan búcsúztak el tőlem. Akkoriban sehogy sem értettem ezt a kedvességet, csak később magyarázta el nekem a hátterét egy kínai hadbíró Urgában. A kínaiakat ugyanis az ántánt csúnyán becsapta, ezért a központi hatalmakkal szimpatizáltak, innen az uljaszutáji kínaiak rokonszenve. Amikor a hivatalos helyiséget elhagytam, már boldogan nézegettem körül.

Az erődítményt nagyon régen építették a kínaiak a város közvetlen közelében lévő síkságon. Kintről az ember a szürke, komor és rideg agyagfalakon kívül semmit se lát. A vár négy sarkán magasra emelkedő őrtoronyból lőrések fekete torka meredezik kifelé, a falakon itt-ott ugyancsak fenyegető lőrések, mögöttük a sötétben ágyúk. Félelmetes

és nyomasztó látvány ez a hatalmas agyagtömeg. Belülről már egészen más kép tárul az ember szeme elé. Egész kis város szorong a falakon belül, cifra házakkal, templomokkal, virágos kertekkel, sőt színházzal is. Igaz, — amikor én ott jártam — néhány épület kivételével, majdnem mindegyik házat megrongálták már a körülötte dúló harcok. Beomlott tetők, kidőlt falak mindenfelé, néhány háznak a szobái is látszanak a leomlott falrészeken keresztül, az utcára merednek a falakra festett rettenetesképű harcosok hatalmas pengéjű kardjukkal, arannyal és ezüsttel gazdagon hímzett ruhájukban. Másutt hosszú, fehérszakállú isteneket ábrázoló képek, fogaikat villogtató kínai sárkányok: jelenetek a kínai történelemből és egyházi életből. Fantasztikus és bizarr látvány az európai szem számára.

Kitörő örömmel mentem vissza Szergej Petrovicshoz, zsebemben a kínai útlevéllel. Megköszöntem közbenjárását.

Visszatérve Szilov házába, elmeséltem a jó öreg Bobrovnak a történeteket. Adott egy kevés pénzt és örömmel újságolta, hogy beszélt egy oroszral, aki Urgából jött és nemsokára visszamegy egy ökörkaravánnal. Annak éppen szüksége van valakire, hozzá beállhatok.

Uljaszutáji tartózkodásom idejére esett a kínai őszi ünnep s ezen a napon igazán tejben és vajban fürödhettem. Jókedv, ujjongás töltötte be Uljaszutáj kínai negyedét, hatalmas processziójárás folyt reggeltől estig. A körmenet délután betért a színes, nehéz selyemzászlókkal földíszített templomudvarra. A templomnak az udvar felé néző oldalán erkélyszerűen kiszélesedő rész színpadul szolgált: az aranycirádás erkélyre kivonultak a kínai színészek és fantasztikus vallási és történelmi jeleneteket adtak elő a nép mulattatására.

Azután újra megindult a körmenet, élén a templomi edényeket vivő papok a megszentelt fekete lóval, amely vörös, sárga és kék ruhába öltözött lovászok között, aranyozott baldachin alatt lépkedett. A baldachint tíz erős kínai cipelte ezeket újabb baldachin követte, alatta méltóságos képű bálvány-istennel.

Este még nagyszerűbb, még elragadóbb volt a körme-

net. A papok és a nép lampionjai kísérteties fénybe borították a zászlók erdejét, fényük tompán villant meg a szent edények és bálványok aranyán. A lampionokat — káposztából készítették a kínaiak úgy, hogy a belsejét kiszedték és rendkívül ügyességgel a külső leveleket együtt meghagyták. Ebbe dugták a gyertyákat.

Kísérteties zöld fényt árasztottak ezek a lampionok, tompán és sírón kísérte a menet lépéseit a monoton zene és a körmenet résztvevőinek mormoló imája.

Fáradtan és kábultan a sok látványosságtól tértem aznap pihenőre, de már alig vártam a reggelt, mert másnapra volt kitűzve a karaván gazdájával, az újabb úti-társammal való megbeszélés ideje.

XXIII.

A hegyek szelleme.

Másnap már teljes gőzzel folyt a készülődés az útra. Bobrov reggel bemutatott a karaván gazdájának, egy volt orosz kozák tisztnek, aki a cárizmus alatt Urgában az orosz konzulátus testőrtisztje volt, azután pedig — fuvaros lett. Egy kézfogás hamarosan megpecsételte az alkut, majd a városba siettem, hogy a Bobrovtól kapott pénzen különböző elemózsiát vásároljak. Érzékenyen elbúcsúzkodtam Bobrovtól, hisz az ő jóindulata, emberszeretete simította el az utolsó hetek nehézségeit. A karavántábor a város határában már gyapjuval megrakva indulásra készen állott. A kocsikat letakartuk lóbőrökkel és befogtuk eléjük az ökröket.

Most láttam életemben először közelről mongol ökrök-karavánt. Hetvennégy állat «liba»-sorban, mindegyiknek a nyakába akasztva egy kétkerekű kis mongol kocsi — a terge — járomfája. Nagyszerű találmány ez a terge. Két hosszú husáng fa, néhány vékonyabb harántléccel összefogva az egyik végén — ennyi az egész. A rud-szerkezet hátsó felén a husángokra egy-egy külön van

erősítve, amelyet alul félköralakúan kivágtak és ezt a kivágást egy-egy darab félkör alakúra öntött vasdarabbal bélelték ki. Ezekbe a félköralakú bevágásokba kerül a kocsi tengelye, oly módon, hogy a rudszerkezetet egyszerűen csak ráemelik a kerekeket szilárdan összefogó tengelyre.

A két husáng fa maga a kocsi, elől viszont egyúttal a rúdja is, közéjük kerül az ökör. A rudak elejét félköralakúra kivágott fa köti össze, ez kerül az ökör nyakára, és a jármot az ökör nyakán alul zsineggel kötik össze.

Még egy deszka az ökör mögött, és kész a vezető helye is, a kantár madzagjai pedig biztos helyet találnak az ökör szarvai között. Innen igazán nem csúszhatnak le. És ezzel a kocsival — a tengelyre csak éppen hogy ráhelyezett, az ökör nyakára madzaggal kötött tergével — ezer és ezer kilométereket tesznek meg Mongoliában.

Amikor az állatok be vannak fogva, az egyes ökröket az előttük lévő kocsik farához kötik, ezeket is befogják a saját kocsijukba és így megy ez egészen addig, amíg az utolsó kocsi is megkapta a vontatóját. Tíz-húsz kocsi van így egy-egy «trénbe» összekötve, mindegyik trén egy vezetővel. A vezér-terge ökre tudatában van hivatala fontosságának. Hiszen ő keresi a jó utat hegyeken, völgyeken, vízmosásokon át, megvárja, amíg az egész trén fölzárkózik, vagy gyorsabb baktatásra ösztökéli hozzákötött társait. Ritkán kerül a sor a gyeplő vékony madzagára, a vezető sokszor el is alszik az első kocsin — sebj, a jó ökörnek nem kell vezetés. Csak be kell fogni, az utat már tudja maga is. És ha meg kell állítani a karavánt, csak a vezető ökröt fogják ki a tergéből és hozzákötik oldalt a rúdhhoz — ezzel az egész trén mintegy «le van horgonyozva».

*

— Hó... hokk! — Hó... hokk! — és megindul a karaván.

Vladimirov — a karaván gazdája — az előttünk meledő hatalmas Hangáj-hegylánc Tarbagatáj nevű csoportjára mutat.

— Ezen kell átmennünk, csinos dolog lesz, ugy-e?

Csekélység az egész : ötezerhétszáz láb (kb. 2700 m) a hegy lábától (a tenger színe felett kb. 3200 m).

Igaza volt, a síkságon még csak haladtunk valahogy, amint azonban az emelkedőhöz értünk, a trén megfeneklett.

— Dér volt az éjjel — morogta Agfan, az egyik hajcsár — és reggelre nagyon sikos lett az út a nedvességtől.

Hiába erőlködtek az állatok, ha egy lépést előre jutottak, kettőt csúsztak vissza. Mit tehettünk, szét kellett oldanunk egymástól a kocsikat és mindegyik tergét külön felvezetnünk a hegyre. Elölről húzták az ökrök, hátulról toltuk mi. Néha el-elcsúszott egy ökör, vagy egy ember, és belehempergett a híg sárba. Öreg este lett már, mikor az utolsó koci is fölkerült a hegy gerincére.

Egy nap alatt mindössze öt és fél kilométert tettünk meg.

Sátort ütöttünk, nekifogtam vacsorafőzésnek. A három mongol, Taicsi, Puncuch és Agfan nagyokat lélegezve járkáltak az üst körül.

Agfan volt a mongolok közül a legtipikusabb jelenség, hatalmas szál legény, kiálló pofacsontokkal és villogó, fehér fogakkal. Vele is csak útközben ismerkedtem meg és most volt tulajdonképpen először alkalom, hogy a többieknek is bemutasson, eddig csak úgy hevenyében ejtettem néhány szót a karaván embereivel.

— Szine szachal — «Új szakáll» — mutatott be a többieknek.

Ez lett az én mongol nevem. Szakállam tényleg új volt, alig pelyhedzett még. A mongolok nem igen törik a nyelvüket, hogy a különböző európai neveket megtanulják, egyszerűen saját ízlésük szerint átkeresztelik az embert. Ránéznek és egy testi hiba, vagy egy jellegzetes vonás már meg is adja az új mongol név alapját.

Így lett «Iche Chamar» (Nagy Orr) a litvánnak a neve.

Taicsi és Puncuch örömmel vették tudomásul, hogy engem Szine szachal-nak hívnak és ez is maradtam az egész úton.

Taicsi volt közöttük a legbüszkébb, hiszen mongol nemes családból származott, Dunche dun-nak (Dunche

hercegnek) az embere, saját tizenöt ökre volt a karavánban, csak a gyapjút vásárolta Vladimirovtól. Puncuch a földije volt, mind a kettő Tamir-Gol vidékéről. Taicsi alacsony, kimondott alföldi magyar paprikás paraszt, hosszú, fekete hajfonattal, Puncuch nyulánk, hosszúkezű, gólyalábú mongol. Annyira mongol, hogy alig tudott gyalog járni és ha a földön állt, olyan volt, mintha mindig keresné a biztos talajt.

Vacsora után sétálgattam a hegytetőn Vladimirovval. A hold kék fényében könnyen tájékozódhattunk, így barangolásunk közben egy hatalmas, faágakkal teletüzdelt kőrakást pillantottunk meg. A faágakon chadakok, színes selyemdarabok, kalapok, felkunkorodó orrú mongol csizmák, selyemszallagok díszeltek.

— Ez «obo» — mondotta az orosz.

Nem sokra mentem ezzel a felvilágosítással, de látva érdeklődésemet Vladimirov elmagyarázta, hogy a karavánok áldozati helye ez, mert a hegy nagy veszélyeket rejt az utas számára és a mongolok így próbálják kiengesztelni szellemeit, hogy kímélje meg az áldozathozókat.

— Ugy-e gyerekes felfogás — kérdezte az orosz, és hátat fordított az obo-nak.

*

Az obo, ez a különös áldozat, még a sámán vallás hagyatéka. Később, Mongoliában való jártomban-keltemben sok ilyen obot láttam még, veszélyesebb úton összehordott áldozati tárgyak halmazát. Vannak utasok, akik egy-egy követ áldoznak a szellemeknek, vannak, akik chadakjukat, esetleg egy-egy ruhadarabjukat hagyják az obo-n, sőt akadnak olyan obo-k is, amelyekhez a veszélyektől retteggő mongol vándorok hatalmas kőperselyeket cipeltek és a később jövők mindig pénzt is dobnak a nyílásába. Ezek a perselyek a mongol pusztákon szerteheverő régi köleletek közül valók, a szellemektől féltő vándor szállítja néha egészen távoli vidékekről az obo-k lábához.

A környékbeli kolostor lámái azután eljárnak a sámán

vallás áldozati helyéhez és — kiszedik a samanita szellemeknek áldozott pénzdarabokat.

*

Reggel ismét indulásra lendültek a kocsik. A hegyre még csak fölkapaszkodtunk valahogy, de miképpen jutunk majd le? Keskeny az út, olyan szűk, hogy egy koci is alig fér el rajta. Jobbra meredek mélység, balra égnek szaladó sziklafal.

De hamarébb jutottunk le, mint ahogy fölvészorogtunk — és hogyan! A mongolok nagyon bíztak az ökrökben, ezek azonban nem túlzott mértékben váltották be a beléjük helyezett bizalmat. Majdnem egyszerre fordult föl két koci az ökrökkel együtt, maga után rántotta az utánuk kötött alkalmatosságokat. Elszakadtak az összekötő madzagok... Ordítás, bőgés, káromkodás — minden összekavarodott. Az ökrök fuldokoltak a nyakukra kötött járomban, odaugrottunk hozzájuk és átvágtuk a tartó madzagot. Erre vagy az ökör, vagy a koci hempergett le a lejtőn, esetleg mind a kettő.

Nagynehezen összeszedtük a szétszórta karavánt, a tartalékkötelekkel pótoltuk az elvágott madzagokat, ez azonban nem bizonyult elegendőnek, úgy, hogy a gyapjú-csomókról is le kellett szednünk néhányat. Jó másfél órai munka után végre ismét útnak indulhattunk.

— Talán mégse volt jó, — mondotta Vladimirov gúnyosan — hogy nem áldoztunk a hegy szellemének, bizonyára megharagudott ránk.

— No-no, — vetette oda Agfan — ne higyjük, hogy ezzel már vége is lett a bajoknak. Nézzenek csak oda — és az ég felé mutatott. — Most jön csak a vihar!

A körülöttünk ágaskodó komor hegyek fölött sötét felhők kergették egymást és a kék égből hamarosan az utolsó folt is eltűnt.

— Ha hó lesz, — mondotta Vladimiroff — nem mehetünk tovább.

— Pedig lesz hó — jelentette ki Agfan.

És Agfan jó időjósnek bizonyult. A hegy szelleme

úgy látszik, tényleg «megneheztelt» ránk. Két hétig folyton a nyomunkban volt, minden második-harmadik nap hatalmas hőtömeget zúdított a nyakunkba. Most is sátort kellett ütnünk és elhatároztuk, hogy megvárjuk a vihar végét, csak másnap reggel indulunk tovább. De másnap reggel is üldözött minket a gonosz szellem, alig haladtunk néhány kilométert, újra és újra hófergetegeket öntött utánunk.

Folyóhoz érkeztünk, a mongolok Sár Uszu-nak (Sárga Víz) nevezik. Óriási hegyek völgyében folydogál és a hegyek között lévő kis síkságon ujjongó örömmel vettem észre különböző nagyon érdekes faragott kőoszlopokat, régi síremlékeket. Jónéhány száz volt belőlük ezen a vidéken. Megkértem Vladimirovot, álljunk meg egy rövid ideig a karavánnal és amikor beleegyezett, nekiláttam, hogy jól megnézegessem a kőemlékeket. Megkérdeztem Agfant, micsoda holmik ezek, ő azonban csak annyit tudott, hogy nagy emberek nyugszanak alattuk.

— Réges-régen itt laktak a mi földünkön, — mesélte — de mi legyőztük őket. Jó, hogy a föld és a kövek rajtuk fekszenek. Ha valaki kiásná, a szellemek újra kibujnának sírjaikból és sok bajt okoznának nekünk. Eszedbe ne jusson kiszedni őket!...

XXIV.

Az élő turulmadarak földje.

Elfogult bámulattal járkáltam a különös kövek között. Körülvett a varázs: ki tudja, mikor kerültek e sírkövek alá a halottak, akiket takarnak, ki tudja, milyen titokzatos jeleket, fohászokat, vagy varázsigéket ábrázolnak a különös domborművek. Agfan magyarázata mögött lehetett valami igazság, bizonyára Dzsingisz kán diadalmas harcainak emlékei ezek, amikor a győző mongol seregek letiporták, leölték az útjukba kerülő törzseket. Talán az ő csontjaik porladnak a Sár Uszu partján heverő, málladozó síremlékek alatt.

Vladimirov se tudott kielégítő magyarázatot adni, kérdésemre azt válaszolta, hogy valószínűleg tatár sírok. Nem túlzottan érdekelte a dolog, a vállát vonogatta és kissé lenéző biztatással mondotta:

— Hát csak nézegessen itt körül, ha kedvére van. Én addig pipázom egyet.

Volt itt a folyó partján egy kövekkel borított, téglalap alakú terület, négy sarkán négy kisebb, a közepén pedig egy nagyobb körakás valami közös temetkezőhelyet jelölhetett meg. Azután ettől nem messze össze-vissza heverő hatalmas faragott kőoszlopok, közülük néhány három méter hosszú és fél méter széles. Majdnem mindegyiken egyforma dombormű: fenn a félholdba zárt nap a háromágú tűzkévével, alatta pedig, végig az oszlopon egymásután darumadarak stilizált képe töltötte ki a teret. Kisebb eltérésekkel szinte mindegyiken ugyanaz. Néhányon még a festés nyomai is látszottak, ha úgy dőltek ki a földből, hogy vésett oldaluk védve volt a napsugaraktól és az esőtől, könnyen észrevehettem rajtuk a kétféle színt: a domborulatok pirosra, a mélyebb részek pedig feketére voltak festve, tehát a figurák fekete alpból vörös színben emelkedtek ki. Érdekes, hogy Mongolia távoli részein is lehet találni egészen hasonló motívumokkal díszített emlékköveket.

Később Urgában egy tanult mongol lány azt mesélte, hogy ezek a síremlékek a X—XIII. századból maradtak meg, abban az időben ezeken a területeken az ujugrok laktak. Ennek a népfajnak a művészetét és műveltségét átvették a későbbi hódítók — Dzsingisz kán népe — és talán ezzel is magyarázható, hogy a mai mongol nyelvben a magyarhoz — tehát az ujugrral rokon nyelvhez — hasonló szavak egész sorozata található. Ilyen például a «bator», magyarul hős, bátor, a «balta», magyarul ugyanez, a mongol «orszan» szóból könnyen kihámozhatjuk a magyar oroszlán szót, az «orda», magyarul horda, az «alim», magyarul alma, «szachall», magyarul szakáll, «uchur», magyarul ökör és még jó egynéhány, utolsónak említvén a talán legjellegzetesebb szót: a «turuluch»-ot, ez a magyar

nemzet madár-szimbolumának, a turulnak mongol neve. Az évszázadok folyamán eltűnt mögüle a történelmi mult és megmaradt a jelkép, a nélkül, hogy tudnánk, milyen kapcsolat van a turulmadár és a magyar nemzet sorsa között. Nálunk Európában, illetve főként Magyarországon csak képeken, szobrokon él közöttünk a turulmadár, Mongoliában azonban még ma is ezerszámra tanyázik, ragadozó madár és elhullott állatokkal táplálkozik.

Középázsia lakóinak, különösen karavánjaiknak az ételme rendszerint hús. Amikor a karaván meg-megáll, levágnak egy birkát, vagy egy ökröt és ezt fogyasztják el az éjszakai pihenő előtt. Kikapasztalták ezt már évszázadok óta a turulmadarak is és tudják, hogy mindig akad valami húsmaradék ott, ahol út, ösvény vezet. Ezért kísérték és kísérik ma is a karavánokat turulmadarak: várják a meghagyott hús- és csontdarabokat. Ezer és ezerszámra kóvályognak a levegőben, vagy a hegyek szikláin és lesik a karavánok távozását.

Valószínűleg így járt egy évezreddel ezelőtt a vándorló magyarokkal a turulmadár-csapat, kísérte őket viszontagságos útjukon. Bizonytalán már akkor is tudták a pásztornépek, hogy ahol turulmadarak tanyáznak, arra felé már jártak emberek, arra felé jó az út. Így vezette egy évezreddel ezelőtt a turulmadár az ősmagyarokat.

*

A Sár Uszu partján és vidékén heverő síremlékek és kőhalmok valószínűleg különböző időkből származtak. A kétszáz méter hosszú és körülbelül száz méter széles, kövekkel teleszórt téglalap sarkain és közepén a nagyobb körakással, valószínűleg még az ujugrok előtti időkből való, talán egy nagy vezér sírját jelölik. Ennek a téglalapnak a területén belül nincsenek faragott síremlékek, valószínűleg a Krisztus utáni VI. századból maradt ránk — mint ahogy később hallottam.

A darumadaras obeliszkekre és ezekre a kőhalmokra vonatkozóan hasonló véleményt mondott az orosz tudományos expedíció is. Ezeken a helyeken később ásatásokat

végeztek és a kőhalmok alatt régi ékszereket, szobrokat, lószerszámokat találtak, valószínűleg nagyon régi tatár törzsek emlékeit.

Mongolia földje egyébként másutt is legendás ereklýeket rejt. Még a világháború előtt történt, hogy egy Bolotov nevű orosz — aki arany után kutatott Urga környékén — a cuzuktéi aranybánya területén ásatás közben egyszerre csak kemény tárgyra bukkant kilenc öl mélységben. Jókorá kőlapot kellett kiásnia, hogy tovább juthasson. Amikor a kőlapot felemelte, legnagyobb meglepetésére alatta egy óriási üreg bejáratát találta. Vastag vörösfenyő törzsek bélelték ki és támasztották alá az üreg oldalait, mennyezetét és padlóját. Egy férfi és két nő csontváza hevert a titokzatos sírkamrában olyan épségben, hogy meg lehetett állapítani : az egyik nő haja szőke, a másiké pedig fekete volt.

Ebből a sírkamrából valamivel kisebbikbe lehetett jutni, ott kétkerekű harci kocsit talált az arany után kutató orosz. A kocsi kerekei aranszőgekkkel voltak kiverve, aranyedények és szobrok heverték szanaszét.

A lelet egy része a pétervári múzeumba, a másik pedig a Bogdo Gegen gyűjteményébe került, de minden valószínűség szerint csak a kisebbik felét tudták így a jövő számára megőrizni, mert a nagyobb aranydarabokat eldugdosta és magával vitte az orosz.

A későbbi idők során a pétervári múzeumban megállapították, hogy ezek a körülbelül Kr. e. 1000-ból származó leletek hun eredetűek : egy hun harcos és feleségeinek sírjára bukkant véletlenül az urgai aranyásó.

Kissé elfogódott lesz az ember, ha arra gondol, hogy a mongol földön együtt nyugszanak Attila vérei a magyarok őseivel, ugyanúgy, amint ezer és ezer kilométernyire onnan Magyarországon is.

Természetes, hogy ez a szerencsés lelet megmozdította az oroszok és a mongolok fantáziáját és — kapzsiságát. Rengetegen kezdték Urga körül turkálni a földet, lázasan kutatva újabb hun sírok után, nyilván nem régészeti eredmények elérése végett, hanem tisztán

csak azért az aranyért, amit a remélt földalatti kamrákban vártak. Bogdo Gegen azonban betiltotta a további ásatásokat.

A monda szerint ugyanis Mongolia földje már ősidők óta a mongoloké volt, közben többször kirabolták és elfoglalták idegen hódítók, de a mongolok mindig újra és újra visszafoglalták elődeik birtokát. És amikor legyőzték ellenfeleiket, mélyen a föld alá temették őket, hatalmas sírköveket, kőlapokat helyeztek föléjük, hogy szellemük többé ki ne kelhessen és meg ne zavarja a mongol nép életét. Ha tehát most a mongolok ősi ellenségeinek sírjait kiásnák, szabadjára engednék a gonosz szellemeket és nagy veszélybe döntenék Mongoliát.

Ezt pedig meg akarták akadályozni...

Csak titokban tudott ásatásokat folytatni a szigorú tilalom kiadása után egy-egy tudós, aki a hatalmas Bogdo Gegen parancsának megszegésével járó veszedelmet is vállalta. Ezek a titkos ásatások mégis nagy eredménnyel jártak, mint arról Kozlov, az orosz földrajzi társaságtól küldött expedíció vezetője beszámolt. Ő is a Cuzukté völgyében ásatott. Nagyon sok török-tatár síremléket találtak a mongol földben, olyan ereklyéket, amelyeken a mellékük temetett halottak egész élettörténete rajta van, ezeket a feliratokat Radlov orosz tudós fejtette meg.

A fölíratok a török néptörzsek itt alkotott államalakulatairól szolgáltatnak értékes történeti adatokat, így például különböző harcok leírását tartalmazzák, azokét a harcokét, amelyeket a sírhelyek rég elpihent lakói abban az időben — a Krisztus utáni első századokban — vívtak a tatárokkal és a mongol törzsekkel.

A megállapítások szerint a török-tatár lakosságot felváltották az ujgurok és óriási birodalmat alapítottak a mai Mongolia közepén. Ezekről már hiteles tudományos adatokat szerzett az expedíció, megállapították, hogy fejlett irodalmuk volt, különleges írásmódjuk: az ékírás. Az ujgurok sírjai az utolsó síremlékek Mongoliában, mert utánuk már egészen másképpen temetkeztek ezen a földön: Dzsingisz kán népe nem állított síremlékeket.

A mongol nemzeti kormány később újra engedélyezte az ásatásokat és ekkor az orosz földrajzi társaság expedíciója végezte ezt a munkát. Feltárt néhány sírt, ezekben azonban állítólag alig talált valamit, mert — mint hangoztatták — a sírokat valaki időközben kirabolta. Mindenesetre sokatmondó számunkra az az ott talált, nemezszerű szőnyeg, amely két lovaszt ábrázol, amint az arany-szarvast kergetik. Talán lehet valami kapcsolatot találni a hun sírban talált szőnyeg képe, valamint a Hunor és Mogur arany-szarvasáról szóló szép magyar monda között?

Szőrnyű barbarizmust követett el egy ugyancsak itt ásatást folytató áltudós, valójában pedig csak aranyra áhító orosz, aki szintén talált munkája közben egy hun időkből származó sírkamrát a föld alatt, a farészekből azonban kihuzatta, leszaggatta az aranyvereteket és egy éjszaka nyoma veszett. Otthagyta a darabokra törött famaradványokat, fejszével összehasogatott történelmi kincseket és csak az aranyat cipelte magával.

*

Ámde térjünk vissza a Sár Uszu partjára, ahol a török-tatár és Dzsingisz kán motívumaival díszített daru-madaras ujjur síremlékek hevernek egymás mellett békésen, csöndesen, hiszen a halottak is, akik alattuk nyugszanak, régen nem ellenségek többé. Egyformán csont és por valamennyi.

A Sár Uszu kis síksága fölött büszkén trónol az itteni Bogdo-Ul (Szent Hegy) hóval fedett csúcsa (kb. 3500 m), a Hangáj-hegylánc legmagasabb orma, ahol — így tartja a lakosság — aranytömbök hevernek a fehér lepel alatt.

Vladimirov erről már tudott nekem valamit mesélni:

— Még a háború előtt járt erre egy angol utazó, — mondta — aki szintén hallotta a Bogdo-Ul aranylegendáját. Az éjszaka sötétjében elindult a hegyoldalon, föl is jutott néhány száz méternyire a hegyre, amelynek földjét főpapi engedély nélkül halálbüntetés terhe alatt nem érinteti halandó. Egy arra járó karaván kísérei elszőrnyedve látták a holdfényben lázasan fölfelé igyekvő embert, utána

menni nem mertek, mert ők is féltek a tilalomtól. Egyikök azonnal megsarkantyúzta lovát és elvágtatott a közelben lévő láma-kolostorba, hogy tanácsot kérjen, mit kell majd tenniök, ha — lejövele után — kezükbe kerül a «szentségtörő».

— Közben pedig lépésről-lépésre kúszott fölfelé az aranyláz üldözöttje. Lépte alatt gurultak az omló kövek a hegy oldaláról, el-elbukott a vakmerő ember, de újra föltápáskodva kapaszkodott magasabbra, mind magasabbra.

— Egyszerre csak a hegycsúcsot borító hótömeg méltóságteljes nyugalmát mintha hirtelen föltörő gőzoszlop zavarta volna meg, magasra csapott szét a felporzó hó és tompa puffanással hömpölygött tovább a hegyoldalon, magával szakítva újabb hótömegeket, köveket és mindent elsöprő áradatként száguldva a lejtőn kapaszkodó ember felé. Egy velőtrázó sikoltás és azután csend. Egy fehér csík a hegyoldalon, a leomló hó nyoma — az ember sehol. Melyik szakadék nyelte el, hol nyugszik — ki tudja. Talán a sakálok falták föl, vagy a dögmadarak? ... A mongolok azt tartják, a hegy szelleme állott bosszút rajta, amiért megkísértette őt. Nem volt szükség már a lámák halálos ítéletére ...

Elgondolkozva nézett föl Vladimirov a napsugarban sziporkázva ragyogó hócsúcsra.

— Van-e ott arany? Nem hiszem. De itt Mongoliában sok minden lehetséges, kincseket rejt a folyó, a síkság és a hegy.

És mintha egy gondolatot akart volna magától elhessegetni:

— Ejh, bolond volt az angol! ...

XXV.

Az Ördögi Hágó rémségei.

Újra utazás, mindig nehezebb és nehezebb terepen. Már jócskán benne jártunk a télben. Igaz, nappal még nem volt hideg, de annál inkább éjszaka. A negyedik héten leereszkedtünk a Tamir völgyébe s egynapi pihenőt tartot-

tunk. Taicsi szülőföldje ez, hazakéredzkedett látogatóba. Nyugodt, boldog semmittevés a karavántáborban... Én nem ezt választottam. Az úttól nem messze északra, egy elhagyott völgyben különös alakú köveket láttam, amikor errefelé jöttünk. Odamegyek hát, — gondoltam — hogy közelebből is nyugodtan megnézhessem.

Tényleg — szobor. Mellette még egy.

Az egyik hatalmas meztelen nőt ábrázolt, a karja letörve néhány lépéssel odébb hevert, mellette egy kis-gyermek kőalakja. A szobrot valaki már összeállította, mert a letörött fejet az illető visszatette a helyére. A nőszobor arcfejezése fájdalmat mutatott, szemeit szomorúan meresztette duzzadó keblére. Minden valószínűség szerint a gyermekalak is hozzá tartozott, talán a halott gyermekét sirató anyát ábrázolta a szobor, aki megtörten nézi a kezében tartott élettelen testet és az anyatejtől duzzadó kebleit, amely után már soha többé nem kap vágyakozva a gyermeke. A szobor nagyon primitív munkának látszott, alkotója nem tartotta fontosnak, hogy szigorúan ragaszkodjék az emberi test arányaihoz, de az egyszerű formák mögül mégis élet sugárzott.

Néhány lépéssel odébb egy másik szobor írnokot ábrázolt, aki büszkén tartja kezében a tábláját. Arcából sugárzott az önbizalom, bizonyára fontos személyiség lehetett egy kán udvarában.

A Tamir folyó Tamir herceg állomáshelye volt valamikor, itt élt a nagyszerű Altin-Orda — az Arany Horda — magja is. Dzsingisz kán alapította ezt a katonai intézményt, személyes testőrsége, törzscsapata volt ez a nagy mongol uralkodónak. A «horda» szó ebben az értelemben, ahogy az elnevezésben használjuk, «sereget» jelent. Dzsingisz kán birodalmának széthullása után ez az Arany Sereg külön birodalmat alapított belső Mongoliában, az idők vihara azonban végül őket is elsöpörte, csak emlékük maradt meg.

*

A Tamir völgyéből már szinte vonzó benyomást kelt az Egin Daban, az Ördögi Hágó, rajta keresztül tudtunk csak

idáig eljutni, szörnyű emlékeink fűződnek hozzá. Vladimirov már előre regélt nekem azokról a veszedelmekről, amelyek itt várnak az utasra, már előre rettegett tőle.

— Csak ezen legyünk túl, ezen a szörnyű néhány száz méteren, — hajtogatta — ezután már a Tamir völgyébe jutunk és könnyű az út Urgáig.

Tényleg rettenetes volt az átkelés. Pár nap óta mindig följebb és följebb haladtunk szelíd lejtőkön, amikor előtünk állott a csak néhány száz méterrel magasabban fekvő hágó. A lábánál egy kis mongol falu, békésen legelésző állatok, hívogató, fehér sátrak.

És mögöttük ezer veszély.

Mert az Egin Daban talaja csak itt-ott szilárd, a legnagyobbbrészt süppedő ingovány. Hányszor kellett a karaván egy-egy kocsiját kiráncigálni belőle, közben mindig arra gondolva, hogy a megmentendő kocsival esetleg maga a mentő is elsüllyedhet a mocsár bugyborékoló, pöfögő sártengerében.

A karaván előtt fölváltva gyalogoltunk és botunkkal magunk előtt nyomkodtuk a földet, nem lépünk-e rossz helyre. De még így is előfordult, hogy amíg a kocsi egyik kereke szilárd talajon gördült, a másik már belesüppedt a földbe. Szinte talpalatnyi helyenként más és más volt a talaj. És közben kitört a hóvihar, az állatok szűkülve bögtek, rémülten nézegettek maguk elé és föl az égre, ahonnan csak úgy omlottak a hópelyhek.

A szélvihar is elállt egyszer, mi is följutottunk végre. A hágó kisebb fensík, rengeteg tóval és ezeket összekötő patakokkal. Itt is mindenütt víz szivárog a földből, olyan az egész, mint a szivacs, ha rálép az ember, bugyborékolva tör elő lába nyomán a föld alól a víz.

A hágó tulsó oldalán még le kellett ereszkednünk. Ez se tartozik a legkellemesebb emlékeim közé. Ezen az oldalon dübörögve, a köveken habzó hullámokká törve rohan lefelé egy patak, az Egin-Gol. Nem is folyik, hanem zuhan a vize és amint útjában köveket, sziklákat talál, szinte gőzzé válva porzik szét a szivárvány színeit ontva a napsugárban.

Csoini Lusszan Csinde láma, a Dalai Láma urgai követe.

Egy tibeti diplomata Urgában.

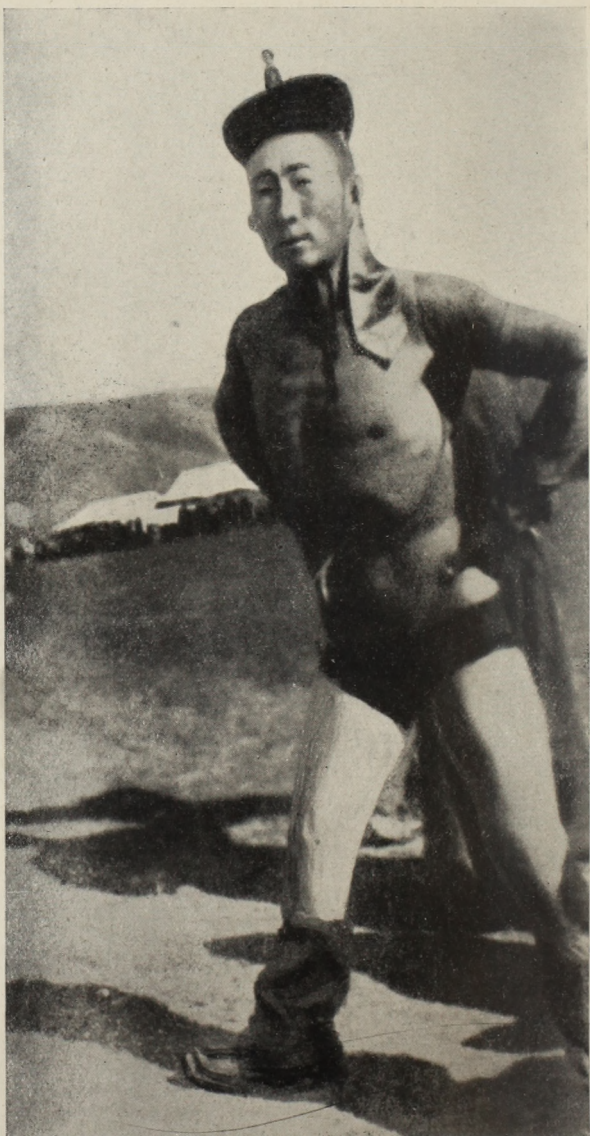

A Bogdo Gegen udvari láma-orvosa.

Pihennek a mongol lovasok.

Az 1928. évi Nádán birkózóbajnoka.

Szép lehet, ha az ember nyugodtan bámulhatja ezt a csodálatos látványt, de számunkra akkor ellenség volt ez a víz, ide-oda kanyargott az útunkban és jó egynéhányszor kellett átkelnünk rajta. Ez természetesen nem ment egészen símán, köveket kellett hordani a mély patak medrébe, hogy a kocsik átdöcögessenek rajta. De nem sokáig tudtak ellenállni a jókora kötömbök sem a víz nyomásának, és hol az egyik, hol a másik kocsi alól gördült ki a kő, a kocsik pedig merész lendülettel belefordultak a patakba, magukkal rántva a beléjük fogott ökröt, esetleg a hozzájuk kötött többi kocsit is. Tizenegy napig tartott, amíg az Egin Dabanon átjutottunk a Tamir völgyébe — a paradicsomba.

*

Innen, a vígan csörgedező, szelíd patak mellől már nem is olyan riasztó az Egin Daban, az Ördögi Hágó. Az Egingol vízcsíkja idecsillog; már csak a szépsége látszik a szörnyű helynek, mint a kellemetlen multnak, amelyre jó sorunkban távolról visszanézünk.

XXVI.

Százezer kilométer ökörkaravánnal.

Tamirból menet vígan döcögtünk tovább Urga felé. Útközben csatlakozott hozzánk egy másik karaván, négy láma tizenhat ökörrel. Olvasztott vaját vittek az urgai vásárra.

— Az ökrök most két hétig nem látnak majd takarmányt — magyarázta nekem Agfan és bővebb felvilágosítással is szolgált. Ezek az ökrök ugyanis a gulyából kerültek ide, rajtuk van az egész nyári legelés alatt összegyűjtött zsírréteg. Ha az ember hosszú útra indul, sohase szabad az ökröket az első időben etetni, mert — mint Agfan magát kifejezte — «meggyullad a zsírjuk» és «csekély» százhusz kilométeres út már annyira elfárasztja őket, hogy egy tapodtat sem tudnak tovább menni. Ha azonban az ember az

ilyen hízott ökröknek kezdetben nem ad semmi ennivalót, hanem csak akkor ereszti a legelőre, amikor a saját zsírjukat már elemésztették, akkor az ökrök óriási távolságokat bírnak ki, nagyszerűen elérkeznek Urgába.

Nem is igen lett volna az állatoknak ennivalójuk, hiszen a vidék teljesen kopár volt, sehol a szemhatáron egy szál fű vagy fa. Esténként szárított trágyán főztük meg a vacsoránkat. A pihenő előtt félórával ketten-hárman elmentünk «felderítő szolgálatra», zsákokkal a hátunkon, hogy összeszedjük az utunkba kerülő drága, nagyszerű marhatrágyát, de nem vetettük meg azokat a maradékokat sem, amelyeket a lovak vagy a tevék hagytak maguk után, mert mind drága kincs, nagyszerű tüzelőszer. A mongolok «argal»-nak nevezik.

— Argal herechtei (argal kell) — szokta kiabálni éneklő, gurgulázó hangon a napos «őrjáratvezető» és összegyűjti társait a trágyaszedő kirándulásra.

Természetesen napközben is felszedtük azt, ami az útunkba került, mert reggelre is kell, hiszen a legtöbbször este kilenc-tíz óráig baktattunk a mongol utakon.

Sötét volt, az ember alig látott valamit. Annál többet hallgatott.

*

Egy este, amikor megpihentünk, nagyon messziről kocsikaraván nyikorgását hozta a szél.

— Valószínűleg Cinde — mondotta Afgan.

És reggel, amikor fölkeltünk, tényleg megérkezett Cinde, a mongol láma három társával. A karaván a lámáé volt, ő is gypajút szállított.

— Most teszi meg ötvenkettedszer az utat Urgából Uljaszútájba és vissza — magyarázta nekem Afgan.

Cinde tehát már száznégyszer kilométert tett meg karavánjával — számítottam ki. Nem is olyan öreg ember ez a Cinde, talán negyvenöt-negyvenhét éves lehet és már két és félszer akkora utat tett meg ökörtalyigás karavánjával, mint amekkora a földgolyó kerülete.

Jó erőben van, amikor patkolni kell az ökröket, játszi

könnyedséggel oldalára dönt egy hatalmas állatot és percek alatt megpatkolja.

*

Lassacsckán kénytelen-kelletlen hozzátört a sorsom az időjárás viszontagságaihoz.

Nemsokára elértük az Orchon folyót, útközben sok karavánnal találkoztunk, itt-ott elhullott állatokkal is, amelyek valamilyen oknál fogva kidőltek és a karavánok otthagyták az úton, örömeire a farkasoknak és a karavánok kutyáinak.

Farkas sokkal több van itt, mint Magyarországon birka. Odalopakodnak egészen a legelésző birkák közelébe és ha a mongol gazda szerencsére észreveszi, ráordít, hangos «uj-uj!» kiáltásokkal odarohan az egész család botokkal és egyéb harci eszközökkel, úgy hogy többnyire már messziről elijeszti a farkast és ez farkát lába közé húzva lassú baktatással odébb áll. Ha azonban sikerül a terve és észrevétlenül jut a háziállatok közé, akkor aznap este egy birkával vagy egy üszővel kevesebb kerül haza a legelőről...

*

Átkeltünk az Orchonon. Amíg Taicsi áthajtotta az ökröket, én a parton járkáltam és nézegettem a benne úszkáló halakat. Rengeteg hal volt a folyóban, hiszen a mongol nem eszik halat. Paradicsomi életük lehet itt nekik már ezer esztendeje. A folyó partján két hosszú csónak, az orruk lófejalakra faragva. Persze, a ló a legfontosabb állat Mongoliában!

Már napnyugta volt, amikor a tulsó partra ért az egész karaván. Mongoliában napnyugtakor nem nyugaton vörös az ég, hanem keleten. Minél lejjebb megy a nap nyugaton, annál sötétebb vörös a keleti látóhatár.

*

— Én a Tolánál előremegyek, magammal viszem a lovakat. Ha akar, velem jöhet! — szólított meg Vladimirov.

Kitörő örömmel ragadtam meg az ajánlatot, hiszen lóháton négy nap alatt Urgába érünk. Igaz, se nyereg, se kantár nem volt a részemre, node hát ez a legkisebb baj.

Útrakeltünk és hamarosan el is érkeztünk a Tolához.

Ez a folyó a Bogdo Chure, a Szent Kolostor folyója, Urga előtt kanyarog a Bogdo Gegen palotája mellett, onnan fut ide és az Orchonba torkollik. Szerencsésen átkeltünk a Tolán is. Vladimirov fölkapott az egyik lóra, én a másikra, a többieket magunk után kötöttük. Rám nem jutott nyereg, kantárt is kötelekből készítettem magamnak, zablát madzagból.

*

Így ügettünk estig.

Sehol egy lélek körülöttünk. Metsző volt a hideg, majd lefagyott a kezem, nem tudtam a kantárt se tartani. Ránk borult az éjszaka is, de nem is sejtettük, hol pihenünk meg. Éhesek voltunk és szörnyen fáztunk. A hágón egyszerre csak kutyaugatást hallottunk. Hamarosan táborhoz értünk. Száz meg száz kocsi együtt, tábortüzek fénylettek a fák között. Bementünk az első sátorba, egy csomó ember ült benne.

— Jól megyünk Urga felé? — kérdezte Vladimirov.

A sátorban lévők értetlenül meredtek rá. Vladimirov ideges lett:

— No igen, hát Bogdo Chure (Szent Kolostor) erre van?

Erre már valamennyien szinte egyszerre válaszoltak:

— Igen, igen. Erre van, keletre.

A mongolok ugyanis legnagyobbbésztt nem is tudják, hogy fővárosukat Urgának hívják, csak Bogdo Chure néven ismerik.

Valaki megjegyezte:

— A vörösek Bogdo Chure felé tartanak.

— A vörösök? — kapta föl a fejét riadtan Vladimirov.

— A fene tudja, — vont a vállát a mongol — csak azt tudom, hogy Ungern a parancsnokuk.

— Báró Ungern Sternberg? — gondolkodott el Vla-

dimirov — lehetetlen, hogy vörös legyen . . . hiszen Szemenovnak, a vörösek ellen küzdő fehér tábornoknak a segéd-tisztje. Nincs semmi baj, majd csak elintézzük a maga dolgát — fordult felém. — Amíg Ungern Urgába ér, maga régen Pekingben lehet, az a fontos, hogy minél előbb Urgába jussunk.

Csak néhány csésze teát ittunk meg és azonnal lóra ültünk. Gyors ügetésben hamarosan elértük az utolsó hágót. Mongol karaván ereszkedett le a lejtőn.

— Jó utat, honnan jönnek? — kérdeztük.

— Churente (Urgából) — volt a válasz. — A kínaiak körülkerítették az egész várost és senkit sem engednek ki. Lovakat, meg talyigákat rekvirálnak.

Vladimirov elfehéredett ; persze, hiszen féltette a lovait és a karavánját.

— Gyerünk tovább, majd csak meglátjuk, mi lesz.

Újra hegynek föl. Elértük a hágó tetejét. Szinte fölkiáltottam a meglepetéstől. Csodálatos, kápráztató látvány. Előttünk kígyózott ezüstös csillogással a Tola folyó, messze keletre pedig már látszottak a Ganden — Mongolia legszebb és leggazdagabb lámakolostorának — aranyos háztetői, kupolái, színes épületei, késsel, pirossal díszített fehér sátrai. Minden eleven, élénk színekben, tarka összevisszaságban szorongott, tornyosult egymásmellett és fölött a ragyogó napsütésben : előttünk volt a várva-várt cél — Urga. Az ámulattól és örömtől szinte kábultan ültem le pihenőre. Csak úgy faltam szememmel az elélem táruló képet, a kínai negyed ideintető színes házait, fantasztikusan cikornyás háztetőit.

Az utcákon bizonyára tarkaruhás mongolok járkálnak, díszes ruhájú lámák, karavánok, kereskedők, lárma, zsidongás : a nyomasztó, dermedt csönd után az élet zenéje.

XXVII.

Végre — Urga!

A nagy esemény öröme gyorsan «toalettot» csináltam: levettem ócska boeskoromat és felhúztam a csizmámat. Megettük az utolsó ételmaradékokat és nekivágtunk a biztató bizonytalanságnak. Ki tudja, milyen események várnak ránk, hiszen Urga, ez a furcsa és nagyszerű város, a Nagy Láma, a Bogdo Gegen székhelye, ahova sok utazó szeretne eljutni különös titkaiért, Urga most itt fekszik előttünk, mint egy hatalmas tálcán a tarka keleti gyümölcsök; de a szent hegy lábainál ágyúkerekek nyomódnak a földbe, a Bogdo Chure aranycirádás templomai mellett szuronyos kínai katonák menetelnek, a kék és vörös selyemköntösű, ezüsttel, arannyal díszített mongolok között szürkeruhás kínai őrzőcsapatok furakodnak.

A város még húsz-huszonöt kilométernyire volt tőlünk, de a kristálytiszt levegőn keresztül szinte olyannak látszott, mintha közvetlen előttünk lenne.

Alighogy leereszkedtünk a Tola völgyébe, hátulról lódobogás hallatszott. Hatalmas porfelhő közeledett felénk. Izgatottan megálltunk. Csakhamar előtűnt a porfelhő függőnye mögül egy mongol lovas, hét ló vezetéke a jobb kezében.

Megkönnyebbülten sóhajtottunk fel — nem kínai! A mongol az urgai postaállomásról érkezett, mongol hivatalnokokat vitt az első urtonig és most visszatérőben volt Urgába. Izgatottan érdeklődtünk az események felől.

— Bizony igaz — válaszolta — a kínaiak mindenkit lefognak a tábori őrségen, és ami a legrosszabb — elszedik a lovakat. De nekem nem lehet bajom, mert az enyéim postalovak.

Kérlelni kezdtük, hogy jöjjön velünk. Hosszas rábeszélés után meg is egyezett vele Vladimirov, a mongol vállalta, hogy próbálja megmenteni lovainkat.

A barátsági pipából kivertük a benne maradt bagót és most már hármásban ügettünk Urga felé. A terv nagyon egyszerű: amint a kínai tábori őrshez érkezünk, a mongol postalovas veszi át az összes lovak vezetését, mintha azok valamennyien urton lovak lennének. Mi jó szorosan melléje zárkózunk, lehasalunk, rásimulunk lovaink nyakára: talán nem vesznek észre a kínaiak.

Néhány óra múlva már elénk tűntek a tábori őrsről felkavargó füstfelhők és csakhamar már jól látszottak a sátrak is. Elérkezett a pillanat.

Előttünk öt-hatszáz lépésnyire kínai tábori őrs és negyven-ötven lépésnyire hatalmas vízmosás. Minden pillanatra egy örökkévalóságnak tűnt fel. Mikor érkezünk oda?

Végre! Túl voltunk a vízmosáson. A kínaiak még nem vettek észre semmit.

— Vágta! — súgta oda a mongolunk.

Eleresztettük a kantárszárakat: minél előbb el kell érünk a kanyarulatot, ott már mongol sátrak vannak, ott már mongolok laknak.

A szívünk a torkunkban dobogott. Szerencsésen megértünk a mongolokhoz. Kísérőnk leugrott lováról, be ment az egyik sátorba.

— Rendben van, — mondta nekünk, amikor visszajött — a következő őrállomáson már mongolok vannak, azok át fognak engedni. Ha bejutunk a városba, se jobbra, se balra ne nézzetek. Majd elkísérlek titeket.

Újra lovon. Elértük a mongol őrséget, szó nélkül eresztettek át. Leereszkedtünk a Ganden felé; ott kezdődik a kínai-negyed egy széles utca túlsó oldalán. De nem sok idő volt a nézedelődéssre, az utca túlsó felén két kínai katona állt őrséget.

— Balra, abba az utcába! — vezényelte suttogva a mongol.

Arrafelé vettünk irányt, átvágtunk a széles utcán, még két-három lépés és benn leszünk az elérni kívánt mellékutcában.

— Haj, haj! — kiáltott ránk ekkor valaki.

Vladimirov és én önkéntelenül megálltunk. Két kínai

rohant felénk. Csattogott a fegyverük zára... a mongol pedig eltűnt... mint a kámfor, a lovakkal együtt...

Nahát most jól állunk...

Az egyik kínai katona ránk rivallt:

— Honnan, hová?

Láttuk, hogy itt hazugsággal nem sokra mennénk. Tudtam, hogy Vladimirovnak van útlevele és nekem is volt kínai útlevelem Uljaszútából — megmondtuk hát az igazat:

— Uljaszútából Urgába.

— Van nálatok fegyver?

— Nincs — felelte Vladimirov, hiszen a revolvert és a Lanchestert a karavánnál hagyta.

A katonák mindjárt merészebbek lettek, leszállítottak minket a lovainkról és összes zsebeinket kiforgatták. Persze semmit se találtak.

— Cuba! (Indulj) — hangzott. — A rendőrségre!

Piszkos, szűk utcákon keresztül kísérték bennünket a kínai katonák, a lovát mindegyikünk a kantárszárán vezette. Kínaiak álldogáltak csapatosan mindenfelé, vigyorogva bámultak ránk. Sokan még az ujjukkal is mutogattak felénk és kárörvendve mondták egymásnak:

— Moza, moza! Baro nesz (oroszok, oroszok, a báró emberei).

No itt úgylátszik nem sok jó vár ránk — gondoltam magamban, miközben végre elértük a rendőrséget. Ez az egyik kínai épületben volt elhelyezve, ajtaján pillanatonként ki-bejártak a katonák. Külön hívták be Vladimirovot, azután engem. Addig a kinn levőt egy kínai katona őrizte az udvaron.

Amikor rám került a sor és bejutottam a szobába, egy kínai tisztviselővel kerültem szembe, aki oroszul kérdezte:

— Kicsoda maga?

— Magyar hadifogoly vagyok, Oroszországból menekültem, haza szeretnék menni.

— Nem orosz?

— Nem. Itt van az útlevelem Uljaszútából.

Előszedtem, átadtam neki. Nézegette, olvasta, az arca

földeült és kezébe véve az íróecsetet kínaiul írt valamit az útlevelemre, lepecsételte és visszaadta.

— No, nincs semmi baj — mondta barátságosan. — Itt az útlevele, rendben van. Ön nem orosz, adok tehát önnek egy jó tanácsot. Ha van ismerőse itt, azonnal siessen hozzá és lehetőleg ne mutatkozzék az utcán.

Megköszöntem, de egy pillanatra átvillant az agyamon, hogy hát tulajdonképpen hova is menjek, hogy fogadjam meg a kínai tanácsát. Hiszen senkit sem ismerek Urgában. A kínai észrevette habozásomat, rám szólt :

— Miért nem megy? Örüljön, hogy ilyen símán elintéztük a dolgát.

— Az igaz, nagyon szépen köszönöm. De nem tudom, hova menjek, nincs ismerősöm itt . . .

— Hát ha nincs, — jelentette ki — akkor majd utasítom azt az orosz, akivel jött, hogy vigye magával. Igen, — kapott a saját ötletén — az orosz köteles magát a házába fogadni.

Így is történt. Felültünk lovainkra és hazamentünk Vladimirov urgai házába. Az orosz még örült, hogy általam könnyebbé lett az igazolása.

XXVIII.

A kínaiak visszaverik Ungernt és kirabolják Urga házait.

Most itt vagyok Urgában. Több, mint ezer kilométert mentem keletnek, azt hittem : hazafelé tartok. És majdnem egy évtized múlt el — még mindig Mongoliában éltem. Mit hozott ez a sok év? Küzdelmet küzdelem után, először az életért, azután a kenyérért, végül a hazamene-
telért. Mint idegen kerültem Mongoliába és amikor hosszú esztendőök után végre hazaérkeztem, itt volt körülöttem minden olyan idegen — furcsa . . . szokatlan.

Különös ország Mongolia. Érdekes nép is lakja. Akkora területen, mint Németország, Franciaország és Anglia

együttvéve, tehát körülbelül egymillióháromszázezer négyzetkilométeren, összesen körülbelül nyolcszázezer ember él. Pontosan nem lehet tudni a számukat, mert hiszen legnagyobb részük folyton vándorló pásztor, vagy szertebarangoló vadász. Életük, szokásaik talán érthetetlenek sok ott járt utazó előtt, akik csak a külsőségeket és az ezek alapján megindult képzeletüket veszik tudomásul. Megérteni ezeket az embereket igazában csak akkor lehet, ha teljesen bele tudunk illeszkedni a kéleti ember lelki világába és történelmén, hagyományain keresztül az érzés-világába.

Esztendőkön keresztül éltem e nép között, kemény munkával becsületet is szereztem talán magamnak náluk, mert látták, hogy nem cirkuszi játéknak tekintem az életüket. Cifra és káprázatosán színes a mongolok öltözködése, nagyon tudnak örülni ezek a minden szépre és jóra fogékony emberek — ha okuk van rá, de «az élet nem nagy vigalom sehol»: nekik is megvannak a gondjaik, a bánatuk. Ilyenkor magukba húzódnak, de szinte döbbenetes bölcseséggel, mélyrelátással vesznek erőt az elkese-redésükön és fognak bele elszántan, keményen újra a munkába, az életbe.

Az egyesek éppen úgy, mint az egész nép.

Sokat segít nekik ebben a nagy munkában csapongó képzeletük, amely benépesíti az országot a multak emlékeivel, mondáival és a jövő reményeivel. De a mongol föld nemcsak gazdag, a mongol éghajlat nemcsak derűs — hanem kegyetlen is tud lenni, verejtékes homlokkal és nagy lelkierővel kell ezen a földön megküzdeni a mindennapiért — a jövőért. Maga Urga körülbelül negyvennyolc négyzetkilométernyi területet foglal el és mindössze — nyolcvanezren laknak benne. Nem is csoda, hiszen nagyrészt kis, földszintes házakból, mongol sátrakból áll. Minden ház körül nagy udvar, tarka kerítés szegélyezi. Az utcán pedig ezernyi nép színpompás, díszes ruhákban — fölöttük a rengeteg templom aranycirádás tető-dzsonkája, mint egy álmováros a Nagy Láma székhelye.

De most harc készülődik az aranytetők között. Csen-

desen baktattunk egymás mellett Vladimirovval, már nem kellett félnünk a kínai katonáktól, hiszen zsebünkben volt a menlevél. Minden baj nélkül meg is érkeztünk Vladimirov háza elé. Bent rendbehoztuk magunkat. Vladimirov keserűen jegyezte meg:

— Hát az igaz, — agyon nem lőttek, de a lovainkat elhajtotta az a komisz mongol.

Talán éppen ebben a pillanatban fordult be a kapun a mongol urtonlovas — hozta vissza a lovainkat.

— Itt vannak a lovaik, — mondotta — sikerült megmentenem őket a kínaiak elől.

Több lélekjelenléte volt, mint nekünk, nem állt meg a «haj, haj» kiáltásra, mint mi, hanem sietve tovább ment. Amikor nagy hálálkodással megköszöntük neki a fáradságát, büszkén hátravetett fejfelé vágta ki:

— Ezt nem kell megköszönni, ezt vállaltam.

Felénk nyújtotta fölfelé fordított két tenyerét, mi rá tettük a kezünket: szabályszerűen elbúcsúztunk. A mongol szó nélkül otthagytott bennünket.

*

Megebédeltünk, megmosakodtam, megborotválkoztam, leszedtem a szakállamat, és a borostás «Szine Szachall» megszűnt létezni. Vladimirov átadta nekem a vendégszobát, s amíg ő a gyerekekkel, meg a tisztiszolgájával családi ügyeit tárgyalta, fejedelmi kéjjel végighemperegtem egy «gazi» ágyon.

Egyszerre csak lövöldözésre ébredtem. Pattogtak a golyók, a tisztiszolga és a gyerekek a pincében kuporogtak, fölhallatszott a sírásuk.

Egymásután csapódtak a golyók a szoba falába. Így tartott ez vagy félóráig, azután csend lett.

Felöltözködtünk. Éppen virradt, kezdett világosodni az utca. Az ablakhoz! Kínai katonák rohantak az utcán a rádióállomás felé, autók száguldottak ide-oda. Fejvesztett rohanás, láрма...

Osszendovszki még abban is tévedett, hogy a rádióállomást Ungern építtette Urgában. Mert hiszen a báró

még csak — szeretett volna bejutni a városba ebben az időben, a rádióállomás viszont ekkor már javában működött, annál is inkább, mert hiszen még 1918-ban építették a kínai kormány intézkedésére. Ez a rádióállomás különben később Ungern megszállása alatt tényleg nevezetes helyé vált: ide cipelték a báró martalócai azokat, akiket előzőleg már kiraboltak, hogy itt azután egy golyóval betetőzzék a művüket. «A rádió mögé vitték» — hangzott ilyenkor remegve szájról szájra Urga lakosai között, amikor a szerencsétlenekről beszéltek és mindenki tudta, hogy mi történt. Hát ebben valóban teljes érdeme van Ungern Sternbergnek.

Szóval fölfordulás volt az utcán. Egyszerre csak éles sivítás hallatszott, majd hatalmas robbanás dördült. Porfelhő csapott föl — éppen a házunk előtt vágott le egy gránát... Tehát itt a tüzéség is. Vladimirov lerohant a pincébe, utána én, a gyerekek sírtak, gránát gránát után csapott le, Ungernék a kínai kaszárnnyát lötték. Autók száguldottak Maimacsén, Urga kínai városrésze felől.

*

Vége az ütközetnek. A nap már fölsuhant az égre és amint hallottuk, Ungern csapatai hanyatt-homlok rohantak el a csatatérről. A város bevétele éjszakai rajtaütéssel — csütörtököt mondott.

Vladimirov aggódott felesége miatt, mert előző nap ment el hazulról és azóta se érkezett vissza. Kenyér se volt a háznál, én följánlottam, hogy kenyeret sütök és ebédet főzök. Elfogadták.

Néhány órával később megérkezett egy mongol, Vladimirov felesége küldte és üzentette, hogy a Chure városrészről nem engednek ki a kínaiak egy lelket sem a konzuli negyedbe, ahol mi laktunk, Vladimirov felesége egy orosz cégnél maradt, semmi baja sincs, várja, hogy hazamehessen.

Délután kínai katonák törtek ránk, ellepték az egész udvart és a házat, mint a hangyák. Feltörték a fiókokat,

és kinek mi tetszett, magához vette. Vladimirov meg se mert mukkanni. Símán kirabolták és miután minden elvihetőt magukhoz vettek, magunkra hagytak bennünket. Amikor Vladimirov végre kimerészkedett az utcára, a rémüldöző szomszédoktól meghallotta, hogy a kínaiak az egész városban rabolnak, fosztogatnak.

Az aranybánya igazgatója, beszélték, «menti» a szövetkezet árúját — a saját raktárába. Egyszóval rabolt mindenki, a kínaiak és az oroszok is. Rémület rohant végig az utcákon, száguldó hírek: most ide, most oda érkeztek a rablócsapatok.

Három napig tartott ez a szörnyű állapot, raboltak a sárgák, — Gu kínai generális emberei — és a fehérek is, amíg útjukba nem álltak a vörösök: Csu generális katonái. Ő egy-kettőre megoldotta a helyzetet. Valamelyik tisztje fényes nappal a főtéren meglátott két rablott holmival megrakott sárgát — kihúzta övéből a pisztolyát és ott nyomban lelőtte mind a kettőt.

Nem is rabolt ezután már senki.

Közben pedig titkolódzva, sugdolódzva találgatták a kínaiak, hogy vajjon mit akar a báró.

Elhatározták, hogy valamiképpen küldöttséget toboroznak majd össze — igazi «nemzetközi» bizottságot — mongolokból, oroszokból és kínaiakból, hogy a báró gyanút ne fogjon és ezt elküldik hozzá «megbeszélésre». Ott azután majd kitapasztalják, hogy mire készülődik Ungern. Mert lehet, hogy csak pénzt akar tőlük a — felszabadító. És talán ennek ellenében eláll attól, hogy továbbra is «kellemetlenkedjék» Urga környékén.

A bizottság tagjaként orosz részről báró Tessinghausent szemelték ki — régebben orenburgi kormányzó volt, — a kínaiak is megneveztek valakit, a mongolok megbízottjának kijelölését pedig a Bogdo Gegenre bízták. A Bogdo színleg bele is egyezett a tervbe.

A megállapított időben az orosz konzulátus előtt várakozó autó mellett azonban órák hosszat hiába járkált mind izgatottabban föl alá a kínai és az orosz megbízott: a Bogdo Gegen embere nem jött el. Tanakodtak,

találgattak — várakoztak, végül is megunták a dolgot és elmentek.

A Bogdo Gegen, úgy látszik, még bízott Ungern Sternberg őszinteségében és nem akarta ellene a kínaiakat támogatni.

XXIX.

Bombagyár!

A következő napok ismét izgalmasnak ígérkeztek. Ungern összeszedte szétvert csapatait és a hírek szerint ismét a város ellen készülődött. Így múlt az idő, én szakácskodtam, a kínaiak szervezkedtek, Ungern pedig néhánéha megszólaltatta ágyúit, talán, hogy el ne feledkezzünk róla. Egy reggel, amikor éppen hagymát pirítottam a gulyás részére, belülről a szobából nagy lármát hallottam. Otthagytam a hagymát, bementem a szobába, ahol már a kínai katonák közrefogták Vladimirov tisztiszolgáját és faggatták, hogy kicsoda. Főbüne az volt, hogy amikor a kínaiak betoppantak a szobába, a hatalmas kozák fiú ijedtében a kályha mögé bújt.

— Cuba — volt a tárgyalás vége. Én vissza akartam húzódni, de a kínaiak odaintettek és a tisztiszolga mellé mutattak:

— Cuba, gyere csak te is velünk.

Hiába mutogattam nekik a kínai útlevelemet, mindenre csak az volt a válasz:

— Cuba. Cuba.

Kényszeredetten öltözködni kezdtem és azután követtem a kínaiakat. A szomszéd kaszárnyába vezettek. Nagy volt ott a szaladgálás, odalépett hozzám egy hatalmas kínai, a kezében hosszú, vékony kötéllel.

— Kezeket hátra! — rivallt rám.

Összekötötték hátul kezemet, azután a kozákét, majd egymáshoz fűzték bennünket. A kötél egyik vége az én kezemen, a másik a kozákén, mint a gyeplőszarak: így

kísérték a kínaiak. Három katona jött velünk, nem felejtették el a szemünk előtt tűntetően megtölteni a puskájukat és jó hangosan csattogtatni závarzatukat. Biztató kilátások!

— Cuba!

Ujra az utcán. Egy sárkányostetejű kínai házhoz rángattak. Majd lefagyott a kezem a szorosra húzott kötél alatt. Egy sorozat udvaron keresztül az őrszobába vezettek, itt egy láncot raktak a kozák nyakára és jó szorosan rálakatolták, azután a másik végét az én nyakamra ugyanígy. Alig egy félméternyi volt kettőnk között a lánc, így tereltek be minket a hideg, nyitott konyhába. Leszedték a kezünkről a kötelet és egy örrel otthagytak. Kutya hideg volt ez a lánc-nyakkendő!

És még hozzá a kozák a mellékhelyiségre akart menni. Az ő nagynehezen megértette a kívánságát és elvezette. Persze nekem is vele kellett mennem, hiszen hozzá voltam láncolva. Amikor a kozák leguggolt, nekem is ugyanígy kellett tennem. Majd megfagytam ebben a kényszeredett helyzetben. A nyakamat fojtogatta a hideg lánc, a lábaim majd megmerevedtek a szokatlan helyzetben és még egyéb örömeikről is gondoskodott a kozák...

Estére összeláncolva a rendőrségre vittek. Szerencsére ott volt az a kínai tisztviselő, akivel Urgába érkezésemkor találkoztam a rendőrségen. Parancsára azonnal leszedték a láncot a nyakamról. Elkergette a katonákat, akik utánam húzódtak vigyorogva a szobájába. Valószínűleg annak örültek már előre, hogyan fogják a «hun-huz» nak levágni a fejét.

— Cuba! — hangzott a kiáltás, de most már nem nekem, hanem a vigyorgó kínaiaknak. Meleg teát kaptam és a kínai tisztviselő ismét gondoskodott rólam, elkísértett egy orosz iskolába, ahol akkoriban Denikin tisztjei laktak.

Denikin tisztjei, akik a szállodává átalakított iskolában éltek, valamennyien magas rangot viseltek az egykori orosz hadseregben. Ha néhány évvel ezelőtt találkoztunk volna kinn a fronton, vagy én lőttem volna agyon őket,

vagy ők engem. Most vezetőjük, Sznyegovszki tábornok barátságosan fogadott.

Lakást kaptam ugyan, de élelmezést már nem. Valamit kellett csinálnom, hogy pénzhez jussak. A tisztek is szóték a terveket: valamennyinek akadt tucatszámra. A legkülönbözőbb foglalkozásokkal próbálkoztak meg, hogy megélhessenek.

*

Ungernt elzavarták a kínaiak Urga környékéről és nyugodtabb napok kezdődtek. Én pár tiszttel «kolbászgyárat» rendeztem be. Összeszedtünk nagynehezen annyi pénzt, amennyi az első néhány kiló kolbász nyersanyagijához kellett. Átgondoltam a dolgot, — veszténivaló egy huncut vasam sincs, miért ne próbálnám meg.

Az ember a vágotthúst csak bele tudja gyömöszölni egy marhabélbe, és ha megfüstöli, a hús nem változhatik át kővé — valami ennivaló biztosan lesz belőle.

Meg is csináltuk a kolbászt, Sznyegovszki tábornok úr meg az ezredes vágta szét a húst apró darabokra és gyúrta össze a liszttel, mi pedig néhányan elkészítettük és eladtuk az «árút». Így éltünk: a mongoloknak ízlett a különös étel, vásárolták a hentesárunkat.

Én azonban nem sokáig maradtam az üzletben. Tovább ugyan nem állhattam, mert a messzebb még mindig Ungern báró csapatai kóboroltak, főleg a pekingi út környékén. De az egyik «szállodalakónak» eszébe jutott, hogy vasöntődét csináljon és a kínaiaknak nagyon tetszett az ötlet. Arra gondoltak, hogy talán lehetne Urgában aknákat is gyártani. Ezeket azután az Urga felé vezető utakra helyezik és a báró így sohase jöhet be a városba.

Ungern ugyanis nagyban készülődött az újabb támadásra. Az Urgától keletre lévő Cecen-kánságba vonult seregével, és az útjába kerülő mongol férfiakat is belekényszerítette; majd dél felé fordult, hogy elvágja az urgapekingi utat.

A kínaiak felszólítására egy srapnellhüvelyt megtöltöttünk puskaporral, belefűrtünk egy autógyertyát és tá-

Nadan-birkózók.

Lovagolni tanítják a gyerekeket.

Teve-fogat.

Az urgai Nemzeti Színház. (Tervezte Geleta József.)

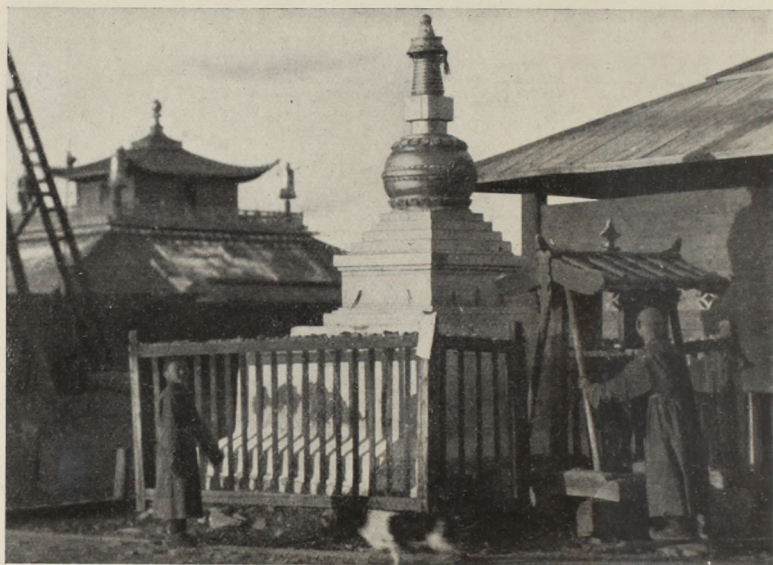

Faágakból és feliratos kövekből álló «obo».

Egy obo csontokból, kavicsokból és — kalapokból.

Ezüstveretű «szuburgán» (síremlék).

Szuburgánok az urgai piactéren.

volról elektromos árammal begyújtottuk. A próba remekül sikerült, a srápnell felrobbant. Az egész kínai tisztikar jelen volt a nagy eseménynél, és ott helyben azonnal elhatározták, hogy — bombákat fognak gyártani Urgában.

Engem bíztak meg a bombák megkonstruálásával.

Így lettem kínai katonai mérnök Urgában.

A kínaiak szépen berendezett házat utaltak ki nekem, néhány kínai tiszttel együtt laktam itt. Szobám laboratórium is volt, felszerelése igaz, kissé szegényes, — de volt benne vagy hatvan kilogramm dinamit!

A házunk előtt kínai őrség állott. Általában úri életet éltem, ebéd előtt sétalovaglást szoktam tenni és a kínai tisztek egyike «testőrként» kísért. Minden este pontosan ugyanabban az időben megérkeztek látogatóim, Csu tábornok segédtisztje és egy kínai hadimérnök. Hallottam tőlük egyet-mást Európáról, az oroszokról... Naiv gyerekek voltak ezek a komoly kínai férfiak. Fogalmuk se volt arról, mi a teljesítménye a modern katonaságnak és még azt is csak sejdítették, hogy a bárótól milyen mértékben kell tartaniok. Azt hitték, a Bogdo Ul oly hatalmas hegy, hogy feltétlenül távoltartja délfelől Ungernt, nem is gondoskodtak tehát megerősítéséről.

Ungern pedig egy szép napon átkelt a Bogdo Ul hágóin és a kínaiak által «gondosan őrzött» palotából kilopta a Bogdo Gegent.

Ez már megijesztette a kínaiakat, siettették az aknákat, de mit lehetett tenni, a vasöntöde még nem készült el. Arra gondoltam, lehetne talán olyan aknákat is készíteni, amelyekhez nem kell vastagfalú tartály. Előadtam a tervemet és a kínaiak kaptak az ötleten. Üres bádóg benzinedényeket megtöltöttünk tűzérési puskaporral, belehelyeztünk egy elektromos gyújtógyertyát és leforrasztottuk a dobozt. Három napig működtünk így a legnagyobb veszedelem közepette: tele volt a szoba puskaporral és dinamittal, sőt a robbantószerekkel megtöltött bádógdobozokat még hozzá izzó pákával kellett leforrasztani! Minden pillanatban fölrobbanhattak volna a készülő aknák, akkor azután igazán a levegőbe röpült volna minden.

Így gyártottunk negyven aknát. A kínaiak beásták őket az Urga felé vezető út alá, megfagyasztották a talajt. Ezek voltak a «fagyasztott aknák».

Ezalatt lassacskán kész is lett az öntőde. Egy szép nap nekifogtunk a próbaöntésnek. Előző nap megalkudtam a kínaiakkal: ha kétszáz aknát leöntünk, a kínaiak autón elszállítják az ottlévő összes hadifegyvereket Pekingbe.

Képzeltető, milyen reszkető izgalommal vártuk az eredményt. Az öntőde vezetője azonban kudarcot vallott, az első öntésnél a vas helyett — a téglá olvadt el. Elhatároztuk hát, hogy tűzálló téglákat hozatunk az aranybányából, akkor talán rendben lesz minden.

Aznap este nagy tanácskozás volt a kínai vezérkarnál, el kellett döntení, hogy mitévők legyenek az aknagyártás ügyében.

XXX.

Ungern vérfürdője az elfoglalt Urgában.

A vezérkari tanácskozás eredményeként elhatározták, hogy autót küldenek az aranybányába tűzálló tégláért. El is indult az autó, harmadnapra vissza is jött — üresen. A sóffór eltévedt és a helyett, hogy Dzumodo-ba ért volna (Urgától százhusz kilométernyire lévő aranybánya-üzemigazgatóság székhelye), egész máshová jutott és örült, hogy vissza tudott találni. Nagy volt az elkeseredés a kínai táborban.

— Hát most mit csináljunk, mérnök úr? — kérdezett az ezredes.

— Elmegyek én magam Dzumodo-ba! — feleltem.

— Ismeri az utat?

— Nem, de majd csak megtalálom. Adjanak mellém egy kísért, postalovakat. Egy óra múlva kész leszek magam is.

Pont egy óra múlva az udvaron voltak a hátszlovak. A kínai tisztek már izgatottan várakoztak az ezredessel együtt.

Gyors búcsúzkodás, azután egy pillantás a térképre.

— Szerencsés utat, mérnök úr! Ha lehet, útközben javítsa meg a telefonvonalat is, hogy hírt kaphassunk önről.

Egy kísérő helyett kettőt adtak. Felszerelésem «nagyszerű» volt: egy pisztoly tíz tölténnyel, néhány méter drót és egy ostor. Így indultam útnak és akkor még igazán nem gondoltam arra, hogy mire visszaérek, milyen nagy változások várnak.

*

Dzumodo északra fekszik Urgától, akkoriban egy orosz részvénytársaság aranybányáinak a központja volt. Amikor az események történtek, a bányák már nem volt üzemben, a felfordulás szétugrasztotta a részvényeseket, a cári orosz pénz elvesztette az értékét és a jólmenő aranybánya teli kasszája alig ért egy pár kínai dollárt. Megszűnt a munka, az igazgató — Tisszingen báró — Urgába utazott és onnan Pekingbe ment. Az iroda vezetésével a régi könyvelő volt megbízva.

A fehér hólepel alatt némán pihent a bánya. Az itt tartózkodó emberek teljesen el voltak zárva a világtól, hiszen Urgába senkit sem eresztettek, így Dzumodo-ban se só, se tea, sem élelem nem volt. A telefont gyorsan megjavítottam, a hóvihar egy helyen kidöntötte a póznát: a vezeték elszakadt. Csak össze kellett kötni. Jelentkeztem az ottmaradt könyvelőnél, előadtam jövelelem célját. A raktárak tele voltak a bombagyártáshoz felhasználható anyagokkal és a könyvelő mindent oda akart nekünk adni, csak arra kért bennünket, hogy vigyünk magunkkal két-három kocsit Urgába: élelmiszereket szerettek volna hozatni velük.

Kínai kísérőm örömmel egyezett bele az ajánlatba és boldogan járkált a zsúfolt raktárban, hiszen négy láda dinamitot is talált, rézdrótot, sőt kénsavat is, amire nagy szükség volt Urgában.

Megbeszéltük a dolgot és azután nyugodtan pőfékelünk az irodában. Egyszerre csak megszólalt a telefon.

Az irodavezető odaugrott, füléhez emelte a kagylót.

— Kínaiul beszélnek...

Átadta a kagylót a kísérmnek, azután én vettem át, mert a kínai azt mondta, hogy engem keres az ezredes úr.

— Halló, ön az, mérnök úr?

— Igen, én vagyok, mi újság ott?

— Gondoltuk, hogy megcsinálja az elromlott telefont, azért próbáltuk felhívni. Arról akarom értesíteni, hogy már a várostól tíz kilométernyire folyik a harc Ungernnel, azonnal jöjjenek vissza. Tartsanak nyugatra a postaúttól. De nagyon siessenek.

Érdeklődött, mit találtunk. Elmondtam. Az ezredes kért, hogy a dinamitot lehetőleg azonnal hozzuk magunkkal.

*

Indulás!

Metsző hideg volt, —40 fok Celsius. A kínai egykedvűen ült a kétkerekű talyigán az egyik dinamitosládán és buzgón ügetett utánunk. Úgy látszik, nem nagyon ismerte a dinamit tulajdonságait, mert ha tudta volna, hogy a megfagyott dinamitnak csak parányi rázkódtatás kell és felrobban — valószínűleg nem ült volna olyan nyugodtan.

Másnap kiértünk az útra, a kínai tanyák közé. Mindenfelé katonaság... Rosszul állnak a dolgok..... A kínaiak egész hadseregüket Urgába koncentrálták, az összes erőknél a legnagyobb gyorsasággal oda kellett volna menniök. A segédcsoportok azonban nem nagyon igyekeztek, a katonák egymásután hagyták el csapatjaikat. Délután két-három óra tájt elértük az utolsó hágót. Hatalmas tábornál találtunk ott, száz meg száz kocsis megrakva szénával, hússal, zabbal, liszttel. A legtöbbjük elől az állatot is elvitték, a lovon megszöktek a kínaiak. Seholy te-remtetett lélek...

Menekülőket vágtattak mellettünk.

— Mi újság?

— Urgát bevette Ungern! — hangzott és máris rohantak tovább.

— Ungern szörnyű vérengzést rendezett — mondták mások. — Mindenki menekül!

Értetlenül néztünk egymásra a kíséremmel, aki megkérdezte:

— Hát mi most mit csináljunk?

— Urgába nem mehetünk.

— Hát akkor forduljunk vissza.

Felzárkózott a két kocsi. Először még meg kellett etetni a lovakat: nagyon éhesek, kimerültek voltak már. Félni egyelőre még nem volt okunk, hiszen még messzire lehet az előrenyomuló sereg, volt még időnk.

Már alkonyodott, amikor útnak indultunk. Szép, világos, holdas éjszaka volt, derengett körülöttünk. Az út már tele volt katonasággal — trén, gyalogság, lovasság össze-vissza... és csikorgó hideg...

Elveszett mindenem, Urgában maradt a naplóm, a pénzem, a ruhám, a lovam nyergestől, kis gyűjteményem, amit hónapokon keresztül tartó nehéz munkával szedegettem össze...

— Állj! — ordított ránk valaki.

Szurony villant meg az orrom előtt, egészen közel. Fölríadtam. Újra Dzumodo-ba kerültünk vissza, ott álltunk a kínai farm kapuja előtt. Szembe velem két kínai baka, a kapu tárva-nyitva, az udvar tele lovakkal és emberekkel.

— Lü-bo — mondtam gépiesen, mert még emlékeztem, hogy ez volt a jelszó.

Talán megismert az őr, vagy a «Lü-bo» tetszett neki, nem tudom, de beeresztett. Az udvaron már ismerősre találtam — az én kínai ezredesem volt.

— Jó reggelt, ezredes úr!

— Hát maga itt van, mérnök úr? Igazán örülök. Mindjárt jelentem a generális úrnak. Jöjjön be.

Odaadtam a gyeplőt egy tisztiszolgának. Most vettem csak észre, hogy egyedül vagyok, kíséreim útközben megszöktek, a két kocsinak se híre, se hamva. Bementem az irodába. Csupa ismerős. Hála Istennek!

Egy jó csésze tea, hozzá egy hatalmas lepény és csak

hamar elmúlt a nyomasztó érzésem. Megtudtam az urgai eseményeket: Ungern Sternberg báró dél felől a Bogdo Ul völgyén keresztül behatolt Urgába, azon az úton, ahová a kínaiak alig állítottak őrséget, mert nem is hitték, hogy a Bogdo Ul felől támadhatja meg őket a báró. A meg-lepett kínai tábor eszeveszetten menekült, ottmaradt mindenük, olyan váratlanul történt a roham. A kínai had-sereget kiverte a báró néhányezer katonája. A bank va-gyona is ottmaradt — majdnem kilenc millió kínai dollár. Csu tábornok maga is alig tudott megmenekülni egy kocsin, az ezredes pedig az én lovamon jött. A kínai had-sereg most a mongol-orosz határon fekvő Maimacszen köz-ség felé tartott.

Reggel kilenc órakor mi is indultunk tovább. Vissza-kaptam a lovamat, alig ismertem rá: nem az én féltett, ápolt lovam volt az, hanem egy csonttá és bőrré aszott váz. Sántított szegény, a háta fel volt törve, de azért hőiesen vitt a hátán. Mellettem ügetett az ezredes és el-fogódott hangon mesélte el a szégyenteljes vereség rész-leiteit. Most az egyszer ügyesebb volt Ungern, mint az ellenfelei.

Hirtelen fültépő dörrenés rázkódtatta meg a levegőt, utána még egy. Megsarkantyúztuk a lovainkat és vág-tattunk tovább. Megérkeztünk egy — a befagyott Chara folyó melletti — kínai farmra. A menekülő kínai csapatok szétzavarták a kínai farmereket és összefogdosták lovaikat. Sietős volt a dolog, mindenki magára volt utalva, senki se hallgatott többé parancsra, parancsnokra; szétzül-lött, tönkrement haddá lett Csu generális serege, fejvesztetten rohant mindenki, amerre látott.

A farmon rémülten kuporogtak a kínai tulajdonosok, féltek a saját kínai katonáiktól. Az udvarokon feltörve a raktárak, a katonák lapátokkal szórták a gabonát, etették a lovakat... Sívítottak a golyók, a katonák puskával lötték a disznókat. Nem akartak semmit sem itthagyni Ungern prédájául. Új és újabb katonák érkeztek. Itt tud-tam meg, hogy honnan eredt a két hatalmas robbanás. A kínai kocsis — mesélték — megérkezett Dáderchinba

a dinamitos ládákkal, lerakta őket és elment haza Dzumodóba. De még előbb megmondta, hogy dinamit van a ládában. A kínaiak nem akarták ezt sem Ungernnek hagyni zsákmányul. Elhatározták, hogy bedobják a kútba.

Két kínai katona odaugrott az egyik ládához és begördítette a kút nyílásába. A kút vize meg volt fagyva, a beledobott láda felrobbant. A robbanás erejétől a másik három láda dinamit is explodált. A kút körül lévő kínaiak darabokra tépve repültek a levegőbe. Vértócsák, leszakított emberi tagok heverték szerteszét.

XXXI.

«...Legjobb lesz lelőni ezeket a koldusokat...»

A következő farmon végre aludhattunk. Az ezredes reggel azzal keltett föl, hogy egy osztrák hadifogoly érkezett, valami Istl nevű szobrász. Szörnyű állapotban van, ha nem segítünk rajta, elpusztul az úton. Elhatároztuk, hogy én vele megyek és a biztonság okából kapunk kísérelül egy tisztet.

Tovább!...

A fehér mongol mezőn mindenütt menekülő kínaiak. Ki gyalog vagy lóháton, ökörháton, talyigákon. Belekeveredtünk ebbe az északra húzódó sűrű, kavargó áradatba. És a beszélgetés közben észre se vettük, hogy kínai kísérelünk megszökött.

Előttünk szénaboglyák : ott megpihentünk. Istl elnyújtzkodott az egyiken, lovaink mohón kaptak a szénán.

És folyton hömpölygött mellettünk az emberáradat északra.

Azután új csapat jött : katonák. Messziről észrevették a lovainkat, ránkfogták a fegyverüket. Hirtelen felugrottam, magasan lobogtattam feléjük a zsebkendőmet. A katonák hozzánk rohantak. Nem bántottak, látták az írásaimat. De mind többen és többen vettek körül. Egyikük fölugrott a lovamra és hirtelen elvágta velem. Erre a többiek

nekem estek, kiforgatták a zsebeimet és mindenemet elvették. Istlt is kirabolták.

— Cuba — kiáltottak ránk végül is — mégis csak oroszok vagytok ti!

Elindultunk. Ők lovon, mi hozzájuk kötve, gyalog.

De a jószerencse hál' Istennek nem hagyott el. Néhány óras kínzó gyaloglás után egyszerre csak a nevemet hallottam szólítani. Az egyik kínai asztalos állt előttem, aki Urgában az öntőde alkalmazottja volt. Amikor meghallotta, hogy mit tettek ellenem, haragosan veszekedni kezdett a kínai katonákkal. Végre leszedték a kötelékeinket. De a lovam, az már valahol messze északon járt.

A kínaival betértünk egy mongol sátorba, amely gazdátlanul tátongett a mezőn. Kutatni kezdtünk, és az egyik ládában találtunk egy kis zsák hússal töltött gombócot. Megfőztük, istenigazában jóllaktunk és kipihentük magunkat.

Mire reggel felébredtünk, az én kínai asztalosom már elintézte a dolgunkat. Szerzett nekem helyet egy kínai talyigán, Istl lóháton jött utánam. A kínai asztalos elbúcsúzott és utunkra bocsátott.

Mire a következő farmra értünk, már várt minket az asztalosom. Gyorsabban járt mint mi, meg akart lepni. Készített számunkra pompás disznóhúst csuszával, megkínált minket és otthagzott. Fáradtak voltunk, pihenni akartunk. Ám, alighogy elszundítottam, ismét kínai katonák rontottak ránk. Ellenségesen vigyorogtak:

— Moza, moza (orosz, orosz) — morogták.

Körülfogtak bennünket és elvezettek egy másik épületbe, a tisztjeikhez. Hiába volt minden beszéd, minden magyarázat, elhangzott a sztereotip vezényszó:

— Cuba!

Körülfogtak a fegyveres katonák, hozzánk csatlakozott egy tiszt is, újra csattogtak a fegyverzárak, elindultunk. Hová? Biztosan agyonlőnek minket...

Délről újra érkezett egy szürke karaván, az élükön egy tiszt lóháton. Észrevette menetünket és odajött. Amikor közelünkbe ért, örömpesve kiáltottam föl:

— Lui-Ju-Fu! Hiszen ez az én vezérkari-tiszt ismerősöm.

Csodálkozva nézett rám.

— Hát maguk mit követtek el, Geleta úr?

— Semmit a világon, csak éppen mi is menekülni akarunk és most ahány kínai csapat kerül velünk össze, mind azt fogja ránk, hogy oroszok vagyunk és mindegyik külön-külön agyon akar löni. Ha eddig nem lett volna olyan szerencsénk, hogy ismerősökkel találkoztunk, már régen a farkasok ennék a húsunkat.

Lui-Ju-Fu megkérdezte a velünk lévő kínai tiszttől, mit akartak velünk csinálni.

— Ott találtuk ezeket a konyhában és a parancsnok azt mondta, hogy legjobb lesz lelőni ezeket a koldusokat.

Na, köszönjük szépen, hát ettől menekültünk meg!

Lui-Ju-Fu utasította a tisztet, vigyenek vissza minket a parancsnokhoz. Így is történt és hamarosan el volt intézve a dolgunk: átadtak bennünket egy transzportnak, hogy azok vigyenek magukkal Maimacszenbe.

Megköszöntük Lui-Ju-Fu szívességét, hogy úgy melleleg életünket mentette meg és csatlakoztunk a transzport-hoz. A sötétben Istl leszállott a lováról, mert a szegény állat már szörnyű fáradt volt és madzagon vezette maga után. Amikor egyszer hátrafordult, mert már föl akart rá ülni, a legnagyobb megdöbbenésére a ló már eltűnt, a sötétben valaki úgylátszik elvágta a madzagot és elvitte az állatot. A kínai kísérők is eltűntek. Nem baj. Tovább!

Másnap mi is könnyítettünk az utazásunkon. Az úton jobbra-balra elhagyott bikák legeltek, összefogtunk közülük hármat, az egyikre fölült Istl, a másakra egy urgai menekült, a harmadikra én.

Újra úton.

Hatalmas fenyőerdőbe értünk, újabb urgai ismerősökkel találkoztunk és tervezgetni kezdtük, ki mihez fog Maimacszenben. Az egyik urgai menekültnek ott él a felesége, a többieknek is voltak ismerőseik. Engem senki se kérdezett, mihez fogok, mitévő leszek majd. Minden lépéssel közelebb

és közelebb jutok utunk céljához, de vajjon «cél»-e ez számomra? Annyi fáradság után eljutottam Mongoliába, elértem Urgáig és most áthúzták az egész számításomat, megint messzebb kerültem igazi célomtól.

Valaki a nevemen szólított. Hátról jött a hang, hátrafordultam. Pompás fekete lovon, tiszti ruhában, mint egy kínai generális, ügetett felém Lü, az én volt kínai szolgám.

Nagyon megörült nekem, a nyakamba borult.

— Sose aggódjék, Geleta úr, jó, hogy végre megtaláltam. Hoztam pénzt is magának.

Kinyitotta az útitáskáját, tele volt remek süteménnyel.

Lü nagyszerű fiú volt, kitűnően beszélt németül, hiszen Németországban élt öt esztendeig. Most már igazán megvoltunk mentve. Kitűnő szobát szerzett számunkra Lü egy kis orosz faluban, Ibicigiben. Tejet, pálinkát kerített és remekül megvacsoráztunk.

Kialudtan, kipihenten indultunk korán reggel tovább. Csikorgó hideg volt, február. Az út ősrégi fenyvesen vitt keresztül, alig lehetett észrevenni, hogy nappal van, olyan sötét volt a fák között. Magasan járt már a Nap, amikor kikerültünk az erdőből; előttünk hatalmas legelő, óriási síkság.

Jó néhány órába telt, amíg megláttuk Kjachtát, azután a mongol oldalon elterülő Maimacsent, ezt a kínai jellegű helységet, Mongolia határvárosát.

Kocsi közeledett felénk. Ismerős ült benne, egy urgai orosz-kínai sofőr. Istl és az urgai menekült azonnal felkapaszkodott a kocsira, valamit mondtak a sofőrnek és már rohant is az autó, csak a felkavargó benzinfüst látszott a messzeségből. Lü rám nézett.

— Sose búsuljon, Geleta úr — vigasztalt — Kon-Fu-Cse is azt mondja: «Amikor eljő a tél és a legtöbb fa levele lehull, akkor derül ki csak igazában, hogy melyik a fenyő vagy a ciprus.» Jó ezt kitapasztalni, mert akkor a jövőre már tudjuk. Aztán meg se baj, majd találunk mi a városban helyet magunknak. Legfeljebb öt-hat kilométernyire fekszik már csak innen. Van nálunk pénz. Meglátja, hogy

ezek az urak — akik most cserben hagyták — jönnek még majd hozzánk.

Lü jól sejtette. Előbb vált be a jóslata, mintsem gondoltam. Elég hamar beértünk Maimacszenbe és szereztünk magunknak lakást egy patikusnál. Pár nap múlva bekopogott hozzánk Istl és egy kis pénzt kért tőlünk, mert enni-valót akart venni. Persze, kapott.

Hosszú időre el lehetett látva belőle, mert a maimacseni piacon egy ló ára ötven kopeka volt, egy ökröt már egy rubelért lehetett venni. Senkinek se kellett a sok összehalmozkodott marha. Nagyszerű élet volt Maimacszenben, dúskálhattunk mindenben és én mégis rosszul éreztem ott magam.

Maimacszen, újra az orosz határ...

XXXII.

Ungern, az «apostol».

Nem akarok itt most részletesen beszélni arról, hogyan éltem ezekben az időkben, miképpen álltam újra talpra és jutottam vissza ismét Urgába. Mit tehettem: folytattam azt, amit a Szaján-hegyek vidékén, Mongoliába való utazásom előtt abbahagytam. Így kerültem el Trojszkoszavszkba, egy orosz-mongol határvárosba, néhány kilométernyire észak felé Maimacscentől. Nem mondhatnám, hogy nevezetes esemény nélkül mult volna el ottani tartózkodásom, hiszen ott ismerkedtem meg egy törékeny orosz lánnyal, aki néhány hét múlva a feleségem lett. Az apja kereskedő volt Trojszkoszavszkban.

Ott is telepedtem le egy időre, valamivel nyugodalmasabb napok következtek, egyszer még volt szerencsém Ungern báró «hadműveleteivel» személyes érintkezésbe jutnom. De talán beszéljünk most — mielőtt a történetet folytatom — erről az Ungern Sternberg báróról, akit Osszen-dovszki a legendás hős, a nagyszerű harcos és a mély filozófus, néha pedig a világot mentő apostol színeiben pom-

páztat, közölván beszélgetéseket, amelyeket annakidején a báróval folytatott. Szó szerint és minden mellékmondatra vigyázva adja át itt a jelen- és utókornak Ungern szónoklatait, amelyeket állítólag hozzá intézett. Ezt semmiesetre sem lehet ellenőrizni, talán nem is fontos, hogy a báró mit tartott igazában sajátmagáról.

Annyi azonban bizonyos, az események felsorolása tekintetében már ellenőrizhető tévedések vannak Osszen-dovszki könyvében. Talán nem egészen mellékes kérdés az sem, hogy Ungern Sternberg báró tettei se mindenben fedik az általa elmondott részleteket, sőt ellenkezőleg, a legtöbb esetben kiáltó cáfolatai a babérkoszorúval feldíszített hősi póznak. Lehetséges, Osszendovszkit félrevezették, nincs okunk kételkedni jóhiszeműségében, az igazság kedvéért azonban éppen az elmondottak folytán kissé alaposabban kell foglalkoznunk a babérkoszorús hőssel, akinek fejéről bizony nagyon is lecibálja a koszorú leveleit az igazság leggyengébb szellője is. Olyan lazán díszelegnek rajta.

Báró Ungern Sternberg Szemenov tábornok hadsegéde volt és — mint maga is mondotta — egy Balti-tengermelléki tengeri-kalóz családból származott. A vörösök ellen harcoló Szemenov-féle sereg veresége után Ungern Sternberg csapatai keletre szorultak, három ország — Kína, Mongolia és Oroszország — határainak találkozó csücskébe, Dauria környékére. Körülbelül négyezer főnyi fehér-orosz sereg fölött rendelkezett ekkor még Ungern báró, ehhez csatlakozott kétezer főnyi szétzüllött csapatokban kószáló kínai banda, az úgynevezett «hun-huz»-ok, ami magyarul szó szerint annyit jelent, mint «rabló». Ezek a kínai «szabadcsapatok» hol egyik, hol másik hadsereghez szoktak csatlakozni, a szerint, hogy ki ígér nekik többet vagy egyáltalán valamit.

Ungern három ország közül «választhatott». Úgy látszik arra az elhatározásra jutott, hogy a legkisebb ellenállással fenyegető országba húzódik: így eshetett választása Mongoliára. Kifelé mindenestre azt hirdette, hogy «a mongolok felszabadításáért» akar harcolni. Hogy ezt mennyire igazolták a későbbi események — majd meglátjuk.

Mongoliában ekkor a legnagyobb viharok dúltak,

nyugaton a titokzatos és fanatikus népvezér: Dsa Láma hozta lázba a köréje gyűlt néptömegeket és teljesen függetlenítette Mongoliától Kobdo tartományt, Urgában a mongolok küzdöttek a kínai és az orosz befolyás ellen, valamint az oroszok és kínaiak még egymás között. Igazán kínálkozó alkalomnak látszott tehát Ungern számára a mongol kaland, annál inkább, mert ezt még a mongol nép lelkesedéséhez férő jelszavakkal könnyíteni is lehetett, sőt esetleg teljes diadalra vinni.

Később arrafelé való utazásom alkalmával összeszedgetett adataim szerint Ungern báró több ízben szónoklatokat tartott a határszéli lakossághoz, azt hirdette, hogy Mongolia felszabadításáért, az idegenek kiűzéséért akar küzdeni és fölszólította a népet, hogy minél többen álljanak zászlaja alá. Olyan kijelentéseket is tett, hogy Mongolia felszabadítása után hatalmas mongol hadsereget szervez, ennek segítségével bevonul Kínába, visszaállítja ott a császárságot, azután kínaiak és mongolok egyesült erejével Európa ellen indul és szétűt a forradalmi hajlandóságú, «a világot veszedelembe döntő európai népek ellen.»

Igy vonult mind előrébb és jutott 1920. november első napjaiban Urga elé, ott azonban akkor csúfos vereséget szenvedett. Ezután az Urgától keletre lévő Cecen-kánság területére húzódott vissza, összeszedte csapatait, újabb szónoklatokat intézett az ottani lakossághoz és a seregével dél felé vonult. A Kerulen folyó völgyében meglepetésszerűen elvágta az urga—pekingi utat és ott megfészkelte magát csapataival. A mongolok ekkor már nem nagyon lelkesedtek érte, mert Ungern az ígéretek ellenében elvárta, hogy a lakosság élmezse a seregét, amikor pedig ez nem ment egészen símán, katonái bizony egy-egy kis vagy nagy rablástól se riadtak vissza.

A kínaiak a fontos útvonal átvágása után nem tudtak erősítéseket, utánpótlásokat kapni Pekingből, fegyvereik meglehetősen maradiak voltak, de a báró első sikeres ki-
verése után túlságosan elbizakodottakká is lettek és nem számítottak arra, hogy Ungern komolyan foglalkozzék a támadás gondolatával. Így történt azután, hogy 1921.

január 19-én egy éjszaka délfelől a Bogdo Ul hágóin keresztül Ungern váratlanul rátámadt a készületlen kínai csapatokra és — győzött.

A kínaiak egy része észak, a másik része dél felé menekült. Ungern csapatai üldözőbe vették a dél felé menekülőket és a szétzúllott kínai sereg e részének háromezer emberét az utolsó szálig lemészárolták.

Később jártam ezen a vidéken, a Csorin-Chure környékén, még akkor is ott heverték a csontvázak, tépett ruhadarabok a mezőn halomszámra, az egyik szétszaggatott, véres zsebben orvosi naplót találtam, valamelyik magyar hadifogoly orvos állott be úgylátszik a kínai csapatokhoz és ő is itt lelte halálát.

Ungern pedig megfészkelte magát Urgában.

A rémület ideje volt ez. Napról-napra új és újabb tömeges gyilkosságok szörnyűségeiről suttoztak a városban, a vörös harcsabajszú hórihorgas Ungern a legtöbbet saját maga hajtotta végre vagy legalább is végignézte. Osszendszki úgy igyekszik beállítani a történeteket, mintha mindezekért nem Ungern, hanem Szepailov ezredes, Urgának általa megtett parancsnoka volna felelős. Különböző sötét jóslatokat is emleget Osszendszki, amelyek miatt — szerinte — Ungern nem merte elbocsátani szolgálatából Szepailoffot, pedig szerepét állítólag ő maga is kifogásolta.

A jóslatokkal nem szállhatunk vitába, mert még azt se tudjuk, hogy elhangzottak-e egyáltalán. Arra azonban konkrét bizonyítékok vannak, hogy Ungern Sternberg sajátkezűleg is több gyilkosságot követett el, végignézte a legförtelmesebb, legvadállatiasabb öldökléseket, pogromokat és elvégre parancsnoka volt a seregének, tehát Szepailovnak is...

Azok a szerencsétlen zsidók, akik az orosz pogromok elől annakidején Mongoliába menekültek, vagy azok az oroszok, akik régebbi társadalmi helyzetük folytán hagyták ott a vörös Oroszország területét és telepedtek le Urgában, igazán nem voltak kínaiak és majdnem kivétel nélkül áldozatává lettek Ungern «hadviselésének». Ugyanígy járt sok mongol is.

Egy kis zsidó pékfiút Ungern báró parancsára izzó pékkemencében sütöttek meg. A szegény kis pékfiút annakidején, első urgai tartózkodásamkor jól ismertem, a légynek se vétett, még csak azt se lehetett ráfogni, hogy vörös lett volna. Szorgalmasan dolgozott reggeltől-estig és csak szívességeket tett mindenkinek.

Máskor meg ő maga akasztott fel egy asszonyt, mert állítólag selymet lopott. Ott állott néhány percig a kötélén vergődő asszony előtt és villogó szemmel nézte, gyönyörködött haláltusájában.

De nagy volt a báró a «haragjában» is. Volt egy Szulejmán nevű tatár, aki hadseregszállítója lett. A báró azonban sokalta az árukért kívánt pénzt és amikor Szulejmán követelődni merészelt, parancsot adott katonáinak, hogy a legnagyobb tél idején kergessék fel a tatárt saját házának tetejére és ne eresszék le onnan addig, amíg meg nem fagyott. Így azután Urga lakosságának nagyszerű színjátékban lehetett része a hidegtől őrjöngő tatár láttán, a kitűnő és nagyszívű Ungern báró jóvoltából. Szulejmán azonban egy éjjel mégis megmenekült.

Másik eset: egy urgai zsidónak a házába éjnek idején behatoltak Ungern hóhérai, kicipelték a fiút a város közepében lévő rádióállomás mögé és ott agyonlőtték. Az volt a semmivel nem bizonyított vád ellene, hogy a vörösök kéme. Másnap az apja elment Ungern báróhoz és legalább a fia holttestét követelte vissza, mert oda sem engedték a szerencsétlen embert. Ungern durván ráförmedt és szitkozódni kezdett, hogy mit érdeklí őt egy rongyos zsidó élete. A borzalmas események és a báró beszéde annyira önkívületbe hozták az öregembert, hogy odaugrott hozzá és fejbe akarta ütni.

A báró bosszúja méltó volt hozzá. Lefogatta az apát is, bezáratta egy ládába, amelynek egyik oldalán egy nyílást vágtak. Ezen keresztül kihúzták az öregember kezét, megkötötték úgy, hogy nem húzhatta be és a legnagyobb hideg idején Ungern katonái fölváltva öntözték a kinyúló kezet, amíg jéggé nem fagyott. Azután egy botütés és a megfagyott kéz, mint eltört üvegdarab pattant le a karról.

Hogy a megkínzott ember közben meg ne halhasson, állandóan gondoskodtak arról is, hogy a ládában azért jó melege legyen, melegített párnákat raktak be köréje. Mert még képes lett volna megfagyni és akkor talán nem érezte volna elég ideig a Mirbeau fantáziáját is megcsúfoló kínzást, és még megfosztotta volna a nézőközönségét a «színjátéktól».

Ó, szelídlelkű, ábrándos Ungern apostol!

De ne higgyük, hogy ezzel vége van a sornak. Napról-napra új és újabb gyilkosságok, rablások híre kelt szárnyra a megfélemlített városban. Nem Ungern báró követte el valamennyit, de ő volt ennek a seregnek a vezére és a katonák csak a jó példán okultak, amikor ők is méltók akartak lenni vezérükhöz. Nem kíméltek asszonyokat, gyermekeket sem. Egy Scheinemann nevű Oroszországból menekült családot például az utolsó emberig kipusztították egy éjszaka, a kis csecsemőt a mongol dajkának sikerült a szörnyű vérengzés és rablás közben kilopnia a házból. Egy Urgában lakó orthodox orosz paphoz vitte, kérésére a pap sietve megkeresztelte. Ungern dicső katonái azonban ezt is megneszelték és kikutatták, hol tartózkodik a dajka a csecsemővel. A pap tudomásukra hozta, hogy a gyermek már nem zsidó, az orosz ortodox egyházba vették föl, ne merjen tehát hozzányúlni senki. Erre a katonák dühükben a dajkát cipelték el magukkal és ölték meg. De nem kímélték a mongolokat se, ha pénzt sejtettek náluk, akkor gyorsan kész volt a vélemény az illetőkről: «a vörösök kéme». És ez máris egyenlő volt a halálos ítélettel. Vagyonát azután «elkobozták».

Nem lehet itt minden szörnyűséget, Urga rémnapjait elejétől végig felsorolni. Nem lenne ahhoz elegendő papíros.

A Bogdo Gegen — aki Ungern első mongoliai útja idején talán még titkos szimpátiával kísérte a báró kínaiak elleni ígéreteit — a Nagy Láma is reszketett ettől a vadállattól és a lámák sietve rejtették el a Bogdo intézkedésére a buddhista templomok aranykincseit a «felszabadító» hadsereg előtt.

Közben Dzsamszaramo, a mongol szabadságmozgalom vezetője, emigránsként bujdosott el Urgából és egy küldött-

A halottevő kutya pihenője a lakoma után a félig szétmarcangolt ember-holttest mellett.

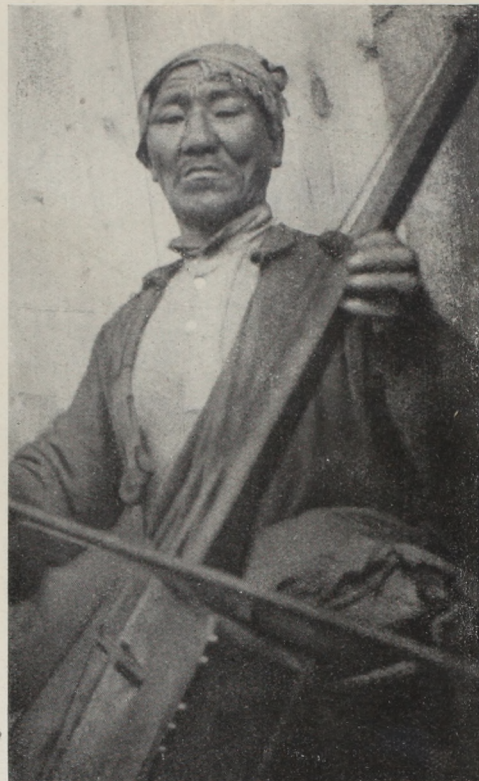
A halottak várják a sorsukat.

A halottevő kutyák lakomájának emlékei.

Mongol asszony a gyerekeivel.

Utcai regős (huruchun).

Mongol kislányok.

Mongol kislúk.

séggel Oroszországba ment: el akarta ugyanis kerülni, hogy a vörösök Ungern elleni harc ürügye alatt bevonuljanak Mongoliába. Tudta Dzsamszaramo, hogy Ungern napjai is meg vannak számlálva és magától össze fog omlani a rémuralom. Attól félt, hogy ha az orosz vörös hadsereg bevonul Mongoliába, akkor onnan többé ki se megy. Bízott abban, hogy a mongoloknak elég erejük lesz lerázni magukról Ungern uralmát.

*

Ungern Sternberg bárónak már egészen a fejébe szállt az urgai könnyű győzelem és elhatározta, hogy újabb hadműveleteket kezd, most már egyenesen Oroszország ellen indul. Ígéretekkel, szép szóval, ha pedig ez nem ment, tűzzel és vassal gyarapította hadseregének létszámát. «Keresztes hadjáratot» hirdetett, amelyben minden fehér orosznak részt kell vennie — mondotta — a mongolokkal együtt, mert most a vörös Oroszország ellen megy, hogy megkezdje európai terveinek végrehajtását és első lépésként visszaállítsa a cári uralmat. Észak felé indult csapatával az Urga—trojszkoszavszki úton, el akarta vágni az Irkuck—kelet-kínai vasútvonalat, hogy ezzel az oroszok utánpótlását megnehezítse és ezután az elvágott vasútvonaltól keletre lévő országrészbe bevonuljon.

Ennek a vállalkozásnak újra akaratlan szenvedő szereplője lettem. Abban az időben ugyanis Trojszkoszavszkban laktunk és apósomnak a város közelében lévő villájában nyaraltunk.

Egy éjszaka lövöldözés, katonacsapatok lármája zavart föl álmunkból, Trojszkoszavszkból hírül hozták, hogy a báró megérkezett. A városban a legnagyobb pánik uralkodott, fejvesztetten menekültek az emberek.

Ungern elől menekültem Trojszkoszavszkba, most meg a vörösök elhurcolták túszként az apósomat.

Mialatt én utána mentem Verchne Udinszkba, azalatt már lefolyt az ütközet Ungern és a vörösök között a Bajkál-tó déli oldalán, a Szelenga-folyó partján. Itt utólérte Ungern Sternberget a végzete, a szovjet-hadsereg teljesen szét-

verte csapatait és a báró egyedül, bujkálva menekült a harc színteréről. 1921. június 6-án a Szovjet egy dandárja bevonult Urgába.

Ungern Sternberg báró nyugatra menekült. Pár nap múlva egy éjszaka behatolt a sátrába egy mongol és megadásra kényszerítette az általa annyira gyűlölt bárót, azután pedig megkötözöttén Urgába kísérte. Ekkorra már ott volt a mongol nemzeti kormány is. 1921. júniusában a mongolok kiadták Ungern Sternberg bárót a Szovjetnek, annak dokumentálására, hogy teljesen érdektelenek az orosz ügyekkel szemben.

A bárót nagy kísérettel szállították Trojszkoszavszkba, innen Verchne Udinszkba. Azután nem tudni mi történt vele, egyes hírek szerint agyonlőtték az oroszok, más szóbeszéd szerint beállott a vörös hadseregbe. Nem bizonyos, hogy mi az igazság a báró további sorsa tekintetében. Multjának emlékeit azonban még sokáig szorongva őrzi az általa megkínzott Mongolia.

XXXIII.

Ahol a halottakat a kutyáknak adják eledelül.

A washingtoni konferencia az én életemben is jelentős változást okozott. A Szovjet ezzel annyira megerősödött, hogy a Mongoliától északra fekvő területeket, amelyek addig «Távolkeleti Köztársaság» néven szerepeltek, egyszerűen saját magához tartozónak jelentette ki. Így természetesen megszűnt ott minden magánvállalkozás, a kereseti lehetőségek csökkentek. Emiatt szántam rá magam arra, hogy újra visszamenjek Mongoliába. Hiszen ott közben az állapotok megjavultak, megalakult a nemzeti kormány, rend, békeesség lett az Ungern hadakozásai által fölzaklatott országban.

Apósomnak Mongoliában, Trojszkoszavszktól százhusz kilométernyire, Belcsir nevű kis községben, prémüzlete volt: arra gondoltam, itt fogok szerencsét próbálni.

Belcsir még az első orosz protektorátus idejéből fennmaradt orosz kolónia, nagyszerű helyen épült, talán két tucat házzal, bővizű patak partján a Kentei hegyek lábánál. A Kudara-folyó mentén dús aranybányák kínálkoztak, a hegy másik oldalán pedig egész Dzumodo-ig aranyat lehetett mosni a földből.

Mindezekon felül ez a vidék nagyon gazdag volt prémeiben is, hiszen Belcsirtől talán huszonöt kilométernyire már járhatatlan őserdők húzódtak keletre több mint ezer kilométeres hosszon és bennük csak úgy hemzsegték a szürke mókusok, farkasok, cobolyok, szarvasok, vaddisznók, pézsmaállatok. Tele voltak ezek az erdők gunzsirgyökérrel is, ezt a kínaiak tonnaszámra vásárolták drága pénzen különleges orvosságaik céljára.

Nyáron pedig csak le kell hajolni a földre, ott kínálkozik mindenki számára az erdő talaját vastag rétegben borító cédrus-mogyoró,ilyent zsákszámra szállítottak a kolonisták haza; olajat préseltek belőle. De még a kiperéselt magot is fel tudták használni, vizet öntöttek rá és így készült a kitűnő cédrustejs. Remek hely volt ez még mindezekon felül a mezőgazdaság céljaira is.

Télen a vállukra vették a lakósok a puskát, megrakták málhás állataikat teával, cukorral és a sajátmaguk keverte puskaporral, ólommal, szárított kétszersülttel és megkezdődött a költözködés a hóval borított hegyek közé. Ott egy-egy csoport összeállott és téli menedéket készített magának, ide raktározták az eleséget és a vadászathoz szükséges anyagot. Az állatokat azután visszaküldték Belcsirbe, kinn pedig a hegyek között megkezdődött a vadászat. A vadászok széles hótalpakat szereltek csizmáik alá, hogy a többméteres hóban el ne sülyedjenek. Benn az erdőben, ahová csak nézett az ember, mindenütt vadat látott. Szinte csak el kellett sütni a puskát.

A prémek ára nem volt túl magas, egy szürke mókus bőréért körülbelül öt pengőt kapott a vadász, de hány szürke mókust lehetett tavaszig löni! Egy nap öt, hat, sőt szerencsés esetben tíz is kerülhetett terítékre, úgy, hogy egy ilyen vadász napi minimális keresete 25—30 pengő volt.

Karácsony táján azután ismét megindultak a karavánok a hegyekből vissza Belcsir felé, megkezdődött az elejtett vadak hazaszállítása. Ezeket a prémeket vásároltam meg én, de itt is óriási volt a verseny, hiszen az alig két tucatnyi házból álló községben prémkereskedéssel foglalkozott két orosz szövetség, azonkívül három kínai, két tatár és egy mongol. Ezek mellett dolgoztam én is, úgy hogy a kis kolónia majd minden házára jutott egy-egy prémkereskedő.

Új ember voltam Belcsirben, mindenki ellenem fogott össze, úgy hogy végül is beláttam: ismét új kereset után kell néznem.

Megírtam a feleségemnek Trojszkoszavszk-ba, hogy itt hagyom Belcsirt, elmegyek Kínába és ha másképpen nem tudok elhelyezkedni, sofförösködni fogok. Éppen Belcsirben tartózkodott a kudarai aranybánya vezetője, aki hazafelé igyekezett, útrakeltem vele dél felé. Két nyeregtáskában volt egész vagyonom, a vállamon a Winchester. Útirányunk először Dzumodo — a számomra olyan szomorú emlékű aranybánya, — nekem pedig tovább Urga, — Kalgán.

Estére megérkeztünk Dzumodoba, a bánya vezetője szívesen látott és vacsora közben érdekes dolgokat tudtunk meg tőle. A nem messze lévő Cuzuktéban — mesélte — tartózkodik az orosz földrajzi társaság néhány tagja, a Kozlov-expedíció és ott régi sírokat kutat. Egyebet nem mondott, mert amikor azt kérdeztem, hogy miféle sírok azok, csak azt a választ kaptam, «nagyon régiek».

— De ha érdekli — tette hozzá — holnap arrafelé megyünk, amúgyis szándékomban van Cuzuktéba átrátnulni, mert vadászni akarok.

Másnap reggel útnak is indultunk Cuzukté felé, térdig érő hóban vándoroltunk. Csak néhány száz méter a hegy, de rettentő fáradsággal tudtuk elérni a tetején lévő régi, elhagyott bányaépületeket. Három fiatalembert találtunk az egyikben: a Kozlov-expedíció tagjait, Kodratievet, Szibukovot és egy harmadikat, akinek a nevére nem emlékszem. Nagyon csodálkoztak, amikor megtudták, miért jöttem.

Kimentünk a kis társasággal az ásatásokhoz, akkor éppen három sírhely volt munkában, már hét öl mélységben ástak a munkások, de még mindig nem akadtak rá a sírhelyekre. A temetkezés helyét fel lehet ismerni, mert kisebb domb emelkedik ki ott a földből, a közepén kráter-szerű betüremléssel. Amikor ugyanis talán háromezer esztendővel ezelőtt a földalatti sírkamrák gödrét megásták, azután pedig belehelyezték a vörösfenyőből készült, két részre osztott kamrát és visszahányták rá a földet, kis domb keletkezett fölötte, részben mert a sírkamra a gödör egy részét elfoglalta, részben pedig, mert a visszahányt föld lazább volt, mint amikor a gödörből kikerült.

Idők folyamán azután saját nyomása miatt ismét sűrűsödni kezdett ez a földréteg és természetesen leginkább a közepén süppedt, mert hiszen a sírhely fölött lévő földrakás külső része régi megkeményedett földrétegre támaszkodott. Így keletkezett a sírkamra fölött a behorpasztott hegyű, kráteres dombocska. A sírhelyeket övező őserdők lombja pedig megvédte ezt a területet attól, hogy a szél elsöpörje a dombok földjét, vagy homokkal töltse be a rajta levő mélyedéseket.

A Kozlov-expedíció a nyár végéig folytatta az ásatásokat. Közben később még egyszer volt alkalmam erre a vidékre kerülni, amikor már az expedíció néhány sírkamrát teljesen föltárt, kikerültek a föld alól a vörösfenyő gerendákból összeácsolt kamrák: két részre voltak ezek osztva, egyikben a halott koporsója, a másikban pedig értéktárgyai. A kamra felső kerek nyílását nehéz kőlap takarta. A legtöbbször nyolc-kilenc öl mélységig kellett a föld alá hatolni, amíg az ásó ezt a kőlapot elérte.

A sírkamrákban talált tárgyakat az expedíció sajnós, nem nagyon kímélte, a koporsók szétvagdosva, a háromezer esztendő óta csodálatosan megmaradt fatárgyak szétzúzva, szönyegek összehasogatva. Az expedíciónak csak az kellett, ami aranyból volt, ami csillogott, a többivel nem túlságosan törődött. Ezeket nagyrészt el is szállították Mongoliából, állítólag titokban és csak kis részükhöz juthatott hozzá a mongol kormány, hogy az urgai múzeumban elhelyezhesse.

Szinte érthetetlen, miképpen tudott ez a sok romlandó anyag háromezer éven keresztül ilyen épségben megmaradni, hiszen a hun sírkamrák öblében egy rendkívül érdekes, foszlóban lévő szönyeget is találtak, két íjas vadászt ábrázolt a kép, amint lovon — egy aranyszarvast űznek.

Amikor újra itt jártam, már csak kellemes emlék volt számomra első itt tartózkodásom, a hóban, fagyban való találkozásom a Kozlov-expedícióval. Akkor még reménytelenül, de munkakedvvel és elszántsággal tele vágtam neki az útnak.

Néhánynapos dzumodói tartózkodás után elbúcsúztam és egyedül elindultam Urga felé.

*

Nem akarok itt ennek az útnak a részleteiről megemlékezni, szenvedések, nélkülözések egyhangú sorozata ez. De a több, mint kétszáz kilométeres út is elfogyott végre előlem és újra ott állottam a Ganden-kolostor hatalmas temploma, csillogó aranytetői fölötti hegygerincen. Bánatosan poroszkáltam az úton, azon törtem a fejem, vajjon mihez fogok Urgában, hova megyek. Vladimirov biztosan már régóta nem lakik ott, vagy ha talán mégis, vajjon befogad-e a házába arra a néhány napra, amíg ott maradok?

— Guten Tag — riasztott fel valaki rossz gondolataimból.

Régi belcsiri ismerősöm, egy Arnold Gnadeberg nevű balti német erdész szólított meg lóhátról és nyujtotta felém nagy örvendezve a tenyerét.

Természetesen kitörő örömmel fogadtam a legjobb pillanatban elémbre toppant ismerőst. Gyorsan elmesélte, hogy most már Urgában lakik és tudomásomra hozta, hogy nagyon szívesen lát magánál vendégül.

Azonnal vissza is fordult és együtt poroszkáltunk Urga felé. Érdeklődtem, mi újság a városban. Megtudtam tőle, hogy a nemzeti kormány már teljesen elcsitította a kedélyeket, a legnagyobb nyugalom van és a kormány éppen most akar villanytelepet építeni.

— Nézze csak, most jut eszembe — kiáltott fel Gnade-

berg — hiszen ön bizonyára ért az ilyesmihez. Nem próbálna meg?

Fölvillanyozott ez a villanytelep-história és biztosítottam a kitűnő erdészt arról, hogy természetesen meg tudnám csinálni a munkát. Trojszkoszavszkban már szereltem is villanytelepet.

— Remek, hiszen Dorzsi Merin, a finansminiszter, nagyon jó ismerősöm, majd beszélek vele az érdekében. Úgyis nagy gondot okoz nekik, kire bízzák az építkezést.

Most már tényleg madarat lehetett volna velem fogatni jókedvemben. Tréfálódzva, a rossz napokat egy pillanat alatt elfelejtve, beszélgettünk mindenféléről, amikor szinte észrevétlenül megérkeztünk a Ganden kerítései közelébe. Szelíd lejtéssel símult a hegy itt a völgykatlanba és néhány száz lépéssel távolabb fölöttünk integettek már a Ganden épületei. Üde és fantasztikus látvány a fölöttünk fehér hóból, kék égből kiváló bizarr aranycirádák sokasága, lenn a távolban a szivárvány legkülönbözőbb színeiben nyüzsgő, hullámzó tömeg és a befagyott, opálosan csillogó Tóla-folyó. Már szinte elábrándoztam, elérzékenyültem ettől a látványtól, amikor vad kutyaugatás hangjai csaptak föl. Arrafelé néztem, hát láttam, hogy lenn a völgyben öt-hat kutya nekirontott egy vörös lepelbe bujtatott és a földön fetrengő embernek és tépte, szaggatta róla a húst.

— Az istenért, oda kell mennünk, meg kell menteni a szerencsétlent — kiáltottam Gnadeberg felé.

— Csak ne siessen, ezt már úgyse mentheti meg, — felelte mosolyogva — mert hiszen már régen halott.

És amikor látta rajtam, hogy nem értem egykedvűségét, sietve hozzátette:

— Hát ön még nem tudja, hogy itt Mongoliában a kutyaáknak adják oda a halottakat?

Gnadebergnek tökéletesen igaza volt, Mongoliában való régebbi időzésem alatt sok minden egyéb elfoglaltságom akadt: kolbászt gyártottam, bombákat forrasztottam és a kínaiak puskacsőveit igyekeztem kikerülni — de tényleg elmulasztottam ezt a különös kutyaetetési szokást közelebbről megismerni.

Így tudtam azután meg most, hogy Mongoliában egész különleges «temetkezési» szokások uralkodnak. Háromféle eljárás van, az első a bogdo-k, a második a magasabbrangú lámák, a harmadik pedig a nép céljaira.

Amikor a Bogdo Gegen meghal, holttestét addig dörzsölgetik valami spiritusszal kevert anyaggal, amíg teljesen kiszárad. Ekkor azután egészen különleges és titokban tartott eljárás segítségével, tetőtől-talpig bearanyozzák, illetve arannyal burkolják a holttestet, úgy hogy Bogdo Gegen ezután olyan mint egy szilárd, fénylő aranyszobor. Ezt a szobrot valamelyik templom szentélyében állítják föl.

A magasabbrangú lámák a föld alá kerülnek, éppen úgy, mint a közönséges halandók Európában, föléjük jeljegzetes síremlékeket emelnek, amelyeket «szuburgán»-nak neveznek.

Mindenki másnak a husa halála után a kutyák gyomrába jut. A városok közelében lévő völgyhajlásokban élnek ezek az állatok. Néha még az arra járó élő embereket is megtámadják, úgy, hogy ezen a vidéken nem tanácsos fegyver nélkül járni.

Azt is megtudtam, hogy Szent Mihály lova itt miképpen végzi el munkáját.

Amikor a mongol meghal, családja apró kis sátrat épít a rendes lakósátor vagy ház közelében és ebben helyezik el a földön a vörös selyembe vagy dálembába burkolt holttestet. A sátor elé a bejárat két oldalán egy-egy pálcát tűznek a földbe és erre egy-egy chadakot akasztanak.

Közben a család gondoskodik arról, hogy a temetési szertartásra az előkészületek megtörténjenek: meghívják azokat a lámákat, akikkel a végső tisztességet megadni akarják. A család vagyoni helyzete szerint egy vagy több láma kap meghívót és meginvitálják a halott jóismerőseit is.

A lámák természetesen nem ingyen végzik a szertartást. Ha többen vannak és előkelőbb lámák működnek közre, tíz-tizenöt lóba is belekerül a családnak. Ha szegényebbek és kevesebb, valamint kisebbrangú lámával elégszenek meg, kifutja a szertartás egy-két birkából. Így tehát nemcsak a lámák száma, hanem hivatali rangjuk is a szerint változik,

hogy a familia mennyit kíván áldozni a temetésre ; általában a család rokonságához tartozó lámákra bízzák ezt a feladatot. A vallás szerint ugyanis feltétlenül szükség van ennél — mint minden — szertartásnál a lámák közreműködésére, mert a magasabb szellemek és a halandók közötti lelki közlekedést tisztán és kizárólag csak a lámák útján lehet elérni és így az ő közbenjárásukat kell felhasználni, hogy a halott porhüvelyéből kiszállt léleknek szószólója legyen, hogy annak az inkarnációk során való földi vándorútját minél inkább megrövidíthessék és a szellem minél hamarabb elérhesse a Nirvanát.

A temetési szertartás előtt összegyűlnek a meghívottak, a lámák díszes ruhájukban, apró, csontból faragott halálfejekkel díszített hegyes sisakjukban, kezükben az emberbőrből készült dob és az emberi lábszárcsontból készült síp. Azután az ismerősök, mindenki a legszebb ruhájában, az asszonyok hatalmas fejdíszükkel. Közben leülnek valamennyien a halotti sátor előtt és kezdetben mormolva, azután mind hangosabban és hangosabban felhangzik a lámák imája :

— Om, om ... — hallani folyton és közben tompán, túlvilági hangon megcsörrennek az emberbőr dobok, felsikolt az embercsontfurulya : szimbolumai az elmúlásnak és figyelmeztetések az élők felé — «ti is elmúltok, ti is meghaltok, testetek csak romlandó anyag, mint ez a dob és síp, csak a szellem él örökké és költözik ki a halott porhüvelyből, mint ez a hang a hangszerből.»

Mind hangosabb és hangosabb lesz az ima, zörgőbb a dob, fültépőbb a síp, ülés közben ritmusosan ring a lámák teste, azután hirtelen fölugranak és két tenyerüket a homlokukra téve hajlonganak.

A szertartás ezzel véget ér. A holttestet a «tergé»-re teszik és megindul a menet a halálvölgy felé.

A kutyák gyülekezőhelyétől néhány száz méternyire megállanak az emberek és csak a halottat vivő kocsi megy egy fegyveres kísérről egészen a temetkezési helyig, amelyet az eddig idehozott halottak fehérre tisztult csontjai jelölnek. A halott a földre kerül és a terge visszaindul.

Szokásos ezt a kocsit a temetés után a család sátra előtt elégetni, mert a hit azt tartja, hogy az ilyen kocsit már nem szabad a halottszállítás után semmire se használni, tisztátalanná tette a halott és veszedelmet zúdíthat a hátramaradottakra.

Lassan megindul a hátramaradottak csapata visszafelé. A vörös kelmébe borított halott körül pedig ezalatt összegyűlnek a kiéhezett kutyák, először letépik róla a leplet, azután vad dühvel nekirontanak a holttestnek, cafatokban szaggatják le róla a húst. És egy negyedóra múlva már vigyorgó koponyájú csontvázzá lett az, ami a tegnapi még élő emberből megmaradt...

Ezt is szétszórja a szél, elhordja, eltemeti a hó, hogy tavasszal azután, amikor a fehér takaró elolvad — messzire világítsanak az élő, friss fűtől zöld völgy mélyéről a kiszáradt emberi csontok.

XXXIV.

A tantarék tudója.

Sok minden történt, mialatt én Urgától távol voltam. A nemzeti kormánynak még Dsa Lamát is ártalmatlanná kellett tennie. Dsa Lama kalmükok közül származott és az orosz cári uralom alatt szibíriai száműzetésbe került, mert titokzatos viselkedésével föllázította a Szibíriában és Mongoliában lakó kalmük törzseket. A száműzetésből azonban megszökött és Kobdo környékére húzódott.

Regéket mesélt róla a nép, varázslónak tartotta, mert hipnotikus ereje volt és nemcsak egyes embereket, hanem egész tömegeket tudott szuggerálni: azt láttatta, cselekedtette velük, amit akart. Több különös történetet mesélt róla a nép. Az egyik história szerint, amikor szökése közben a lovas kozákok fölismerték és üldözőbe vették, Dsa Lama a Szur-nor partjára szorult. Előtte a meglehetősen nagy tó, mögötte pedig az üldözők. A kis nomád tábor lakói, akik a tó partján fölütött sátrakban éltek, rémülten várták a tör-

ténendőket. Egyszerre csak meglepetéssel látták, hogy a kozákok irányt változtatnak, nem a tó partján álló Dsa Lama felé tartanak, hanem megkerülve a tavat, a tulsó oldal felé vágatnak.

— Ott van! Ott van! — ordították és mindegyik másfelé rohant. Azután megint találkoztak és hosszú lándzsáikkal egymásnak rohantak, veszettül szurkálták egymást.

Dsa Lama pedig ott állott a tó partján és merően nézett a tulsó oldal felé, ahol üldözői egymást ölték, kaszabolták abban a hiszemben, hogy mindegyikük Dsa Lamát szúrja le.

Elképzelhető, hogy ilyen képességekkel Dsa Lama mennyire tudott a népre hatni. Azt beszélték róla, hogy Amurszánnak, a hatalmas mongol uralkodónak inkarnációja, annak az uralkodónak, aki régen az Oroszországban élő mongolokat egyesítette és az a hit járta róla, hogy egyik későbbi inkarnációja az összes mongolokat újra nagy egységes birodalomba fogja majd össze és visszaállítja Dzsingisz kán egykori országát.

1918-ban Kobdo környékén teljesen önálló tartományt alakított, amely az akkori Mongoliától elszakadt és az ötszáz gertéből álló területen mint valami kiskirály rendezkedett be Dsa Lama. Senkinek a hatalmát nem ismerte el, a Bogdo Gegen parancsait is semmibe vette, ha éppen így tartotta kedve. Célja elérésében se volt válogatós, aki ellenszegült neki, könyörtelenül megölette. Az emberek vak eszközeivé lettek, ellenkezni senki se mert, mindenki félt a rettenetes és titokzatos hatalmú kalmüktől.

Egész legendakör alakult körülötte. Azt beszélte róla a nép, hogy a «vörös lámák» rejtélyes szektájához tartozik, akik avatásuk előtt megtanulják a tantarák istenektől származó ősrégi varázstudományát az Örökélet Kolostorában.

A legenda szerint az Örökélet Kolostorában lakó lámák sohase halnak meg, velük szemben még a föld nehézkedési ereje se tud érvényesülni, ha akarnak, a levegőben is képesek lebegni. Az Örökélet Kolostora valahol a Himalája bércei között van — vélik, de pontosan nem tudja a nép, mert közönséges földi halandó oda el nem juthat, csak ki-

választott inkarnációk, akiknek testében valamely hatalmas szellem lakozik és akit születési küldetése odavezérelt, hogy ott megszerezze varázserejét. Azok a szerencsések pedig, akik a bennük lakozó nagy szellem sugallatára mégis megtalálták az Örökélet Kolostorához vezető utat és odaérték, onnan már nagy titkok tudásával térhetnek vissza és varázserőt szereznek. Arról ismerik meg egymást e «beavatottak» — ha véletlenül találkoznak földi életükben — hogy az állat zsigereit evés közben valamilyen különös rítus szerint vágják el. Ezt szintén nem tudja közönséges halandó, de erről a jelről egymásra ismernek az Örökélet Kolostorát megjárt zarándokok.

Dsa Lama ilyen legendák bűvkörétől övezetten gyarapította, növelte a hatalmát Kobdo tartományban, nagyobb úrnak tartva magát a Bogdo Gegennél is, nem hallgatva senki parancsára és készülődve a nagy leszámolásra a Mongoliát ellepő idegenek ellen. Mindig más és más helyen tűnt fel a különös ember Mongolia területén és amerre járt, átvágottnyakú oroszokat és kínaiakat hagyott maga után. Védekezni szinte lehetetlen volt ellene, lenyügöző hipnotikus erejével szemben lehullott minden kard, fegyver, mert erejét vesztette minden ellenséges kéz. Elfogni nem lehetett, megölni senki se tudta és a nép fanatikusan bízott benne. Imádta és félt tőle.

Amikor a mongol kormány megalakult, megüzente Dsa Lamának, hogy most már vesse alá magát a nemzeti uralom akaratának, mert hiszen ez tisztán és kizárólag a mongolok érdekeit szolgálja. A követek nem tértek vissza, csak egy urton lovas hozta hírül, mi történt Kobdóban a nemzeti kormány küldöttségével.

Dsa Lama hangosan fölnevetett, amikor a kormány üzenetét tudtára adták és dühösen végignézett a küldöttség tagjain. Azok megmerevedve álltak helyükön. Dsa Lama előrántotta hosszú kését, odaugrott mindegyik emberhez, a mellükbe szúrta — egy hasítás: és sorban mindegyiknek a bordája közül kirántotta a meleg, gőzölgő szívet. Így szoktak Mongoliában végezni a birkákkal, így végzett Dsa Lama a mongol kormány küldöttségével.

Ezután már senki se merte megközelíteni a kormány részéről a szörnyű legendahőst. Viszont napról-napra riasztó hírek jöttek Kobdo tartományból: hogy Dsa Lama újabb harcokra készül, most már a kormány ellen, mert az se tetszik neki. Ekkor Baldan Dorzse, a mongol nemzeti csendőrség akkori parancsnoka jelentkezett a miniszterelnöknél és vállalkozott Dsa Lama ártalmatlanná tételére. Természetesen nagy örömmel fogadták kínákozását és Baldan Dorzse útnak is indult. Tisztában volt azzal, hogy milyen hipnotikus erő birtokában van Dsa Lama, ezért a legnagyobb titokban, álruhában utazott Kobdóba és ott érdeklődött, hol van Dsa Lama sátra.

Amikor megtudta, az éj leple alatt óvatosan a sátor bejáratáig surrant és egy pillanat alatt beugrott, revolverét maga előtt tartva, azonnal célzott. Tudta, hogy ha késlekedik, Dsa Lama hatalmába kerül. Gondolkozás nélkül elsütötte pisztolyát és Kobdo tartományának ura holtan bukkott a földre.

Egy urton-lovas indult el még aznap éjszaka a nyeregkápához kötött jókora bórzsákkal. A bórzsákban Dsa Lama fejét vitte a nemzeti kormánynak. Így igazolta Baldan Dorzse, hogy küldetését elvégezte.

Mongolia egysége ezzel a tettel biztosítva volt, Kobdo csakhamar csatlakozott a nemzeti kormányhoz. Baldan Dorzset nemsokára beválasztották a parlamentbe. Néhány évvel később azonban visszavonult a politikától, mert túlságosan baloldalinak tartotta a parlament összetételét.

XXXV.

A Bogdo Gegen a forradalom jubileumi ünnepélyén.

A villanytelep-ügy is hamar lebonyolódott — hogy visszatérjek a történetre. Elkerültem Dorzsi Merin elé, akihez már beajánlott kitűnő német barátom. A kérdések pergőtüzét zúdította rám a miniszter, hol, mikor építettem

már villanytelepet, hol voltam eddig, miért jöttem ide. Úgy ahogy tudtam, mindegyikre megfelelttem, végül vára-kozásteljesen rámfüggesztve szemeit, nekem szegezte az utolsó kérdést:

— És mivel képes bizonyítani, hogy tud villanytelepet építeni?

Meglepett a kérdés, de azért egykedvűen, mintha alig érintene az ügy, válaszoltam:

— Miniszter úr, ezt nem lehet előre bebizonyítani. Adjanak egy hónapot, ezalatt, ha tetszik, elkészítem a költségvetést és a terveket. A tervekért száz lán honoráriumot kérek (400 pengő). Ha nem lesznek megfelelők a tervek, ne fizessék ki az összeget, ha megfelelnek, velem csináltatják meg a villanytelepet is.

A miniszternek úgy látszik tetszett ez a válasz, és megbízott a tervek elkészítésével.

Nagy lelkesedéssel láttam neki a munkának. Rengeteg szám, kalkuláció és adat volt az előirányzatban, amikor azután a miniszter átnézte és kérdezgetett itt-ott valamit, nyilvánvaló lett előttem, hogy villanytelephez nem ért. Válaszaiban igyekeztem tehát minél «szakszerűbben» előadni a dolgokat, lehetőleg sok szakkifejezéssel fűszerezve mondataimat. A miniszter persze egy kukkot sem értett. De szemelláthatólag nagyon imponáltam neki.

Megkaptam a megbízást.

A villanytelep néhány hónappal később el is készült, részben az Urgában lévő különböző géprészekből, részben pedig egyes külföldről hozatott berendezésekből.

Ma már Urga majdnem összes házaiban villamos izzólámpák világítanak. A kormány nemcsak a külső, hanem a belső vezetékeket és szereléseket is teljesen ingyen végeztette a lakosság részére, megtéríteni csak azt az effektív munkabért kellett, amelyet a ház kapujától a villanylámpáig történő szerelés vett igénybe.

A villanytelep építése alatt és után még több építkezési megbízást kaptam, köztük én nyertem el a parlament, illetve színház építésére kitűzött tervpályázatot is, amelyre pedig a jónevű Afanazics Szergejevics Kotov nevű

orosz építész is pályázott. Néhány más középület építési tervét is rábízta a mongol kormány és fölszólítást kaptam, hogy az urgai világi egyetemen — a fizikai és mechanikai tanszéken — előadásokat tartsak. 1928-ban a régebbi villanytelep teljes modernizálására adtak megbízást, ezek az építkezések azonban nem fejeződtek be teljesen ottlétem alatt, mert néhány fontosabb alkatrészét csak később szállították le Európából.

A véletlen szerencse így fordította meg óriási kanyarlattal a sorsomat, így marasztalt Mongoliában majdnem egy évtizedig a munkám.

Ezek az esztendőök voltak a hirtelen fejlődés évei Mongolia számára.

Szinte hónapok alatt ugrásszerűen új és újabb színek, hangok kerültek a kaleidoszkópszerűen tarka és eleven város életébe. Mozik nyíltak, a parlament épületében — amikor ülések nem voltak — színielőadásokat tartottak. Főleg a mongol történelem és elsősorban Dzsingisz kán történetének egy-egy részét megelevenítő színjátékok kerültek a zsúfolt nézőterek elé, tánchelyiségek alakultak, autóbusszközlekedést szerveztek, Urga közvetlen repülőgéppösszeköttetésbe került a szibériai vasútvonallal. Az első napokban még csodálkozással néztek a felettük elsuhanó repülőgépre, — «Tumor Pé», acélmadár: mondták — néhány nap alatt azonban már ezt is tudomásul vették és ez az újdonság is beleolvadt a hétköznapi megszokottságába.

Vasútvonala egyetlen egy sincs Mongoliának, de az említett repülőgépjárat mellett hivatásos soffőrök szabályszerű személy- és teherszállítást bonyolítanak le gépkocsijaikkal. Észak és főleg dél felé, Trojkoszavszktól Pekingig, a Gobi sivatagon keresztül.

És a mongolok, — akiknek közel ötven-hatvan százaléka még ma se tud írni-olvasni, a mongol pusztáknak ezek a vígkedélyű, barátságos és vendégszerető fiai szinte naiv gyerekek, akiket hosszú időközön keresztül éppen naivságuk miatt alaposan ki is használtak az idegenek — ezek az emberek gyerekes örömmel néznek és tapogatnak végig mindent, ami új előttük, megnézik jobbról-balról, sőt

néha — ha hozzáférnek — meg is nyalják. De azután józan eszükkel és kitűnő érzékükkel hamar rájönnek az eszköz rendeltetésére, úgy hogy akkor már alig tudhatja náluk ezt valaki jobban. Romlatlan idegeikkel hihetetlenül rövid időn belül remekül megtanultak gépkocsit vezetni, sőt a repülőgépek kezelését is és ma már egészen természetesnek tűnik fel előttük, hogy a fantasztikus ruhájú buddhista lámák az ördögűző szerekkel megrakott kolostorok, a keleti színekben pompázó ruhájú és díszű lakosság, az évezredes tevekaravánok fölött ott suhannak a repülőgépek és közöttük ott száguldanak az autók; hogy amikor a nép a kolostor temploma körül hason csúszva tett vezekléséből este hazatér — fölcsavarja a villanyt és hogy a modern orvosszerekkel, berendezésekkel felszerelt közkórház egyik szárnyában lámák gyógyítanak varázsfüvekkel és gyógynövényekkel.

Az átmenetek még nem alakultak ki, két világ torlódott itt egymásra, de úgylátszik, hogy ez sohase fogja jelenteni a mult — teljes elmulását. Eljöttek a repülőgépek, az autók, de megmaradnak a díszes mongol köntösök, cirádás lámakolostorok és talán — a becsületesség is...

A nemzeti kormány gyökeresen átalakította Mongolia egész szervezetét. Hatalomrajutásáig az ország vallási és egyházi ura a Bogdo Gegen volt; vallási minőségében nevezték így, világi uralkodói minőségében a Bogdo kán címe volt. Mint már tudjuk, egyik buddhista szent inkarnációjának tartották a mongolok és választása teljesen a láma-egyház kezében volt, végső fokon a Dalai Láma döntött, melyik újszülött tekintendő a jövődő Bogdo Gegennek.

Az ország már régóta négy eimakra és egy határkerületre oszlott. Az eimakok — megyék — élén a kánok állottak, akik Dzsingisz kán egyenes leszármazottai voltak, az orosz határon lévő tartomány pedig Charaul (örség) nevet viselte és ennek élén a Bogdo által kijelölt kormányzó állott. Később, amikor a forradalom után az új kormány ragadta magához a hatalmat, a Bogdo kán-t megtartotta ugyan, de a végrehajtó hatalmat tel-

Temetési szertartás: a láma halottas tánca.
Egyik kezében az emberbőr-dob, a másikban az embercsont-síp.

A halottas szertartás vége. A láma fején faragott halálfejekkel díszített süveg.

A Csoizi Lama Chure — legelőkelőbb mongol kolostor — fő lámája
édesanyjával.

A Dzun Chure kínai stílusú temploma. Elöl jobboldalt egy imázászló-
torony.

A Szilbamenti kolostor temploma. (Tibeti stílus.)

A Szilbamenti kolostor.

jesen kivette a kezéből és az csak egyházi méltóságát viselte tovább csorbítatlanul. A kánok is átadták helyüket a kormánytól kinevezett főtisztviselőknek, közülük az egyik azonban — és ez nagyon jellemző a mongol forradalom mentalitására is — Cecen kán, aki önként mondott le méltóságáról, egyhangulag megválasztott képviselője lett a parlamentnek és az is maradt egészen addig, amíg egy szép nap — kolostorba vonult.

A Bogdo Gegen 1924. május 26-án halt meg. A kormány — mint már említettük — felhasználva a nép vallásos hitét, kiásott egy régi legendát, amely azt tartotta, hogy a Bogdo Gegen szelleme nyolc inkarnáción keresztül vándorol a földön. Minthogy pedig az 1924-ben meghalt Bogdo Gegen a teológikus számítás szerint éppen a nyolcadik inkarnáció volt — vallási alapon szüntette be a kormány további inkarnáció keresését.

Az új mongol alkotmány a legmodernebb alapokon épült fel. Még a Bogdo Gegen életében előkészítette a kormány a köztársasági államformára való áttérés hangulatát, és ezt a munkát nagymértékben megkönnyítette az utolsó Bogdo Gegen élete. Nem nagy népszerűséget szerzett ugyanis a Bogdo Gegen számára az 1912-ben történt koronázás, megnősülése és életmódja. Már a nemzeti forradalom győzelmének elsőéves jubileumán is érezhető volt az elkövetkezendő események előszele.

1922. augusztus 9-én folyt le ez a jubileumi ünnepség, amelyet fényes külsőségek között tartottak meg. Délután egy órakor a Bogdo Gegen egyházi rezidenciájának kerítéskapuja elé fényes kocsi gördült, benne ragyogó, aranyos ruhában a Bogdo Gegen és felesége, Eche Dagini foglalt helyet. A díszhintó után a miniszterek, államtitkárok és magasrangú állami tisztviselők lépkedtek szigorú rangsor szerint, drága brokátselyemből készült hosszú köpenyekben, hímzett sapkákkal. A legtöbbjüknek hátát hosszú copf verdeste. A Bogdo Gegen nem egyházi ruhában volt, hanem erre az alkalomra világi uralkodóhoz illő nemzeti viseletben.

A palota kapujától a kerítés-bejáratig, onnan a hintó.

lépcsőjéig hosszú, sárga selyemszőnyeget terítettek a díszruhás testőrök, a Bogdo Gegen leszállt kocsijáról, udvariasan lesegítette feleségét és karonfogva megindult vele a templomban felállított trónszékek felé. Előttük lépkedett néhány csillogó ruhába öltöztetett gyerek, kis áldozati gyertyákkal a kezében. A Bogdo Gegen és Eche Dagini felültek aranyozott trónusukra, a jelenlévők pedig háromszor mélyen meghajtották fejüket előttük. A miniszterelnök felolvasta és átadta a Bogdo Gegennek a kormány feliratát, amelyben a mongol forradalom törvényét örökítették meg. A Bogdo Gegen átvette a papírtekercset és maga mellé tette a trónszékre.

Egy vonás se mozdult az arcán és akkor se rezdült meg az emberszobor, amikor a kormány tagjai és a jelenlévők sorban egymásután mély hódolattal újra elébe járultak, átadván a neki hozott ajándékokat.

A külsőségek alapján talán még azt hihette volna az avatatlan szemlélő, hogy itt a legnagyobb szeretet és legmélyebb hódolat érzése áramlik a Nagy Láma felé, akinek elődeit a megközelíthetetlen félelem és az önkívületbe menő vallásos áhítat vette körül. De az utolsó Bogdo Gegen jelenlétében tartott ünnepség a — forradalom évfordulóját jelentette most. Bogdo Gegen sem volt többé az a földöntúli misztikumban ködlő szent, aminek a régi egyházi ünnepségek fölemelték: egyszerű és megközelíthető, fölcicomázott ember volt csupán ott, a többi ember között, akinek ha nem is nyíltan, de a felirat formájába burkoltan mégis az arcába vágták, hogy a mongol nép sajátmagát tartja a legszentebbnek, a közösség érdekét, az ősi néplelek örök inkarnációját.

Érezte ezt mindenki ott abban a tömjénfüstös, misztikus teremben, a Bogdo Gegen és feleségének trónszéke előtt, valószínűleg maga a Bogdo is: tekintete elrévedezett a hódoló csoport fölött, talán a multa gondolt, a változatos és sokoldalú multa, amelyben együtt szorongott az orosz cári protektorátus a kínai császár irányító öklével, a tibeti lámák parancsiratai Ungern Sternberg emlékével. Vagy talán a jövőt látta? ...

Hiszen a Bogdo Gegen vallása szerint a mult egyúttal a jövő is, a «Karma» törvénye a mult hibáit, mulasztásait átadja a jövőnek, hogy a bűnöket elkövető szellem elé tornyosuljanak a jövőben. A Karma nem a «Nemezis», mint ahogy Osszendovszki nagyon tévesen állítja, hanem éppen ellenkezőleg, az ember tettei által megváltoztatható és befolyásolható jövő.

És Bogdo Gegen előtt a jubileumi ünnepségen ott állottak a forradalmi miniszterek hivatalnokaikkal, azok az emberek, akik előző nap a hivatalukban kötelességszerűen a mongol nép fölvilágosításán kellett, hogy dolgozzanak. És ehhez a «felvilágosításhoz» szorosan hozzátartozott az a munka, amely a végén a Bogdo Gegen világi hatalmának eltörléséhez, a mongol köztársaság kiáltásához vezetett.

A Bogdo Gegen díszruhába öltözött alakja mereven és méltóságteljesen trónolt a csoport fölött, ki tudja azonban, milyen gondolatok cikáztak a kemény koponya mögött, kutatva a Karmát... a mult, a jelen és a jövő egymásból eredő összefüggéseit...

XXXVI.

Az új mongol alkotmány.

Két évvel később, 1924 november 8-án összeült az első mongol nemzetgyűlés. Megnyitása előtt alapos munkát végzett a nemzeti párt, a felelős tényezők érezték, hogy elérkezett az idő, amikor egyszer és mindenkorra el kell intézni a forradalom óta ég és föld között lebegő problémát: az államforma kérdését. A hetvenhét tagu nemzetgyűlésnek megválasztása általános és titkos szavazással folyt le. A hetvenhét közül hat a nemesség köréből került ki, negyvenhatan voltak a nemzeti forradalom vezetői közül, tizenhárom pártonkívüli, de bejutott hat láma is. Tizenketten különböző kisebb pártalakulatokból kerültek ki.

A nemzetgyűlés (Iche Churuldan) első ülésén Ceren Dorzsi miniszterelnök ismertette a nemzeti forradalmi párt-programját, a kormány eddigi tevékenységét, felszólította a képviselőket, hogy igyekezzenek működésükkel mindenben a mongol nép érdekeit szolgálni.

Nem szabad elfelejteni azonban, — mondotta — hogy a vallás is fontos és szigorúan be kell tartani a mongol nemzet minden képviselőjének a közerkölcsiség irányelveit.

A nemzetgyűlés bizalmat szavazott a kormánynak a parlament összehívásáig folytatott tevékenységéért és ki-mondotta, hogy Mongolia ezután köztársasági államformában kíván élni, mert egyedül ennek révén látja biztosítotttnak a nemzet jövő érdekeit. Ratifikálta a nemzeti kormány és Oroszország között létrejött barátsági szerződést, de utasította, hogy igyekezzenek barátságos viszonyba kerülni Kínával is.

Megalkotta ezután a mongol nemzeti köztársaság alapalkotmányát, amely ötven paragrafusra oszlik. E szerint az ország köztársasági államformában él és a törvény megszünteti a Bogdo Gegen és a lámák világi hatalmát. A hatalmat a dolgozó nép által választott nemzetgyűlés, illetve ennek megbízásából a kormány gyakorolja és hajtja végre. A nagy nemzetgyűlés — az Iche Churuldan — megalakuló ülése után, csak az állam életében legfontosabb alkalmakkor ül össze. Első ülésén saját tagjai közül kijelöli a kis nemzetgyűlés, a Baga Churuldan tagjait.

A kis nemzetgyűlés végzi azután a kormány tevékenységének ellenőrző és irányító munkáját akkor is, amikor kisebb ügyek esetén a nagy nemzetgyűlés összehívása szükségesnek nem mutatkozik.

Az ország földje a nemzeté.

Eltörölte az alkotmány azokat a régi köztartozásokat, amelyekkel a lakosság saját hibáján kívül maradt adós. Régebben, ha valaki a közadósságot meg nem fizette, nemcsak az ő vagyonát lehetett lefoglalni, hanem a családjáét, sőt a törzsének vagyonát is. Az alkotmány ezt is megváltoztatta és magánjogi téren életbeléptette a személyi felelősséget.

Megszüntette a nemesség rangjait és előjogait.

A nemzeti alkotmány védelmére behozta az általános védkötelezettséget, elválasztotta az egyházat az államtól, kimondván, hogy «a vallás mindenkinek magánügye».

Határozottan leszögezi az alkotmány, hogy Mongolia lakossága szabad és független emberekből áll, véleményét bárki szabadon nyilváníthatja, gyűléseket összehívhat, vagy azokon résztvehet. Nemzetiségre, fajra és felekezetre való tekintet nélkül teljesen egyenjogú mindenki Mongoliában, aki dolgozik. Joga van ezenkívül teljesen ingyenes oktatáshoz.

Még az egyetemi tanítás is díjtalan.

Csak a nagy nemzetgyűlésnek van joga új törvényeket hozni, vagy régieket megváltoztatni.

A nemzetgyűlési képviselők mandátuma egy esztendőre szól. Száma mindenkor a választók számával áll arányban.

A nagy Churuldant össze kell hívni mindenkor a kis Churuldan tagjai egyharmadrészének, vagy a választóknak a kívánságára.

A kis Churuldan harminc tagból áll. Teendője: utasítani a kormányt bizonyos feladatok elvégzésére és ellenőrizni a munkáját. A kis Churuldan évente kétszer háromtagú elnökséget választ, és még akkor is szavaz a kormány iránti bizalom, vagy bizalmatlanság tekintetében, ha erre vonatkozólag semmi indítvány sem érkezett eléje. Az elnökségnek jogában áll a kormány rendelkezéseit a kis Churuldan ülései közötti szünetekben megsemmisíteni, vagy e rendelkezéseknek végrehajtását a legközelebbi ülésig visszatartani; jogában áll a minisztereket tisztségüktől megfosztani és újakat kinevezni. Tehát államfői jogkör birtokol.

A kis Churuldan választja meg a különböző főtisztviselőket is.

Az alkotmány következő része a választójogról rendelkezik. Választójoga van és választható a mongol köztársaság minden tizennyolc évet betöltött lakosa, nemre való tekintet nélkül, ha megélhetéséről saját maga gondos-

kodik, vagy pedig a nemzeti hadsereg katonája. Nincs választójoguk azoknak a személyeknek, akik kizárólag mások munkájából élnek, személyes, anyagi érdekből uzsorászkodnak, vagy más munkáját kihasználják és maguk nem dolgoznak, továbbá azoknak a volt hercegeknek, akik nem mondtak le önként a rangjukról, a különböző inkarnációknak és a rendben élő szerzeteseknek. Nincs ezenkívül még választójoguk a bíróság által bectelen bűncselekményekért elítélt egyéneknek.

A kormány teljes mértékben felelős az állami kiadásokért, őrzi a köztársaság pecsétjét és felhasználja a hivatalosan előírt okmányok hitelesítésére.

Az alkotmány meghatározza a köztársaság pecsétjét, címerét és zászlaját. A pecsét Dzsingisz kán jelvényeit ábrázolja, a félholdba zárt napot, fölötte a hármas lángkévével; ugyanez van a címeren is, a zászló színe pedig — sárga.

Az első nemzetgyűlés megváltoztatta még Urga városának nevét is, amelyet Mongoliában amúgy is nagyon kevesen ismertek, mert hiszen a Bogdo Gegen székhelyét mindenütt Bogdo Chure — Szent kolostor — néven emlegették. Mongolia fővárosa ekkor «Ulan Bator Choto» nevet kapta.

XXXVII.

Titkok, rejtélyek...

— Akarsz ma este valami érdekeset látni? — kérdezte egy nap ismerősöm, aki régebben láma volt és még most is bizonyos kapcsolatban állt a különböző kolostorok lakóival.

Közölte, hogy előkelő vándorláma érkezett a Szilbamenti kolostorba s ez este jósló és szelleműző szertartást fog tartani a kolostor templomának terraszán. Már hallottam ilyen ceremóniákról, valami hasonlót láttam magam is, amikor a beteg mongol lány rontó szellemét «űzte el»

a sámán. Itt azonban még ennél is különösebb, izgalmasabb esemény ígérkezett, hiszen az egyik legszebb kolostor-templom lesz a színhelye az ördögűzésnek, egyik legelőkelőbb láma végzi a szertartást, csupa «beavatott» jelenlétében, a templom féltve őrzött kincsei, az ördögűző felszerelések kerülnek majd eléem és — mint a barátom tudomásomra hozta — jóslás is lesz: a gonosz szellemek elűzése után a jövő titkait nyitja meg az idegen láma a kolostor lakói előtt.

Kézenfekvő lett volna, hogy a felvilágosult politikai mozgalmak, a nagy lépésekben terjedő tudományos kultúra kiszorították volna már a világnak ebből a sarkából is a misztikumból táplálkozó, vallásos fanatizmuson növekedett különös ceremóniákat; hogy a lámakolostorok selyemfüggönyei mögé is bekerült a nagy változás szelének néhány lehellete. De a keleti ember lelkivilága gyökereivel még a legmodernebb életviszonyok között is belenyúlik a misztikumok földrétegeibe és süthet a nap a föld felett, lent, a föld alatt még élnek a misztikumok, amelyekhez sóváran kúsznak a legjózanabb embernövény gyökérszállai is.

És vágthatnak itt akár expresszvonatok is egyszer majd, éghetnek akár ívlámpák Ulan-Bator-Choto utcáin, épülhetnek egyetemek a kolostorok mellett — az új külső alatt mégis megmarad a mult patinája, vagy ... rozsdája. Bizonyára még évszázadokig fennmaradnak az ősi kolostorok régi szentszobraikkal és színpadias szertartásaikkal. Mert a fantáziát nem lehet kiölni Kelet embereiből....

*

Már a délutáni órákban elvezetett ismerősöm a kolostorba és az államnál viselt állásomra, valamint az ő protekciójára való tekintettel sikerült elérnem, hogy megnézhettem a kolostor templomát is.

A Szilba-menti kolostor főtemploma a tibeti stílus egyik legszebb alkotása. A kolostorok főbb épületein nagy általánosságban kétféle stílus hatásai vehetők észre, a

kínaié és tibetié. A kolostorokat és templomokat majdnem kivétel nélkül valamelyik gazdag mongol uralkodóherceg építtette, vagy pedig apránként összeszedett adományokból gyűjtötték a lámák a hozzá szükséges összegeket. Ilyen kolostorokban az adakozók külön hatalmas táblán névszerint fel vannak sorolva az adományozott összeggel együtt. A kolostorok pedig a szerint, amint új és újabb adományok érkeznek be: mindig tovább épülnek, a templomot újabb kegytárgyakkal gyarapítják, külsőjét is csinosítják, úgy hogy legnagyobb részükről nem is lehet megállapítani, hogy tulajdonképpen milyen korból származnak, mert állandó és változó fejlődésen keresztül jutottak mai állapotukba. Éppen ezért általában határozott és markáns stílusuk sincs, a kínai és tibeti építkezés jellegzetességei a legnagyobb részükön keverve találhatók meg, csak hogy talán az egyiken a kínai, a másikon a tibeti motívumok kerülnek túlsúlyba, bizonyos fejlődésbeli hatások folytán.

A két építkezési stílus között a főkülönbség az, hogy a kínai csúcsos tetőket épít, azokat a legkülönbözőbb színű majolika-cserepekkel díszíti, ezer és ezer kiugrás, ciráda díszíti ezt a tetőt, sarkai fölfelé kunkorodnak és sok esetben még apró csengetyűkkel is tele vannak aggatva.

Ezzel szemben a tibeti stílusban emelt épületek teteje teljesen lapos, terrasz-szerű kiképzésű; maga az épület sem annyira díszes, mint a kínai ízlésű, csak a tetőt szegélyező friz nemes és bizarr vonalai bontják meg simaságát.

Mongoliában a legtöbb templomépületen a kínai stílus az uralkodó jellegű, természetesen van néhány majdnem tiszta tibeti stílusban épült templom is. Ez utóbbiak közé tartozik a Szilba-menti kolostor terraszos, monumentális hatású temploma, ahol estére a szelleműző szertartást végzi majd a titokzatos idegen láma.

A templom építőanyaga — mint általában a legtöbb esetben — égetett téglá vagy terméskő, de vannak olyan helyek is, ahol fából építették meg még a kolostor templomait is. Mindez főleg attól függ, hogy milyen vidéken épült a kolostor, melyik építőanyaghoz lehetett könnyebben

hozzájutni. De kivétel nélkül valamennyi templom kívülről vakító fehérre van festve.

*

Ha belépünk bármely láma-templom dél felé néző főkapuján, — a kaput mindig ennek az égtájnak az irányában építik — szemben velünk három aranyos istenszobor csillog a félhomályban. A templomban terjengő tömjén-illat és különböző növények, gyökerek füstje, a színes üveggel és papírral bevont ablakokon keresztül gyengén beszűrődő félhomály szorongó érzést kelt az emberben.

A színes selymekkel bevont két oszlopsor három részre osztja a templomot. A középső hajó hátul — mint említettem — három szent szoborba torkollik, előttük alacsonyabb emelvényen bronzedényekben parázsló szénre szórt illatos füvekből édeskés, kábító füst gomolyog, vajjal töltött apró mécsesek világítanak. A két oldalhajóban ugyancsak három-három kisebb szobor, előttük, ugyanúgy, mint a középhajóban, az emelvény a füstölőkkel és mécsesekkel.

Az oszlopsorok mentén egy-egy személyre szolgáló kis fapadok sorakoznak egymás után. A templomi szertartások alkalmával ezeken ülnek a lámák, arccal a szentszobrok felé fordulva.

A szobrok mögött a hátsó falon van talán a templom legérdekesebb része, az északi buddhista-egyház ezer szentjének, «ezer buddhájának» képe tenyérnyi lapocskákra festve, a szivárvány legkülönbözőbb színeivel és a vonalak szemképráztató bujaságával.

Ez a szentképgyűjtemény el nem maradható része minden kolostor templomának, egyesekben nemcsak festmények formájában vannak megörökítve a szentek, hanem apró miniatűr kidolgozású bronz- vagy ezüstszobrokban, esetleg domborművekben, vagy gyönyörű hímzéseken. Külön kis múzeum a templomnak ez a része mindenütt. Ha valamelyik kolostor szegényebb, akkor nem külön képekre festik az egyes szenteket, hanem több kerül egy lapra. De valamennyinek ott kell lennie.

Azokban a kolostorokban, amelyekbe inkarnációk is el szoktak látogatni, a közepső hajó szent szobrai előtt még egy trónszék is áll a bejáratnál szemben, ezen rendszerint dúsan hímzett ülőpárna és nagy, támaszkodó párna van elhelyezve.

Minden templomnak ezen a termen kívül van még egy féltve őrzött szentélye is, a főhajó északi fele fölött lévő emeleten. Ez a szentélyek szentélye, keskeny csigalépcsőn keresztül lehet feljutni falai közé, de csak a «beavatottakat» engedik ide. A Ganden főtemplomának felső szentélyében trónol például a harminc méter magas Maidéri szobor, amely a legutolsó Bogdo Gegen megvakulásakor engesztelésként készült. A hatalmas szobor a buddhisták jövődjét megváltóját ábrázolja óriási lótuszvirágon ülve. Egyik teológus szerint ötezer, másik szerint tízezer és van olyan is, aki szerint 576 millió év múlva tér majd a földre Maitreya, vagy ahogy Mongoliában népiesen nevezik: Maideri, aki megváltja a világot és kihirdeti az új törvényt.

A Szilba-menti kolostorban hatalmas Buddha-szobor trónol a felső szentély selymekkel borított falai között, ezek csak három oldalról veszik körül, a negyedik oldalon délfelé nyitott a szentély és ki lehet lépni belőle a templom tetőtéraszára.

A szentek szentélye azonban nem teljes egészében foglalja el az első emeletet, mert jobbról-balról még egy-egy kisebb kamra is csatlakozik hozzá. A kelet felé lévőben egyházi edényeket, ruházati tárgyakat, a Cám ünnepélyére szükséges fölszereléseket, álarccokat és ehhez hasonló holmikat őriznek. A nyugati oldalon lévő kamra a legféltettebb része a templomnak, ebben rejtegetik az ördögűzéshez alkalmazott különleges ruhákat és tárgyakat.

Tudni — kissé csalódást jelent mindig. Erre a meggyőződésre jutottam most is, mert amíg barátom a kíséretül adott lámát félrevonva beszélgetett és én egy pillanatra ellenőrzés nélkül maradva bekukkantottam a még a beavatottak elől is féltve őrzött kamrácskába: bizony csak fénylő rézhangszereket, hosszú, görbe kardokat, fíja-

kat, lándzsákat, sallangokkal díszített sapkákat, ezernyi himzéssel telerakott ruhákat láttam itt.

Mialatt mi a kolostor többi részét, a lámák egyszerű sátorlakásait nézegettük, azalatt a vendégláma már magára öltötte az ördögűzés köntösét és mire az esti félhomályban ismét visszatértünk az imbolygó mécesfénnel megvilágított tetőre, már éppen megkezdődött a szertartás. Díszes vánkosukon ott ültek az ördögűző körül nagy körben a kolostor magasrangú lámái, az ördögűző mögött már zengett és csattogott a zenekar, embercsontból és emberbőrből készült különböző hangszereivel. Mereven és mozdulatlanul állott a vendég.

— Om... om — mormolták a lámák köröskörül.

Észrevétlenül húzódtam meg az egyik sötét sarokban és vártam az elkövetkezendőket.

Egyszerre csak fölkelt a helyéről a kolostor priorja, odalépett a vendégláma elé és nyakába akasztott egy chadakit. Az ördögűző balkezevel homlokához szorította a nyakában csüngő chadak végét és fölemelte az egyik lámától feléje nyujtott buzogányt.

Egyik kezében a kard, másikban a buzogány.

Újra merev és mozdulatlan. Így járultak eléje a kolostor többi lámái sorban, mindegyik ráakasztott egy-egy selyemkendőt, közben harsogtak a sípok, pattogtak a dobok és tompán kongtak a cintányérok. A vendég homlokáról csurgott a verejték. Hirtelen megrázkódott és vad táncba kezdett. Percekig tartott a rángásszerű tánc, már az önkívület örülete cibálta a vendégláma testét ide-oda, amíg ájultan nem rogyott az odakészített zsámolyra.

És az extázis fáradtságának kábulatában lévő láma megkezdte a jóslást. A lámák egymásután adták fel a kérdéseket saját életükre, vagy a kolostor jövőjére vonatkozólag. És a messze földről jött láma mindegyikre mondott valamit: érthetetlen, gomolygó szavakból álló mondatokat, amelyet a prior fordított át érthető nyelvre és elmondta, hogy milyen jóslást kapott a kérdező.

Most már térdreborulva, áhítatos csöndben hallgatták a lámák a vendég hörgésbe fuló szavait, ezek rej-

télyes töredékeiből születtek meg a prior ajkán a jövőndölések.

Közben pedig a háttérben tompán fénylett a mécsesek világánál a hatalmas Buddha-szobor, végtelenbe révedő szemei megbocsátóan meredtek el a reszketve térdeplő sokaság fölött.

*

Ha a «józansághoz» szokott olvasó most elgondolkozik ezeken a dolgokon, talán naivnak és értelmetlennek tartja az alapjában véve mégis csak okos lámák viselkedését. De csak nem nevezhető elvakultnak az a kitűnő mongol tudós sem, aki mint a mongolok bizalmi embere, hosszú időn keresztül tiszti rangot viselt az orosz cári udvarban és résztvett a Kozlov-expedícióban, később Urgába került, mint igazságügyminiszter, azután az államépítési hivatal vezérigazgatója, a mongol szövetkezet vezetője lett. Cokto Badma Zsáp a neve ennek a kitűnő, tudós férfúnak. Az amerikai természettudományi és történelmi múzeumtól szervezett Andrews-féle expedíció egyik résztvevője is volt, mint az amerikai természettudományi és történelmi társulat rendes tagja.

Mindezeket csak azért bocsátottam előre, mert talán elég bizonyítékul szolgálhatnak arra nézve, hogy Cokto Badma Zsáp semmiesetre se lehetett népbolondító külsőségekkel félrevezetett vallási bigott, hiszen éppen annak a kormánynak volt egyik legerősebb támasza, amely a mongol nép felvilágosításán, műveltségének kiépítésén dolgozott.

Ez a Cokto Badma Zsáp mesélt nekem két igen érdekes esetet, amelyeket nemcsak a kitűnő ember személyi megbízhatósága folytán kell elhinnem, hanem mindezek tetejébe még azért is, mert — sajátmagammal is estek meg hasonlóknak.

— Oroszországban történt, — mesélte nekem — még a háborúelőtti időkben, a Bajkál-tó partján, a burjátok között. Egy kozák század állomásozott egy kis burját faluban. Valamelyik nap eltűnt az intendáns kasszája. Nagy

garral hozzáfogtak a nyomozáshoz és amikor eredményre nem jutottak, ráfogták az ottani burját lakosságra, hogy ők lopták el a pénzt. A burjátok így nemcsak egyéni, hanem nemzeti becsületből is elhatározták, hogy bármiképpen, de a tolvaj nyomára jutnak. A vének tanácsára elmentek egy jós lámához, aki elmondta nekik, hogy ezen és ezen a helyen, ebben és ebben a házban a kemence nyugati falában befalazva megtalálják majd az eltűnt pénzt. A burjátok jelentkeztek az orosz parancsnoknál és kértek egy kozákot, hogy küldje velük, elmennek megkeresni a pénzt: remélik, meg is lelik. A jós láma leírása alapján megtalálták a mondott házat, kibontották a kemence falát és tényleg előttük volt az eltűnt pénzszekevény.

A ház pedig — az intendáns lakása volt.

— Amikor az intendáns az eseményekről értesült, őrzőparancsot küldött a jós lámáért és egyszerűen lecsukatta. Néhány nappal később azonban mégis elhelyezték a faluból az intendánst. De a burjátoknak csak nagynehezen sikerült még így is a lámát kiszabadítaniok.

A másik történetet saját életéből merítette Cokto Badma Zsáp.

— Egy expedíciós úton elkerültem Nyugat-Mongoliába — mondotta — Alasán tájékára, olyan helyre, ahol se posta, se távíró nem volt, úgy hogy nem tudtam sehogy se hírt kapni otthonmaradt szüleimről. Tekintettel arra, hogy balsejtelmek is kínoztak, végre elhatároztam magam és elmentem egy jós lámához, aki egy közeli kolostorban lakott. Megkértem, mondja el nekem, mit csinálnak most a szüleim. A láma két fiatal gyereket hívott a sátrába, titokzatos imákat mormolt és azután rájuk kiáltott, hogy mondják el, mit látnak. A gyerekek szaggatott mondatokban előadták, hogy látják szülői házat, az udvart: pontosan leírták apróra a ház elrendezését és a benne lévő bútorokat. Elmondták azt is, mit csinálnak az ott tartózkodó személyek:

— Látom az apádat és az öcsédet — mondták. — A magtárból zsákokat hordanak.

— És egy félévvel később, amikor hazaértem, érdek-

lődtem, vajjon mit csináltak a szüleim azon a bizonyos napon. Legnagyobb megdöbbenésemre hallottam, hogy akkoriban adták el gabonájukat egy orosz kereskedőnek és azt rakták kocsira.

*

És ha nem is akartam volna hinni a kitűnő és felvilágosodott tudós szavainak, kénytelen lettem volna a saját esetemben is bizonyítékot találni arra, hogy tényleg bizonyos dolgok már itt vannak körülöttünk, a nélkül, hogy meg tudnánk magyarázni őket.

Úgy történt az eset, hogy egy reggel három lovunk elvesztésére ébredtünk. Hiába kerestük, nem tudtuk őket megtalálni sehol. Apósom azt ajánlotta, hogy kérdezzem meg az egyik mongol lámát, hátha az meg tudná mondani, hova kerültek az állatok.

Elmentem a közeli kolostorba és ott hamarosan eligazítottak, hol találhatom meg az egyik jóstehetségű lámát. Nem sokat kellett kérnem az illetőt, készségesen vállalkozott erre a — hogy úgy mondjam — «profán» munkára is. Behivatta a sátrába két tanítványát, meggyújtott előttük egy-egy mécsest és megparancsolta nekik, hogy nézzenek annak lángjába egészen addig, amíg ő kívánja. Néhány perc múlva a láma minden bevezetés nélkül hirtelen rájuk szólt:

— Látjátok a három lovat?

A két kis mongol gyerek akadozva, érthetetlenül válaszolt valamit. Az öreg láma várt. Kis idő múlva ismét megkérdezte tőlük:

— Látjátok a három lovat?

— Igen — hangzott a válasz.

— Hol vannak?

— Innen keletre egy víz mellett.,

— Ellopta őket valaki?

— Nem — nyögték a gyerekek — az egyik ló nem tud mozogni, a másik kettő mellette legel.

Még néhány kérdést intézett a láma a gyerekekhez és azután rájuk szólt:

— Elég!

A gyerekek megrázkódtak és mintha mi sem történt volna, vígan nevetgélve kiszaladtak a sátorból. A láma pedig elmagyarázta, hogy a gyermekek szavai szerint hol található meg elveszett három lovunk.

Megköszöntem szépen az útbaigazítást, néhány centet adtam a lámának és elindultam, hogy útmutatása szerint igyekezzem lovainkat megkeresni. Több mint kétórai gyaloglás után végre egy mocsár partján megtaláltam két lovunkat, amint a zsombékok között legelészték. A harmadikra már nehezebben akadtam rá, a szerencsétlen szügyig elsüllyedt a mocsárban és megbéklyózott lábaival nem tudott kikászálódni a hínárból. A másik két ló, úgy látszik, nem akarta elhagyni és azért maradtak mellette.

*

Még egy eset.

A második villanytelep építkezését határozta el a mongol kormány, a munka megkezdésének időpontját azonban nem tudták eldönteni, mert különböző kellemetlenségektől tartottak, a talajviszonyok sem voltak egészen bízatóak. Az ázsiai ember — még akkor is, ha különben egészen «felvilágosodott» — szereti egy-egy elhatározó cselekedet megkezdése előtt a vállalkozás sikerére vonatkozó jóslatot meghallani. Éppen ezért Purba — a villanytelep társigazgatója — azt ajánlotta nekem, menjünk el a maimacseni jós lámához, kérdezzük meg tőle, csináljunk-e villanytelepet és ha igen, mikor kezdjük meg az építkezést.

Felültünk motorbiciklinkre és azon vágtattunk el a maimacseni templomhoz. Nem tudom, hogy vajjon etikett-szerű-e jóslatért motorbiciklin menni, de úgylátszik, láma barátunk nem talált benne kivetni valót. A lakásán fogadott az öreg, barátságosan leültetett minket a sátrában, teával, cigarettával kínált meg és azután beszélgetés közben Purba nagyfélénken előadta a kívánságunkat.

— Nagyon szívesen, csak jöjjetek velem a templomba — mondotta és szolgálatkészen kalauzolt bennünket a remek kínai jellegű templom belsejébe. A maimacseni temp-

lom olyan, mint a mesebeli álomkastély, fénylő csúcsos teteje színes, zománcozott cserepekből készült, bejárata előtt tarka selyemzászlókat, hímzett brokátkelméket símogat a szél. Belseje is zsúfolásig megrakva selyemkárpitokkal, aranyozott szobrokkal, tibeti áldozati kelyhekkel, porcellánfüstölőkkel. A háttérben apró táblákon a szentek nevei, jobbról-balról pedig keskeny, hosszú vázákban a parázon illatos füvek füstölögtek, sercegve pislácoltak a vajmécsesek.

A jobboldalon lévő asztalon hosszú, magas vázában apró, számokkal ellátott bambuszpálcák szorongtak. Az öreg láma kezébe vette a vázát, megrázta és odatartotta először Purba elé, azután felém, hogy húzzunk belőle egy-egy pálcikát. Amikor ez megtörtént, a láma átvette tőlünk a bambuszokat, a baloldalon lévő asztalhoz ment, kinyitotta a rajta lévő nagy könyvet. Megnézte a pálcákon lévő számokat és olvasni kezdett a kínai jelek között.

Átszellemült arccal mondotta Purba felé fordulva :

— Ha a munkát holdtölte előtt kezditek meg, akkor hamarosan megelégedettek lesztek.

Azután hozzám szólott :

— A te számod ezt mutatja : «Hosszú úton van és sok időbe telik, amíg megérkezik a dolog.»

Két dollár honoráriumot adtam a kedves öreg lámának, aki nagy szabadkozással akarta csak elfogadni a pénzt, mondván, hogy szívességből jósolt nekünk. Végül arra kértük, hogy vegyen rajta illatos füveket és égesse el azokat a templom szentjeinek.

A Purbának mondott jóslat alapján hamarosan neki is fogtunk az építkezésnek és a munka gyorsan haladt, a talajviszonyok kedvezőek voltak : az épület csakhamar készen állott. A villanytelep azonban csak jóval elutazásom után indulhatott meg teljes üzemmel, mert a Németországban megrendelt gépek egyik része csak akkor érkezett meg — éppen nemrégiben kaptam értesítést a német gyártól, hogy bizonyos nehézségek folytán a szállítás elhúzódott, de végre az utolsó alkatrészt is leszállították.

A Ganden templomának szentélyében lévő 30 méteres aranyozott Maidéri-szobor feje.

Szövött selyem faliszőnyeg — a Dalai Láma aján-
déka. A Cagán Dava (Fehér Remete) képével. Jobb-
kezeben a pásztorbotra emlékeztető jelvény, balkezé-
ben az olvasószerű imafűzér.

Buddha-szobor.

A Dzun Chure szélharang-tornya.

A Csoizi Lama Chure temploma.
(Kínai-tibeti keverék stílus.)

A Csoizi Lama Chure templomának szentélye ezüst és arany kegytárgyakkal.

XXXVIII.

«Csak európaiakhoz ne forduljatok...»

— Még egy jóslatról tudok, ez már a történelemé — mondotta Cokto Badma Zsáp és elgondolkozva piszkálta le cigarettájáról a hamut. Országunk, Mongolia sorsáról volt ebben szó, ez a jóslat nem kisebb ember, mint a Bogdo Gegen ajkáról hangzott el.

— Úgy történt a dolog, — folytatta megsimítva homlokát — hogy 1914-ben súlyosan megbetegedett a Bogdo Gegen. Nem segítettek rajta a lámák imái, sem a lámaorvosok gyógyszerei. Végre is egy orosz orvost hívtak hozzá; ám ő se tudott megfelelő orvosszert találni a Bogdo Gegen bajára. Állapota napról-napra rosszabbodott és a Bogdo annyira le volt gyengülve, hogy minden percben a halálával számoltak. A főlámák már kiadták az utasítást, hogy az utódját kell kutatni, mert a nagybeteg főpap alig volt eszméleténél. Akkor történt, hogy Bogdo Gegen magához hívatta minisztereit, magasrangú tisztviselőit, főpapjait. Amikor már valamennyien összegyűltek betegágya körül, elhaló hangon a következőket mondotta, meg-megakadva:

— Úgy érzem, szólanom kell hozzátok. Talán közeledek az én óráim és rátok vár a feladat, hogy gondoskodjatok az országról, sorsáról, gondoskodjatok a népünkről, védjétek meg érdekeit. Na sajnáljatok se erőt, se áldozatot. Ha annyira erősnek bizonyul az ellenfél, hogy nem tudtok vele megküzdeni, akkor kérjétek a mi régi protektoraink segítségét. Csak európaiakhoz ne forduljatok, különösen ne az oroszokhoz, mert ebben az esetben nagy veszedelmek érik népünket.

Alig hallható hangon, szinte szótagolva mondotta ezeket a nagybeteg Bogdo. Amikor befejezte, hatalmasat sóhajtott. Az egyik jelenlévő mesélte el nekem a történeteket és hozzátette, hogy majdnem mindenkinek a szeme könnyes lett a betegágy körül, amikor a szinte túlvilági hangon elmondott végrendeletszerű jóslat után halottravált, merev

arccal feküdt paliszander ágyán a két évvel azelőtt megvakult és a betegségben megviselt szerencsétlen ember.

Kis szünetet tartott Cokto Badma Zsáp.

— Igen, aki nekem elmondotta, az ott volt akkori-ban. Azt hitte már mindenki, hogy a Bogdo meghal.

— De mégis életben maradt. A sors furcsa hatalmai azonban éppen őt magát kényszerítették arra, hogy az oroszokhoz forduljon. Először a pekingi kormányhoz folyamodott. A «Bei-Cin-Zsi-Bao» nevű kínai újság közölte a hírt, hogy Bogdo Gegen a pekingi kormányt intervencióra kérte. Azt szeretne volna elérni, hogy a kínaiak politikai megbízottat küldjenek Urgába. A kínai kormány azonban nem tett eleget a Bogdo kívánságának, mire ő a német, angol, amerikai és francia követséghez fordult, kérvén őket, hogy kormányaik lépjenek érintkezésbe vele és előre is biztosította az idegen hatalmakat a felől, hogy a jövőben kedvező kereskedelmi szerződések köthetnek Mongóliával. A Bogdo Gegen ezzel az oroszok befolyását akarta gyengíteni, akiknek szinte uralkodó helyzetük volt a mongol piacon.

Ez a terv sem sikerült és néhány évvel később a Bogdo Gegen a fehérorosz hadseregtől várta Mongolia felszabadítását — a kínai uralom alól. És Ungern Sternberg rablócsapatai megmutatták a Bogdo Gegennek jóslata igazságát, a mongol népet pedig összeboronálták Szovjetoroszországgal, ahonnan segítséget vártak Ungernék rémuralma ellen...

*

Hosszú az út, amíg Mongolia idáig eljutott, egyik idegen hatalom karjaiból a másikba került, menekült, ezek mindig csak prédának tekintették, verekedtek érte egymás között, szinte nem is számolva azzal, hogy a mongol népnek is lehet talán valami beleszólása ebbe az ügybe.

Ennek a versengésnek, civakodásnak játékszere lett maga a Bogdo Gegen is. A cár emberei igyekeztek a közelébe férközni, a legkülönbözőbb ígéretek tették neki és hogy befolyásukat a jövőre is biztosítsák, merész lépésre biztatták föl.

Gondolatmenetük az volt, hogy ha a mostani Bogdo Gegen meg is szerezték a maguk számára, nincs még biztosítva a halála után uralomra kerülő következő «inkarnáció», mert hiszen a Bogdo Gegen életében senki sem tudhatja, ki lesz az utódja — aki csak halálakor fog születni. El akarták tehát érni, hogy valamiképpen örökösödés útján szálljon tovább a Bogdo Gegen hatalma és ezért nagy propagandával terjeszteni kezdték, hogy egy régi buddhista szentkönyvben lévő legenda szerint nagyon régen az egyik Bogdo Gegen megházasodott és az akkoriban különösen nagy szerencsét jelentett a népre. Addig fúrtak-faragtak, amíg végre sikerült úgy, ahogy ezt a felfogást meggyökeresíteni, a Bogdo Gegen pedig szívesen határozta el magát a nősülésre.

Ha pedig a Bogdo Gegennek gyermeke születik — kezdődött meg az újabb orosz propaganda — csak természetes, hogy a lelke ebbe költözik és így semmi szükség sem lesz többé az ő inkarnációjának keresésére: a fia lesz a következő Nagy Láma.

Így folyt Mongoliáért a harc — kisebb és jelentősebb sakkhúzásokkal — évszázadokon keresztül. A kínaiak még ravaszabb eszközökkel dolgoztak. A legritkább esetben nyúltak fegyverhez, majdnem mindig a kedveskedés, behálózás politikáját folytatták. Nagy pénzüsszegekkel támogatták a lámakolostorokat és ezzel igyekeztek a maguk pártjára hódítani a lámákat. Amikor végre kezükbe kapartották Mongolia közigazgatását, az ország politikai egységét megbontották, apró közigazgatási területekre darabolták.

Társadalmi úton pedig a leghatásosabb fegyvert, az emberi hiúságot vonultatták fel: kihasználták a mongolok nagy rang- és címkórságát — hercegi és grófi rangokat adományoztak a gazdag mongoloknak és ezzel függő helyzetbe hozták az előkelő mongol családokat a kínai udvarral szemben. A címeket ugyanis a kínaiak bármikor visszavonhatták, ha a herceg, vagy gróf viselkedése nem volt «megfelelő» számukra. E mellett pedig a kinevezetteknek az év bizonyos idején látogatást kellett tenniök a kínai

császár udvarában és így a közvetlen személyes befolyásolásnak is szabad tere nyílt.

Ezzel egyidejűleg a kínaiak a legélesebb gazdasági háborút indították a mongol nép ellen, de olyan ravasz módon, hogy az szinte észre se vehette. Nagy hitelekkel adtak még a szegényebb embereknek is, a gazdagabb embereket pedig egyenesen rábeszélték, hogy vegyenek kölcsönt tőlük és olyan magas kamatokat számítottak, amelyek azután rövid idő alatt az adós egész vagyonát a kezükre játszották.

Közben pedig az oroszok bujtogették a mongolokat a kínaiak ellen. Fegyvert, lőszert, katonaságot ajánlottak fel Mongoliának. Végre le is rázta magáról a kínai uralmat, alig mondta ki azonban Mongolia szabadságát, máris ránehezedett Oroszország vaskeze az urgai cári konzul személyében, akinek parancsait szinte szolgamódra kellett végrehajtaniuk a mongol kormány tagjainak. Ez a helyzet adta talán az impulzust a Bogdo Gegen számára, hogy alig két évvel a nagy barátkozás után, a betegágyából mondott intő szavaiban óvta Mongolia vezető férfait az oroszokkal való barátkozástól.

A két szomszéd mellé odacsatlakozott a harmadik is: Tibet, mert ennek befolyása Mongolia sorsára szintén meglehetősen nagy volt, hiszen a Bogdo Gegen kijelölése végeredményben szinte kizárólag a tibeti lámáktól függött. A vallási kultuszhoz szükséges szentképek, edények és különböző kegyszerek Tibetből kerültek Mongoliába és így Tibetnek érdekében állott a vallásos befolyás kimélyítése, mert ebből üzleti haszon is származott. Minden kegytárgy, amelyet esetleg Kínában szereztek be a lámák, egy-egy elvesztett üzletet jelentett Tibet számára. Ezzel magyarázható, hogy a Dalai Láma még a legutóbbi években is külön követet tartott Urgában. Csoini Luszan Csinde láma — a tibeti követ — nagy diplomáciai ügyességgel és körültekintéssel dolgozott a tibeti kereskedelem érdekében és vigyázott arra, hogy a vallási kiadások az utolsó «mungo»-ig Tibetbe vándoroljanak Mongoliából. Ennek a célnak az érdekében gyakran volt szükséges, hogy a tibeti lámák Mon-

golia belső politikai életébe is beleavatkozzanak, így — mint a nyomozás megállapította — az egyik nagy mongol politikai bűnpörbe is bele voltak keveredve tibetiek.

A világháború idején Japán is foglalkozni kezdett a mongol kérdéssel, habár bevallott célja nem volt ellenséges. Azt hirdette Japán, hogy segítségével a mongolok megalapíthatják a nagy mongol birodalmat, amely külső és belső Mongoliát, Turkesztánt, Kobdot, Urunchajt és a burjátok földjét foglalja magában. Így keletkezett Japán kezdeményezésére a pánmongol-mozgalom. Nagy titokban már összeállították az új Mongolia kormányát is, ennek tagjai később, a mongol nemzeti forradalom sikerreljutása után, tényleg szerephez jutottak. Ilyen volt Dzsam-szarano, a nagy mongol birodalom egyik miniszterjelöltje, Cokto Badma Zsáp, Szampilum és mások.

A pánmongol mozgalommal kreált «elméleti kormány» kiküldötteseket is nevezett meg a versaillesi békekonferenciára, a japániak buzgólkodtak a legjobban azon, hogy ez a bizottság megszerveződjék, Versaillesba azonban sohasem került, mert a kiküldöttek a különös «véletlenek» sorozata miatt — megrekedtek Japánban és onnan tovább nem jutottak.

Japán később is megpróbálkozott, hogy Mongoliát saját céljaira felhasználhassa, támogatta Ungern Sternbergék akcióját a kínaiak ellen, később pedig — 1929 tavaszán — «missziót» küldött Mongoliába, hogy ez tanulmányozza az országot és — mint a mongoloknak ígérték — azután beszámoljon tanulmányútja eredményéről és a japániak ennek alapján óriási támogatásban részesíthessék Mongoliát. Az oroszok azonban neszét vették a különös «missziónak», de nyíltan nem akartak útjába állni a japáni tervnek. Ezért a legnagyobb udvariassággal megadták az átutazó vízumot a japániaknak. A mongol határon azonban zárt sorompók vártak a japáni «missziós küldöttségre» — a titkos orosz utasítások alapján a határőrök visszaküldték Japánba őket.

A legutolsó orosz befolyás szinte észrevétlenül alakult ki. Első taktikai húzása Szovjetoroszországnak az volt,

hogy meghívott Oroszországba szegény mongol fiúkat és teljesen díjtalanul taníttatta őket Moszkvában. Hosszú éveken keresztül folyt ez így és amikor ezek a mongol ifjak visszakérültek Mongoliába, itt képzettségük és tudásuk folytán természetesen a legnagyobb tisztségekbe jutottak. Felfogásukba persze átszivódtak a bolsevista eszmék és így fokról-fokra, szinte észrevétlenül úrrá lett a Szovjet-Mongolia fölött. A Moszkvából hazakerült fiatal emberek a legszelebb baloldali ellenzékké lettek és az 1929. évi országgyűlési választásokon többségbe is kerültek.

Amikor a nemzeti kormány uralomra jutott, egymásután nyíltak meg magában Mongoliában is az állami iskolák. A közoktatás a lámák hatásköréből a kormányéba ment át. Már régebben is próbálkoztak Mongoliában iskolák felállításával, de sehogy se sikerült eredményre jutni, mert a nép ragaszkodott a lámákhoz. A nemzeti kormány kultuszminisztere — Batu kán — ravaszabb volt, mint elődjei: internátusokat építtetett az iskolákhoz és aki ide jelentkezett, nemcsak díjtalan tanításban részesült, hanem kapott ellátást, ruhát, sőt még — zsebpénzt is ráadásul. Az első évben csak szegény emberek adták be fiaikat az ilyen úgynevezett «civil»-iskolákba, a következő esztendőkből azonban már annyi volt a jelentkező, hogy szaporítani kellett az intézeteket.

A jobbmódúak ugyanis hamar felfogták a helyzet jelentőségét, rájöttek, hogy bizonyára azokból válnak majd a mongol állam vezetői, főtisztviselői, akik a világi iskolákból kerülnek ki, nem akarták tehát, hogy gyermekeik a szegény embereké mögött háttérbe szoruljanak. És így hamarosan nagy keletje lett a világi iskoláknak: az elemi, közép- és felső iskolák zsúfolásig megteltek. Alsófokú iskolájuk a mi eleminknek felel meg, középiskoláik a reálnak, felső iskolájuk pedig két részre oszlik: jogi, természettudományi és nemzetgazdasági fakultással működő egyetemre és politikai szakiskolára, ahol a hallgatók politikai, közgazdasági és külpolitikai kiképzésben részesülnek. A politikai szakiskola a Bogdo Gegen volt nyári palotájában kapott otthont.

A főiskolákon világi tanárok és lámák tanítanak teljesen európai módszer szerint.

Ilyen módon úgy, ahogy igyekeznek védekezni a mongolok az idegen befolyásoknak az iskolán keresztül való érvényesülése ellen, de nagy veszélyt jelent számukra az idegen gazdasági befolyás erősödése.

A nemzetgazdaság legfontosabb tényezője, a pénzügy csak a legutóbbi időkben került ugyanis rendezés alá. Amíg Kínához tartozott Mongolia, a kínai fémrendszer szerint számolt: súlyra mérték az ezüstöt, az egység a «lan» volt, körülbelül 30—40 gramm. 1912 után megindult az orosz pénz inváziója, s évenként 2—4 millió rubel bankjegyet importáltak Mongoliába. Az orosz kereskedők e mellett gondoskodtak még a hamispénz importálásáról is. Egy orosz kereskedő például ceruzákat csomagolt be hamis tízrubeles bankjegyekbe ládaszámba, így csempészte be a «bankjegyeket» és ezekkel fizetett a mongoloknak a fáradtsággal és vérrel megszerzett prémjükért és egyéb termékért.

Az orosz infláció magával rántotta Mongolia pénzügyeit is, a mitsem érő színes papírok zsákszámba kerültek kínálatra, természetesen eredménytelenül. Ungern Sternberg volt az első, aki mongol «nemzeti» bankjegyet bocsátott ki, első sorban azért, hogy ezáltal könnyű pénzforráshoz jusson, hiszen csak papír és nyomda kellett hozzá. Alig volt valami értéke ennek a pénznek, csak azokon a helyeken fogadták el, amelyeket Ungern csapatai megszállva tartottak, itt fegyverrel és erőszakkal kényszerítették a lakosságra az «értékjegyeket».

Ezt követte a kínai ezüstdollár, vagy amint Kínában nevezik, a «mexikói dollár». Ez körülbelül 0·7 ezüst lánna felelt meg.

1925 végén ez is megszűnt és az országgyűlés megszavazta a mongol kereskedelmi és iparbank felállítását, tőkét fele-felerészben a mongol kormánynak és az orosz Távolkeleti Banknak kellett összeadnia. Ezzel életbelépett a mongol nemzeti valuta, a «tugrik» (kb. 3 pengő), amely tisztára aranyalapon nyugszik. Kiadtak aprópénzt is: a

tugrik századrésze, a mungo. Az aranynak, mint pénzfedezetnek az elfogadása meglehetősen nehézségek árán történhetett csak, mert a mongolok már régóta hozzá voltak szokva az ezüst fizető eszközhöz, az aranyat csak mint árut ismerték. Az ezüstnek keleten — Indiában és Kínában — történt óriási árzuhanása bírta más belátásra a mongolokat. A kormány lassankint bevonta az ezüstöt, eladta és helyette aranyfedezetet vásárolt.

Az aranyvaluta, illetve a bankjegyek bevezetése óriási lépés volt a mongol üzleti élet fejlesztése szempontjából is, mert amíg ezüsttel fizettek, hihetetlen nehézségek tornyosultak egy-egy üzlet lebonyolítása elé, hiszen sokszor kétháromezer kilométerről kellett a nagy súlyt jelentő ezüstöt ökör- vagy tevekaravánok segítségével egyik helyről a másikra szállítani. Ugyanígy lehetett csak az államkasszába juttatni az ország legtávolabbi vidékeiről is a begyűlt állami bevételeket. A bankjegyek kibocsátása ezt egy csapásra fölöslegessé tette, az ezüstfuvarozás egyszerű levelezéssel elintézhetővé lett és így elkerülhetővé vált, hogy egy-egy üzlet megkötése esetén ne kellett legyen három-négy hónapig várni, amíg az ezüstkaraván a szükséges helyre megérkezett.

A pénzügyek rendezése arra ösztökelte a mongolokat, hogy most már saját független nemzeti bankjukat is megalapítsák és az 1928. évi nemzetgyűlés így is határozott, az oroszok azonban féltek attól, hogy a mongol gazdasági életre való befolyásukat elvesztik, ha az ő pénzükön felépült bank az irányítást a kezéből kiadja és ezért a teljesen független mongol nemzeti bank életrekelését a legkülönbözőbb eszközökkel megakadályozták.

A mongol valuta rendezésével az ország belekapcsolódott a világpiac forgalmába, hiszen óriási feleslegei voltak húsban, élőmarhában, bőrben, prémekben, állati szőrben és gyapjúban; milliós értékeket szállított ki évente Amerikába, Kínába, Oroszországba, Németországba és Angliába.

Az orosz-mongol banknak gombamódra szaporodtak a fiókjai, ez irányította a kivitelt is és hogy képet nyerhessünk a külföldi üzletekről, megemlítjük, hogy például

1927-ben csak egyedül mormota prémet 27 millió pengő értékben exportáltak Mongoliából. Természetes, ezt a nagy exportot igyekeztek egyes hatalmas külföldi cégek a maguk számára megszerezni. De a mongolelleses, illetve a kartel-alakulatokkal szemben áll a mongol fogyasztási szövetkezet 35 millió pengős alaptőkéjével. Az állam minden eszközt felhasznál, hogy az exportőrök túlkapásait megnyirbálja és erre a célra alkalmasnak is bizonyult a mongol szövetkezet.

Ezenkívül fölemelte a kormány a vámtételeket, az idegenek jövedelmi adóit és egyéb terhekkel súlyosbította a külföldiek anyagi helyzetét.

Az exportra kerülő árukat majdnem kizárólag ökör- és tevekaravánokon viszik ki az országból ősrégi karavánutakon. A távolságok csak ezer kilométerekben fejezhetők ki. A legutóbbi években sorompóba lépett az új versenytárs, az automobil. Ennek megjelenése részben nagy károkat is jelentett Mongolia részére, mert az eddigi szállítási eszközök kizárólag mongol eredetűek voltak, az automobilt és a hozzá szükséges üzemanyagokat azonban külföldről kell szállítani. Ezért ma már arra gondol a mongol kormány, hogy a külföldi tőke kiküszöbölése végett — automobilgyárat létesít.

Az import szinte kizárólag Szovjetoroszország kezébe került. A közös bank megalapításával megkapták az eszközt, amelynek révén beleszólhattak a mongol gazdasági ügyekbe és egy csapásra megváltoztatták a kínaiak uzsoralapon nyugvó hitelezői módját. Az új bank minden megbízható mongolnak adott váltóhitelt, az orosz kereskedőknek csak beraktározott áru ellenében. A jövedelmet nagyrészt arra használták, hogy különböző orosz egyesületeket tartottak fenn belőle, ezeknek majdnem korlátlan hitelük volt. Igaz, hogy a kamatláb 14—16 százalék körül mozgott.

A bank — minthogy átutaló monopóliumot kapott — lassacskán kezdte kirántani a talajt a magánkereskedelem alól és felvirágoztatta az orosz szövetkezeti szerveket. Ily módon lépésenkint monopolizálta az orosz-mongol kereske-

delmi kapcsolatot, később pedig majdnem teljesen kiszorította Mongoliából a külföldi kereskedőket. A mongol import majdnem teljes egészében az orosz szövetkezet kezébe került. Maguk az oroszok is furcsának tartották, hogy orosz területen egy doboz cigaretta 50—60 kopekbe kerül, Mongoliában pedig ugyanezt 20—25 kopek értékért vehették meg. Így volt mindennel, akadtak olyan áruk is, amelyeket az oroszok odahaza egyáltalán nem kaphattak, Mongoliában pedig korlátlanul vásárolhatták — pedig az árut Oroszországból szállították.

Ezt a jelenséget az orosz és mongol valuta közötti diszázsió magyarázza meg. Az orosz rubelt Kínában csak 30—40 százalék árfolyamértéken fogadták el, a mongol tugrikot azonban teljes névértékben. Ha tehát valaki Oroszországban 50 kopekért adott el cigarettát, ezért tulajdonképpen csak 15—20 kopek értéket kapott, ha azonban ezt Mongoliában 20 mungóért adta el — habár a névérték szerint a mungó egyenlő lett volna a kopekkel — ennek a valódi értéke valóban 50 kopek volt.

Az orosz infláció az ipari és mezőgazdasági termékek olcsóbbodását idézte elő Mongoliában és így a külföldi importcégek versenyképtelenné lettek. Az oroszok egyes esetekben attól sem riadtak vissza, hogy önköltségi áron alul is eladják holmijukat, csak azért, mert meg akarták hódítani a mongol piacot. Kétévi munka meg is hozta gyümölcsét, a legtöbb külföldi cég becsukott és az orosz szövetkezet maradt meg egyedül a porondon.

A harcok ilyen módon a gazdasági élet színpadának kulisszái mögött folytak le, a nép a nézőtérrel csak a csetepaték végét látta, amikor a színpad mögött harcoló felek egyike a másikat már eléjük kergette, hogy végül a teljes nyilvánosság előtt adja meg neki a kegyelemdőfést.

XXXIX.

Kivégzik a mongol hadsereg főparancsnokát.

De nemcsak kulturális és gazdasági téren próbálkoztak meg a szomszédos hatalmak Mongolia belső ügyeibe avatkozni, hanem politikai összeesküvések szítása révén is. Ezek közül a legnagyobb izgalmat a nemzeti forradalmi párt egyik alapító tagjának, volt mongol miniszterelnöknek a bűnpöre és kivégzése okozta. Alig indult meg a mongol nemzeti kormány munkája, azonnal megkezdődött az elégedetlen elemek szervezkedése. Az egyik oldalon állott a nemesség, a papság, a különböző inkarnációk, a Bogdo Gegen uralkodói kamarillája — a másik oldalon a nép. Az előbbiek nem tudtak belenyugodni kiváltságos helyzetük, hatalmuk elvesztésébe. A tibetiek kereskedelmi érdekeiket látták veszélyeztetve, de nem vették rossz néven a szervezkedést a többi szomszédos hatalmak sem.

Súlyos következményekkel járt ez a szervezkedés, mert amikor a mongol kormány 1922. év nyarán tudomást szerzett róla, a legnagyobb szigorral járt el a benne résztvevőkkel szemben. A nyomozás munkájáról és az ítélethozatalról csak akkor kapott értesülést Mongolia lakossága, amikor a mongol kormány hivatalos lapja közölte a történeteket. A tudósítás a következőképpen szólt:

«Lama Bodo Szaid — a nemzeti forradalmi párt megalapítóinak egyike és volt miniszterelnök — továbbá Csap dur Dzsap, Kokto Ho herceg volt igazságügyminiszter, Da Lama Bogdo Gegen volt személyekörűli miniszter, Pur Cuk Dordzsi, Dun Nuk herceg, Civen Telegin és társaik közös erővel összeesküvést szöttek, hogy a nemzeti kormányt eltávolítsák» — így kezdődött az 1922 szeptemberében megjelent tudósítás.

A továbbiakban közölte, hogy az összeesküvők vissza akarták állítani Kína uralma alatt a régi abszolutisztikus államformát. Összeköttetésben állottak Da Lamaval, aki vállalkozott arra, hogy kínai hadsereget fog behozni Mongoliába. Ezenkívül egyesülni akartak Ungern Sternberg

hadseregének maradványaival és a «mongolok igazi ellenségével», a kínai Csan-Szo-Lin generálissal. Az egyik összeesküvőnek — Can Zsa Dambának — lett volna a feladata, hogy összetoborozott fehérgárdisták segítségével elfogja és legyilkolja a nemzeti kormány tagjait.

«Az összeesküvésnek azonban nyomára jöttünk — hangzott a mongol kormány hivatalos közleménye — a bíróság elé állítottuk az összeesküvőket. Kihallgatásuk során nem tagadták bűneiket, s ezeket a kihallgatott tanúk is megerősítették. A tárgyalás során kiderült, hogy valamenynyí összeesküvő egyéni érdekből cselekedett, egyesek a bűnösök közül személyi haragból — mert régebbi állásukat elvesztették — mások mert a rangjukat; de voltak olyanok is, akik kizárólag alacsony anyagi okokból csatlakoztak az összeesküvőkhöz. Mindezek következtében a bíróság az összeesküvőket hazaárulásban bűnösnek mondotta ki, többeket pedig bűnpártolásban azért, mert segédkezet nyújtottak nekik, vagy rejtegették őket és ezért közülük tizenötöt halálra ítélt. Az ítéletet a hetedik hónap kilencedik napján végre is hajtották rajtuk.»

*

Nem sokkal ezután újabb politikai bűnper tette viharossá a mongol politikai életet. Nagyon jellemző ez azokra a tünetekre, amelyek egy-egy nagy politikai átalakulást a legtöbb esetben kísérni szoktak. Ilyenkor — a politika felkavart hullámai között — hirtelen meg szoktak ugyanis jelenni a kalandorok, akik a zavaros felszín takarója alatt saját halaikat hajszoják, kihasználva a nép izalmát vagy lelkesedését.

1924-ben a nemzeti párt harmadik kongresszusán súlyos vádak hangzottak el a mongol hadsereg főparancsnoka — Danzan — ellen. Többen azt állították, hogy biztos értesülésük szerint a mongol hadsereg főparancsnoka titkos összeköttetésben áll Csan-Szo-Lin parancsnokságával. A kongresszus nagy megdöbbenéssel fogadta a bejelentéseket, annál is inkább, mert Danzan nemcsak hadsereg főparancsnok volt, hanem — a nemzeti párt elnöke is.

A Csan-Szo-Linnal való paktálás mellett még egyéb súlyos vádak is szerepeltek Danzan bűnlistáján; azt állították róla, hogy idegen államok részére gazdasági kémkedést folytat Mongolia ellen, a vámbevételeket elsikkasztja, az ország egyes területein arra kényszeríti a lakosságot, hogy a kínaiaktól kivetett, de a mongol kormány által engedett közadókat megfizesse és az így befolyt pénzeket azután saját céljaira fordítja. Olyan adatokat hoztak fel ellene, amelyek szerint Danzan a kínaiak kereskedelmi befolyását is erősíteni igyekezett. A történetekben nemcsak Danzan-nak volt része, a vádak szerint, hanem egy Larson nevű «mindenféle különös üzleti ügyekkel foglalkozó külföldinek» is.

Itt néhány szóval ki kell térnünk Sven Hedin tévedésére Larson személyével és szereplésével kapcsolatban. Lehetséges, hogy a különben mindig a legmegbízhatóbb adatokra törekvő Sven Hedint megtévesztette Larson ügyes viselkedése, de annyi bizonyos, hogy amikor «Pekingtől—Moszkváig» című könyve Mongoliába került, ott az illetékes és hozzáértő emberek mosolyogva csóválták a fejüket, mert tudomásul kellett venniök, hogy Sven Hedin Larsont például «mongol hercegnek» nevezte ki. Ez a tévedése talán abból származott, hogy a mongolok a herceget «gun»-nak, az embert pedig «hun»-nak nevezik és a közelfekvő hangzású két szó alapján lett esetleg Larson «hun»-ból... Larson «gun»...

De hogy a különböző manipulációkban és gyanus üzletekben mindig ott settenkedő és végül is Danzan ügyében rajtavesztett Larsont miért tüntette fel mint Mongolia «nagy és nemes jótevőjét» — azt nehéz lenne Larson viselt dolgainak ismeretében kideríteni.

Azt hallottam, hogy Larson fiatal éveiben matróz volt és amikor ezt az életet megúnta, elhatározta, hogy más kereseti forrás után néz, beállott tehát — szentkép-kereskedőnek Mongoliában. Sven Hedin szerint azért fogadott el az árusított képekért «csekélyke» vajat, vagy sajtot — esetleg aranyat vagy ezüstöt — Larson, mert ezzel a «trükkel» akarta a mongol lakosság előtt megbecsültté tenni a szent-

képeket. Hiszen, ha ingyen osztogatta volna, — magyarázza Sven Hedin — akkor nem értékelték volna a szentképeket. Ez a kenetteljesnek látszó elv meglehetősen szép alaptökét szerzett Larson számára és amint ez megvolt, Larson azonnal abbahagyta a «szentképterjesztést» és más üzletágak felé orientálódott. Különböző külföldi cégek képviselőjét vállalta el Urgában, s ezeket oly jól vezette, hogy végül is — kénytelenek voltak becsukni. És a helyükön Larson a saját üzletét nyitotta meg. Az üzelmeket azonban felfedezték és Mongolia «nagy barátját», akinek Sven Hedin a Nobel-díjat kívánná juttatni, végül is bírósági tárgyalás alapján kiutasították üzelvei miatt Mongoliából s hogy halálra nem ítélték, csak külföldi voltának köszönhette.

De térjünk vissza Danzan ügyére, mert ebben derült ki tanácsadójának «Larson herceg»-nek a szerepe is. Ő volt ugyanis az, aki a mongol népnek Danzan katonái által való kiuzsorázásából a legtöbb hasznot húzta — volna, ha idejében ki nem derül csúnya manővereinek sorozata.

Amikor a támadások a kongresszuson Danzan ellen elhangzottak, a főparancsnok még csak védekezni se kísérelt ellenük, faképnél hagyta a kongresszust és a katonaság segítségével próbálta magát a helyzetből kimenteni. Katonai diktatúrát akart teremteni. A kongresszus azonban értesült terveiről és azonnali letartóztatását rendelte el.

Teljhatalmú bíróságot alakítottak Danzan ügyének elintézésére, a bíróság megvizsgálta a vádpontokat, a tárgyalás alapján bizonyítottanak találta Danzan bűnösségét és halálra ítélte. Ezenkívül pedig kimondotta, hogy az a vagyon, amelyet Danzan a bűnös visszaéléseivel szerzett, elkobzandó és a mongol köztársaság javára fordítandó.

Danzant még aznap agyonlőtték, Larsonnak pedig ott kellett hagynia a visszaélésekkel, zsarolásokkal és panamákkal szerzett és különböző külföldi bankokba esetleg még át nem mentett vagyonát.

Így végződött Larson mongoliai szereplése. Ezek után talán már Sven Hedin se ajánlaná a Nobel-díjra — «herceget»? ...

XL.

A «Dzsingisz kán» Urgában.

A politikai mozgalmak, állami átalakulások, nagy izgalmakat kiváltó bűnperek semmit se változtattak a mongol főváros külső képén. A szabadságért vívott harcok már évtizedek előtti időkre nyúlnak vissza és így a nemzeti kormány egyik napról a másikra szinte észrevétlenül vehette kezébe az ország irányítását. Hogy így egy csapásra több jogot és s védelmet, ezzel talán emberibb megélhetést is kapott a földhöz ragadt, szélről, vihartól űzött pusztai pásztor és vadász, vagy a rongyos urgai lókereskedő: tudomásul vették, mint ahogy napirendre tértek sok minden változás, újítás fölött és közben — éltek tovább a maguk megszokott életét.

Talán a legnagyobb feltűnést tizennégy nyilvános illemhely építése okozta. Ezek egy magyar hadifogoly ötletének köszönhatték létrejöttüket. Már írtam a mongol városokban kóborló hatalmas kutyacsapatok rendeltetéséről. Ezek a kutyacsapatok nagyrészt azt a célt szolgálják a mongol városokban, hogy az utcára kerülő szemetet és a csatornázás hiányában eldobott ürüléket megegyék és azután mint eleven szemeteskocsik kiszállítsák a várost környékező mezőkre.

A Mongoliába került magyar hadifogoly kifogásolta ezt a módszert és azt ajánlotta a nemzeti kormánynak, hogy állítson föl nyilvános illemhelyeket. Meggyőző igyekezettel magyarázgatta a terv jelentőségét és a kormány megbízást is adott neki az építkezésre, kiutalva neki a megfelelő pénzösszeget. Az illemhelyek elkészültek, csodájára is jártak az urgaiak — néhány napig, mert azután a házikókból terjengő szörnyű bűz messzire elriasztott onnan mindenkit. És néhány nappal később küldöttséget menesztettek a kormányhoz, hogy tegyen valamit a város levegőjét megmételvező «középületek» ellen, mert még mindig jobb, ha kutyákkal etetik meg az ürüléket, mintha a város

közepén rendeznek belőle raktárt. Ez lett a nagy örömmel fogadott építkezések utójátéka és csakhamar eltűntek Urga utcáiról az illemhelyek.

Folytatódott tehát tovább ez is, mint ahogy eddig volt; nemcsak a mellékutcákban, hanem a forgalmasabb útvonalakon is lehetett látni a járda szélén guggoló férfiakat vagy nőket, amint a legnagyobb nyugalommal végezték dolgukat. Igazán kedvessé és zamatossá az teszi ezt a szokásukat, hogy négyen-öten egymás mellé telepszének ilyen alkalomkor és egész kaszinózás folyik az utcán guggolók között. Azután jönnek a kutyák — a jól idomított szemeteskocsik — és eltisztítják a «kaszinó» nyomait.

A színesruhás férfiktól és nőktől zibongó utcák is teljesen a régi képet mutatják, olyan mindegyik, mint első itt tartózkodásom idején volt. Csak néhány európai stílusú középület nőtt ki a földből hirtelen. A polgári építkezés is szinte teljesen szakított a régi kínai és tibeli stílussal, rengeteg ormótlan, nehézkes kő- és téglapépületeket emeltek. A kínai építészek az olcsó — a környéken található — építőanyagból kecses, színpompás, sajátos formájú épületeket emeltek, a tibeti láma-építészek is feldíszítették a nehézkes formájú templomaikat tarka agyagfrízekkel, domborművekkel. A kínai épületek úgy hatnak, mintha muzsikából és ritmusból varázsolták volna elő őket, a tibetiek méltóságteljes méreteikkel, a színeik és vonalaik csodálatos harmóniájával, szobraikkal szinte fenséges benyomást keltenek — az új, európai külsőségeket mímelő házak azonban sehogysem illeszkednek ebbe a fantáziát megmozgató, szinte lélekűdítően hangulatos milióbe, az újabb középületek, mint amilyen az Orosz-Mongol Bank, a miniszterelnökség, a pénzügyminisztérium, a városháza, megannyi fa- és téglahalmazok, szürke vakolattal vagy meztelen téglafallal, olyanok, mint valami gyárpépület, vagy kaszánya.

Nálunk még valahogy elviselhető az ilyen építkezés, mert a kertek, parkok színpompája ellensúlyozza. Mongoliában nincs meg ez a virágos keret: a kőépületek alig ütnek el a környezettől. Igaz, hogy az ilyen középületek

Kínai templom Urga-Maimacsenben.

A templom bejárata előtt.

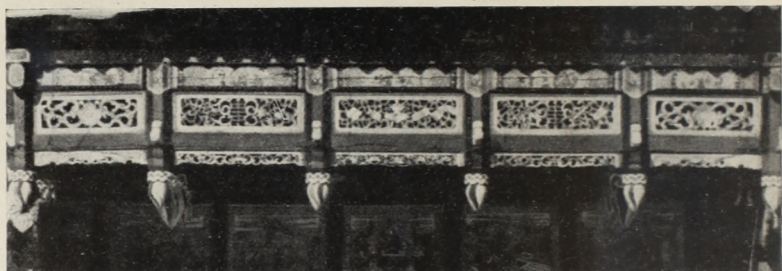

A Bogdo Gegen téli palotájában működő óra ingatornya
(a kertben baloldalt).

A Bogdo Gegen téli palotájának déli kapuja.

Színarany veretű kapu és kapufa a Bogdo Gegen palotáján. A rajta lévő arany értéke kb. 600,000 pengő.

belső berendezése az elképzelhető legpraktikusabb és legmodernebb, így például állami nyomdájuk négy darab legújabb nagy offszet-géppel dolgozik, egyéb típusú nyomdagépek mellett.

Érdekes, hogy az állam maga sorra próbálkozik meg a legkülönbözőbb gyárüzemek berendezésével. Az ilyen közművek — mint a téglagyár, szövőgyár, szőnyeggyár, malom, bőrgyár, sőt a bányák is — először kis keretek között indultak meg: a kormány ki akarta próbálni, hogy megfelelnek-e az igényeknek, másrészt pedig megfelelő munkásságot akart nevelni és ezt csak lépésről-lépésre tudta keresztülvinni. A kis üzemben ugyanis sokkal általánosabb ismeretekre tehet szert a munkás, mint a részekre tagozódott nagy gyárban. Ha azután a kis gyártelep veszteség nélkül dolgozott, akkor az állam kölcsönrel szubvencionálta és fejlesztette, ha nem, akkor egyszerűen — beszüntette. Így épültek ki és fejlődtek a villanytelep, a szén- és az aranybánya, a szeszfőző, a bőrgyár és az állami malom. A kézműipar teljesen szabad Mongoliában, közüzemként csak a gyárak dolgoznak.

Mindenesetre nagyon nehéz volt a mongolokat ilyen természetű munkára szoktatni, mert ugyan szívesen pásztorkodtak, vagy hajszolták a vadat életveszedelmek közepette is a legszörnyűbb vidékeken: de az iparosmunkát, leginkább pedig a kőművesmunkát, amely — horribile dictu — teherhordással is jár, sehogysem akarta bevenni a természetük. Az a felfogás, hogy az ilyen munka nem való mongolnak, erre a kínaiak, a kulik valók.

Legnépszerűbb közintézmény a mongol Nemzeti Színház. Épületét — amelyet én terveztem — a nemzetgyűlés üléseire is fölhasználják. Régebben a mongol lakosság számára a színjátékot kizárólag a különböző vallásos ünnepek alkalmából a lámáktól a templomok udvarán lévő színpadokon eljátszott vallásos misztériumok jelentették. Egy-egy ünnep befejezéseként a kolostorok templomának udvarára vonult az előadásra kíváncsi tömeg és a templomudvar kapujának befelé néző, színpadszerűen kiépített erkélyén hatalmas maszkokban lévő láma-színészek Buddha

életéből, a szentek történetéből adtak elő különböző párbeszédes jeleneteket.

Az új mongol államalakulat minden igyekezetét arra fordította, hogy az orosz és kínai hatásoktól független mongol drámairodalmat kialakítsa és nagy díjakat tűzött ki mongol drámák jutalmazására. Így született meg a «Dzsingisz kán» című hatalmas történelmi dráma. Ezt az 1926-ban épült, teljesen új mongol nemzeti színházban adták elő. A mongolok nagy uralkodójának életéből vett és dramatikusan feldolgozott jelenetekből áll. Négy óra hosszat tartott az előadás, a színpadra teljesen korhű ruházatban és fegyverzetrel vonultak fel a színészek és oly nagy sikere volt az előadásnak, hogy sorozatosan meg kellett ismételni.

A színészek valamennyien fiatal műkedvelők voltak, még a rendező is, mindenki teljesen újonc a színpad és a dráma területén, és mégis olyan eredményt produkáltak, amely egyszerre felpeszdtette a mongolok érdeklődését a színház iránt. Természetes, hogy ezeket az előadásokat külföldiek is látogatták, főleg oroszok s állítólag ez adta az ötletet az oroszoknak a «Dzsingisz kán» című, és Mongolia szabadságharcát megjelenítő film elkészítéséhez, sőt a film legtöbb szereplőjét is az urgai Dzsingisz kán-előadás színészei közül toborozták.

A 32 méter átmérőjű és 17 méter magas új színház berendezése a lehető legmodernebb, hatalmas előcsarnokon keresztül lehet bejutni a nézőtérre, balra nyílik ebből a könyvtár és olvasóterem, jobbra pedig az étterem. A nézőtérre a bejárattal szemben lévő ajtó vezet. Maga a nézőtér köralakú, közepén széksorokkal. Az egészet páholsor szegélyezi. 1200 ülőhely van benne. A bejárattal szemben a legmodernebb színpadi effektusokkal megvilágítható színpad. Az egész színház villanyvilágítással dolgozik, sőt elektromos ventillációja is van.

Itt szokták bemutatni az Urgába érkező mozifilmeket is. Kezdetben főleg orosz filmek kerültek vászonra, természetesen orosz felirattal. A vászon mellett állott a tolmács és azonnal mongol nyelvű magyarázattal szolgált.

A későbbi időkben amerikai filmek is peregetek, ezek azonban már távolabb állottak a mongol lakosság lelkivilágától, egy film mégis nagy hatást váltott ki, ez az amerikai film a «Prerik lovagja» volt, tetszett az amerikai pusztai életet a mongol puszták lakossága elé varázsló történet.

*

Nagyon régi eredetre nyúlnak vissza a kínai színelőadások. Cirkuszi mutatvány és kabaré, erkölcsi oktatás és vallásos szertartás együtt egy ilyen kínai dráma. Előadása reggeltől estig tart, de vannak olyanok is, amelyek több napon keresztül folytatódnak. A sok komoly szemlélődés után menjünk el egy ilyen kínai színelőadásra.

XLI.

Előadáson a kínai színházban.

A nézőtér tele van apró asztalokkal, mindegyik mellett kis padok, itt szorong már jóval az előadás megkezdése előtt a közönség. Esznek, isznak, rettentő hangos lármával beszélgetnek. Az asztalok között a színház alkalmazottai járkálnak hatalmas teáskannákkal és ingyen töltögetik tele a nézők jókora csészéit. Aki akar, kaphat napraforgómagot is, vagy tökmagot, esetleg, ha úgy tetszik, amerikai mogyorót, mindez már benne van a pár filléres jegy árában. (A jegyek ára: 15 fillértől 6 pengőig terjed.) Az emeleten — páholyokra osztott fülkékben — ülnek az előkelőségek. De itt is hangosan ropogtatják a díjtalanul fölszolgált táplálékot és szürcsölik hozzá literszámra a párologó teát. Vígán bodorog a füst a hosszúszerű, parányi fejű kínai pipákból és sűrű fellegebe borítja a nézőteret.

Színes selymek, tarka szalagok, lampionok csüngnek a tetőről és az emeleti erkély oldaláról. A zsúfolásig megtöltött teremben füledt forróság. De ezen is segít az ötletes igazgatóság. Az egyik sarokban hatalmas vödörben

forró víz bugyborékol a láng fölött, a személyzet törülközőket áztat a vízbe és ha valaki jelentkezik, máris repül hozzá a gőzpárás törülköző. Az illető letörli vele arcát és azután visszadobja, ahonnan kapta. Remekül felfrissíti az embert ez a forró víz! Harminc-negyven rongy-gomolyag röpköd állandóan a levegőben ide-oda és ez így megy nemcsak az előadás előtt, hanem közben is. Olyan a nézőtér, mint a tennispálya: boszorkányos ügyességgel dobják a «labdákat» és még boszorkányosabb ügyességgel fogják el őket.

A színpad ékalakban nyúlik bele a nézőtér földszinti részébe. Berendezése nagyon egyszerű, egyedüli díszje a rikító színekkel hímzett, selyemanyaggal bevont hátsó fal, rajta két ajtó. A baloldali ajtón jönnek be a színészek és a jobboldalin távoznak. A díszletek is nagyon egyszerűek, a várfalakat például egy csomó egymásra állított székkal és asztallal «jelképezik», ez a bútorthalmaz ezenkívül még kitűnő alkalmat szolgáltat a színészeknek a leghihetlenebb akrobatamutatványok végrehajtására is.

A színpadi kellékek szintén egészen hétköznapi eszközökből kerülnek ki, a színielőadás mindezeknek az igazi jelleggel és külsővel való felruházását a néző fantáziájára bízva. Így például az egyik színész a lába közé kap egy ostornyelet és végigszalad vele a színpadon, ami annyit jelent, hogy — gyönyörű paripán vágdat.

Barátom, akivel az előadásra elmentem, elmagyarázta, hogy kivétel nélkül férfiakból áll a társulat, nők a kínai színpadon nem szerepelnek. Női szerepeket is a férfiak játsszák női ruhában. A színészek fizetése nagyon különböző, a társulat általában a bruttó bevétel nyolcvan százalékat kapja, az igazgatóság pedig a hátralévő húsz százalékot. Vannak itt is «sztárok», akik tekintélyes fellépti díjat kapnak, néha két-háromezer pengőnek megfelelő összeget is.

De nem sok idő van a magyarázatok meghallgatására, mert már megszólaltak a színpad körül elhelyezkedő zenekar hangszerei, a kínai gitár, azután a «cun» nevű kínai hangszer, síró hangja olyan, mint a szakszofoné.

Megkezdődik az előadás. A színdarad címe «Szan-Nyan-Ciao-Ci», vagyis «A harmadik asszony neveli a fiút». Tartalma a következő:

Szü-Je-Guan három feleségét otthon hagyva hivatalos ügyben hosszú útra indul és sokáig elmarad, úgy hogy az otthoniak már halottnak tartják. A ház öreg szolgája, — Bao — elmegy, hogy megkeresse urának holttestét, de tévedésből egy idegen ember csontjait hozza haza. Szü-Je-Guan két felesége a csontok láttára megbizonyosodván a felől, hogy férjük meghalt, újra férjhez megy, a harmadik feleség, Csuny-Jé, hű marad férje emlékéhez és a második feleségtől származó kisfiút, Szü-Jé-Ci-t, neveli. A fiú kitűnően végzi el iskoláit és állami hivatalnokká lesz (ami Kínában a legelőkelőbb társadalmi osztályt jelent). Hosszú idő múlik el és a halottnak hitt Szü-Je-Guan egyszerre csak hazaérkezik mint magasrangú tisztviselő. Kiderül, hogy hivatali kötelességből volt ennyi ideig távol és megbízatása folytán nem árulhatta el holletét. A két első feleség — akik közben már férjhez mentek, de most a gazdag Szü-Jé-Guan hazaérkezéséről értesültek — vissza akar térni volt férjéhez, ő azonban nem fogadja be házába a hűtlen asszonyokat. Az események eljutnak a császár fülébe is, akinek nagyon tetszik hivatalnokának hűsége és a harmadik asszony erénye, uralkodói kegyének jeléül egy táblát ajándékoz a családnak.

Négy jel van a táblán: Csun, Sziao, Cjé és I. «Csun» annyit jelent, hogy «Hű alattvaló» és Szü-Jé-Guanra vonatkozik, aki hivatali kötelességét hűségesen, saját érdekeinek feláldozásával a legnagyobb titoktartással végezte. «Sziao» értelme az, hogy «szülei tisztelője», ami Szü-Je-Cire, a fiúra vonatkozik. «Cjé» annyi, mint «okos» és Csuny-Jé erényét dicséri, végül «I» értelme annyi, mint «Hű» és Bao szolga érdemét örökíti meg.

Aki azt hiszi, hogy ezek után még bonyodalmas fordulatok következnek, nagyon csalódik, mert ezzel véget is ér a «dráma». Igaz, hogy e történet előadása viszont körülbelül nyolc órát vesz igénybe.

Közben jönnek-mennek a színpadon, énekelnek er-

kölcsi tanításokat dalolnak. Az énekrészek is prózában vannak írva, halk zenekiséret mellett recitálva, elnyújtott hangon adják elő.

Egyszerre csak valamelyik színész merész lendülettel felugrik egy magas állvány, asztal vagy székhalom tetejére és ottan művel boszorkányos ügyességű mutatványokat, esetleg csupán cigánykerekeket vet a földre.

A kínai színdarabok általában párbeszédbe és dalba foglalt erkölcsi tanítások, csak keretük az egyszerű történet. Cselekményük alig van, a fontos az, hogy a szereplők minél több szép példázatot mondjanak, vagy — daloljanak el.

XLII.

Ahol élvezetből nyúztatják le bőrüket az emberek.

A különböző szórakozások között nem megvetendő Mongolia fővárosában a — fürdő sem. Főként a kínai fürdők látogatottak, nemcsak azért, mert a legraffináltabb ötletekkel teszik kellemessé a vendégek számára az ott tartózkodást, hanem azért is, mert éppen ezért szinte társasági találkozóhellyé nőtte ki magát egy-egy ilyen intézmény és egészen kaszinói jellege van. Akadnak, akik ott is alszanak az épület tarkacserepes, drága porcellánokkal díszített langyos falai között.

Az ilyen fürdőépület kívülről aranycirádás, fényes csempéjű tetejével, tarka oszlopaival, tornyaival, selyemzászlóival olyan, mint valami előkelő mandarin pagodája. Először nagy terembe lépünk. A fal mellett köröskörül apró fülkékben állandóan tisztára húzott ágyak, előttük búbajos kis teaasztalok — keleti kényelem.

Azonnal megrohanja az embert a szolgálatkész személyzet valamelyik tagja, bevezeti az egyik fülkébe, és szinte meg se kell mozdulnia, pillanatok alatt kihámozzák a ruhájából. Kap egy zacskó szódát, egy törülközőt, és

ezzel máris mehet a szomszédos terembe, ott két medence langyos öble várja. Az egyikben egészen forró víz van, a másikban valamivel langyosabb. Először az utóbbiba kell megáztatnia magát az embernek, mert csak így bírja ki a másik medence gőzölgően forró vizét. Szappant nem szabad használni, — hogy a víz be ne piszkolódjék — de mindenki előveheti a kapott szódás-zacskót, és ezzel tettszése szerint tisztálkodhatik. Akinek a közös medence nincs ínyére, külön «fürdőszeparét» kaphat.

De ezt csak átmeneti élvezetnek tartják a vendégek, mert amint lemosták magukat és a forró vízben kellőképpen felfrissültek, visszamennek a nagy társalgó terembe, ott már ugrásra készen várják a masszörök. Nekiállnak, és amúgy istenigazában összedögönyözik a testét. Ezután következik a főattrakció: dörzsölni kezdik a forró vízben megpuhult bőrt, elhalt felső rétegét kíméletlenül lenyúzzák, apró kis fehér golyócskák formájában röpül szerteszét az «elhasznált» felhám, hogy napvilágra kerüljön alóla az élő, friss bőr.

Mindeme gyönyörök átélvezését követően a masször átadja a helyét a tyúkszemvágónak. Villog a kés, szinte látni se lehet az ügyes kínai kézmozdulatait, olyan gyorsan peregnek ujjai és néhány perc alatt megszabadította a tyúkszem volt tulajdonosát a földi gyötrelmeket okozó ellenségtől.

És most... most következik az édes nyugalom, az ábrándozás időszaka, újrászürcsölgetése az élvezett gyönyöröknek: a kéjes, gondolatnélküli elnyújtózás a mosástól és illatszerektől szagos ágyon, mialatt az asztalkára már odakerül a frissen párolgó tea, melléje a pipa és dohány. Vagy akinek ez nem kell, a remek kis porcellántartóban az isteni tubák. A kis üveg dugójába apró kanálka van beleerősítve és ennek öbléből már szippantható is az aranyárga dohánypor. A tüsszentés semmihez sem hasonlítható élvezetén felül megcsiklandozza az ember agyvelejét és még frissítőbbé, még üdítőbbé teszi az ágy nyugalomát.

A teremből pedig odahallatszik a többi vendég zsi-

bongása, nevetések röppennek föl, gyerekekké lesznek a felnőttek is, vidáman hancuroznak, játszanak. Hát nem természetes, ha a fürkájében szendergőt is kicsábítja ágyából mind e nagyszerűség és kihörpintve teáját, kiütögetve pipáját, ő is visszamegy a terembe, beáll, illetve «bekuporodik» a kaszinózók közé.

Azután, ha már ebből is elege volt, ismét visszasétál a fürdőterembe, vagy besomfordál a borbély fürkájébe. A borbély azonnal a nyakába akasztja a fehér kendőt és se szó, se beszéd, gyors ütemben néhány percre jól megpaskolja a vállait. Azután csak néhány ecsetvonás a párolgóan forró vízzel a fejtetőn és máris előkerül a hosszú, nyelű, rövid, de nagyon széles pengéjű kínai borotva, pillanatok alatt tükörsímává varázsolja a koponyát. Amikor ezzel is készen van, a szemöldök jut sorra, — de hogy félre ne értsék a divathölgyek: az egész szemöldök lekerül — végül pedig a fülnyílás mélyébe furakodik be a borotva és onnan is eltünteti a szőrpamacsokat. Az arcot nem borotválják, mert, mint már említettük, mindenki apró kis csipesszel sajátmaga huzogatja ki a szőrszálakat. Azután jön a nagyszerű kis kefe, az orr és a fül kisikálására. Az egész borbélyművelet még öt percre se tart és máris jöhet a következő vendég.

De az élvezetek sora még ezzel sem ért véget. Akinek kedve tartja, odanyújtja lábát a pedikűr kegyeibe és néhány perc alatt olyanná varázsolja ez a művész ezt a testrészét is, hogy szinte kár eldugni a csizma bőrfala mögé.

Mindezek után ugyebár megérthető, hogy az urgaiak az ilyen «kéjtanyákat» alig tudják otthagyni, és vannak olyanok, akik nemcsak estéjüket, hanem egész éjszakájukat is ott töltik a fürdőmedencék simogató vize és a masszörök, borbélyok, tyukszemvágók és pedikűrök döngönyöző, kaparó, vágó kezei között, — nem is számítva a puha ágy gyönyöreit és a tea, a dohány élvezetét, nem is beszélve arról, hogy e szórakozásokkal, kellemességekkel teli órákért mindössze — nyolcvan fillérnek megfelelő összeget kell csupán fizetni. Ezek után reméljük, mindenki belátja, hogy ott igazán érdemes fürödni.

De ha már itt tartunk, nézzük meg mindjárt Ulan Bator Choto egyéb nevezetességeit is. Kétségtelenül ezek közé tartozik, sőt talán elsősorban ez is a — piac. A város színes kerítései és házai között igazi élő színpad a nyüzsgő, pompásnál pompásabb ruhájú, mongoloktól, kínaiaktól, tibetiektől tarkálló, nyüzsgő sátorosor. Nemcsak vevők és eladók, hanem a kíváncsiak ezrei is tolonganak itt a legkülönbözőbb áruakadások körül, veszekedés, vitatkozás, alkudozás zsivaja tölti be a levegőt, a kereskedők énekelve, zajongva kínálják holmijukat, csörögnek a gyöngyök, szólnak az eladásra ajánlott hangszerek, kézzel-lábbal hadonászva vitatkoznak egymással azok, akik eladni akarják mind e kincset és drágaságot, azokkal, akik minél olcsóbban szeretnék megszerezni.

Nagyon sok piac van a városban, de minden bizonynyal mégis a legjobban érdekli a mongolokat az állatpiac. Hiszen, ha egy mongol valami üzleten keresett, akkor nem azt számítgatja, hogy mennyi tugrikot szerzett, hanem azt, hogy a nyereségen mennyi marhát vehet majd: a mongol valutája, értékmérője az állat, természetes, hogy ez iránt érdeklődik a legélénkebben, és be kell vallani — a leghangosabban is.

Külön piacuk van a faárusoknak, a prémkereskedőknek, de a lópiac érdekességével mégis csak a «zachadir» — az «igazi piac» — vetekszik. Több utcasort foglal el és gyöngyöktől, drágakövektől, ékszerektől kezdve, fogkefén, lakaton, sátorponyván keresztül mindent lehet itt kapni. A kereskedők legnagyobb része úgynevezett «mozgó árus». A környékről, vagy távoli vidékekről kocsin, esetleg hátukon hozzák be árujukat és amikor mindent eladtak, viszzatérnek lakóhelyükre.

Kereskedőkön kívül a piacokon telepszének meg a mesteremberek is, többnyire nem mongolok, hanem kínaiak. Itt guggolnak a kötélkötők, molnárok, kovácsok, lakatosok, cipészek, drágakő-csiszolók, ötvösök, de nem hiányzanak az imádkozó, éneklő «huruchunok» sem. Ezek régi történelmi históriákkal, regékkel, mesékkel mulattatják a közönséget.

És egy-egy utcasarkon ott kuporognak az alamizsnát kérő szegény lámák, akik nem tagjai egyik kolostornak sem, fogadalmuk szerint egész életüket koldulással és vezekléssel töltik. Álmodozó, az örökkévalóságba tekintő szemük egykedvűen nézi az előttük tolongó sokaságot, csonttá aszott kezükkel csak forgatják, pergetik kis imakereküket, hangjuk, mintha a sír mélyéről törne elő, amikor tompa kongással köszöni meg az eléjük terített bőrre hulló pénzdarabokat.

A piac egy másik sarkán pedig ott állanak az orvoslámák sátrai, minden bajra, betegségre megkaphatja a beteg a gyógyító irt, füveket, szárított és porrá őrölt állati testrészeket. És néhány lépéssel odébb, már a borbélyok sátrai sorakoznak.

XLIII.

A ládabörtön, a lerothasztott kéz és egyebek.

— Kellemetlen, nagyon kellemetlen, nem tudom mit tegyek — mondtam Purbának, igazgatótársamnak a villanytelepen. — Képzeld el, körülbelül ezer tugrik értékű topázt adtam át egy sofőrnek, — aki néhány héttel ezelőtt indult el Kalgánba — azzal, hogy adja ott fel postán Németországba. Csiszoltatni akartam az egyik idarvölgyi gyémánt-csiszolóban ezeket a köveket és, mint tudja, itt Urgában nem lehet postára adni külföldre értékesmagokat. Azért határoztam el magam, hogy ezt az utat választom: Kalgában már felveszi a posta. A sofőr azonban ügylászik nem teljesítette a megállapodást, mert hiába kérem tőle a postai feladóvevényt, nem tudja felmutatni. Azt mondja, hogy Kalgában felejtette.

— Akkor nem marad más hátra, jelentse föl a túsúminnél (bíró).

Így is tettem. Elmentem a bíró sátrába. Csak a szolgálja volt ott, azt mondta, azonnal jön a gazdája. Kiszaladt érte és néhány perc múlva megjelent a gerte bejáratánál a

mongol igazságszolgáltatás megszemélyesítője. Nem valami tekintélyt sugárzó külsőben, egyszerű, zsíros mongol ruha csüngött a vállain. Barátságosan kezét szorított velem, maga alá húzott lábakkal lekuporodott a földre és nekem is helyet mutatott az egyik vánkoson.

— Add elő az ügyedet.

Elmondottam az «ügyet», felmutattam a bírónak a sofórtól kapott átvételi elismervényt.

— Hát bizony itt valamit kell tenni, — csóválta meg fejét és parancsot adott a szolgának, hogy azonnal állítsa elő a vádlottat. Egyedül maradtunk a sátorban. A bíró tenyerébe sülyesztette homlokát és gondterhelt arccal várt. Szót se szólt, rám se nézett. Így telt el néhány perc, végül is lélekszakadva jött a szolga a sofórral.

— Itt van, — jelentette a bírónak, az felütötte fejét és szűrő szemekkel meredt a vádlottra.

— Az a panasz ellened, — mondotta halkan és szinte szótagolva — hogy nem adtad át a drágakövek postára adását bizonyító vevényt a panaszosnak. Igaz ez? És ha igen, miért tetted?

A sofőr hebegett valamit.

— Hazudsz, — rivallt rá a bíró — föl sem adtad a köveket.

Megtörten csüggesztette le karjait a vádlott.

— Bevallom, ott vannak a kövek egy kalgáni ismerőssömnél.

— Nem szégyelled magad, te semmirekellő. Majd megtanítlak.! Lecsukatlak, amíg a kövek vissza nem kerülnek tulajdonosukhoz.

— Jaj, könyörületet kérek, holnap indulnom kell újra Kalgánba, sok utast szállítok, már megállapodtam velük.

— Nem bánom, elmehetsz, — jelentette ki a bíró — de akkor állíts magad helyett kezeset, aki addig ittmarad.

— Beleegyezel? — fordult felém a bíró.

— Úgy legyen, ahogy te rendeled — válaszoltam.

— Rendben van, állíts magad helyett kezeset, de gazdag embert ám, aki saját vagyonával vállal felelősséget érted. Még azt is megteszem, hogy az illetőt nem csukatom le, de

amíg visszajössz, nem szabad eltávoznia a városból. Jaj neked, ha újhoidig el nem intézed az ügyet.

A salamoni ítélet hamarosan eredményre is vezetett. A sofőr a kitűzött határidő előtt teljesítette kötelességét, megjelent a bírónál, engem is odahívtak. Ott leszámolta a bíró asztalára a drágaköveket.

— Megvan mind? — kérdezte tőlem a bíró.

— Igen, — mondtam, amikor összeszámoltam a köveket.

— Akarod, hogy megbüntessem? — hangzott a további kérdés.

— Nem kívánom.

— Nahát akkor örülj, te akasztófavirág, hogy ép bőrrel szabadulsz, most az egyszer nem bántlak, de úgy vigyázz, hogy többé el ne kövess valamit, mert akkor aztán megjáród.

Ezzel be is fejeződött a «nagy per». Zsebredugtam a köveket és hazafelé menet azon tűnődtem, vajjon mennyi ideig tartott volna, amíg ezt az eredményt Európában, a modern igazságszolgáltatás perrendszerű alaposságai mellett elértem volna...

*

A mongol igazságszolgáltatás csak látszólag ilyen primitív, alapjában véve a forradalom óta egészen modern elveken épült fel, főleg angol és orosz minta szerint. Régebben a kínai jogszolgáltató formák érvényesültek, általában majdnem minden bűnre botbüntetést szabtak ki, aminek végrehajtása úgy történt, hogy a delikvens lábáról lehúzták a csizmát és bambuszpálcával az előírt számú ütést mérték a talpára. Ne higgyük azonban, hogy a kínai igazságszolgáltatás nagyon maradi jellegű lett volna, ennek bizonyosságául álljon itt egy 1725-ből Jung-Csing császár korából származó paragrafus, a — «tisztességtelen versenyről»:

«Az a kereskedő, aki szomszédjainak üzletmenetét kilesve, azokéhoz hasonló árut szerez be és ezt olyan áron adja, amilyen áron a többiek saját árujukat nem árusíthatják és így ezzel magának a szokásosnál

nagyobb forgalmat szerez: negyven bambuszütéssel büntetendő.»

Kimondja ezenkívül ez a törvény azt is, hogy az ilyen «tisztességtelen» úton szerzett nyereség úgy tekintendő, mintha az illető lopta volna, tehát el kell tőle kobozni.

A kínai igazságszolgáltatás büntetési nemei — amelyek Mongoliának hosszú kínai megszállása alatt honosodtak meg — a következők voltak:

A halálbüntetés lefejezés, megfojtás, vagy agyonlövés formájában történt, a bűncselekmények szerint váltakozva. A legsúlyosabb a lefejezés volt, mert ebben az esetben a kivégzett feje az állam tulajdonába került, elrettentő példaként póznára tűzve, nyilvános helyen közszemlére tették és a család csak a csonka törzset kapta meg. Ez pedig hitük szerint a legnagyobb szerencsétlenséget jelentette. Szülőgyilkosságra, házastárson elkövetett gyilkosságra, vagy gyilkossági kísérletre és felségárulásra, mint legszörnyűbb büntetést, a kínhalált — a ling-csi-t — tartogatták. A halálraítéltet egy keresztre kötözték és odaállítottak melléje egy kosarat. Ebben különböző jelekkel ellátott kések heverték. A hóhér azután vaktában belenyúlt a kosárba és egymásután vette ki a késeket, megnézte, milyen jel van rajtuk és a szerint, hogy mi volt rávésve, vagdosta, szakította le a késekkel a halálraítélt megjelölt testrészeit. Csak kivételes «protekcióval» lehetett elérni, hogy a hóhér «véletlenül» elsőnek azt a kést vegye ki a kosárból, amellyel a halálraítélt szívét kellett keresztülszúrnia. Ebben az esetben az első késszúrás megszabadította a szerencsétlen embert a szenvedésektől: azonnal meghalt. Ezt a halálnemet azonban állítólag csak a legritkább esetekben alkalmazták még a régi időkben is, a legutóbbi évtizedekben pedig — legalább is Mongoliában — egyáltalán nem került sor rá.

Ezután következtek a különböző vastagságú bambuszpálcákkal való talpverési büntetéselőírások, majd a kaloda, és a raffinált kínzóeszközök használata — ezek azonban inkább múzeumi tárgyak már nagyon régi idő óta.

Szép jellegzetessége ennek a rendszernek viszont, hogy

névtelen följelentés alapján még csak eljárást se szabad indítani senki ellen; az ilyen panaszt vagy árulkodást olvasatlanul tűzbe kell vetnie a hatóságoknak. Mialatt tehát ez a törvény a «barbár» keleten érvényben volt, a művelt Velencei köztársaságban például csonttá fagyottan és félőrülten kínlódtak az ólomkamrákban, vagy fulladtak meg a Sóhajok Hídja alatt azok, akikről bárki valamilyen — akár hazug — feljelentést csúsztatott be a kőoroszlán szájába.

Egyetlen bűncselekmény teljesen ismeretlen Mongoliában: a féltékenységből való gyilkos drámákat a nép szokásai, a szerelemről és házasságról való szabad felfogása teszi teljesen lehetetlenné. A mongol nem veszi valami különös bűnnek, ha felesége «megcsalja», hiszen a kedves vendégnek — ha esetleg neki is úgy tetszik — a legnagyobb készséggel ajánlja fel szórakozás céljából feleségét, vagy ha kell, a lányát is. Vajjon elképzelhető-e, hogy ezek után vérben forgó szemmel legyilkolja a «csábítót»? Igazán csak egyetlen akadálya van az ilyen házasságtörésnek — ha véletlenségből a feleség nem akarja.

De nagyon szigorúan büntette a mongol büntetőjog a lopást, különösképpen az állatlopást.

A legtöbb esetben nem is került bíró elé az állattolvaj, mert a feldühödött pásztorok meglincselték. Ha pedig kézrekerült és a bűncselekményt csak először követte el, levágták az egyik karját, ha még egyszer, a másik karja is a hóhér bárdja alá került. Ha mindezek se hatottak rá «javítólag» és még karok nélkül is sikerült lopnia, a következő büntetés már csak a lefejezés lehetett. De volt még egy ennél is szörnyűbb büntetés. Ez abból állott, hogy a tolvaj kezére jókora bőrzacskóban vadhagymát kötöztek jó szorosan, úgy, hogy a vérkeringés majdnem teljesen megszűnt a lekötött kézrészben. Így maradt az elítélt heteken át. A vadhagyma erjedni kezdett a bőrzacskóban, a porhanyóvá puhult, maró növény belerágódott a bőr alá, csípte, rothasztotta a vérkeringés nélküli testrészt, míg végül is az egész kéz elhalt, lerothadt. Elképzelhető, milyen borzalmas fájdalmat élt keresztül az illető, amíg végre

lekerült kezéről a bőrszak és ekkorra vérző, gennyes, elrothadt kézcsont jelezte csupán az egykori végtag helyét. Rendszerint bele is halt az illető.

A nemzeti kormány uralomrajutása után mindezeket a régi büntetési nemeket kifejezetten eltörölték, a halálbüntetéssel együtt és modern alapokra felktetett büntetőjogot emelt érvényre a kormány. Később pedig szentesítette ezt a nemzetgyűlés. Az agyonlövétéssel végrehajtott halálbüntetést pótlólag mégis beillesztették a törvénybe, ezt hazaárulásért és súlyos politikai büntetért, vagy gyilkosságért lehet kiszabni.

A régi büntetőformák eltüntetésével együtt átalakították a régi urgai börtönt is, az élőhalottak gyűjtőhelyét. Itt is a kínai raffinéria érvényesült. Maga a börtön a város közepén fekszik, közvetlenül szép, illatos virágokkal teli kert szomszédságában. Vastag gerendákból készült kerítése körülbelül két embernyi magasságú, úgy, hogy maga a börtönépület ki sem látszik mögüle. Nem messze tőle barátságosan csobog a Szilba-patak vize, siet a Bogdo Gegen díszes palotái felé a Tolába; itt pedig a magas kerítés mögött lévő alacsony, fehérre meszelt, földszintes házban embertelen gyötrelmek között tengették életüket a rabok. A súlyos büntetésre elítéltek termeiben kis lelakatolt faládikák sorakoztak egymás mellé. Ezekben álluk alá húzott lábbal, összegyömöszölt testtel kuporogtak az elítéltek — halálraítéltek...

Fölkelhetett a nap Maimacszen fénylő háztetői felől, lenyugodhatott a Ganden aranyos tornyai mögé: az elítéltek mindebből semmit se tudtak. Állandó éjszaka vette körül őket, a láda kemény deszkafala elzárta előlük a napsugarat és a levegőt. Csak egy apró kis nyílás szerénykedett a ládák oldalán, ezen keresztül adták be az elítélteknek a moslékszerű ennivalót. A láda alja pedig ki volt vágva, hogy az alatta lévő üregbe végezhesék el a rabok szükségletüket. Így tengődtek a szörnyű ládákban a rabok, a lakat csak akkor pattant föl, amikor belülről már nem nyúlt többé a kéz a benyujtott ennivaló felé — betöltötte földi napjait a láda lakója. Akkor odaadták a kutyák eledelül, a láda pedig várta a soron levőt.

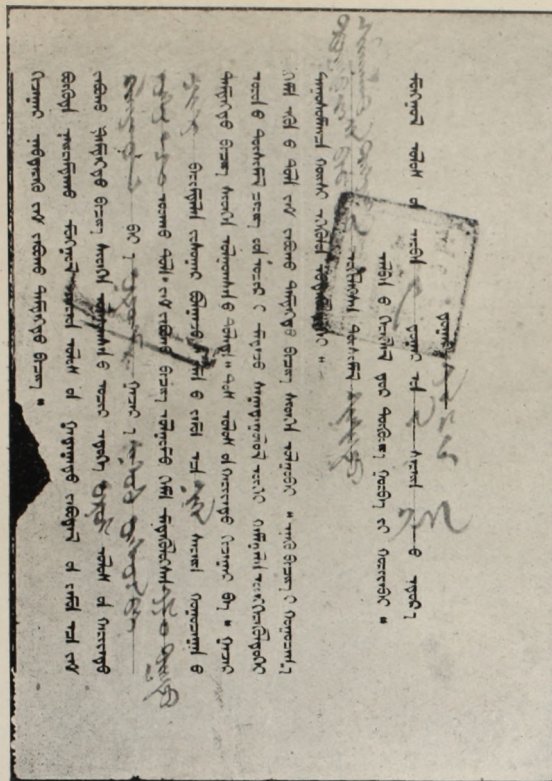
Ma már természetesen másképpen van berendezve a börtön is, a szomorú multat rejtegető ládák a múzeumba kerültek a tegnap többi emlékei mellé.

XLIV.

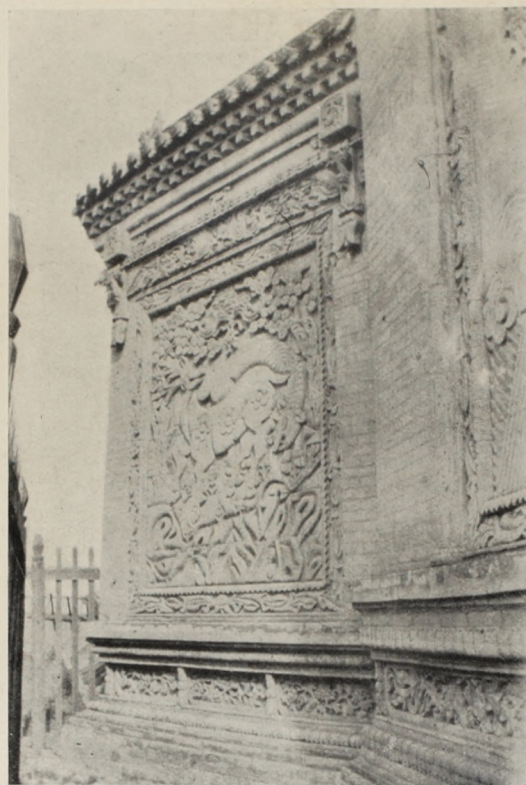
Vezeklők csúsznak a fagyos földön...

Tél van újra, hó és jég födi a szent hegy lejtőit. Hosszú embersor kígyózik az egyik lankán, amerre a Breven Chit, a nagyszezségű kolostor felé vezet az úttalan út. Újévi vezeklésre zarándokolnak az urgaiak és a messze vidékről ideérkezettek, mert a Breven Chit-ben laknak a legmagasabb-rangú lámák, innen jut a vezeklők könyörgése a leggyorsabban rendeltetése helyére. Apró kis hegyilovak, kitartóak és ügyesek, mint a zerge, — viszik a hátukon a kolostor felé azokat az idősebb lámákat, akik már nem igen tudják gyalog megtenni az utat. A többiek gyalogszerrel vándorolnak a hóval, jéggel födött embernyi kövek között. Valami őskori lavina görgette ide ezeket a hatalmas, gömbölyűre csiszolt «kavicsokat», alattuk a melegebb időben hegyipatak vize zuhog. Az ember mit se lát belőle, nyolc-tíz méter mélyen a kövek alatt csobog, harsog a víz. Télen azonban ünnepélyes csend üli meg a hágót, mögötte a tulsó oldalon ott terül el a Breven Chit ház- és sátortömege.

Az újév — a Cagan Szara (fehér hónap) — ünnepe régebben váltakozva január és február különböző napjaira esett, mert egész a legutóbbi esztendőig a holdév szerint számították az időt Mongoliában. Csak néhány év óta vették át a Gergely-naptárt, úgyhogy azóta az újév ünnepségét január elsején tartják. Ezen a napon minden külön engedély nélkül föl lehet menni a Breven Chit felé vezető uton a Szent Hegynek erre a részére. Ilyenkor friss áldozati ajándékokat kapnak az obo-k: a köhalmazba szúrt ágakra újabb selyemkadakok, áldozati vérrel kevert nyers tésztadarabok, tibeti zarándokútról hozott apró cserépbuddhák, ruhaneműek kerülnek engesztelésül a

Mongol állami okmány. A rajta lévő pecséten :
Dzsingiszkan címerének motívumai.

A Bogdo Gegen palotájának egyik szélvédője.

Mongol asszonyok ünnepi díszben. A fejdíszről csüngő hatalmas rojtok — igazgyöngyből készültek.

Vezeklők a Bogdo Gegen palotája előtt.

Vezeklők.

A kötélpiac Urgában.

hegy szellemeinek, hogy ne támasszon vihart útközben, vagy ne uszítsa a zarándokokra a farkasokat.

Kígyózik, kapaszkodik a hágó felé a menet, zihálva lépkednek az ezer és ezer kilométerről idevándorolt lámák és egyszerű pásztorok, nyakukban talizmánjukkal, a lámák imafüzérükkel, a kezükben tibeti imákkal teletömött dobozzal és alamizsnás csészéjükkel. Nem állták útjukat a Gobi homokförfögeteiei, a tél hóviharai; eljöttek ide, hogy leboruljanak a kolostor falai előtt és meggyónják bűneiket, azután pedig tisztultabb lélekkel térhessenek újabb hónapok vándorlásai után vissza lakóhelyükre.

A vezeklés kínjai — hitük szerint — megtisztítják a zarándokok testét és lelkét. A hatalmas kiterjedésű kolostor kerítésfala előtt földre borulnak sorban a zarándokok és hasoncsúszva tesznek meg négy-öt métert. Azután ismét felállnak, elmondanak egy «Om mani padme hum» imát és ismét a földre vetik magukat, hogy újabb négy-öt métert megtegyenek így.

Ilyen módon kell imádkozás és csúszás váltakozó ütemével körülkerülni a több kilométeres utat. Csak napszálltával szabad abbahagyni a földön való csúszást, a zarándokok hazatérhetnek otthonukba, hogy másnap reggel ugyanott folytassák, ahol előző nap abbahagyták. Sokan kendőt kötnek a homlokukra, hogy a harminc-negyven fokos hidegben oda ne fagyjon bőrük a csupasz földhöz. Vannak olyanok is, akik a tenyerükre is fadarabot szíjaztak, hogy a folytonos ütődéstől föl ne véreződjék a kezük. Fiatalok, öregek, férfiak és nők kelnek föl és zuhannak ismét a földre órák-, napok hosszat, amíg el nem intézték teljesen a vezeklést, körül nem kerülték a kolostort és vissza nem értek kiindulási helyükre.

Akik pedig már túlestek ezen, hazamennek, felöltik ünnepi ruhájukat és megkezdődik az igazi ünnep. Sűrűforog az egész város, az emberek elmennek egymáshoz látogatóba, esténként a rakéták ezrei repülnek a magasba és sziporkázva, ragyogva omlanak a díszbe öltözött tömeg csoportjai fölé. Lovak száguldoznak, az emberek dalolnak, üdvlővéseket adnak le — mindenki mulat napokon át,

mindenki részeg; az egyik pezsgőt ivott erjesztett kanca-tejjel, a másik vutkit kínai handzsinával, a harmadik pedig francia konyakot esetleg mongol archival, be van rúgva az egész nép — kezdődik a karnevál. Előkerülnek ismét a maszkok, úgy mint a Cam ünnepén, fiatalok, öregek vesznek részt az ünnepi felvonulásban, kanyarog a fantasztikusan felöltözött álarcos menet.

Az újév ünnepét a mongol állam hivatalosan látja el pénzzel, ezenkívül pedig a magánosok is nagy összegeket ajándékoznak erre a célra, úgy hogy húsz-harmincezer tugrik is összegyűl egy évben.

A karneváli menethez csatlakoznak azok is, akik a Dzun Chure, vagy a Bogdo palotája körül végezték vezeklésüket, esetleg valamelyik másik kolostornál. Hullámozik, zajong a nép: tíz-tizenkét napig tart ez az örömmámor, a magát bűneitől megtisztultnak érző tömeg féktelen jókedvében, mámorában amúgy istenigazában kiünnepli magát.

Azután ismét visszakerülnek a raktárba az álarcok, lecsitulnak a kedélyek, megkezdődik újra a munka.

*

Néhány hónap múlva ismét ünnepre készülődik az ország. Maitreyának, vagy ahogy Mongoliában nevezik, Maidérinek az ünnepe közeledik. Maidéri az eljövendő megváltó Buddha, akinek harminc méter magas aranyos szobra ott trónol a Ganden templomában. Sokezer esztendő múlva ölt testet ez a Buddha, — tartja a vallás — hogy megváltsa az emberiséget és kihirdesse az új törvényt. Maidéri ünnepét tavasszal ülik meg, ugyancsak a legdíszesebb külsőségek között. Ismét fölvonulnak a lámák és a nép. A menet élén halad Maidéri imazászlókkal teletüzdelt és hat óriási faragott lófejjel díszített hatalmas kocsija. A zászlók selymén az «Om mani padme hum» felírás, és ahányszor meglebbenti a szél a lámpaernyőszerűen elrendezett zászlóselymeket, annyi imát mond ez a zászló a lámák és a nép helyett Avalokitesvarihoz, a «Letekintés urához» — a «Lótuszkezü»-höz.

A szent kocsi után tolják a lámák a kerekekre szerelt és hatalmas íven csüngő óriási dobot, ennek hangja tompán dübörög menetközben. Majd a gyalogos lámák következnek, kezükben az óriási, ugyancsak lámpaernyőszerű imázslókkal. Ezután a zenekar lépked, a fényesre csiszolt réz fúvóshangszerek, üstdobok, cintányérok ritmikus, az európai számára zagyva zenéje beleolvad az óriási dob mély döngésébe.

Így lépked a menet a tavaszi meleg napsütésben, amíg a forróságtól kifáradtan letelepszének a lámák és a hívők, néhány bögre teát hörpintenek le — frissítőül. Aztán mennek tovább az egyik kolostor templomának udvarába. És itt a templom terraszára vonulnak a lámák, megkezdődik az istentisztelet a nép számára. Felcsendül ismét a zenekar, zenéjére táncokat lejtenek a lámák.

*

Egészen nyárig nincs is ilyen nagy ünnep. De ekkor ismét összegyűlnek messze vidékekről Mongolia lakosai az ország fővárosában, most már nem vallási, hanem nemzeti ünnepre. Ekkor tartják a Nadan-t, a mongol olimpiászt. Ez az intézmény még Dzsingisz kán idejére nyúlik vissza, mert akkor minden évben összegyűltek az uralkodó hadvezérei és tisztviselői katonai szemlére és megbeszélésekre. A Bogdo Ul északi lejtőjén van egy tizennyolc kilométer hosszú és négy-öt kilométer széles fensík, itt találkoznak ezeken a napokon már nyolcszáz esztendő óta az ország legjobb birkózói, lóversenyzői és lovasai, hogy megmérkőzzenek egymással. A Nadán ünnepének céljaira is az állam adja a pénzt.

A fensík pompás zöld legelőit tarka sátrak serege lepi el, közöttük kínai és mongol «éttermek»; reggeltől estig járják a kínai kucseberek az ünnepségre összegyűlt nézősereg sorait, kínálgatják a számokat és dícsérgetik a díjakat. És napokon keresztül, hajnaltól késő estig folyik a mérkőzés az ellenfelek között. A hosszúszerű és nagyfejű apró Gobi-lovak versenyt futnak a puszták karcsu paripáival, apró,

tíz-tizenkétéves fiúk és lányok is ülnek a nyeregben és sokszor az ő lovuk nyeri meg a díjat.

Boldog-boldogtalan, mindenki az állam vendége, és hogy milyen fontosnak tartják a Nadánt, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ennek idejére a kormány hivatalos öt napi munkaszünetet szokott elrendelni.

Víg zeneszó mellett ütik csapra a négy-ötszáz kilométerről idehozott hordókból a legjobb eriket, az erjesztett kancatejet és szárnyra kapnak a dalok Dzsingisz kán tetteiről, a mult dicsőségéről.

*

Ugyancsak nyáron tartják Mongolia lámakolostoraiban a Cám ünnepségeket. Urga felé való utamon Varigin-Chureban látott ünnepélyt már elmondottam. Majdnem pontosan ugyanígy folyik le mindenütt az a vidám tréfás maskara-játék.

XLV.

Lámaavatás.

A Cagan-Szara, Maidéri és a Cám vallásos ünnepén — mint említettem — a forradalmi kormány hivatalosan is résztvesz, még pénztámogatással is hozzájárul. Ugyanakkor pedig javaslatot terjesztett a nemzetgyűlés elé, hogy a lámákat meg kell fosztani szavazati joguktól. Az első pillanatra talán meghökkenve áll meg az ember ilyen látszólagos ellentmondások előtt, de aki mélyére néz a dolognak, látja, hogy nem «babonások» ezek az emberek, a fantáziájuk uralkodik csak el fölöttük: imádják a misztikumot, jól érzik magukat képzeletük világában, de belátták, hogy sok bajt szerzett már nekik néhány fölébük kerekedett Bogdo. És mégse bántották, a lámáit sem, csak megkérték őket szépen, hogy maradjanak kolostoruk falai között és ne szóljanak bele a politika ügyeibe. Azután mégis csak

elzarándokoltak ezekhez a kolostorokhoz és Bogdokhoz, áhitatosan vezekelve kúsztak palotáik kerítése körül a csonttá fagyott földön.

Buddha egyszerű tanításából, a néhány pregnánsan kimondott erkölcsi elvből felépítette félezer esztendővel ezelőtt Conkava, a lámák ragyogó külsőségű és szigorúan lépcsőzetes hierarchiáját. A lamaizmus rendkívül ruganyos mindenféle vallással szemben és ez tette lehetővé gyors terjedését, elkerülhetővé a surlódásokat. Buddha számtalan beszédében egyetlen egyszer sem emlékezett meg arról, hogy az embernek szüksége lenne arra, hogy valamilyen felsőbb lényhez imádkozzék, vagy pedig, hogy ehhez az aktushoz külső jelek, pompa és füstölők — egyszerűen szükségesek.

Csak a későbbi időkben alakult ki a boddhiszattvák tana, amely szerint a szenteket nagy, üres tér veszi körül és ennek az ürességnek az áthidalására, a szentekkel való érintkezésre csak a lámák alkalmasak. A néhány századdal Buddha halála után megjelent szkolasztikus tanításokkal az ő erkölcsi magasságú tana kezdett elsüllyedni a dogmák hullámai között. Betetőzte ezt Conkava, mert tanításait Kubilei kán egész Mongoliára és Kínára nézve érvényesnek fogadta el uralkodása idején, elégettette az összes szekták iratait és könyveit, közöttük a kínai taoizmusét is.

Conkava alaptételei a következők:

Egyedüli felsőbb lény az Addibuddha. Ez magából diáni-buddhákat, az ég lakóit termeli s ezek örökös boldogságban élnek. A diáni-buddhák szellemei a földön emberi alakban jelennek meg, ezek megtestesítői eddig négyen voltak: Garga Szadi, Gang Mani, Gag Nib és Szakia Muni. (maga Buddha). Várják Maitreyának, — illetőleg Maidérinek — a megjelenését, aki sokezer év múlva jelenik meg emberi alakban, megváltoztatja a régi törvényeket és ki nyilatkoztatja az újakat. A világ végén pedig megjelenik a diani-buddhák utolsó megtestesítője — Kusza-Kroj.

A conkavizmus, vagy «sárga lamaizmus» dogmái szerint mindenki elérheti a szentséget saját tetteivel, vagy pedig születése útján lesz azzá (mint például a Bogdo Gegen).

A lamaista templomokban lévő ezer szentkép a budhává, megvilágosulttá lett szellemeket ábrázolja.

Az emberiség keletkezéséről is egészen különleges legendája van a conkavizmusnak. E szerint az emberek a Szun-Bet (szenthegy) bűnnélküli lakóitól származnak. Az emberek azonban saját bűneik miatt eljátszották boldogságukat a három bűnös elem hatása alatt, amelyeket allegorikusan disznóval (a tisztátalanság, piszok jelképe), kígyóval (ravaszság) és kecskével vagy tyúkkal (a szerelmi kicsapongás) ábrázolnak.

Bűneiktől csak úgy szabadulhatnak meg, hogy állandóan a jobb világról elmélkednek és cselekedeteik révén arra igyekeznek, hogy szellemük végre valami szent láma képében öltön földi alakot. Ez a tanítás másképpen így is kifejezhető: «Légy láma, hogy minél hamarább a Nirvánába juthass.» A kolostorokban lakó lámák azután szigorú hierarchia szerint élnek. Először «ubasi» lesz a lámának jelentkező ifjú, azután «gecul», majd «bangyi», később «geljud» és ha nagyon szerencsés, végül «gebzsi». Ezt az utolsó rangot azonban csak a szerencsés halandók kaphatják meg, ehhez már alaposan ismerni kell a lámának a lamaizmus dogmáit és szabályait, ezenkívül pedig különös érdemeket kellett szereznie. A conkavizmus tanításait, svolasztikáját két gyűjtemény foglalja magában, rövid leírásuk a «Jum» nevű szentkönyv, terjedelmes, részletes ismertetésük pedig a kötetekre menő «Ganzsur-Danzsur».

Amikor a fiatal gyerek a kolostorba kerül, először csak növendék lesz, több esztendei tanulás és munka után sor kerülhet felavatására. Ilyenkor összegyűlnek a kolostor lámái a templomban, odaállanak a felavatásra kerülő ifjak és a lámák a legkülönbözőbb kérdéseket intézik hozzájuk. Azután a kolostor előljárója az egybegyűlt lámákhoz fordul:

— Érdemesnek tartjátok-e szent férfiak, hogy ..... nevű ifjat sorainkba befogadjuk?

Ha a válasz kedvező, az illető a felavatandók csoportjába kerül, ha nem, a következő évben újra kérheti vizsgára bocsátását. Amikor már az összes jelentkezőt kikérdezték, megkezdődik a szertartás. A kolostor előljárója

monoton hangon előmondja és azután a felavatandók kórusa ismétli.

«Fogadom, hogy egyetlen élőlényt sem ölök meg ;
fogadom, hogy semmit el nem veszek, ami nem enyém ;
fogadom, hogy távoltartom magam minden kicsapongástól ;

fogadom, hogy soha hazudni vagy csalni nem fogok ;
fogadom, hogy soha bódító vagy részegítő italt nem élvezek ;

fogadom, hogy tiltott időben nem étkezem ;
fogadom, hogy nem táncolok, énekelek és távoltartom magam a zenétől és komédiázástól ;

fogadom, hogy nem szagosítom magam, nem használok illatos kenőcsöket és ékszereket ;

fogadom, hogy nem alszom magas vagy széles ágyban ;
fogadom, hogy nem örök magamnál aranyat, vagy ezüstöt».

Mint méhzümmögés hangzik az imbolygó fényű templomban a fiatal lámák fogadalmi esküje. Szemben Buddha aranyos szobra mosolyog rájuk mozdulatlan türelemmel. Mintha már előre megbocsátaná ezeknek a fiatal embereknek, hogy életükben bizonyára egyszer-kétszer megszegik majd valamelyik fogadalmukat.

Zörgő, kereplő hangon szólalnak meg ezután az imálmok a lámák kezében és duruzsolva fonódik bele ebbe a — monotonóságában megnyugtató — zörejbe a lámák varázsformulája Avalokitesvari-hoz :

«Om mani padme hum . . . om mani padme hum . . .»
Míg végül már csak ezt az egy szót hallani ki a zengő, kígyózó hangkaoszból :

«Om . . . om . . . om . . .»

Föláll helyéről a kolostor legnagyobb rangú lámája és zengő, hangon recitálja :

«Buddhánál keresek menedéket,
Az igazságnál keresek menedéket,
A szerzetességnél keresek menedéket.»

A kórus utána mormogja a szöveget.

Újra a főláma hangja :

«A fölöslegeset kerülni,
Jót cselekedni,
A lelket megtisztítani :
Ez a Buddha vallása.»

Most már felharsannak a kürtök, megcsendülnek az óriási réztányérok és a templomban szorongók felvonulnak a felső szentélyen keresztül a terrasra, ott többnyire előkerülnek a szentély keleti oldalra néző mellékkamrájának rekvizitumai ; az ördögűző «doksitok», kardok és álarcok. A kolostor jóstehetségű lámája magára ölti a csillogó arany-szövésssel, aranylemezekkel teli köntöst, fejére teszi az álarcot, kezébe veszi a kardot és pár perc múlva már fergeteges táncban ugrál a lámák körében. Amikor azután az extázistól összerogy, sorra odalépnek hozzá, akik még csak néhány perce kerültek be a szangha (szerzetesség) szent kötelékébe és a jós elhaló, szinte túlvilági hangon megjövendöli mind-egyik sorsát. Szaggatott, misztikus értelmű szavak törnek elő az álarc alól, nem is értené az, akiknek a sorsát rejtegetik, ha a főláma mondatokba nem öntené és nem tolmácsolná így az ujoncoknak.

Íme ; néhány órán belül leperegtek a jövő láma előtt Buddha mélyértelmű, széperkölcösű tanításai és a rájuk öltöztetett rengeteg külsőség, sallang, ciráda, amelyből éppen ezeknek túlsúlya miatt — alig lehet ezt a lényeket észrevenni.

A felavatottak sorsa most már a láma-egyház kezében van, hiszen minden fiatalember vágya és reménye, hogy valamikor a legmagasabb lámái rangot, a «gebzsi»-méltóságot elérhesse, mert a lamaizmus szerint a gebzsi halála után egyenesen szentté válhatik, a Nirvánába kerülhet...

A mongol kolostorok szabályai bármikor lehetővé teszik, hogy a láma kiköltözzék és kinn a polgári életben dolgozzék. Amikor pedig kedve tartja, ismét visszatérhet a kolostorba. De még csak nem is kell oda visszamennie, ahonnan eljött ; bármelyik lámakolostor szívesen befo-

gadja. Természetes, hogy a világi élet még nem oldja őt fel fogadalma alól, esküjét be kell tartania, meg nem nősülhet, de ha előfordult, hogy valamelyik mongol családnak fitagjai kihaltak és csak láma családtagok voltak már életben, akkor a kolostorok előljárói semmi akadályt se szottak gördíteni a fogadalom alól való feloldás elé, hogy a láma a kolostorból való kiköltözése után megnősülhessen.

Az avatáson is ügyelnek arra, hogy olyan növendék ne tegye le a fogadalmi esküt, akinek a polgári életben még kötelezettségei vannak az állammal szemben, hogy ezáltal a kötelezettség teljesítése elől ne mentesülhessen.

Az újabb mongol törvények tizennyolctól hatvan évig katonai kötelezettséget írnak elő, ilyen körülmények között tehát e korhatárok között lévőket lámává fölavatni nem lehet, csak ha az állam a katonai kötelezettség teljesítése alól őket hivatalosan fölmenti. Nőket pedig csak ötvenedik évükön túl avatnak fel a buddhista apácakolostorok. Ezzel azt akarják elérni, hogy Mongoliában, — ahol úgylis sokkal kevesebb nő van, mint férfi, — az anyaságra még alkalmas nők ne kerüljenek az őket a világtól elzáró kolostorfalak mögé.

A mongol lámaéletről beszélgettem később a nemzeti kormány egyik befolyásos, vezető tagjával, aki nem sokkal tisztségébe kerülése előtt még az egyik lámakolostor kerítése mögött élt. Érdekeltek ezek a kérdések, hiszen nagyon aktuálissá tette őket abban az időben Mongolia politikai átalakulása. Ha azt hittem volna, hogy a forradalmi kormány minisztere elkeseredéssel, vagy az ellenségeskedés egy árnyalatával is emlékezik majd meg ezekről a problémákról — nagyon csalódtam volna. De álljon itt, amit ő maga mondott, amikor fölvettem előtte a mult, jelen és jövő problémáit.

XLVI.

A két fa.

— Fenn, a föld felett, — kezdte — külön állanak a fák, mindegyiknek lombja, levelei: azt hinné az ember, semmi közük egymáshoz. De mélyen lenn a föld alatt hosszú gyökérszálak kúsznak, ölelkeznek egymásba. A két külön fa ugyanabból a földből szívja az életnedveket, mégcsak nem is külön földterületről, mert hiszen az egyiknek is, másiknak is gyökerei átérnek egymáshoz és a hosszú évtizedek során sűrű bozóttá fonódtak a felszín alatt. És ha ki akarnánk ásni egyiket vagy másikat, el próbálnánk különíteni őket egymástól, nem tudnánk: eggyé lett már a két gyökércsoport. Aki a föld fölött nézi, azt hiszi két fa, aki az egészet ismeri, tudja: egyetlen hatalmas gyökérszövevény két föld fölé nyúló hajtása.

A miniszter szeme közben egy előtte fekvő aktára tévedt, amelyen ott piroslott a mongol nemzeti köztársaság bélyegzője.

— Ezeket a dolgokat — folytatta és az aktára mutatott — el kell intéznem, mert a népem sorsa függ tőlük. Az új szellemben, a haladás és felvilágosodás légkörében kell átgondolnom a rám bízott feladatokat; de ne higgye, hogy ez ellentétbe hoz a multammal. Most a harc ideje van, körülöttünk mindenfelől éhes ellenségek. Védekeznünk kell és egyik szemünkkel kifelé kell néznünk, mialatt a másikkal itt benn a nép sorsát előbbre vivő utakat keressük. Sohasse fogom elfelejteni azokat a tanításokat, amelyekben részesültem, de nem is kell, hiszen azok nincsenek ellentétben az étellel, törekvéseinkkel. Csak fel kell ráznunk egy kissé a népet abból a kábulatból, amelybe évszázadok csöndes elmélkedései ejtették. Most a létért, a szabadságért, a megélhetésért való átmeneti harc idején a tudás alapjára rá kell építenünk az előretörés, a cselekvés otthonát. És bevallom, mindig az az érzésem, ha sikerülne megérnem ennek a munkának a befejezését, szívesen visszamennék

újra a kolostor falai közé, — az én elhagyott családomhoz. Tudom, mert hívtak, hogy nagyon szívesen látnának ott. — Szemükre vetik a kolostoroknak a külsőségek kultuszát, mert mögöttük, mondják, a lényeg elvész. Ez kétségtelenül igaz. Sajnos, sokkal több a szertartás és a forma, mint amennyit egy olyan nagy és mély filozófiai vallás, amilyen a miénk, megkíván vagy elbír. Ez részben a nép fékezhetetlen fantáziájának szüleménye, részben pedig céltudatos törekvés a lámák részéről, hogy a filozófiának, az erkölcsi tanításoknak csillogó köntöst adva, azt a nép legszélesebb rétegei előtt is érthetővé és elfogadhatóvá tegye. Ez talán ridegen hangzik így, ahogy elmondtam, de úgy gondolom, önkénytelenül is ezért terelődött ilyen utakra Buddha mélységekben járó és épp ezért csak kiválasztottak számára könnyen érthető tanítása.

— És mégis el kellett vennünk a lámáktól a hatalmat, mert mi a jövő ösvényének útkaparói vagyunk, mindenki számára járható kivezető utat kell teremtenünk a mostani helyzetből, békét, nyugalmat szerezni népünknek. És ha ez bekövetkezett, akkor már nincs teendőnk. Addig azonban vigyáznunk kell arra, hogy ne a csend, nyugalom, mindenbe való belenyugvás hangulata uralkodjék felettünk. Nem a harcot akarjuk, de védekeznünk kell. És tigrisekkel szemben nem vonulhatunk föl erkölcsi prédikációkkal.

A miniszter hátradőlt székében és percekig a mennyezetre bámult. Aztán végigsimította homlokát és hirtelen felém fordult.

— Most, hogy ezekről beszélek, — mosolyodott el — azokra az évekre gondolok, amelyeket a csendesszavú, ingatag járású lámák között töltöttem. Eszembe jut néhány emlék, amikor tanítómmal sétáltam a kolostor sátrai között, nézegettük, hogy bodorodik a füst a fehér gerték tetejétől, mialatt benn készült a vacsora. Ilyen séták alkalmával, mesélt nekem a tanítóm a mult példáiról, figyelmeztetett a jövő kötelességeire, a szerzetesi élet feladataira és nehézségeire, és hogy mit mondott Buddha az igazi szerzetes kötelességéről.

— *Akárki fia is legyen, — hangzott a beszéd, amelyet*

Buddha tanítványához, Vaszettho-hoz intézett — az, aki országban és népen uralkodik, király lehet ugyan — de nem szerzetes. De aki minden kötelékét elszakította, aki szidást, verést és halált nyugodtan, béketűrően viseli, aki csak úgy tartja magánál a vágyat, mint vízcseppet a lóbuszlevél, mint mustármagot az ár hegye; aki harag nélkül mindig az igazat mondja, aki semmit sem vár ettől az élettől; a legjobb hős, a győző lélek — az ilyen: igazi szerzetes. Tettek teszik az életet, tetteken forog a világ, mint a kerék tengelye körül: tettei emelik az embert szerzetessé, a többi szerzetes fölé.

— Amikor így most visszaemlékezem e csöndes, szép napokra, szinte fájdalom fog el és ilyenkor arra kell gondolnom, amivel Buddha vigasztalta Anandá-t, mert siratta, hogy el kell válnia tőle.

— Hagyd a sírást, Ananda — mondotta a Mester. — Nem mondtam-e neked, hogy a dolgok folyása szerint mindentől meg kell valamikor válnunk, amit csak szeretünk, ami csak drága nekünk. Mert miképpen lehetne, hogy valami, ami keletkezett, sohase muljon el?

— Azt is mondotta Buddha, hogy a vágy minden fájdalom forrása — ellenségünk a barátság köntösében. A vágy mint szörnyű láng felgyújtja házunkat, de veszélyesebb, mint a tűz, mert ezt a víz árával oltani lehet, de vajjon mi oltja a vágyat? A láng eltűnik, ha fölfalta már a mező fűvét, de a helyén újra kinő a fű. Am, ha a szívet elégette a vágy, mi nőhet benne újra? A vágy az élvezetek felé hajtja az embert, amelyek a tisztátalan Karmát hizlalják. A rossz Karma pedig jelentkezik az újjászületés után, számonkéri a multat.

— Igaz, nagyon messze jutottunk már ezektől a szép és légies tanításoktól. Arra gondol talán, hogy nagyon kevés maradt belőlük a misztikus szertartásokkal és külsőségekkel teli kolostoréletben? Elsősorban is be kell vallanom, hogy a lámák bizony nagyon is «hétköznapi» életet élnek a kolostor kerítései mögött, idejük legnagyobb részében. Hiszen gondoskodniuk kell sajátmagukról: mindent ők csinálnak, ők sajátmaguk urai, de szolgálai is. Nagyon nehéz testi munkát végeznek és csak néha-néha jön el az ünneplés napja, amikor templomaikban összegyűlve, a maguk szo-

kása és hite szerint közelednek a Nagy Tanító szelleméhez. Kétségtelen — mint minden emberi dolog — végül ez is eltévelyedésekre és túlzásokra vezetett talán, az eszköz céllá anyagiassá vált, a kultusz külsőségekké. De a legfontosabb mégis csak a nép, ami sokat szenvedett és az események viharában megtépett nemzetünk.

— A lámák a mi testvéreink, hiszen ugyanazokból a fehér sátrakból kerültek ki, mint a puszták pásztorai és az erdők vadászai. Jóra és szépre tanították a népet és ha életükben, tetteikben találhatunk is konkolyt, ne öntsük ki az egész búzát. Legyünk hálásak velük szemben, akik tudásunkat évszázadokon keresztül építették és ápolták, de vigyázzunk arra, hogy az életünk szerszámaikat, védekezésünk fegyvereit le ne ejtsük miattuk kezünk közül.

XLVII.

A Bogdo Gegen palotái és szenvedélyei.

Mindezek után pedig látogassuk meg Urga kolostorait, ezeket a külön kis városokat, amelyeknek léte adta meg a ma Ulan Bator Choto-nak nevezett város egykori nevét: hiszen a kolostorokról Bogdo Chure, — a szent kolostorok — városának nevezték. Legnevezetesebb kolostor a Ganden, tulajdonképpen teológiai egyetem, azután a Csoizi Lama Chure, a Dzun Chure, a Breven Chit és a Szilbamenti Kolostor. Vannak ezenkívül is még kolostorok a Tola partján elterülő házsorok között, hiszen a város lakosságának hatalmas hányada lakik kolostorkerítések mögött. De az említettek a legszebbek és a legnevezetesebbek.

A Ganden Urgától nyugatra fekvő magaslaton épült hatalmas kolostorváros, temploma messze világlik a hegy haragoszöld háttéréből. Szinte ott trónol Urga fölött színarany tetejével, csillogva omlik el rajta a napsugár. Nemcsak óriási méretei miatt érdemli meg a bámulatot, hanem csodálatosan finomművű aranyteteje és nagyértékű temp-

lomi kincsei miatt is. Ebben a templomban, a felső szentély függőnyei mögött trónol, hatalmas lótuszvirágon Maidéri harminc méter magas aranyos szobra. A lámák azt mondják, hogy a szobor csak aranylemezzel van kívülről borítva, a nép azonban azt tartja, hogy — színaranyból van és csak azért nem akarják ezt bevallani a lámák, mert attól félnek, hogy a szédületes kincset jelentő szobor megszerzése végett esetleg idegen nép törne az országra. Ebben a templomban folyt le annakidején a Bogdo Gegen és felesége koronázása, ebben a kolostorban látták vendégül a Dalai Lámát, amikor az angolok elől Urgába menekült és innen kerültek ki Mongolia legkiválóbb teológusai.

Maga a kolostor egész kis város, utcákkal, sátrak és házikók egész serege között. Mindig nagy a nyüzsgés itt, vörös- vagy sárgaköntösű, kopaszfejű lámák sürögnek-forognak mindenfelé, a legtöbbjüknek rendesen hosszú selyemdarab is van a vállára terítve, és úgy omlik le, mint egy gallér.

*

A Csoizi Lama Chure egyik legfényesebb kolostora Mongoliának. Templomának szentélyében, üveges aranszekrényben van elhelyezve a legutóbb elhunyt Bogdo Gegen arannyal bevont holtteste. Mosolyogva, nyitott szemmel néz maga elé az üvegen keresztül a halott. Előtte drága ereklyék és füstölő-edények, szeliden kanyarog belőlük az illatos tömjénfüst.

Senki se tudta megfejtetni eddig még a lámák féltve őrzött titkát, hogyan tudják arannyal bevonni az emberi test formáit úgy, hogy az szilárdan és mereven megmaradjon évszázadokon át.

Ebben a kolostorban vannak egyébként Mongolia legszebb műemlékei. Déli oldalán ezernyi tarkazománcú, cseréppel fedett fal húzódik, mind a két oldalon egy-egy díszes kínai jellegű sarktoronyba torkollik. A templom nyers téglából és színarany burkolatú fából épült, rengeteg festéssel és zománcdísszel, tetőgerincén pedig egymás mellé

sorakoznak a szebbnél-szebb színarany szobrok. Déli bejárata előtt mitológiai jeleneteket ábrázoló, domborművekkel díszített szélfogók állanak. Itt, e kapu előtt van egy hatalmas kőlap is, a «beteggyógyító-kő».

Ha a mongol annyira megbetegedett, hogy már semmi se segített rajta, akkor elhozták ide, erre a kőlapra és kendővel letakarták. A kőlap mellett imamalmok peregtek, a szél forgatta őket szüntelen és mialatt a nagybeteg a halállal vívódott, a közelben lévő imadeszkára borultak a lámák és könyörögtek az életéért. Közben pedig odagyűltek a «hivatalos» kutyák is a kőlap köré és — szaglásztak. Ha a beteg életben maradt, a kutyák farkukat behúзва vonultak vissza, de abban a pillanatban, amint úgy érezték, hogy már halott, fogvicsorgatva nekirontottak és széttépték.

A «gyógyításnak» ezt a módját a nemzeti kormány uralomrajutásakor azonnal beszüntette és a kőlap ma már csak emlék, a mult érdekessége.

*

Szép, régi építkezésű kolostor a szilbamenti, a legtisztább tibeti ízlésű épületekkel. A díszes templomok és házak mellett azonban ott állnak a kolostor udvarán az egyszerű sátrak is, a lámák lakásai. Erről a templomról már részletesebben szoltam.

A Szent Hegy déli lejtőjén, ahova a városból már nem lehet ellátni, terülnek el a Breven Chit-kolostor épületei. Itt laknak a legmagasabbrangú lámák, akik állítólag a «titkos tudományhoz» is értenek. A Breven Chit-kolostorhoz a Szent Hegyen keresztül vezet az út Urgából sivatagos lepusztulással odagörgetett hatalmas kövek között. Ebben a kolostorban őrzik Dzsingisz kán kardját és lovának nyergét már nyolcszáz esztendő óta.

Az eddig említett kolostorok nagy szerepet játszottak a lamaita egyház életében; a néphez, ünnepeihez, szokásaihoz azonban inkább a Dzun chure kapcsolódott. Ide jár Urga és nagyrészt Mongolia népe is vezekelni, imádkozni

a legnagyobb tömegben, ide mennek jóslatot kérni, vagy gyógyulást keresni. Ennek a kötelékében élnek a néppel érintkező tudósok, orvosok, festők, ötvösök és itt rendezik a legszebb, legnagyobb Cám-ünnepélyt. A Dzun chure körül apró emelvényeken, hegyes tetők alatt kerepel a legtöbb imamalom. Esős időben is meghúzódhatnak itt az «imádkozók» és forgatják, pergetik a malmokat. A Dzun chure sátrai, házai között a polgári lakosság százai nyüzsögnek, ez az úgynevezett «világi temploma» a lakosságnak. A Dzun chure-ban székel a Sabin Jamin, a Bogdo Gegen adminisztratív főnöke, innen indul ki a Maidéri ünnepélyre a felvonulás, itt tartják a legérdekesebb «ördögűző» szerzőségeket és itt folyik le a legtöbb ördögűzés. A kolostor állandó látogatói a betegek és a jóslást kérők, az imádkozók és vezeklők szinte eltelepnek minden szabad helyet — férfi, nő egyaránt bemehet ide.

A Bogdo Gegen halála után pedig itt folyt le az uralkodó főpap holmijait áruba bocsátó árverés. A legkülönbözőbb táskák, kések, órák, cipők és egyéb háztartási holmik kerültek dobra. A mongol árverés egész különleges eljárás. A tárgyakat kiállítják közszemlére, és mindegyik mellé odatesznek egy táblát. A venni szándékozók végigjárják a termet és ha valamelyik tárgy megtetszik nekik, odaírják a nevüket és a kínált összeget. Egy másik rálicitálhat és nagyobb összeget írhat föl. Ha végül is hosszabb ideig nem jelentkezik új «ráígérő» — a legutolsó lesz a holmi. Néha hónapokig is várnia kell, amíg az árverés vezetője kimondja a «senki többet» boldogító ígését, de ha a licitáló megúnta a várakozást és még nem kapott értesítést, hogy a tárgy az övé lehet, egyszerűen megüzenheti, hogy már nem reflektál többé rá, nem akar tovább várni. Ezzel mentesül az átvétel kötelezettsége alól.

Így vettem én a Nagy Láma hagyatékából egy bécsi gyártmányú vulkanfiber táskát, egy tűzszerszámot és a Bogdo hatalmas, kétméter magas testőrének óriási, ezüst evőkését.

A Breven Chit kolostor főláma.

A Bodgo Gegen téli palotájának bejárata. Jobboldalt egy madárház.

Geleta József három mongol társaságában.

Egy urgai kucséber.

Piaci árusok Urgában.

Urgai piac.

Orosz üzletek a Szilba-folyó partján.

A legnagyobb tiszteletben a Bogdo személyi kolostora részesül. A Tola partján terül el a Bogdo Gegen egykori rezidenciája, káprázatos kincseivel és szinte álmokképből idetermett épületeivel. Három nagy palota emelkedik ki a díszes kerítések mögül. Maga a Bogdo Gegen két palotában és egy kis pavillonban lakott felváltva; a téliben, a mellette levő kerti házban és nyári palotában. Az egyházi palotában csak a legritkább esetben tartózkodott, itt inkább az udvari lámák laktak és ebben tartották a legnagyobb ünnepi istentiszteleteket.

Ilyenkor a templom szentélyében aranyos trónuson ült a Bogdo Gegen és megáldotta az elébe járuló híveket. Rendszerint hosszú zsinórt tartott a kezében, ennek másik vége kivezetett a templomon kívül összegyűlt hívősereghez. Az emberek megérintették a zsinór végét: ezen keresztül ment be szerintük a Bogdo Gegenhez kívánságuk és jött ki hozzájuk a Nagy Láma áldása. A hívők ilyen alkalommal adományokat hoztak a Bogdo Gegen számára, lovat, bárányt, szarvasmarhát, tevét, néha egyéb érték tárgyat is, amelyeket a Bogdo Gegen gazdasági raktárnoka vett át, mindent pontosan leltározva. És kaptak érte egy-egy megszentelt chadakot, a szegényebbek pénzt — de mindenki áldást. A betegek még külön gyógyszerhez is jutottak.

Kinn pedig, a kerítés körül ezalatt járták a vezeklők egyhangú útjukat. Homlokukhoz emelték kifelé fordított tenyerüket, majd hasravezették magukat, homlokukkal érintvén a földet. Néhány métert kúsztak így a földön, majd ismét fölemelkedtek és újból elismételték az előbbi műveletet újra meg újra. A kényelmesebbek bőrlemezt, vagy fadarabot kötöttek homlokukra és a tenyerükre, hogy megóvják a földrezuhanás által okozott sebektől. Mindez nem volt szigorú szabályokhoz kötve, ki-ki tetszése szerint vezekelt, csak a földrezuhanást tartották lényegesnek. Úgy látszik, nem a minőségen van a hangsúly, hanem a földreborulások számán.

A Bogdo Gegen kedvenc tartózkodó helye a téli palota mellett lévő kis kerti pavillon volt, a szarvasok kertjének

mezején, kis patak mellett. Kínai jellegű faépület ez, déli oldalán magas, zárt tornác, díszes falán apró ablakok sorakoznak színes üveggel és díszesre festett, átlátszó papirossal fedve. A szobák mennyezetén aranyozott gerendákból alkotott négyzetek művészi fafaragványokat kereteznek. Falait a bordó selyemkárpit alján szintén művészi fafaragványok szegélyezik. Berendezése egészen keleti jellegű, a hálószobában kínai paliszander fából faragott hatalmas ágy, nehéz selyem ágyneművel és brokát párnákkal. Filigrán asztalok és párnázott székek sorakoztak egymás mellé a többi termekben.

Mellette épült a Bogdo téli udvara. Bejárata felkunkorodó tetejével, mint mesebeli palota, előtte jobboldalon aranyos madárház. Déli bejáratának kapuja vastag cizellált színarany-lemezekkel díszítve, még a kapugyűrűt tartó oroszlán feje is színaranyból készült. Ez a kapubejárat aranytömege csak súly szerint 120,000 lánt ér. (kb. 600,000 pengő).

Maga az épület orosz ízlésű, zöldtetejű faház. Ebben a házban a Bogdo Gegen vendégeként európaiak is megfordultak, a kerti pavillonban azonban idegent nem engedett be az uralkodó. Keletről gyönyörű kert símul a palotához, tágas veranda nyílik ide.

A téli palota központi melegvízfűtésre van berendezve. Összes szobáinak padlóit vastag nemeztapéta borítja, ezt meg vörös és sárga posztó takarja. Erre vannak terítve a drágánál drágább keleti szőnyegek.

Az épület egyemeletes, földszintjén és emeletén nyolc-nyolc szobával. Legérdekesebb az a kis szoba, amelynek falát mindenütt tükrök takarják. Ezek a tükrök felnyithatók a faltól és alóluk tűfestésű képek tárulnak a néző elé: a legkülönbözőbb groteszk pornografikus ábrázolatok.

Telefon, villamos csengő tette még lakályosabbá e palotát, sőt külön villanytelepe volt már akkor is, amikor Urgában a villanyvilágítást még csak hírből ismerték.

A palota mellett van az autógarázs. A Bogdo szenvedélyes autógyűjtő volt, rengeteg gépkocsi maradt utána, szinte múzeumba való őskori alkotmányoktól a legmoder-

nebb gépkocsiig minden fajta található itt. A Bogdo természetesen nem használta őket, csak kedvtelésből gyűjtögette.

Külön állatsereglete volt az uralkodónak, ritkábbnál ritkább állatpéldányokkal. Az egyik teremben pedig óragyűjteményét tartogatta, mert nemcsak autókat gyűjtött a ma már üvegszekrényben őrzött Bogdo Gegen. Többezer óra ketyegett ebben a teremben, régiművű keleti órák, toronyórák, játszai alakokat mozgató óraszerkezetek jól megfértek az egészen egyszerű vas, vagy nikkel zsebórákkal.

Ezt az épületet a nemzeti kormány múzeumává alakította át. A mongol tudományos akadémia megbízásából én végeztem az átalakítási munkálatokat. És nemsokára a lakosság számára is hozzáférhetőek lettek csekély belépti-díj mellett nemcsak a Bogdo itt lévő holmijai, hanem az ideszállított rendkívül értékes múzeális tárgyak is, amelyek bármelyik európai múzeum díszére válhatnának. A régi mongol igazságszolgáltatás büntetőeszközei, kínszerszámok, Dzsingisz kán korából való fegyverek és az Andrews-expedíciónak a Gobi sivatagján talált dinoszaurusz lelete, valamint a Kozlov-expedíciótól feltárt és — tőlük visszakapott hunkorbéli sírleletek.

Az Andrews-ék által megtalált csontvázat, a mázsás csontokat összeállították itt, ráhelyezték a kétméteres állkapcsot és köréje tették a dinoszaurusz-tojásokat. Természetes, hogy csak a tojások megkövesedett burka maradt meg, de élethűen látszanak rajta a legapróbb domborulatok is. Ezekért a kőtojások darabjáért 5000 dollárt kínáltak amerikai gyűjtők. Rengeteg régi selyem és nemezszőnyeg látható itt, közöttük az az érdekes lelet, amelyet a cuzuktéi aranybánya közelében találtak Kozlovék: aranyszarvast űző két vadászt ábrázol. A Bogdo irattára teljesen érintetlenül maradt, ez rendkívül érdekes történelmi és vallási okmányokat tartalmaz.

Egy másik teremben a Bogdo porcellángyűjteménye, ötvösműremekei, festményei, szobrai láthatók ma a látogató számára.

A Bogdo Gegen volt hálósobáját is változatlanul

hagyták, itt pihen a csöndben egykori mennyezetes paliszander ágya nehéz selyemfüggönyökkel és takarókkal, brokát párnákkal. Misztikus félhomály dereng a szobában: álmodnak a régi bútorok egykori gazdájukról.

A nyári palota ma a nemzeti párt hivatalos helyisége lett, ide helyezték a központi irodát és itt kapott otthont a politikai főiskola is. Berendezése a másik két udvaréhoz képest meglehetősen szerény, külseje is más, mint a Bogdo idejében volt, a renoválással egészen megváltoztatták eredeti képét. De még mindig ott folytatja járását a palota kertjében a húsz méter magas emelvényről lecsüngő, hatalmas órainga, amelyik a palota egyik termében elhelyezett óraszerkezetet szabályozza. Ezt a nagy órakedvelő Bogdo számára egy Badma nevű burját csinálta, aki egy személyben sofőrje, mechanikusa, udvari fényképésze, zeneszerelője, órása, sőt — fogorvosa is volt az uralkodónak. A nemzeti kormány kegyelettel bánt vele, a palota kertjében lévő kis házat neki ajándékozta, azt az épületet, amelyben Badma a Bogdo Gegen idejében is lakott.

Sokan járnak még ma is az öreghez és ő elérzékenyülten mesélget látogatóinak volt gazdájáról, aki egykor minden mongolok hatalmas és mindenható ura volt és nagy gyerek: világi és vallási elfoglaltsága mellett is napok hosszat tudott elbabrálni kedvenc órái, autói, porcellánjai és egyéb játékszerei között...

XLVIII.

Kiszáradt csontok a Gobi homokján.

Aki Ulan-Bator-Choto lüktető életét látta, aki a zsi-bongó, forgalmas utcákon járt, szinte el se tudja képzelni, hogy ettől a várostól néhány kilométernyire, a Bogdo Ul friss fáktól zöldelő gerince mögött már a sivatag terpeszkedik, homokfelhőket kerget rajta a szél a csenevész tamariszkusz-bokrok között. Pedig aki Pekingbe akar jutni, annak ezen a homoktengeren kell keresztültörnie magát.

A pekingi út lépésről lépésre új és újabb veszélyeket rejteget, sok karaván pusztult már el e tengernyi homokban, vagy a belőle kitörő kopár sziklák zátonyán; de mi ehhez képest az a halálveszedelem, amelyik a vándort Tibet felé vivő útján fenyegeti. Erre még szörnyűbb a sivatag, napok hosszat nem találhat az ember ivóvizet és ha a természet fenyegető rémeitől meg is menekül: ott bujdokolnak a hegyek között a tibeti rablóbandák! Ezek a zarándokok kirablásától még akkor se riadnak vissza, ha az egész karavánt is le kell mészárolni érte. A pekingi karaván-út ebből a szempontból kevésbé veszedelmes, a kormány úgy-ahogy megtisztította a rablócsapatoktól — a természet ellen azonban mit se tehetett. Peking felé is két út vezet, a keleti «biztonságosabb», már amennyire erről egyáltalán beszélni lehet.

Hosszú esztendőök alatt mégis csak fölépült bennem a vágy, hogy — hazamenjek. Jól éreztem magam a mongolok között, meg se tudnám magyarázni, honnan született, miképpen növekedett ez a nosztalgia, de végre is túlnőtt az erőmön, ellenállásomon és elhatároztam, hogy családommal együtt hazatérek Magyarországra.

Csak hogy nem olyan egyszerű ám Mongoliából elutazni! Nehéz, nagyon nehéz odajutni, de még több utánjárás kell, hogy az ember elkerülhessen. Nekem mégis könnyebben sikerült, mint másoknak, hiszen a mongol kormány hivatalos embere voltam, de éppen ezért nehézségek is tornyosultak távozásom elé: mert nem akartak elereszteni.

A fővárost nem hagyhatja el senki anélkül, hogy ehhez a rendőrségtől külön engedélyt ne szerzett volna. Az elutazás első kelléke tehát ez a rendőrségi engedély, amelyet természetesen helyettesít — mint az én esetemben történt — a kormány nyílt parancsa. Másnak az elutazás engedélyezéséhez nemcsak politikai és rendőri szempontból való «megbízhatóságát» kell bizonyítania, hanem azt is, hogy nem tartozik-e esetleg valakinek, mert ha igen: addig, amíg ki nem fizette, nem hagyhatja el a várost.

A hivatalos aktus a vámhivatalban játszódik le, a

Tola folyó és a Szilba patak közötti térségen, a szilbamenti piacoktól délre. Kerítéssel körülvett jókora terület ez, két kapuja van, egyik kelet, a másik nyugat felé. Aki már megszerezte az utazáshoz szükséges járművet, illetve megalkudott a sofőrjével, a gépkocsival együtt bemegy a keleti kapun. Sokszor napokig, sőt hetekig is itt vesztegel a gépkocsi, ha véletlenül rossz az időjárás, vagy arról érkezik hír, hogy az utak elromlottak, esetleg határázárt léptettek életbe valahol.

Az autó megáll a vámhivatal sátrai között és egy mongol hivatalnok azonnal odaszalad, kikérdezi a sofőrt és utasokat, hova akarnak menni, mikor indulnak és mit visznek magukkal. Az utasok ezután a rendőrségi őrszobába mennek, láttamoztatják útlevelüket és kiutazó engedélyüket. A vámhivatalnok pedig intézkedik, hogy a személyzet azonnal vizsgálja át az összes poggyászokat, mert Mongoliába behozni mindent lehet, kivinni azonban csak azt, amit a kormány éppen megenged. Irgalom nélkül felbontják a csomagokat, a legapróbb holmit is alaposan átvizsgálják, megnézik az ott talált iratokat, könyveket és cenzurázzák, vajjon nem visz-e ki valaki katonai szempontból fontos leírást, fotografiát, vagy térképet. Ha rendben találják a dolgokat, ráütik a cenzurabélyegzőt és visszaadják.

Aki azonban ismeri az elutazás formaságait, az rendszerint már előzőleg jelentkezik a rendőrség politikai osztályán és beszolgáltatja összes iratait. Itt azután a cenzurázás befejezésével borítékba zárják s hivatalos pecséttel ellátva visszaadják a csomagot. A lebélyegzett borítékot azután Mongoliában többé már fel se bontják.

Mert útközben is van még néhány vámhivatal...

Az előkészület intézkedései azonban még ezen is túlmehetnek, az óvatos emberek már jóelőre két részre osztják csomagjaikat: egyikbe kerülnek azok a holmik, amelyekre utazás közben is szükség van, mint amilyen a takaró, sátor, élelmiszer, a másikba pedig az útközben nem szükséges dolgok. Az utóbbira is megkaphatja az ember a hivatalos pecsétet, úgy hogy ezt sem kell többé az ország te-

rületén belül átvizsgálás céljából felbontania. Ezzel rengeteg időt lehet megtakarítani, mert az egyes vámhivataloknál mindenütt ugyanaz az eljárás kezdődik és nem szabadul senki, amíg a le nem pecsételt csomagot apróra meg nem mustrálták újra a vámtisztek.

Ha már mindezen túlesett az ember, kap egy autókísérőt, aki kivezeti a gépkocsit a város határán lévő őrszobáig. Amikor kikerült a határ-vámhivataltól is, senki sem törődik többé az autó és utasok sorsával, elveszhetnek, elpusztulhatnak, az érdeklődés csak ott kezdődik, amikor a veszedelmeken túljutott jármű ismét valamilyen vámhivatal elé kerül. Közben mindenki a saját erejére és sorsára van bízva.

Valamivel könnyebb a helyzete annak, aki a kormány engedélyével utazik ki az országból, a sok herce-hurca elmarad, csupán a nyílt parancsra vezeti rá a rendőrség az utazás idejét.

Mi egy négyülékes autó sofőrjével állapodtunk meg. A kocsin feleségemen és kislányomon kívül a következők szándékoztak utazni: a sofőr a feleségével, egy angol cég kínai könyvelője a feleségével és három gyermekével, egy orosz kereskedő a feleségével és három zsidó kereskedő rengeteg csomaggal. Nekünk is volt elég poggyásunk, a többi utasoknak is: sátrak, főzőedények, étel, ágyneműek, takarók. Hogy mindezt hogy lehet elhelyezni egy négyülékes személykocsin, annak csak a sofőr ügyessége volt a megmondhatója.

A csomagokkal telerakta az autót színültig, a fontosabb dolgokat a sárhányóra kötözte.

Így az autó széles platóvá alakult felül és bőségesen maradt hely rajta az utazni szándékozó tizenöt ember részére. A platón a gyerekeket és az asszonyokat belül helyeztük el, a férfiak pedig a szélére ültek, lelógatva lábukat. És hogy le ne eshessenek, a sofőr őket is hozzákötözte a csomagokhoz. Ez a készülődés mindenestre épületes látvány, úgy hogy egy-egy autó indulásakor nagy tömegek szoktak összegyűlni és élénk vitával, közbeszólásokkal kísérik a rendezkedést, tanácsokat adnak és hangosakat ne-

vetnek, amikor valamelyik csomag elhelyezése nem sikerül. Amikor az autó már fel van pakolva és az utasok elhelyezkedtek, csak a vámtiszt engedélyére van szükség, hogy elindulhassunk. Akinek az arca szimpatikusabb, annak azonnal utat enged a nagyhatalmú úr.

Kísérőnk fölugrik a hűtőre, az autó nehézkesen kigördül a nyugati kapun és irányt keres a piac irányában az országút felé. Mi keletre megyünk, Kalgán felé, amit ott Csen-Dzsa-Cho néven ismernek, Kalgán csak európai neve ennek a kínai városnak. Nekivágunk az orosz kolóniának, majd a repülőtér mellett Maimacszen-ba érkezünk. Maimacszen tulajdonképpen különálló városrésze Urgának, a kínai meg szállás idején nemcsak a kínai adminisztráció, hanem a kereskedelem központja is volt.

Külön kis város, kertes magánházakkal, illatozó, színpompás virágokkal. Kínai jellegét ma is megtartotta, a lakosság nagy része azonban már mongol. Hivatalok már nincsenek itt, az adminisztráció eltűnt, éppen úgy, mint a katonaság is, elpusztult a kínai nagykereskedelem, szinte néptelennek látszik a zajló élettel teli Urgával szemben: végelgyengülésben szenvedő testrésze Urgának.

Csendes és kihalt utcákon siklik végig a kocsis és amikor elhagyjuk az utolsó házat is, alig száz lépésnyire majdnem nekimegyünk egy sábornak, amely az útra van építve. Ez a város határán lévő vámhivatal. Az utasoknak le se kell szállniuk, a vámőrök már kinn várják a kocsit: előre értesítették a városi vámhivatalból érkezésünkről. Cigarettaival és teával kínálnak meg bennünket, ezalatt lefolyik a hivatalos aktus, ami csak abból áll, hogy a kísérő átadja a vámkirendeltségnek az autó-okmányt, ellenőrzik, hogy az abba írt autórendszám és az utasok személyi adatai egyeznek-e, az adatokat bevezetik a vámhivatal könyvébe is, a sofőr visszakapja a kísérőlevelet, és máris vége a szemlének. A mongol vámtiszt, aki idáig utazott velünk az autó hűtőjén, elbúcsúzik és odaszól a sofőrnek:

— Jaba.

A kocsink elindul. Néhány perc múlva már lenn vagyunk a Tola völgyében és haladunk a folyó mentén egye-

nesen keleti irányban. Körülbelül nyolc-tíz kilométer után a völgyet balra elzáró dombokon feltűnnek a régi kínai katonai laktanyák romjai, ma már csak agyaghalmazok, mert fa- és vasrészeit a közelben lakó mongolok elcipelték — az agyag senkinek se kellett, az ottmaradt, mint síremlék a kipusztult élet fölött.

Olyan sík a Tola völgye, mint a padló, zöld fűszőnyeg borítja és fehéren villannak ki belőle a mongol sátrak. Jobbkéz felől a Tola túlsó partján hatalmas faraktár, állami tulajdon, a fákat a Tola vizén tutajozták le a hegyilakók. A fatelep felett kis templom, kolostor nélkül. Hegyes, vörös kínai tetejével élesen rajzolódik bele a háttérben emelkedő Bogdo Ul haragoszöld színébe.

Nemsokára már szűkül a Tola völgye és elérjük a kis hidat. Amikor az óriási súllyal megterhelt kocsi rászalad deszkáira, recseg-ropog, nyög, azt hinné az ember, hogy összedől. Pedig alapépítménye szilárd, a zaj csak a padlódeszkák egymáshoz ütdéséből ered. A hídon túl méginkább szűkül a völgy és százfelé is elágazik az út, csak a táviróoszlopok mutatják a számunkra követendő irányt. Forrón süt a nap, két óra felé jár az idő délután, a legtöbben már alszanak is az autó «fensíkján», mások meg azon sopánkodnak, hogy mikor érkezünk meg a remélt első állomásra. Egyszerre csak felkiált valaki:

— Nini, már ott a Gurbun-Talagoj (Három Fej) hegység.

Valóban szinte előttünk nyúlik az égnek az óriás hegygerinc hármass csúcsával. A söfőr nevetve mondja, hogy az bizony még jó messze van, talán csak öt órára érünk oda, a kristálytisztá levegőben csalókan közelnek látszik.

A sofőrnek igaza lett, három órába telt, amíg elérkezünk a hegység lábához. Elhatároztuk, hogy itt fogunk éjszlezni. Felütöttük sátrainkat. Körülöttünk nyájak legelésztek a fűvön és pásztorok sátrai fehérlettek közöttük. Egy-két tarbagánvadász is itt ütötte fel gertéjét. Megvacsorázunk, pihenőre térünk. Másnap már hajnalban tovább indultunk.

*

Az út ezután dombos vidékeken vezet, a sok gazdag legelőn rengeteg juhnyáj és sátor. Különös érzés fogott el mindnyájunkat, nem tudtuk mire vélni. Ezt is a sofőr magyarázta meg: kétezer méter magasságban terül el ez a vidék a tenger színe fölött és itt már olyan ritka a levegő, hogy az érverés szokatlanul meggyorsul, a lélegzés is szaporább. Apró iszapos folyón kellett még átkelnünk, amikor újabb emelkedés elé értünk. A csorini sziklák közé jutottunk.

Óriási sziklatömbök merednek itt mindenfelé, szinte lógnak a levegőben fent az út fölé nyúló gigantikus sziklafalon, azt hinné az ember, hogy minden pillanatban rázuhan valamelyik az ezerméteres magasságból. Bizarralakú sziklák ezek, guggoló embert, ember,- vagy állatfejet mutatnak alulról. A természetnek ezeket a szoborműveit a Gobi szele és homokja formálta. Évezredek óta csiszolja a sivatagi szél szárnyára kelt homok a köveket és alakítja, mintázza őket. A nép hite szerint elátkozott emberek ezek, akik gonoszságuk miatt meredtek kővé állataikkal együtt.

A sziklacsúcsok között nyíló résen jobbfelől egy pillanatra feltűnnek a csorini kolostor pompás aranytetői, fehérre meszelt épületeinek vörös párkányai. Csak néhány perc, mert az autó már túlhaladt e panorámát mutató szakadékon és prűszkölve, dohogva, csikorogva tört a további magaslatok felé.

Innen már messzire látni: előttünk a végtelen homok-sivatag, rajta csak a távíróoszlopok szálfái sorakoznak, hosszú, végtelen vonalban, alig követheti őket a tekintet. Kétoldalt és hátul, fekete sziklák szorulnak egymás mellé és fölé, mint ijesztően komor függöny.

Nemsokára elértük a távíróállomást. A távírász barátságos orosz, a parancsnok pedig mongol. Mind a ketten szívesen fogadtak bennünket, mert sejtették, hogy friss pálinkát, konzervet és egyéb kincseket hoztunk Urgából. Csorinben mindettől el van zárva az ember, mert a kolostor lakói egészen más élelmiszerekkel élnek.

Néhány falat kenyér és korty pálinka után a távírász

egész elérzékenyült, saját szobáját ajánlotta föl számunkra. De mi nem vettük igénybe, mert sietnünk kellett tovább, elérnünk a Szein-Uszu (Jó Víz) forrását. Csorin és a Szein-Uszu között nincs víz, a forrás körül mocsaras vidék terül el, a vize mégis iható. Ettől kezdve már csak sós tavak találhatók.

Ez a Gobi legszebb része, mert körülbelül hetvenkilométeres távon, amerre az autó gyorsvonatsebességgel haladt, mindenütt piros, kék, sárga követkről pattan vissza sziporkázva, színeket játszva a napsugár. Sárga chalcedon, jáspis, különböző színű tejkvarc, karneol, bíborvörös gránát borítja az utat. A legenda szerint ezen a vidéken valamikor szentéletű remete élt a hegyek sziklabarlangjában. Odajárt inni minden héten vízért a Szein-Uszu forrásához, ahol köréje gyűltek a sivatag madarai és vadjai és a remete elbeszélgetett velük. Messzi vidékekről zarándokoltak barlangjához a hívők, a remetének mindenki számára volt jó szava, hasznos tanácsa. Egy nap, amikor a forrás vizéhez lehajolt, hogy börtömlőjét megmerítse benne, elszállott a lelke és a remete a forrás vizébe zuhant. Észrevették ezt a köréje gyűlt állatok, a hátukra vették és elvitték barlangjához, ahol annyi esztendőn keresztül lakott. És az úton, amerre a csapat elhaladt a szent remetével, csillogó, színes kövekké változtak előttük a kavicsok, drága szőnyeget terítve a remete utolsó útjára.

A legenda még ma is él a Gobi zarándokai ajkán, senki se meri elvinni innen a szerteheverő drága kavicsokat, mert a hit szerint nagy veszedelem fenyegeti azt, aki a szent remete emlékét így meggyalázná.

A lenyugvó nap utolsó sugarait vetette a pompázó drágakő szőnyegre és csillogva, sziporkázva omlott el rajtuk. Az autó pedig hangos ropogással tört utat magának fölöttük.

*

A Szein-Uszu messze van Csorintól, utunk célját csak sötét este értük el, amikor már alig láttunk, csupán a felvillanó pásztortüzek fénye jelezte, hogy emberek laknak a

táborban. Hozzánk hallatszott a kutyák csaholása és szinte észre se vettük, amikor a sáto rtáborhoz értünk.

Az egyik sátorban barátságos fogadtatásra találtunk: a háziasszony fél bárányt főzött meg tiszteletünkre. Vígán pattogott a tagán tüze a vizes-üst alatt, amelyben a hús főtt. Se fűszert, se só t nem tett az asszony a készülő ételbe. Alig habzott fel a víz, levette az üstöt a tűzről és feltálalta a bárányt a vendégsereg elé. Mi pedig körbeültük a tüzet a sátor nemezipadlóján, mindenki vágott magának jókora darab húst. A velünk lévő asszonyok érdeklődve kérdezték, hogy miért nem tett só t a vízbe, mire az asszony fölényesen jelentette ki, hogy ez az étel így jó, ebbe nem szabad só t tenni.

Ellenben annál több só t szó rt a nemsokára föltálalt teába. Ezen a vidéken még csak konyhasó val készítik a teát, de vannak olyan helyek is, ahol ez nem található és ott glaubersó kerül a sárga nedűbe.

A vacsora befejeztével lámpás fényénél végigmustráltuk a gépkocsit, nincs-e valami hibája, úgyhogy az éjszakai pihenő után nyugodtan tovább indulhattunk. Ezelőtt azonban még megkérdeztük háziasszonyunkat, hogy mivel tartozunk a fejedelmi vacsoráért. Azt válaszolta, szíveségből, ajándékba adta, de ha mi is akarunk neki «ajándékozni» valamit, hát — elfogadja. Természetesen pénzt adtunk neki «ajándékul», két tugrikot (körülbelül 5—6 pengő) amit nagy hálálkodással fogadott el a jó asszony. Igazán nem sok egy tizenötszemélyes vacsoráért.

Körülbelül 50 kilométernyire haladtunk, amikor szörnyű emlékü helyhez érkeztünk. A tavasszal ez a terület temetője lett egy hatalmas tevekaravánnak. A karaván a szokásos tavaszi évszakban indult Kalganból Urga felé. Az időjárás azonban váratlanul hidegre fordult, hirtelen hófúvás kezdett dühöngeni a sivatagon és a vihar utó lérte a karavánt is. Az utasok négy szögben felállították egymás mellé a tevéket, körülrakták az állatokkal alkotott négy szöget csomagjaikkal, hogy így védjék a tevéket és magukat a szél ellen. Közé pütt sátrakat ütöttek fel, itt próbáltak meghúzó dni.

A dermesztő hideg azonban erősebb volt náluk, órák alatt szinte elkábította az élőlényeket, — állatokat és embereket egyaránt — és mindnyájan itt pusztultak el a sivatag közepén.

Eltemette őket a hó.

Amikor a fehér takaró elolvadt, rátalált a holtesttekre egy arra járó karaván, az emberek maradványait hozzá tartozóik elszállították Kínába, a tevecsontokból alkotott négyszög azonban itt fehérlik még ma is a sivatagban. A borzalmas csontkeretben néhány sátormaradék, elszórt edények, rohadarabok jelzik a szörnyű pusztulás emlékét. Ez az egyik legveszélyesebb része a sivatagnak, télen hóviharok, nyáron pedig homokföregtegek szántják végig és jaj annak a karavánnak, amely útjába kerül.

*

A zerin, — a különös természetű mongol antilop-fajta — elmerészkedik még errefelé is kisebb-nagyobb csapatokban, néha többezer főnyi falkákban is száguldozik a forrás vize felé. Nagy érdeklődéssel fogadják egy-egy karaván érkezését, hosszú úton szaladnak a leggyorsabb autó mellett is, amikor egyszerre csak hirtelen fölkapják fejüket és mintegy vezényszóra irányt változtatnak: átrohannak az autó előtt és eltűnnek a messzeségben.

Errefelé már egészen kopár és kietlen a sivatag, csak néhány törpe tamariszkusz bokor próbálkozik meg az élettel. Az egyik régibb geológiai korszakban a Gobi dús vegetációjú terület lehetett, mert kövesült fatörzsek maradványai még ma is láthatók itt félig homokba temetve. Az őskori fatörzseket kővé edzette az idő, az évgyűrűk azonban még ma is fellelhetők benne és vastagságuk azt bizonyítja, hogy valamikor itt nagyon termékeny lehetett a talaj. De változtak az idők, homok és szikla lepi be ezt a vidéket, a kovasav pedig berakódott a fa valamikor élő pórusai közé és sírkövekké alakította az élő törzseket.

*

Innen ismét hegyek közé jutottunk. Szűk sziklakatlanba kétoldalt szinte merőlegesen vág fölfelé a kőfal, alig fért el közöttük az autó. Olyan ez a hely, mint a koporsó. Fenn a három-négyszáz méter magas sziklapárkányok vonalai között csak keskeny, kék sáv mutatja, hogy mégis a derűs égbolt terült el fölöttünk. Ez a sziklakoporsó is temetőhelye lett már nagyon gyakran a karavánoknak. A szakadék ugyanis kiszáradt folyó medre, a víz azonban esős évszakban visszatér útjára és a szűk és magas partok között hatalmas áradatként ömlik azokra, akiket sorsuk véletlenségből itt ért. A legutóbb is felhőszakadás vízáradásában pusztult el egy kínai selyemkaraván rengeteg emberrel és sokezer dollár értékű selyemmel.

Mi sem úsztuk meg egészen szárazon ezt az útrészt, mert a szakadék alján elterülő süppedő homokba egyszerre csak belefúródott a gépkocsi orra, vad berregéssel forgott a terhelés nélküli hátsó kerék és fültépő csattanással eltörött a hátsó tengely. Órákhosszat tartó munkával tudtuk csak a hibát kijavítani

*

Node ezen is túlestünk és az autó folytathatta útját. A tulajdonképpeni mongol határ közelébe érkeztünk már. Ude az utolsó mongol állomás a Koppenhága—pekingi távíróvonal mentén. Ude-ban szintén a távíróhivatalban pihentünk le egy kissé, hogy ennek befejeztével rövid kocsi-kázás után elérkezzünk a telep határán lévő vámkirendeltséghez, ahol újból átvizsgálták a csomagokat, nem vett-e az ember útközben valamit magához. Itt van a mellett még egy rendőri kirendeltség is, politikai szempontból való ellenőrzésre. A vizsgálat fél napot vett igénybe, úgy hogy Ude-ban kellett éjjeleznünk és csak reggel kerekedhetünk ismét útnak.

Most már a távíróoszlopok mentén haladtunk állandóan, rengeteg fogolyszerű szalga-madár tanyázik erre, ijedten rebbentek föl az autó közeledtére, vak félelmükben neki-csapódtak fönt a távíródrótoknak és szárnyszegetten hullottak alá. Meglehetősen egyszerű «vadászat» ezeket össze-

szedni, azonnal tüzet gyújtottunk és vígan szürcsöltük a ki-
tűnő húslevest.

Még mindig a homoktenger.

Ünnepélyes csend ülte meg a tájat, egyszerre észre-
vettem, hogy jobbfelől mongol lovas vágtat felénk, magasan
tartva puskáját. Odaszáguldott hozzánk és ránszólt,
hogy álljunk meg. Meg kellett mutatnunk a «bicsiket». A
mongol figyelmesen nézte, azután megkérdezte tőlem:

— Ta albachun beina? (Ön kincstári tisztviselő?)

— Timbe (igen).

A mongol udvariasan homlokához kapta kezét és
szerencsés utat kívánt nekünk. A többiekkel már nem is
törődik, odaszól a sofőrnek:

— Jaba. (Mehet.)

Alig öt-hat kilométerre újra ilyen két vágtató lovas
állta el utunkat. A kormány ugyanis az udei határ
közelében több helyütt határőrségeket szervezett, tar-
tózódó helyük az útról nem látható, rejtett szakadé-
kokban, sziklák mögött épült, hogy az arra járók sohase
tudhassák, mikor csap le rájuk egy-egy ellenőr. Hiva-
talos okmányomnak hála, hogy minden nehézség nél-
kül úsztuk meg valamennyit és nemsokára már elértük
a hegygerincet, a Mongolia és Kína közötti határt. Apró
kőrakások a határkövek, az úton pedig hatalmas fából
épült székelypuszerű átjáró díszes tetővel és faragott
oszlopokkal. A kapu teleaggatva hadakkal, lófarkakkal:
az erre járók emlékeivel.

Itt már Kína kezdődik.

*

Egymásután haladtunk át Orlean, Panziánú Csapszin,
Miotán nevű községeken és végre elérkeztünk Kalgánba.
Útközben Csapszinnál találkoztunk az éppen ott időző
Andrews-epxedióval. Tizenhat gépkocsival jártak ezen a
vidéken.

Kínában már nem kérdezik az embertől, kicsoda, hova
megy, mit visz, itt az utazás már tisztára pénzkérdés.
Csapszinban azután utólért bennünket végzetünk. Óriási

sár terpeszkedett a falu utcáin. Csak nagynehezen tudtunk odáig is eljutni, de a házak között már teljesen megrekedt az autónk. Egy kínaival alkudtunk meg, aki öt kínai dollárért szalmát és faágakat hurcolt oda és rakott az autó elé: ezen keresztül akartuk kivezetni az autót a mély sárgödörből. Már szépen el volt egyengetve minden, amikor a munka láttára odagyűlt bámészkodókra figyelmes lett a kínai felesége is. Odarohant férjéhez és gyors hadarással faggatni kezdte a történetekről. A kínai meghúnyázkodva adott felvilágosításokat harcias feleségének, aki egyszerre csak a sofőrhez fordult és kijelentette, hogy öt dollár kevés ilyen «kincsekért», mint amilyen a szalma és a faág, csak tizenöt dollár ellenében adja. Oda se hederített a sofőr az ágáló asszonyra és nekiindította a motort. Az asszony erre odaugrott az autó elé és hanyatvágódott a földön.

A vezető riadtan fékezett, hiszen ha valami bántódás éri az asszonyt, a mind nagyobbá lett néptömeg bizonyára ránk ront és széttép bennünket. Mit lehetett tenni, a sofőr kifizette a tizenöt dollárt, az asszony mély hajlongással vette át a pénzt — a sofőr pedig azonnal bevasalta rajtunk a különbözetet. A kocsí nagy zihálással elindult. Hátránézve még láttuk, hogy a papucs-férj mint szedegeti össze a sárbatiprott szalmát és faágakat: valószínűleg egy újabb üzlet reményében nem akarta elherdálni a «nyersanyagot.» Másnap már a kínai expresszen Tiencinbe jutottunk, onnan hajón kéthónapi utazás után kikötöttünk Nápolyban.

Újra Európában voltam, a kultúra azonnal jelentkezett: lépten-nyomon országhatárok, újra és újra elvették tőlem az útlevelemet és jól megvizsgálták — alaposan, gyanakvón mustrálva engem is...

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Az urgai lámakolostor templomában, a szentély üvegkalitkájában ma is ott van még az utolsó Bogdo Gegen — a Szent Uralkodó — aranymumiája és rámered az élőkre mozdulatlan mosolyu fémarcával, tört tekin-

Urgai zöldségüzlet.

Az első — szabad ég alatt tartott — parlamenti ülés «büfféje» a szakáccsal. A háttérben — a kerítés résein át — egy autó látszik.

Argal (trágya) gyűjtése a Gobiban — tüzelőre.

Egy jól megrakott autó a Gobi-sivatagban.

Az utolsó Bogdo Gegen bizalmi személyzete. Balról a harmadik óriás — a testőre volt.

«Kényelmes» autótutazás a Gobi-sivatagban.

tetü zománc-szemével. Holttestének burka szilárdan állja az időt: alatta már bizonyára összeaszott az egykor élő hus — kifelé a test formáit mereven őrzi a páncél alakja.

Csillogó külsőség szorította magába a legutóbbi időkig az egész mongol népet is. Elválasztotta a külvilágtól, lefogta életnyilvánulásait, megakasztotta fejlődését. Mi lett volna nélküle? Rosszabb vagy jobb sors érte volna a mongolokat? . . . Ki tudja.

Ám a nép teste végül mégis csak lepattantotta magáról a fénylő külsőségek burkát és a lerázott holt anyag alól friss elevenségben toppant elő az élet.

Mert az emberiség sorsában a külsőségek, formák mulandóak, de a nép — kiheveri valamennyit.

Mongolia térképe.

MONGOL NEMZETI HIMNUSZ.

Marciale.

The musical score is written for piano in B-flat major (two flats) and 2/4 time. It consists of two systems of music. The first system begins with the tempo marking *Marciale.* The right hand features a melodic line with eighth and sixteenth notes, while the left hand provides a harmonic accompaniment with chords and single notes. Dynamics include *p* (piano) and *cresc.* (crescendo). A fermata is placed over a half note in the right hand. The system concludes with a measure containing a dotted eighth note and a sixteenth note, followed by a repeat sign. The second system continues the accompaniment with various dynamics including *f* (forte), *p* (piano), and *rit.* (ritardando). It includes a *snb.* (sforzando) marking and ends with a final chord and a repeat sign. The page number '8' is located at the bottom right of the first system.

8

TARTALOM.

	Lap
I. Fejezet. Szállnak a legendák	5
II. „ A Szaján hegyek csempészei	10
III. „ Búcsú a csempészekről	13
IV. „ A szaidnál	17
V. „ A mongol etikett	22
VI. „ Őrizkedj az idegenektől	28
VII. „ Az urton	31
VIII. „ Készülődés az ördögűzésre	35
IX. „ Az ördögűző szertartás	37
X. „ Megkapom a mongol útlevelet	40
XI. „ Hegyi ingoványban	42
XII. „ A mongol lány	45
XIII. „ Kihasználtak bennünket	49
XIV. „ Nagy ember lesz belőle	52
XV. „ A Dalai Láma Urgában	58
XVI. „ Vangin-Chure, az első mongol város	63
XVII. „ Felgyújtott városok, a cél — fertőtlenítés	68
XVIII. „ Szörnyű rémek tánca: a vidám «Cám»	73
XIX. „ Bolond idő	78
XX. „ Prémvadászat életre, halálra	81
XXI. „ Tolvajfogó kutyák, eleven szeméteskocsik	84
XXII. „ Egy kínai erőd	89
XXIII. „ A hegyek szelleme	91
XXIV. „ Az élő turulmadarak földje	96
XXV. „ Az Ördögi Hágó rémségei	102
XXVI. „ Százezer kilométer ökörkaravánnal	105
XXVII. „ Végre — Urga!	110
XXVIII. „ A kínaiak visszaverik Ungernt és kirabolják Urga házait	113
XXIX. „ Bombagyár	118
XXX. „ Ungern vérfürdője az elfoglalt Urgában	122
XXXI. „ Legjobb lesz lelőni ezeket a koldusokat	127
XXXII. „ Ungern, az «apostol»	131
XXXIII. „ Ahol a halottakat a kutyáknak adják eledelül ..	138

	Lap
XXXIV. Fejezet. A tantarák tudója	146
XXXV. * A Bogdo Gegen a forradalom jubileumi ünnepélyén	149
XXXVI. * Az új mongol alkotmány	155
XXXVII. * Titkok, rejtélyek	158
XXXVIII. * Csak európaiakhoz ne forduljatok	169
XXXIX. * Kivégzik a mongol hadsereg főparancsnokát ...	179
XL. * A «Dzingisz kán» Urgában	183
XLI. * Előadáson a kínai színházban	187
XLII. * Ahol élvezetből nyúztatják le bőrüket az emberek	190
XLIII. * A ládabörtön, a lerothasztott kéz és egyebek ..	194
XLIV. * Vezeklők csúsznak a fagyos földön	200
XLV. * Lámaavatás	204
XLVI. * A két fa	210
XLVII. * A Bogdo Gegen palotái és szenvedélyei	213
XLVIII. * Kiszáradt csontok a Gobi homokján	220

A KÉPEK JEGYZÉKE.

	Lap
Ceren Dorzse, a mongol köztársaság első felelős miniszterelnöke. — Az utolsó Bogdo Gegen színarannyal bevont holtteste a Csoizi Láma chure templomának szentélyében. — A Gobi-sivatag homokhullámai. — A Bogdo Ul (Szent-Hegy) lejtője Urga felől nézve az OM MANI PADME HUM sziklából kirakott betűivel. — Ahol meghasadt a föld ... — Fagyott a nyári éjszakán, hajnalban még havas a mező	8
Gazdag mongol házaspár. — Kíváncsi asszonyok az autó mellett. — A mongol sátor — gerte — építés közben. — A kész sátor. — Urtonlovas. — Mongol vadász a villás puskával. — Örköfogat — a «terge». — Legelő	24
A gyógyító láma «munka» közben. — Egy őrjüngő sámán. — A lámák imája a Cám-ünnepség gigantikus hímezett selyem szentképei előtt. — A főlámák sátra előtt elvonul két Cám-álarcos. — Az «ördög» és az «öreg» tréfás játéka a Cám-ünnepségen. — A Cám-ünnepség zenekara. — Cám-álarcosok. — A Cagán Szara ünnepség gólyalábas táncosa. — Táncoló Cám-álarcos	40
A Cám-ünnepség nézőkara a Breven Chit udvarán. — Várákozók a Breven Chit kolostor előtt, mialatt bent a Cám-ünnepség folyik. — Imázászlókat vivő lámák a Maidéri-ünnep felvonulásán. — Pihenőre ültek le a Maidéri-ünnepség menetének lámái. — Pihen a Maidéri-ünnepség menete — lerakták a szent dobokat is.	56
A Maidéri-menet imádkozó lámái. — A Maidéri-menet dobos-kocsija. — A «kínai őszi ünnep» menete a templom elé érkezik. — Vándorló láma. — Láma-tanítvány	72
Cecen kán, Dzsingisz kán közvetlen leszármazottja. — Főláma ünnepi ornátusban, balkezeben az olvasószerű imafüzérrel. — Mongol nemzetgyűlési képviselő. — Kolduló láma az urgai piacon. — Autó és tevekaraván. — Mongol pásztor	88
Csoini Lusszan Csinde láma, a Dalai Láma urgai követe. — Egy tibeti diplomata Urgában. — A Bogdo Gegen udvari láma-orvosa. — Pihennek a mongol lovasok. — Az 1928. évi Nadan birkózóbajnoka	104
Nadan-birkózók. — Lovagolni tanítják a gyerekeket. — Teve-fogat. — Az urgai Nemzeti Színház. (Tervezte Geleta József.) — Faágakból és feliratos kövekből álló «obo». — Egy obo csontokból, kavicsokból és — kalapokból. — Ezüstveretű «szuburgán»-síremlék. — Szuburgánok az urgai piactéren.....	120
A halottévő kutya pihenője a lakoma után a félig szétmarcangolt ember-holttest mellett. — A halottak várják a sorsukat. — A halottévő kutyák lakomájának emlékei. — Mongol asszony a gyerekeivel. — Uccai regős. (Huruchun.) — Mongol kislányok. — Mongol kisfiúk	136

- Temetési szertartás: a láma halottas tánca. Egyik kezében az emberbőrdob, a másikban az embercsont-síp. — A halottas szertartás vége. A láma fején faragott halálfejekkel díszített süveg. — A Csoizi Lama Chure — legelőkelőbb mongol kolostor — főlámája édesanyjával. — A Dzun Chure kínai stílusú temploma. Elöl jobboldalt egy imázslótorony. — A Szilbamenti kolostor temploma (Tibeti stílus.) — A Szilbamenti kolostor 152
- A Ganden templomának szentélyében lévő 30 méteres aranyozott Maidéri-szobor feje. — Szövött selyem faliszőnyeg, a Dalai Láma ajándéka, a Cagán Dava (Fehér Remete) képével. Jobbkezeében a pásztorbotra emlékeztető jelvény, balkezeében az olvasószerű ima-füzér. — Buddha szobor. — A Dzun Chure szélharang-tornya. — A Csoizi Lama Chure temploma (Kínai-Tibeti keverék stílus.) — A Csoizi Lama Chure templomának szentélye ezüst és arany kegytárgyakkal 168
- Kínai templom Urga-Maimacszenben. — A templom bejárata előtt. — A Bogdo Gegen téli palotájában működő óra ingatornya (a kertben baloldalt). — A Bogdo Gegen téli palotájának déli kapuja. — Szín-arany veretű kapu és kapufa a Bogdo Gegen palotáján. A rajta lévő arany értéke kb. 600,000 pengő 184
- Mongol állami okmány Dzsingisz kán címeres pecsétjével. A rajta lévő pecséten: Dzsingisz kán címerének motivumai. — A Bogdo Gegen palotájának egyik szélvédője. — Mongol asszonyok ünnepi díszben. A fejdíszről csüngő hatalmas rojtok igazgyöngyből készültek. — Vezeklők a Bogdo Gegen palotája előtt. — Vezeklők. — A kötél-piac Urgában 200
- A Breven Chit kolostor főlámája. — A Bogdo Gegen téli palotájának bejárata. Jobboldalt egy madárház. — Geleta József három mongol társaságában. — Egy urgai kucseber. — Piaci árusok Urgában. — Urgai piac. — Orosz üzletek a Szilba-folyó partján 216
- Urgai zöldség-üzlet. — Az első — szabad ég alatt tartott — parlamenti ülés «büfféje» a szakáccsal. A háttérben — a kerítés résein át — egy autó látszik. — Argal (trágya) gyűjtése a Gobiban — tüzelőre. — Egy jól megrakott autó a Gobi sivatagban. — Az utolsó Bogdo Gegen bizalmi személyzete. Balról a harmadik óriás — a testőre volt. — «Kényelmes» autó-utazás a Gobi sivatagban 232
- Mongolia térképe 234
- A mongol nemzeti himnusz 235

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖNYVTÁRA 2530 / 19 57 N. SZ.

